ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Одеський інститут

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМАХ

МАУП

Збірник наукових праць за матеріалами XX Міжнародної науково-практичної конференції

5 грудня 2024 р.

AKTUALNE PROBLEMY WSPÓŁCZESNEGO ZARZĄDZANIA W SYSTEMACH SPOLECZNO-GOSPODARCZYCH, HUMANITARNYCH I TECHNICZNYCH

Zbiur materiałów XX Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej
(05 grudnia 2024 roku)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМАХ

Збірник матеріалів XX Міжнародної науково-практичної конференції
(05 грудня 2024 року)

Redakcja naukowa:
Olena Karakasidi
Ireneusz Żuchowski
Nataliia Moshenets

Łomża-Odessa, 2024

UDK 001.18/.89+330.1“21”

Rekomendowany do publikacji przez Radę Naukową Instytutu Odeskiej Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja Szkolnictwa Wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem" (protokół nr 9 z dnia 29.11.2024 r.)

Aktualne problemy współczesnego zarządzania w systemach społeczno-gospodarczych, humanitarnych i technicznych: zbiór materiałów XX Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej (05 grudnia 2024 r., m. Odessa) / Redakcja naukowa: Olena Karakasidi, Ireneusz Żuchowski, Nataliia Moshenets. Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2024. 223 s.

Recenzenci:

dr Iwona Borawska, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku, Rzeczpospolita Polska
dr IhorDryshliuk, Odeski Uniwersytet Narodowy im. I. Mechnikowa, Ukraina

Rada redakcyjna:

dr Olena Karakasidi, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina;

dr hab. Oleksandr Kaplia, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina;

dr Tetiana Lozova, Instytucja Państwowa "Instytut Rynku, Badań Ekonomicznych i Środowiskowych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy", Ukraina;

mgr. Nataliia Moshenets, Głuchowski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny imienia Oleksandra Dowżenki, Ukraina; Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska;

dr hab. Alla Nerubasska, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina;

dr Zoia Sharlovych, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska;

dr inż. Ireneusz Żuchowski, prof. MANS, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska.

ISBN 978-83-972595-8-4
DOI https://doi.org/10.58246/WVET9218

Zbiór składa się z abstraktów i artykułów zgłoszonych do publikacji, które odpowiadają tematyce konferencji naukowej i praktycznej. Materiały zbioru referatów polecane są ekonomistom, menedżerom, prawnikom, politologom, urzędnikom, psychologom, historykom, kulturoznawcom, badaczom, pracownikom naukowym, doktorantom i studentom.

Zbiór został opracowany na podstawie materiałów dostarczonych przez autorów. Wydawca nie ponosi odpowiedzialności za materiały przesłane do publikacji. Artykuły są składane na podstawie oryginalnego rękopisu w języku ukraińskim, polskim lub angielskim.

Wydawnictwo: MANS w Łomży

© Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina, 2024
© Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska, 2024
© Instytucja Państwowa "Instytut Rynku, Badań Ekonomicznych i Środowiskowych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy", Ukraina, 2024
© Niepubliczna Instytucja Szkolnictwa Wyższego „ Wschodnioeuropejski Uniwersytet imienia Raufa Ablazowa ”, Czerkasy, Ukraina, 2024
© Olena Minakowa, Nataliia Moszenets, Zoia Sharlovych, – oryginalny układ, 2024

УДК 001.18/.89+330.1“21”

Рекомендовано до друку Вченою радою ОІ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
(протокол № 9 від 29.11.2024)

Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах: збірник матеріалів XX Міжнародної науково-практичної конференції (05 грудня 2024 р., м. Одеса) / Наукові редактори: Олена Каракасіді, Іренеуш Жуховський, Наталія Мошенець. Видавництво: MANS в Ломжі, 2024. 223 с.

Рецензенти:
д-р Івона Боравська, Вища суспільно-економічна школа в Ґданську, Республіка Польща;
к. ю. н. Ігор Дришнюк, Одеський національний університет імені І. Мечнікова, Україна.

Редакційна колегія:
Жуховский Іренеуш, доктор інженер, професор, ректор Міжнародної Академії Прикладних Наук в Ломжі (Республіка Польща);
Каракасіді Олена, кандидат наук з державного управління, доктор філософії в галузі права, доцент, професор Міжнародної Кадрової Академії, директор Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»;
Капля Олександр, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри правових дисциплін Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна;
Лозова Тетяна, кандидат економічних наук, науковий співробітник Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», старший викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна;
Мошенець Наталія, аспірант, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна; асистент Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща;
Нерубасська Алла, доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна;
Чукурна Олена - доктор економічних наук, професор кафедри Менеджменту та маркетингу. В.о. декана факультету Бізнесу та соціальних комунікацій та ІТ-права Державного університету інтелектуальних технологій і зв’язку, Україна;
Шарлович Зоя, канд. пед наук, продекан з міжнародної діяльності, ад'юнкт Міжнародної Академії Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща.

ISBN 978-83-972595-8-4
DOI https://doi.org/10.58246/WVET9218

Збірник сформований із поданих до друку тез і статей, що відповідають тематиці науково-практичної конференції. Матеріали збірника праць рекомендовані для економістів, менеджерів, юристів, політологів, державних службовців, психологів, істориків, культурологів, наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів і студентів.

Збірник містить готові матеріали, надані авторами. Видавець не несе відповідальності за надані до публікації матеріали. Доповіді подаються за оригіналом рукопису українською, польською чи англійською мовою.

Wydawnictwo:
MANS

© Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ « МАУП», Україна, 2024
© ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України", 2024
© Міжнародна академія прикладних наук в Ломжі, Республіка Польща, 2024
© Приватний ЗВО «Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова», Черкаси, Україна, 2024
© Олена Мінакова, Наталія Мошенець, Зоя Шарлович, – оригінал-макет, 2024

SPIS TREŚCI / ЗМІСТ

Spis treści / Зміст 4
Wprowadzenie 6
Вступ 7
РОЗДІЛ 1. Актуальні проблеми адміністрування, економічні, логістичні і технічні проблеми управлінської діяльності 8
Петришена Олена ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ПРОХОДЖЕННЯ ЛІТНЬОЇ ПРАКТИКИ В ІТАЛІЇ 8
Кузнєцова Ольга, Левченко Вікторія ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕПІЗООТОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ 13
Поленчук Вікторія ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ 20
Лозова Тетяна, Бритков Володимир РОЗВИТОК НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 25
Кузнєцова Марина ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТАЛАНТ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ В УКРАЇНІ 32
Гейко Людмила СПІВПРАЦЯ НАУКИ І БІЗНЕСУ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ДЕРЖАВИ 37
Лисюк Володимир, Носова Наталія, Секіро Іван ОРГАНІЗАЦІЯ РИНКІВ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В РЕКРЕАЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ 40
Антонюк Павло ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СУМІЖНИХ РИНКІВ ОЛІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 45
Мінакова Світлана, Дімова Аліна ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ 49
Казарян Олександра, Нікул Олег УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ВИКЛИКИ 54
Казарян Олександра, Тритишний Олександр СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 57
Докус Ангеліна УКРАЇНА В ГЛОБАЛЬНОМУ ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ 62
Лозова Тетяна, Лабунська Ольга СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ ЗА ІННОВАЦІЙНОЮ ОЗНАКОЮ 65
Захарченко Олег, Крамський Сергій, Євдокімова Ольга АНАЛІЗ ТАЙМ ЧАРТЕРНОГО ЕКВІВАЛЕНТУ З ФРАХТУВАНЯ СУДЕН В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО ВПЛИВУ 71
Лабунець Ірина, Докус Ангеліна ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ 81
Докус Ангеліна, Маслов Дмитро СУЧАСНИЙ СТАН ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА БІЗНЕСУ В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ 86
Федоров Ігор ПРОМИСЛОВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ 91
РОЗДІЛ 2. Політико-правові, історичні, психологічні, культурні та філософські аспекти управління 96
Домбровська Лариса, Арикул Марія, Домбровська Анна ЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ Г. СКОВОРОДИ НА ДУХОВНИЙ СВІТ І ЩАСТЯ ЛЮДИНИ 96
Боган Сергій ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПРАВОМІРНІСТЬ ЗМІНИ ДАТИ ЗАСНУВАННЯ МІСТА ОДЕСИ ТА ВІДПОВІДНИХ ЗМІН У ЙОГО МІСЬКОМУ СТАТУТІ 100
Крюкова Марина, Арикул Марія ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ 105
Крюкова Марина ЗВ'ЯЗОК КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ТА АГРЕСИВНОСТІ В ОНТОГЕНЕЗІ 110
Рєпнова Тетяна МЕТА-МАЛЮНКИ ТА НЕЙРОГРАФІКА У ЕМОЦІЙНІЙ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ 114

Юрченко Любов НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ СВІТОГЛЯД І АНТРОПОЛОГІЯ 118
Нерубасська Алла, Шепелєва Віолетта АНАЛІЗ ПРОЯВІВ СТРЕСУ ЗА г.САЛЬЄ ТА УСПІШНІ СПОСОБИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ 124
Каракасіді Олена, Асєєв Роман ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПРОБАЦІЇ 131
Каракасіді Олена, Євстігнєєва Анастасія ПРАВОВА ПРИРОДА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ 136
Асєєв Роман, Коджебаш Валерія ОХОРОННІ АГЕНТСТВА ТА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СУБ'ЄКТИ НЕДЕРЖАВНОЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 141
Каракасіді Олена СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ 145
Асєєв Роман ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ 149
РОЗДІЛ 3. Студентські наукові публікації 154

Григораш Володимир, Прокоф'єва-Акопова Светлана СТРЕС ЯК ФАКТОР ЕМОЦІЙНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ 154
Якимова Вікторія, Поленчук Вікторія ІННОВАЦІЇ В ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ 158
Сапега Павло, Нерубасська Алла ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛЬНОГО ПРОЖИВАННЯ ТА СПОСОБИ УНИКНЕННЯ "СИНДРОМУ СУСІДСТВА" 162
Бочарова Яна, Нерубасська Алла КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФІЛАКТИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ 166
Бичкова Сніжана, Кузнєцова Ольга СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК КЛЮЧ ДО ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА 171
Puchkova Hanna, Kuznietsova Olha, Moshenets Nataliia ROZWIJANIE STRATEGII PARTNERSTWA MIĘDZYNARODOWEGO W KONTEKŚCIE GLOBALIZACJI BIZNESU 176
Кравець Юлія, Нерубасська Алла ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ: МОТИВАЦІЯ ЧИ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ? 181
Сисоєва Діана, Нерубасська Алла ЧИ ЗАМІНИТЬ АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ЦІФРОВІ ПЛАТФОРМИ ЛЮДСЬКУ ПРАЦЮ: СТЕРЕОТИПИ ТА МІФИ 185
Косяков Богдан, Нерубасська Алла КІБЕРБУЛІНГ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТРАВМИ І ПІДТРИМКА ПОСТРАЖДАЛИХ 189
Южиця Іванна, Нерубасська Алла МАСОВА СВІДОМІСТЬ ТА ВПЛИВ НА НЕЇ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 193
Цуркан Даниїла, Нерубасська Алла САМООЦІНКА В ЕПОХУ СОЦМЕРЕЖ: КУЛЬТУРА ПОРІВНЯННЯ І ЛАЙКІВ 196
Сапега Павло, Нерубасська Алла ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЗМІН У ПСИХОЕМОЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ 199
Золотарьов Андрій, Асєєв Роман ПОНЯТТЯ І ОСНОВНІ КРИМІНОЛОГІЧНІ РИСИ ТЯЖКОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ 203
Мажара Микита, Асєєв Роман КРИМІНОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ПРИЧИН ЗЛОЧИННОСТІ 209
Гузь Анастасія, Каракасіді Олена ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЖІНОК ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ 214
Арабаджи Тетяна, Каракасіді Олена ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА МІЖНАРОДНИМ ТА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ 219

WPROWADZENIE

W dniu 05 grudnia 2024 r. w Odeskim Instytucie Prywatnej Spółki Akcyjnej «Instytucja szkolnictwa wyższego «Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem» (dalej - Odeski Instytut MAZP) po raz kolejny odbyła się XX Międzynarodowa Konferencja Naukowo-Praktyczna «Aktualne problemy współczesnego zarządzania w systemach społeczno-gospodarczych, humanitarnych i technicznych».

Współorganizatorami wydarzenia byli: Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej «Instytucja szkolnictwa wyższego «Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem» (dalej - Odeski Instytut MAZP); Instytucja Państwowa «Instytut Rynku, Badań Ekonomicznych i Środowiskowych» Narodowej Akademii Nauk Ukrainy»; nasi polscy partnerzy z Międzynarodowej Akademii Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska; Niepubliczna Instytucja szkolnictwa wyższego «Wschodnio-Europejski Uniwersytet imiemia Raufa Ablazova», Czerkasy, Ukraina).

W konferencji wzięli udział pracownicy naukowi, praktycy, doktoranci, habilitanci i studenci. Podczas sesji plenarnej i warsztatów uczestnicy konferencji rozważali szeroki zakres aktualnych zagadnień z zakresu administracji, ekonomicznych, logistycznych i technicznych problemów zarządzania; politycznych, prawnych, historycznych, psychologicznych, kulturowych i filozoficznych aspektów zarządzania; trendów zawodowych i najnowszych trendów na rynku pracy; nowoczesnych aspektów studiowania i analizowania łączenia i wdrażania edukacyjnych, naukowych i profesjonalnych podejść do poprawy procesu edukacyjnego instytucji szkolnictwa wyższego.

W oparciu o wyniki XX Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej redakcja przygotowała zbiór materiałów naukowych. Zbiór powstał ze zgłoszonych do publikacji streszczeń i artykułów odpowiadających tematyce konferencji naukowo-praktycznej. Redakcja zastrzega sobie prawo do redagowania materiałów. Publikowane materiały wyrażają poglądy autorów, które może nie pokrywać się z opinią publicznego rady redakcyjnej. Artykuły i streszczenia są składane na podstawie oryginalnego manuskryptu w języku ukraińskim, polskim lub angielskim.

Materiały zbioru prac naukowych polecane są ekonomistom, menedżerom, prawnikom, politologom, urzędnikom, psychologom, historykom, kulturoznawcom, badaczom, pracownikom naukowym, doktorantom i studentom.

Zbiór zawiera gotowe materiały dostarczone przez autorów. Wydawca nie ponosi odpowiedzialności za materiały przekazane do publikacji.

Rada redakcyjna

ВСТУП

В Одеському інституті ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (далі – Одеський інститут МАУП) 05 грудня 2024 року в черговий раз відбулася XX Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах».

Співорганізаторами заходу виступили: Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (далі – Одеський інститут МАУП) разом з Державною установою «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» та нашими польськими партнерами з Міжнародної Академії Прикладних Наук в Ломжі (Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska), а також Приватним закладом вищої освіти «Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова» (м. Черкаси, Україна).

В конференції взяли участь науково-педагогічні працівники, практики, докторанти, аспіранти і студенти. Учасники конференції під час пленарного засідання та роботи секцій розглянули широкий спектр актуальних питань адміністрування, економічних, логістичних і технічних проблем управлінської діяльності; політико-правові, історичні, психологічні, культурні та філософські аспекти управління; професійні тренди та новітні тенденці на ринку праці; сучасні аспекти вивчення та аналізу поєднання і впровадження освітніх, наукових та професійних підходів для вдосконалення освітнього процесу закладів вищої освіти.

За результатами XX Міжнародної науково-практичної конференції редакційною колегією підготовлено збірник наукових праць. Збірник сформований із поданих до друку тез і статей, що відповідають тематиці науково-практичної конференції. Редакційна колегія зберегла за собою право на редагування матеріалів. Опубліковані матеріали виражають позицію авторів, яка може не збігатися з думкою громадської редакції. Статті і тези подані за оригіналом рукопису українською, польською чи англійською мовою.

Матеріали збірника наукових праць рекомендовані для економістів, менеджерів, юристів, політологів, державних службовців, психологів, істориків, культурологів, наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів і студентів.

Збірник містить готові матеріали, надані авторами. Видавець не несе відповідальності за надані до публікації матеріали.

Редакційна колегія

РОЗДІЛ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ, ЕКОНОМІЧНІ, ЛОГІСТИЧНІ І ТЕХНІЧНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ПРОХОДЖЕННЯ ЛІТНЬОЇ ПРАКТИКИ В ІТАЛІЇ

Петришена Олена, аспірант Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;
викладач, майстер виробничого навчання, Відокремлений структурний підрозділ
«Хмельницького торговельно-економічного фахового коледжу
Державного торгово-економічного університету
petrisena.elena@gmail.com

Анотація. Міжнародна практика – це знайомство з сучасними підприємствами і організаціями, отримання інноваційного та нового сучасного та європейського досвіду, що стане в нагоді під час працевлаштування на роботу на сучасні провідні підприємства як в Україні так і за кордоном, для власного розвитку і бізнесу.

Участь навчальних закладів України у міжнародному проекті EuroEst, з 2018 року, до якого долучилось більш ніж 40 навчальних закладах по всієї країни. В цьому проекті передбачається спеціальна програма для здобувачів освіти професійно-технічних, фахових перед вищих та вищих навчальних закладів освіти України, а саме стажування та проходження літньої практики на базах-практики підприємств Італії у сфері гостинності, туризму, готельно-ресторанного бізнесу, де наші студенти мають можливість здобути кваліфікацію за міжнародним рівнем[1].

Проект розрахований на декілька років участі, протягом яких учасник проекту підвищує рівень володіння італійської мови та покращує професійні навички, таким чином формуючи в собі необхідні професійні навички для роботи у сфері туризму, готельно-ресторанного бізнесу та гостинності.

Актуальність дослідження. Набуття проектом широкої популярності серед здобувачів освіти спонукало до більш детального вивчення переваг та недоліків проходження міжнародної літньої практики у Італії. Здобувачі освіти мають можливість засвоїти основні робочі прийоми приготування автентичних страв італійської кухні безпосередньо від кваліфікованих спеціалістів (шеф-кухарів та су-шефів), отримати підвищення кваліфікації європейського зразка під час участі у проекті, від якості стажування, залежить стипендія (заробітна плата) і рівень міжнародного сертифіката – переваги. Недоліками вбачаю те, що наднормовий режим роботи, низький рівень підготовки з вивчення італійської мови, порівняно за європейським рівнем життя низька стипендія, дорога медицина (відсутність медичної страховки), зворотна доставка лише до міста Львів, далі за власні кошти.

Проблема: Дослідження та розгляд переваг і недоліків у проходженні літньої практики та стажування в Італії здобувачами освіти навчальних закладів професійно-технічної фахової перед вищої та вищої освіти України.

Ключові слова: *індустрія гостинності, практика, літня практика, стажування, стипендія, кваліфікація, освіта, професійно-технічна освіта, фахова передвища та вища освіта.*

Annotation. International practice is getting to know modern enterprises and organizations, obtaining innovative and new modern and European experience, which will be useful during employment at modern leading enterprises both in Ukraine and abroad, for personal development and business.

Participation of educational institutions of Ukraine in the EuroEst international project, since 2018, which has been joined by more than 40 educational institutions throughout the country. This project envisages a special program for students of vocational and technical education, professional pre-university and higher education institutions of Ukraine, namely internships and summer internships at the practice bases of Italian enterprises in the field of hospitality, tourism, hotel and restaurant business, where our students have the opportunity to obtain qualifications at the international level [1].

The project is designed for several years of participation, during which the project participant increases the level of Italian language proficiency and improves professional skills, thus forming the necessary professional skills for work in the field of tourism, hotel and restaurant business and hospitality.

Relevance of the research. The project's wide popularity among students led to a more detailed study of the advantages and disadvantages of an international summer internship in Italy. Those seeking education have the opportunity to learn the basic working methods of preparing authentic Italian dishes directly from qualified specialists (chefs and sous chefs), to receive European-style professional development during participation in the project, the stipend (salary) and level depends on the quality of the internship international certificate - advantages. I see the disadvantages as overtime work, low level of training in learning the Italian language, a low stipend compared to the European standard of living, expensive medicine (lack of medical insurance), return delivery only to the city of Lviv, further at own expense.

Problem: Research and consideration of the advantages and disadvantages of summer internships and internships in Italy by students of vocational and technical educational institutions before higher and higher education of Ukraine.

Keywords: *hospitality industry, internship, summer internship, internship, scholarship, qualification, education, vocational education, professional pre-university and higher education.*

Практика студентів за кордоном – одна з поширених форм проведення практичної підготовки, організації студентської практики за кордоном, де сприяння інтеграції національної освіти до світового освітнього простору на основі закріплення теоретичних знань студентів та набуття практичного досвіду з організації і здійснення виробничих процесів на підприємствах готельно-ресторанної та туристичної сфери діяльності цих підприємств.

Участь у проекті EuroEst, що існує з 2018 року - стажування та проходження практики здобувачами освіти навчальних закладів професійно-технічної фахової перед вищої та вищої освіти України у сфері гостинності і індустрії туризму та готельно-ресторанного бізнесу[1].

Програма стартує в Україні задовго до безпосереднього початку літньої практики – партнери з Асоціації U.C.M.- Italy президент асоціації Пауєло Брешуа та куратори практики проводять майстер-класи для майбутніх стажерів з приготування страв італійської кухні і ресторанного обслуговування, створюються класи з безкоштовного вивчення італійської мови та сучасних вимог HACCP. Асоціація надає безкоштовні майстер-класи та курси з вивчення італійської мови доєднатись до платформи для проведення курсів в Zoom та Google Meet[1].

Однією з цілей проекту є професійний та мовленнєвий розвиток здобувачів освіти України з вивчення ним культури та традицій гостинності, кухні характерної для південної Італії. Данні про участь у проекті EuroEst за роки роботи асоціації з 2018-2024 роки зведені у таблицю 1.

Таблиця 1.

Кількість учасників у міжнародному проєкті EuroEst за 2018-2024

№ п\р	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1	35			225	800		55

Джерело складене автором: Петришена Олена

Отже, з кожним роком кількість бажаючих проходити практику зростає серед здобувачів фахової перед вищої та вищої освіти України.

Здобувачі освіти навчальних закладів професійно-технічної, фахової перед вищої та вищої освіти України, як учасники проекту їдуть на стажування чи практику до одного з трьох регіонів південної Італії (Emilia-Romagna, Rimini, Campania). Міста де здобувачі освіти проходять практику та стажування (Paestum, Puglia, Peschici, Vieste, San Menaio, Vico del Gargano, Rodi Garganico) [1].

Провідні підприємства в Італії зі сфери гостинності, де проходять стажування здобувачі освіти України від невеликих сімейних ресторанів до великих готелів та резортів (Grand Resort

Gatarella, Ristorante Piazzola Verde, Resort Pugnochiuso, Savoy Beach Hotel, Olimpia Cilento Resort, Hotel Le Palme) та багато інших [1].

Учасник проекту (практикант \ стажер), за згодою навчального закладу, батьків та власним бажанням, може вибрати один з періодів проходження практики від максимального терміну 6 місяців до мінімального 3 місяці (90 днів), перебуваючи в Італії періодом більше ніж 90 днів необхідно оформлювати відповідний документ – посвідка (permesso) - за допомогою тьютерів асоціації, безпосередньо в Італії.

Здобувачі освіти мають можливість проходити практику та стажуватись за такими спеціальностями як: помічник піцайоло; помічник кухаря; помічник офіціанта / бармена.

Умови для проживання і харчування виплати стипендії оговорюються з підприємцями власниками, що надають місце практики і на них покладено відповідальність за безпеку життя та безпечні умови праці, проживання для здобувачів освіти, що проходять практику.

Одним із недоліків роботи асоціації і організації проходження літньої практики в Італії є те, що години проходження практики\роботи значно більші ніж це передбачено законодавством України - здобувачі освіти працюють наднормово для того, щоб заробити обіцяну стипендію. Важка праця підлітків і оплата праці (стипендія) з якої утримується 50 % на рахунок асоціації за Європейськими цінами низька.

Для власників баз-практики в Італії існує ряд переваг, а саме - дотації держави на утримання українських переселенців, перекриття сезонної нестачі робітників, економія на податках та пенсійному фонді Італії (працюють практиканти), низька оплата праці українським практикантам.

Переваги та недоліки безпосередньо для здобувачів освіти професійно-технічної та фахової перед вищої та вищої освіти навчальних закладів України, зведено у таблиці 2.

Таблиця 2.

Переваги та недоліки проходження літньої практики в Італії здобувачами освіти України.

№ п\р	Переваги	Недоліки
1	Безкоштовне вивчення італійської мови	Здача іспиту з рівня володіння італійською мовою (при низько рівні участь у проекті відмовлена)
Продовження таблиці 2		
2	Відпрацювання практики та стажування практики на провідних підприємствах Італії обмін досвідом	Практика не зараховується у навчальному закладі (не відпрацювання тем освітньо-професійної програми)
3	Здобувач освіти від'їжджає до Італії погодивши терміни практики із керівництвом навчального закладу	Навчальний заклад не отримує спонсорської допомоги на розвиток навчального закладу

4	Оформлення санітарної книжки в Україні, проходження сертифікації HACCP	Відсутність медичного страхування, та не завжди своєчасне реагування на звернення здобувачів освіти.
5	Вік проходження практики з 17 переважно 18 років	Вік здобувачів освіти професійно-технічних закладів та фахових коледжів ві 15 до 18 років
6	- безкоштовні онлайн курси італійської мови в Україні; - безкоштовне проведення оф лайн майстер-класів в Україні; -проведення курсу з HACCP та безпеки на підприємстві з видачею відповідних сертифікатів;	У разі дострокового припинення участі в проекті в Україні, після 01.03.2025 - сплатити відшкодування у розмірі 2000 євро (за курси підготовки) на рахунок Громадської організації;
7	Трансфер Україна – Італія – Україна. (оплата проїду в обидва боки)	Зворотня дорога оплачується лише до Львова далі оплата за власний кошт (дуже великий недолік).
8	- страхування на підприємстві на весь період проходження практики (страхування INAIL та RCT);	Лікування за кошти здобувачів освіти та не оплачується лікарняний здобувачам освіти
9	-оформлення необхідних документів для проходження стажування та практики; проживання; -3-х, 2-х разове харчування; підтримку та супровід учасника проєкту з моменту реєстрації до моменту повного виконання умов договору сторонами; -присвоєння сертифікату міжнародного зразка; допомога у подальшому працевлаштуванні;	- додаткові витрати на придбання сім-картки з італійським номером; - жаркий клімат з підвищеною вологістю; - розетки не підходять до наших пристроїв потрібні перехідники;
10	Оплата праці \стипендія	

Джерело складене автором: Петришена Олена

Отже, завдяки проекту EUROEST майбутні стажери мають можливість отримати сертифікати 1-го, 2-го, 3-го рівня з таким документом можна офіційно влаштовуватися на роботу не тільки в Україні, а й в Італії та будь якій країні Європи. Навчають студентів не тільки італійській мові, а й етикету гостинності – як правильно виконати різні види сервіровки столу, правила подачі страв у номер роботу служби «Room services», комунікувати в залі з відвідувачами, спілкуватися зі своїми колегами, як звертатися до гостей закладу. Адже є певні стандарти професійної поведінки – як зустріти гостів, подати меню, відкрити вино та наповнити келихи, презентувати страву, десерт…»

Список використаних джерел:

1. Офіційни сайт Ассоціації південних кухарів Італії. Дата оновлення 23.03.2024 р.URL https://prezi.com/p/m3yix2j6ttqx/euroest-1-ua/ (дата звернення 25.09.2024 р.)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕПІЗООТОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Кузнєцова Ольга кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП
olkuzya80@ukr.net

Левченко Вікторія студентка 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП

Анотація: *У зв'язку з наявністю на території України реєстрації випадків захворювання людей на природні вогнищеві інфекції існує необхідність проведення системного епізоотичного моніторингу. Представлені основні проблемні питання, надані пропозиції узагальнення даних для подальшого використання їх в системі громадського здоров'я.*

Abstract: *In connection with the presence of registration of human cases of natural focal infections on the territory of Ukraine, there is a need for systematic epizootic monitoring. The main problematic issues are presented, proposals for generalization of data for their further use in the public health system are provided.*

Вступ: Перелік інфекційних захворювань людини в останні роки значно розширився за рахунок природно-вогнищевих інфекцій. На території України за останні десять років зафіксовано ріст захворювання людей на Лайм бореліоз, реєструються випадки захворювань на лихоманку Західного Нилу, спорадичні випадки захворювання на туляремію, лептоспіроз та інші особливо небезпечні інфекції [4].

Помітних змін зазнала й епізоотична ситуація з цих інфекцій, що проявилось, зокрема, розширенням ареалів носіїв та переносників, збільшенням їх чисельності.

Основна причина цього явища - зміни у кліматі та екології. Цілий комплекс природних і соціальних факторів: пом'якшення клімату, викорінення хвойних лісів і виникнення на їх місці дрібнолистяних лісів з підліском і високим травостоєм, захаращення ландшафту у міських зонах створюють сприятливі умови для дрібних ссавців, іксодових кліщів та кровосисних комарів.

Для попередження захворювання людей необхідно розробити національну політику та стратегію епідемічного нагляду за носіями та переносниками особливо небезпечних інфекцій (дрібні ссавці, іксодові кліщі, кровосисні комарі та ін.). Розробити системний підхід для вивчення природних екосистем, як цілісної системи.

Постановка проблеми: На різних адміністративних територіях України проводиться безліч екологічних, ентомологічних, зоологічних, паразитологічних, мікробіологічних,

епізоотологічних та інших досліджень, спрямованих на вивчення місцевої фауни. Водночас, аналітичного комплексного підходу із узагальнення таких різноманітних даних, як регіональних, так і в масштабах України, практично немає.

У зв'язку з цим необхідно розробити єдиний підхід, щодо сучасних методів відлову, оновити нормативно-методичні рекомендації та звітні форми з урахування особливостей носіїв та переносників особливо небезпечних інфекцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: На підставі проаналізованих даних щодо захворюваності людей на природно - вогнищеві інфекції, статей стосовно проведення епізоотологічних досліджень на території України та при ознайомлені з нормативно-методичними рекомендаціями було виявлено необхідність узагальнення та систематизації епізоотичного моніторингу.

Мета статі: Розглянути основні проблемні питання стосовно вивчення території на природно-вогнищеві інфекції, надані пропозиції, щодо єдиного комплексного підходу до епізоотологічних досліджень та звітних форм.

Виклад основного матеріалу дослідження:

Нормативно - правова база України передбачає необхідність проведення епізоотологічних досліджень територій. Згідно наказу Міністерства охорони здоров'я України № 342 від 23.07.2003 року «Про заходи щодо профілактики захворювань на туляремію», п. 5.1. (необхідно забезпечити проведення щорічних планових епізоотологічних обстежень територій), п.5.3. (необхідно забезпечити розробку епізоотологічних та епідеміологічних прогнозів з туляремії на літньо-осінній та зимово-весняний періоди) [1].

Під епізоотологічним прогнозом розуміють наукове передбачення змін обстановки з інфекційних хвороб на певній території. Він ґрунтується на систематичному вивченні і аналізі динаміки різноманітних факторів, що впливають на розвиток і згасання епізоотичного процесу [7]. Особливо важливу роль у існуванні природних вогнищ особливо небезпечних інфекцій відіграють, як правило, фонові види (зазвичай виступають основними носіями збудника), які з найбільшою постійністю беруть участь у розвитку епізоотій та підтримці вогнищевості. Поява, відносно нового виду на території може змінити ситуацію з природно - вогнищевих інфекцій на території України [6, с.133; 10 с.75-77].

Епізоотологічний прогноз передбачає вкладання багатьох ресурсів:

- людських, але доцільніше назвати «людським капіталом». Це інтелект фахівців, їх знання, якісна та продуктивна праця;
- матеріальних ресурсів (великі витрати на паливо, матеріально- технічне оснащення, лабораторні реагенти та інші).

Польові роботи в природних стаціях для епізоотологічного прогнозу раніше проводили «Біологи» лабораторій особливо небезпечних інфекцій при обласних центрах контролю та профілактики хвороб. Фахівці проводили моніторинг за розподілом і динамікою чисельності носіїв та переносників особливо небезпечних інфекцій (відлов дрібних ссавців, збір іксодових кліщів та ін.), з урахуванням напрямку антропогенних перетворень вогнищевих екосистем і ландшафтно-екологічних умов, аналізували та оцінювали показники моніторингу, проводили епізоотологічний моніторинг вогнищ та виявляли епізоотологічну активність, вивчали особливості течії епізоотій на ділянках стійкого вкорінення особливо небезпечних захворювань.

З 1 січня 2024 р було внесені зміни до наказу від 28.10.2002 р. № 385 (Про затвердження змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 "Охорона здоров'я") перелік фахівців з вищою немедичною освітою було змінено та запропоновано фахівцям, які були на посадах «Біологія» перевести на інші, які враховані у Довіднику. Біологи пройшли курс зі спеціалізацію «Ентомологія», «Бактеріологія» або «Фахівець з дослідження факторів навколишнього середовища» та інші [2]. Слід зауважити кваліфікаційна категорія фахівців не зберіглася, що знецінює багаторічну професійну діяльність працівників на однієї посаді. Фахівці маючи нову спеціалізацію проводять, згідно своїх функціональних обов’язків, епізоотологічний моніторинг за розподілом і динамікою чисельності носіїв та переносників особливо небезпечних інфекцій, що в деяких моментах суперечить спеціалізації, що отримали. На державному рівні це питання залишається не вирішним.

Загалом епізоотологічне обстеження територій включає: загальну візуальну оцінку абіотичних та біотичних факторів, що зумовлюють природну осередкованість в даному регіоні: погодні умови (особливо аномальні явища та їх наслідки), стан рослинного покриву (визначає кормові та захисні умови життя носіїв), кількість та розподіл тварин (що мають медичне значення), характер змін у біоценозах (зокрема, що відбуваються під впливом господарської діяльності людини).

Перед початком польових робіт в природних стаціях фахівці повинні пройти спеціальну підготовку: аналіз ризиків та чітке розуміння заходів по зменшенню їх загрози, розуміти та знати умови зберігання та транспортування зразків, знання методів роботи та правил маніпуляцій з матеріалом, які планується використовувати.

Фахівці повинні мати чітке розуміння сфери особистої та колективної відповідальності за дотриманням правил роботи, чітке роз’яснення обсягу робіт та конкретного напрямку робіт, за який відповідає кожний працівник. Розподіл робіт між працівниками згідно їх компетенції, з дотриманням принципу парності (не менше двох осіб) [3, с.11].

Під час планування визначають території на яких будуть проводитись польові дослідження. Вибір території здійснюють на основі аналізу даних, щодо захворюваності людей, раніше виявлених позитивних результатів при досліджені дрібних ссавців, іксодових кліщів та іншого польового матеріалу, враховують зміни ландшафтів, тваринного і рослинного світу [5, с.29].

Проведення польових робіт відбувається в різних ландшафтних та біотопичних умовах (ліс, степ, гориста місцевість, водойми тощо), у зв'язку з ситуацією, що склалась на території України, діють обмеження, щодо пересування польовими дорогами, лісами та лісосмугами, це необхідно врахувати при плануванні логістики маршруту.

Організаційні заходи передбачають безпечний збір біологічного матеріалу, збереження та транспортування зразків польового матеріалу до лабораторій.

На даний час при проведенні епізоотологічного моніторингу не використовуються сучасні методи відлову. Основний метод який використовують в медичній ентомології для відлову кровосисних комарів - це відлов «на собі» ексгаустером. Недоліками цього методу є невелика чисельність вилову (бактеріологічні й вірусологічні лабораторії для дослідження потребують великої кількості кровосисних комарів), відсутність захисту дослідника (можливість укусів та в подальшому ризик захворюваності), вилов не покриває широкого спектру видів, які розповсюдженні на місцевості

Для відлову дрібних ссавців використовують стандартний метод за допомогою пасток «Геро» з приманкою, цей метод ефективний та актуальний і його рекомендують використовувати у багатьох польових визначниках, але останній раз в затверджених методичних рекомендаціях він був викладений у 80-х роках. Крім того існують більш гуманні методи відлову за допомогою живоловок. Конструкція виробу затримує тварину всередині та не дозволить їй вибратися. За допомогою живоловок тварина не загине, а лише опиниться в ізоляції. При потраплянні червонокнижного виду є можливість його випустити.

З метою проведення ефективного моніторингу необхідно на державному рівні централізовано закупити сучасні пастки для збору кровосисних комарів та дрібних ссавців, оновити нормативну базу, щодо відлову та збору польового матеріалу [8, 9, с.216].

Транспортування відловленого та зібраного польового матеріалу здійснюється на спеціально виділеному транспорті, з використанням регламентованих спеціальних засобів (посудина Дьюару, бікси, контейнері тощо), упаковка зразків повинна бути згідно вимог до транспортування, щоб уникнути їх пошкодження, перекидання тощо [3, с. 36].

Доставка польового матеріалу у лабораторію відбувається разом з супроводжувальною документацією - направленням. На даний час затверджена тільки одна форма направлення «Карта обліку чисельності іксодових кліщів на великій рогатій худобі». Але епізоотологічний

прогноз враховує не тільки збір кліщів з ВРХ, також збір кліщів з природних стаціях методом «на прапор», відлов дрібних ссавців, збір пелеток хижих птахів, відбір проб води, субстратів сіна, проби гнізд мишовидних гризунів. Кожен фахівець розробляє своє власне направлення, зі своїм баченням необхідної інформації. На державному рівні необхідно затвердити направлення, щодо доставки польового матеріалу (дрібних ссавців, іксодових кліщів та іншого польового матеріалу), яке враховувало би усі необхідні дані, які використовуються в епізоотологічному прогнозі та мало системний характер.

Аналіз даних враховує декілька етапів: створення баз даних, складання прогнозу та результати.

Найважливішою передумовою та умовою успішного зберігання та подальшого аналізу отриманих результатів є ведення універсальних електронних баз даних. Тільки електронні бази дозволяють швидко об'єднати дані, отримані різними дослідниками як в одному регіоні, так і в різних, а також оперативно і безпомилково проводити порівняльний аналіз великих масивів даних.

На даний час епізоотологічний прогноз не має єдиної схеми та системного вигляду, тому деяка інформація з регіонів не враховується, узагальнити в цілому данні по Україні дуже важко. На наш погляд схема епізоотологічного прогнозу повинна врахувати наступні дані:

- Перелік організацій, які надавали данні для складання прогнозу;
- Метеорологічні умови та кормова база, характерні для даного періоду року;
- Морфологічну ідентифікацію дрібних ссавців, їх генеративний стан, розподіл по стаціях, динаміку їх чисельності, з урахуванням напрямку антропогенних перетворень та ландшафтно-екологічних умов.
- Облік чисельності популяцій іксодових кліщів по видам та природно-ландшафтним зонам (визначення наступних показників: індекс щільності, чисельність іксодових кліщів екз/км, екз/год);
- Результати лабораторних досліджень польового матеріалу;
- Оцінка епізоотичної та епідемічної ситуації в регіоні, прогноз чисельності дрібних ссавців та іксодових кліщів на майбутній період року.

Узагальнення даних епізоотологічного прогнозу дозволить отримати інформацію, яка буде використана в системі громадського здоров’я.

Висновки: У зв’язку з процесами, що відбуваються в навколишньому середовищі під впливом антропогенних і природних факторів, які призводять до змін ландшафтів, тваринного і рослинного світу і, як наслідок, до трансформації природних вогнищ, їх активізації, згасання, появи нових вогнищ залишається пріоритетним системний аналіз епізоотичної ситуації, необхідність у постійних та систематичних моніторингових дослідженнях носіїв та

переносників природно-вогнищевих інфекцій для розробки ефективного комплексу заходів профілактики.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 342 від 23.07.2003 року «Про заходи щодо профілактики захворювань на туляремію» URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/62144___62144 (дата звернення: 20.09.2024).
2. Наказ № 385 від 28.10.2002 р. (Про затвердження змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 "Охорона здоров'я") Редакція від 16.01.2024 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02#Text (дата звернення: 20.09.2024).
3. Державні санітарні правила «Безпека роботи з мікроорганізмами I-II груп патогенності(ДСП9.9.5.035-99)»
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z008808#Text (дата звернення: 23.09.2024)
4. Інфекційна захворюваність населення по Україні згідно звіту по Ф.№ 1 URL: https://phcorgua.sharepoint.com/sites/communication/Shared%20Documents/Forms/AllItems.aspx?id=%2Fsites%2Fcommunication%2FShared%20Documents%2FPHC%2Eorg%2Eua%2F%2Bkontrol%2Dzakhvoryuvan%5Finshi%2Dinfekciyni%2Dzakhvoryuvannya%5Finfekciyna%2Dzakhvoryuvanist%2Dnaselennya%2Dukraini&p=true&ga=1
(дата звернення: 24.09.2024)
5. Левченко В., Гайдаш О. «Циркуляція збудника туляремії серед дрібних ссавців на півдні України». Четвертий щорічний регіональний науковий симпозіум в рамках концепції «Єдине здоров'я», 20–24 травня 2019 р.: збірник тез. – Київ, 2019. – С. 29.
6. Левченко В., Рудік В., Начвінов С., Самойленко В., Загоруйко М., Бондаренко Д. Роль жовтогорлої миші в розповсюджені природно вогнищевих інфекцій на території Одеської області. Збірник тез Міжнародного симпозіуму зі зменшення біологічної загрози, 24 -27 жовтня 2022 р. – Київ, 2022 р.– С. 133.
7. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Кафедра епізоотології. URL: https://studfile.net/preview/6695372/page:4/ (дата звернення: 21.09.2024).
8. Платформа Центру громадського здоров'я. Додаткова інформація по відбору зразків комарів. URL : https://portal.phc.org.ua/media/who_file_additional_files_previews/Sposterezhennya-za-komarami-ta-monitoring-hvorob.pdf (дата звернення: 27.09.2024).
9. Rudik V., Levchenko V. «Monitoring of Blood-sucking Mosquitoes by Means of Homemade Electromechanical Light-emitting Diode Traps in Southern Ukraine». INTERNATIONAL

BIOTHREAT REDUCTION SYMPOSIUM. Biological Threat Reduction Program (BTRP), 29 June - 2 July 2021, Kyiv. – 216 p.

10. Рудік В.А. Перші знахідки тропічного виду Aedes albopictus в межах міста Одеса. Сучасна гідроекологія: місце наукових досліджень у вирішенні актуальних проблем: зб. наук. праць матеріали VI наук.-практ. конф. молодих вчених (Київ, 2023. 10–11 жовтня 2023 р.). Київ: Інститут гідробіології НАН України, 2023. С. 75-77. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/36922 (дата звернення: 25.09.2024).

11. Freeman R. E. Strategic management: A stakeholder approach. Boston: Pitman, 1984. 276 p

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Поленчук Вікторія, старший викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП

vpolenchuk@i.ua

Анотація. Розглянуто особливості інноваційного розвитку в Україні в умовах глобальної економічної інтеграції.

Annotation. The peculiarities of innovative development in Ukraine in the conditions of global economic integration are considered.

Основною характеристикою розвитку сучасного світу є глобалізація, яка характеризуються дедалі все більшою економічною взаємозалежністю країн усього світу в рамках обсягів збільшення виробництва і переміщення товарів, особливістю надання послуг, наявністю різних форм капіталу, характером трудових ресурсів, а також прискоренню «дифузії» технологій [1]. Збільшення процесу глобальної економічної інтеграції різних суб'єктів світового господарювання сприяє посиленню конкурентної боротьби між різними гравцями ринку, виникненню її нових форм і методів, що обумовлює модифікацію системи чинників формування ефективної інноваційної діяльності. В свою чергу, на умови і зміст формування інноваційної діяльності впливає велика кількість зовнішніх і внутрішніх факторів: позиція керівництва по розробці інновацій, система управління інноваціями, сфера фундаментальних і прикладних досліджень, розвиток інноваційних процесів в країні.

Для підприємств України зберігається все ще досить значний потенціал інноваційного розвитку, проте існує проблема щодо раціонального управління реалізацією інноваційною процесу. Це зумовлено значним відставанням від економічно розвинених країн світу по показникам розвитку економіки, технологій, стандартам якості життя населення країни, що створює певні перешкоди для входження України у світове співтовариство.

Крім того, повномасштабна війна, розв'язана росією, призвела до жахливих руйнувань критичної та цивільної інфраструктури, загибелі людей, втрати найважливіших ресурсів, що в свою чергу викликало нагальну необхідність розробки ефективної державної політики щодо відбудови нашої держави. І як свідчить світовий досвід, цей процес має стати для України унікальним шансом перетворення з сировинної на високотехнологічну європейську державу з високими стандартами та рівнем життя. В цьому контексті найважливіше місце відводиться інноваціям. Впровадження інновацій, вперш за все, необхідно для посилення

обороноздатності країни, створення нових робочих місць, підтримки конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках, побудови екологічного суспільства та покращення якості життя населення.

Незважаючи на те, що пріоритет інноваціям, освіті й технологіям чітко простежується в окремих програмних документах, передвиборних обіцянках політиків, на практиці, в нашій країні так і не вдалось вибудувати ефективну державну політику їх реалізації.

Крім того, «інноваційний портрет» вітчизняних підприємств виглядає не дуже привабливо. 18% підприємств не мали інноваційної діяльності не до війни, так і не мають під час війни. Найчастіше інноваційна діяльність виникає в хімічній промисловості, машинобудуванні та металургії. Чим більше інтернаціоналізована компанія, тим більше ймовірність того, що вона обере напрям інновацій [2].

Якщо трактувати наявність інновацій в сенсі нових та старих технологій, то для виробників це є одним із найменш актуальних питань сьогодення. На першому місці серед їхніх потреб стоять зовсім інші питання, такі як війна, нестабільна політична та економічна ситуація, сильне падіння попиту, несприятливий регуляторний клімат.

Однак, і серед великих підприємств ситуація з інноваціями абсолютна різна. Якщо для металургії, машинобудування та хімічної промисловості це питання залишається актуальним, то в будівельній галузі все дуже сумно. Причинами скорочення витрат стала нехватка фінансових ресурсів, пов'язана з збільшенням вартості інших видів ресурсів та зростанням логістичних витрат. Тому на фоні значного зменшення попиту, треба на чомусь економити. Певно інновації – це те, на чому можна економити. Багато підприємців стоять перед питанням «вижити» чи «розвиватися». Крім того для розвитку потрібні необхідні умови. Поточна ситуація в України зовсім не сприяє розвитку інновацій із зрозумілих причин, і це є очевидним.

Це відбувається на тлі складної демографічної ситуації та відтоку вітчизняних науковців до країн із більш сприятливими умовами та матеріальним забезпеченням, а також в пошуках безпеки. Вітчизняна економіка тримається на сировинній базі без належного використання інноваційних технологій. За більше ніж два роки повномасштабної війни Україна продовжує залежити від постачань зброї нашими іноземними партнерами і лише прагне, вивезти якомога більше зерна, без відтворення рентабельних галузей і побудови переробних підприємств, та створення додаткових робочих місць.

Саме війна суттєво посилила процеси деградації вітчизняних інноваційних екосистем, що пов’язано не лише з припиненням роботи (більше як 40% МСП зупинили свою роботу) і намаганням бізнесу просто вижити в умовах, що склалися (інновації не розглядаються керівництвом підприємств наразі як пріоритетний напрям діяльності), а й з втратою багатьма

інноваційними МСП (малих та середніх підприємств) експортних ринків. Сьогодні в режим виживання перейшли і десятки екосистем (університетів, НДІ, інкубаторів), акселераторів, бізнес-об'єднань, агенцій розвитку тощо[3].

Водночас, у розвинених країнах світу 90% приросту ВВП припадає на виробництво наукоємної продукції [1],(наприклад в ЄС за Лісабонським протоколом спрямовується не менше 3% ВВП на науково-дослідні роботи). Згідно з Глобальним індексом інновацій, опублікованим Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), найбільш інноваційною країною світу є Швейцарія, США посідає лише третє місце, а Китай – 11-те [4].

З точки зору УППА(Асоціація «підприємств промислової автоматизації України») та УКА (Українського кластерного Альянсу) ситуація з падінням попиту на інноваційні розробки була цілком прогнозованою. Прослідживалась дуже низька активність МСП - учасників кластерів УКА в кампанії «Інновації зустрічають кластери» влітку 2022р. Представники уряду також демонстрували та продовжують демонструвати певну інертність і нерозуміння того, що відбувається в державі. На будь-яку кризу можна реагувати регуляторними методами, але головне розуміти пріоритетність цих втручань.

Цифрові інновації в промисловості - це про Industry4Ukraine, а також НЕС-2030 і бенчмаркетинговий аналіз регуляторних стимулів Industry4Ukraine. Пріоритетом номер один за останні 5 років повинно було стати стимулювання попиту серед кінцевих замовників виробничих підприємств із промисловості, інфраструктури та енергетики, чого не відбувалося. Триває популістський хайп навколо стартапів, хоча їх доля чи вклад у реальне вирішення економічних викликів у будь-якому з виробничих секторів залишається низьким. Не тільки урядовці, а й значна частина експертів та науковців з інноваційного розвитку ігнорують напрацювання експертів Industry4Ukraine (сьогодні значна частина яких представлена УКА). Саме вони аргументували принцип селективності в стратегічних підходах та необхідності фокусу на ключових елементах інноваційних екосистем та відповідних програмах дій, а саме:

1. Ключові інституції: державне агентство з розвитку Індустрії 4.0 (сьогодні необхідно вже 5.0), мережа Digital Innovation Hub (DIHs), мережа інноваційних кластерів, мережа незалежних експертів Індустрії 4.0.

2. Ключові інструменти: галузеві інкубатори та акселератори, програми перенавчання МСП, експорту-інтернаціоналізації, програми стимулювання попиту замовників через регулярні зустрічі з розробниками у форматі так званих технологічно-інноваційних днів, брокеридж-івентів тощо [4].

На нашу думку, при формуванні цих ключових підходів будуть відбуватися позитивні зрушення в інноваційних процесах в Україні. Мова йде не тільки про зміну, а й про значно

сильнішу взаємодію та консолідацію представників інноваційних екосистем, і про їх спільні пріоритети дій.

В той же час, російська військова агресія допомогла привернула увагу до України з боку ЄС та міжнародної спільноти і сприяла підтримці нашої країни за різними напрямками, у тому числі, й інноваційним. Наразі спеціально для 200 стартапів та інноваційних програм МСП виділено грант в розмірі 20 млн. євро. ІТ сектор продовжує бути важливою складовою української економіки: у 2023 році він приніс $6,7 млрд завдяки експорту своїх послуг і займає понад 40% всього українського експорту послуг. Частка експорту українських ІТ – послуг у ВВП країни становить 4%. Це дещо менше показника 2022 року – 4,6%я. проте значно більше ніж довоєнний показник 2013 року – 0,7% [5].

Українські компанії зарекомендували себе на світовому рівні як надійного партнера. А під час війни, попри ризики та побоювання зі сторони глобальних партнерів, довели світу свою стійкість, стабільність та прагнення створювати нові технологічні напрями.

Позитивними сигналами стало зростання інтересу до MilTech, кібербезпеки та запуску відповідних акселераторів. Так, у порівнянні з 2014 роком, галузь військово-технічних рішень зросла від 3 до7 разів, залежно від сфери. Міністерство цифрової політики визначило цей напрямок пріоритетним у найближчі роки.

Українські розробки, які вже перевірені та протестовані в умовах повномасштабної війни, можуть бути цікавими для західних партнерів, адже Європа та США готові стати донорами та інвестувати в підвищення безпеки не тільки України, ай усього глобального світу. Вже сьогодні, Польща витрачає на оборону 3,9% ВВП, США – 3,49%, Греція – 3,01 %.

Проте варто зважити й на ризики. Відсутність належної координації інноваційної політики на державному рівні, мобілізація, відтік людського капіталу можуть лишити Україну головного ресурсу для досягнення будь-якої стратегії втілення інновацій.

На нашу думку, з врахуванням поточної ситуації, найбільш перспективними сферами розвитку інновацій в Україні стануть оборонний комплекс, будівництво, охорона здоров’я, ІТ-галузь, інклюзивний розвиток та освіта. Однак такий розвиток неможливий без створення національних наукових інституцій, які будуть центрами наукових знань та генерувати нові ідеї в контексті національних пріоритетів. Лише активна взаємодія науки, бізнесу та державної політики дозволять перейти економіці Україні в повоєнний період на якісно новий рівень розвитку та в повній мірі використовувати потенціал нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Людвік І. І. Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації економічного простору. Економіка та підприємництво. 2022. № 2. С. 36–40. doi.org/10.32840/1814-1161/2022-2-6

2. Бєлялов Т. Інноваційний розвиток підприємництва в умовах війни та в післявоєнний період. Режим доступу : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/ 123456789/20218/1/PIONBUG_2022_P066-067.pdf (дата звернення 27.10. 2024)

3. Український ІТ-експорт досяг у 2022 році рекордних $7,3 млрд. Чому це насправді не дуже добра новина. Режим доступу: https://forbes.ua/ innovations/ukrainskiy-it-eksport-dosyag-u-2022-rotsi-rekordnikh-73- mlrd-chomu-tse-naspravdi-ne-duzhe-dobra-novina-31012023-11420 (дата звернення 28.10.2024).

4. Технології та держава: Як розвивалася ІТ-сфера у 2022 році. Режим доступу: https://biz.nv.ua/ukr/experts/bornyakov-programisti-ta-rozvitokstartapiv-v-ukrajini-yak-zaluchayut-investiciji-pid-chas-viyni50298067.html (дата звернення 27.10.2024).

5. Юрчак О. Інноваційний розвиток в промисловості – що має змінити війна? Режим доступу : https://www.industry4ukraine.net/publications/innova czijnyj-rozvytok-v-promyslovosti-shho-maye-zminyty-vijna/ (дата звернення 27.10.2024).

РОЗВИТОК НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Лозова Тетяна, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП; науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
ua.lozovaya@gmail.com
Бритков Володимир, студент 1 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр», спеціальності «Економіка» Одеського інституту МАУП

Анотація. Стаття присвячена дослідженню розвитку неформальної освіти в Україні на базі Державного навчального закладу «Одеський центр професійно-технічної освіти державної служби зайнятості».

Annotation. The article is devoted to the study of the development of informal education in Ukraine on the basis of the State Educational Institution «Odesa Center of Vocational Education of the State Employment Service».

Неформальна освіта в Україні набуває актуальності, відповідаючи на виклики сучасного суспільства та потреби особистісного й професійного розвитку громадян. Вона доповнює формальну освіту, пропонуючи гнучкі та індивідуалізовані підходи до навчання та сприяє навчанню протягом усього життя. Швидкі соціально-економічні зміни вимагають від дорослого населення постійного оновлення знань та навичок, а неформальна освіта допомагає адаптуватися до нових умов та підвищити конкурентоспроможність на ринку праці. Неформальна освіта доступна для всіх, незалежно від віку чи професії, і дозволяє навчатися у зручний час та сприяє всебічному розвитку, формуванню критичного мислення та соціальних компетенцій, які є важливими для сучасної людини.

В Україні неформальна освіта розвивається через різноманітні курси, тренінги, семінари та інші освітні ініціативи, які пропонують як державні, так і недержавні організації. Розглянемо більш детально діяльність Державного навчального закладу «Одеський центр професійно-технічної освіти державної служби зайнятості», який був створений у 2011 році і на даний час є одним з найбільш сучасних навчальних закладів професійної освіти в Україні. Даний заклад пропонує навчання, підвищення кваліфікації за 33 професіями та нараховує більше 70 напрямків короткотермінових курсів цільового призначення. За роки діяльності на базі центру пройшли навчання більше 55 тис. слухачів, а середній рівень їх працевлаштування складає 92% [1].

Відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України від 16.03.2016 р. № 256 (зі змінами від 03.04.2018 № 466) ДНЗ «Одеський центр професійно-технічної освіти

державної служби зайнятості», Вище комерційне училище Київського національного торговельно-економічного університету та ДНЗ «Рівненський центр професійно-технічної освіти державної служби зайнятості» визначено суб'єктами підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за професією 5122 «Кухар» 3-6 розряду [1].

Одеський центр професійно-технічної освіти державної служби зайнятості, починаючи з 2016 року проводить підтвердження результатів неформального професійного навчання за професією «Кухар». Протягом 2 днів оцінюється рівень теоретичних знань та практичних навичок осіб, які підтверджують рівень своєї кваліфікації за професією «Кухар» та видається документ державного зразка[1].

Неформальне професійне навчання працівників - це набуття слухачами професійних знань, умінь і навичок, нерегламентоване за місцем отримання, терміну, строком та формою навчання. Підтвердження результатів неформального професійного навчання за робітничими професіями орієнтоване на роботодавців та громадян. Для підтвердження кваліфікації встановлюється відповідність професійних умінь і навичок особи вимогам професійного стандарту шляхом проведення оцінювання теоретичних знань та виконання кваліфікаційної пробної роботи.

Дана послуга орієнтована на:

- осіб, які мають великий досвід роботи за професією, але не проходили попереднього навчання в навчальному закладі та не мають документа державного зразка з присвоєнням робітничої кваліфікації;

- осіб, які мають присвоєну кваліфікацію, але з різних причин втратили підтверджувальні документи й бажають їх відновити;

- осіб, які мають присвоєну кваліфікацію та відповідні документи, але бажають підвищити розряд.

Підтвердження результатів неформального професійного навчання за робітничими професіями дозволяє:

- визнати рівень робітничої кваліфікації особи незалежно від способу її отримання;

- забезпечити конкурентоспроможність і розширити можливості працевлаштування;

- скоротити терміни професійного навчання;

- отримати свідоцтво про присвоєння (підвищення) робітничої кваліфікації за результатами неформального професійного навчання або сертифікат оцінювання результатів неформального професійного навчання встановленого зразка.

Для підтвердження кваліфікації за результатами неформального професійного навчання за професією «Кухар», у центрі створюється комісія, яка керується Конституцією України, Законами України, актами Президента України та іншими нормативно-правовими

актами, які стосуються підтвердження кваліфікації осіб за результатами неформального професійного навчання за робітничими професіями. Члени комісії у своїй роботі дотримуються встановлених вимог та методичних рекомендацій щодо процесу оцінювання та підтвердження результатів неформального професійного навчання, професійного Стандарту за професією «Кухар» та Положення про порядок роботи комісії з підтвердження кваліфікації за результатами неформального професійного навчання.

Робота комісії забезпечує:

- експертизу наданих документів, що підтверджують професійну компетентність особи-кандидата;

- проведення кваліфікаційної атестації;

- прийняття рішення щодо присвоєння (підвищення) або відмову у присвоєнні (підвищенні) робітничої кваліфікації за результатами неформального професійного навчання та надання кандидату рекомендацій щодо продовження навчання.

При цьому, члени комісії:

- зобов’язані знати і виконувати вимоги нормативно-правових документів та методології з питань підтвердження результатів неформального професійного навчання;

- організовують процес оцінювання шляхом використання відповідних методів, що дозволять забезпечити надійність, неупередженість, прозорість відповідних процесів та раціональну мінімізацію витрат;

- здійснюють експертизу наданих документів, що підтверджують професійну компетентність особи-кандидата, з метою визначення їх достовірності та відповідності вимогам професійного стандарту (кваліфікаційної характеристики) за відповідним кваліфікаційним рівнем;

- здійснюють консультування осіб-кандидатів щодо кваліфікаційних вимог, критеріїв оцінювання, ходу підготовки та проведення кваліфікаційної атестації; здійснюють супровід осіб-кандидатів під час процедури підтвердження – від отримання від неї усіх документів до засідання комісії;

- обирають форми та методи проведення кваліфікаційної атестації відповідно до наданих особою-кандидатом доказів професійної компетентності;

- за результатами аналізу поданих документів та інших доказів професійної компетентності складають та погоджують з особою-кандидатом план-графік проведення кваліфікаційної атестації із визначенням методів і обсягу проведення кваліфікаційних пробних робіт, іспитів, враховуючи специфіку професії/кваліфікації;

- визначають ресурси, необхідні для проведення кваліфікаційної атестації, в залежності від професії/кваліфікації, та обраних методів оцінки, з урахуванням можливостей навчального закладу;

- забезпечують дотримання вимог охорони праці та безпеки на робочому місці під час проведення усіх етапів оцінювання та підтвердження кваліфікації; у разі відсутності підтверджень професійної компетентності особи-кандидата проводять кваліфікаційну атестацію у повному обсязі відповідно до вимог професійного стандарту (кваліфікаційної характеристики) професії (спеціалізації);

- у разі наявності підтверджень професійної компетентності особи-кандидата щодо виконання окремих видів робіт за відповідним рівнем кваліфікації проводять кваліфікаційну атестацію за тими видами робіт, щодо яких немає таких підтверджень;

- оцінюють знання, уміння та навичок (в тому числі виконання кваліфікаційної пробної роботи) та забезпечують їх конфіденційність;

- приймають участь у засіданнях комісії та прийнятті рішень про присвоєння кандидату кваліфікації відповідного рівня; неупереджено ставляться до особи-кандидата, при необхідності надають інформацію та сприяють вирішенню проблем, що виникають;

- регулярно підвищують професійну компетентність з питань оцінювання та підтвердження кваліфікації за результатами неформального навчання з робітничих професій.

Теоретичну частину іспиту особи-кандидати здають у тестовому режимі. При наборі встановленої кількості балів, кандидати переходять до виконання практичного завдання в сучасній навчальній кухні-лабораторії, яка оснащена зручними столами та усім необхідним для практичних занять. Результати іспиту відображаються у протоколі засідання комісії, рішенням якої кандидатам присвоюється кваліфікації та видаються відповідні документи. Особи, які не підтвердили кваліфікацію, мають можливість продовжити професійне навчання.

Так, за період з 2016 - 07.11.24 рр., 379 осіб з різних областей України підтвердили результати неформального навчання та отримали свідоцтва державного зразка у ДНЗ «ОДЕСЬКИЙ ЦЕНТР ПТО ДСЗ» (див. рис. 1)

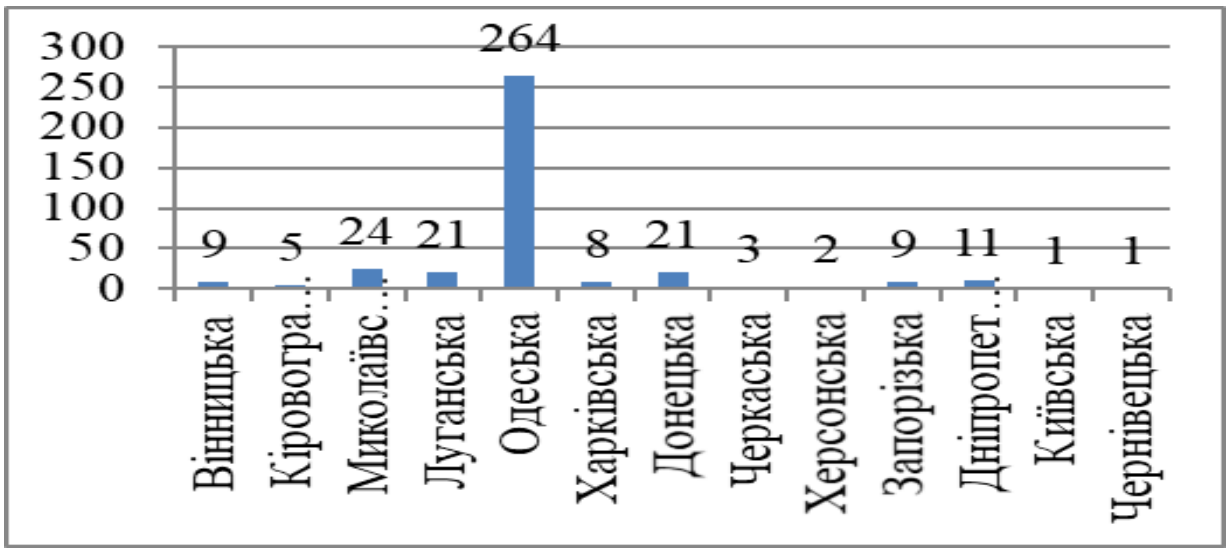

Рис. 1. Кількість осіб, які підтвердили результати неформального навчання та отримали свідоцтва державного зразка *2024 р. – дані по 07.11.2024р.

Складено за даними ДНЗ «ОДЕСЬКИЙ ЦЕНТР ПТО ДСЗ»

Кількість осіб-кандидатів, які пройшли оцінювання неформального навчання з професії « Кухар» представлено на рис. 2.

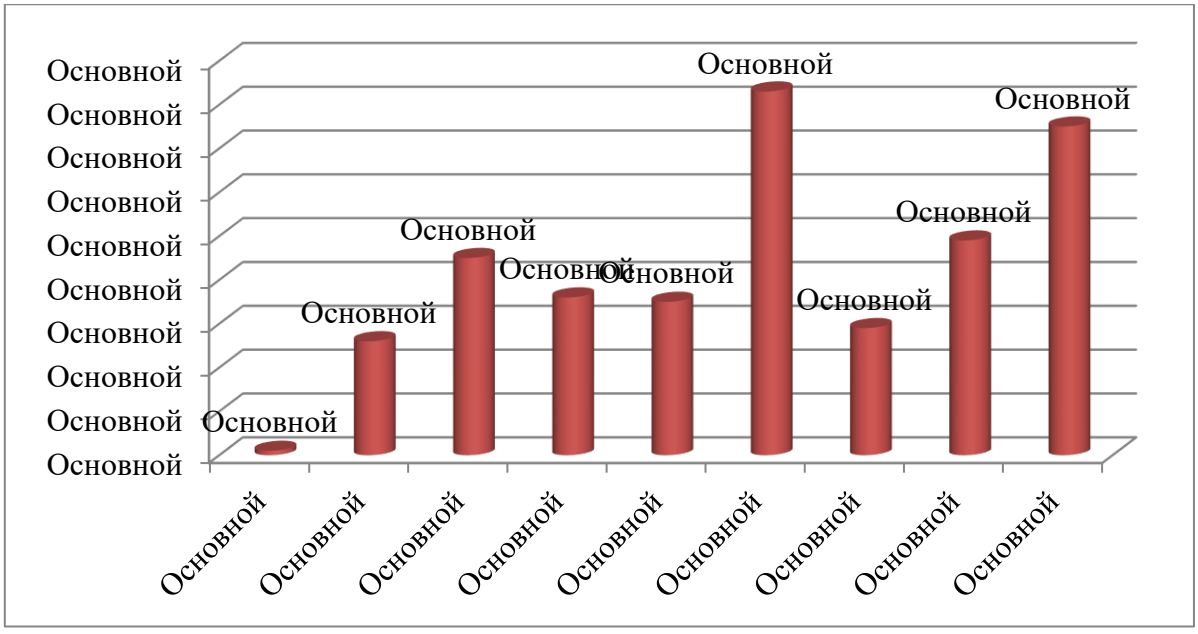

Рис. 2. Кількість осіб, які підтвердили результати неформального навчання протягом 2016-2024 рр.

*2024 р. – дані по 07.11.2024р.
Складено за даними ДНЗ «ОДЕСЬКИЙ ЦЕНТР ПТО ДСЗ»

Кількість осіб, які в 2016-2024 рр. пройшли оцінювання неформального навчання в ДНЗ «ОДЕСЬКИЙ ЦЕНТР ПТО ДСЗ» за розрядами представлено на рис. 3.

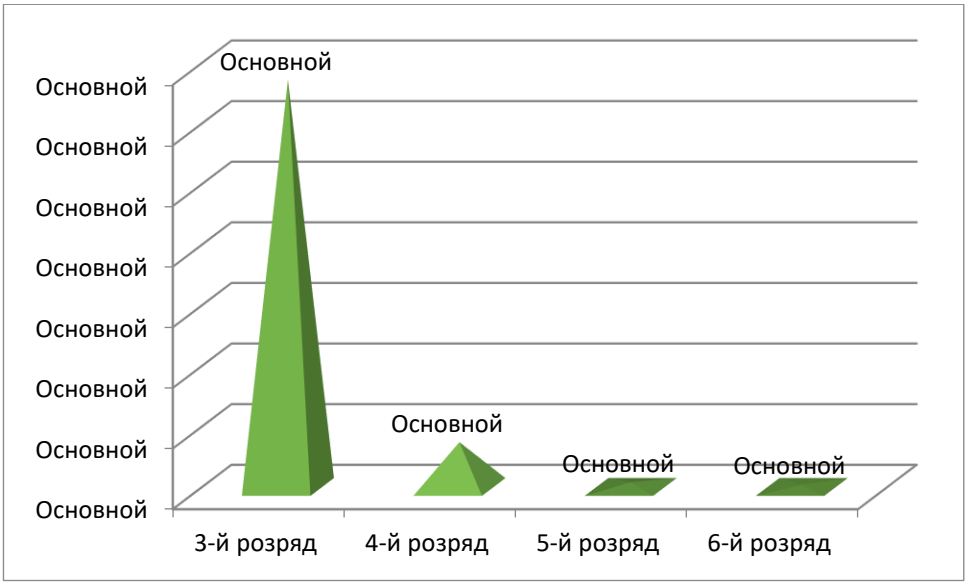

Рис. 3. Кількість осіб, які пройшли оцінювання неформального навчання в ДНЗ «ОДЕСЬКИЙ ЦЕНТР ПТО ДСЗ» за розрядами

Складено за даними ДНЗ «ОДЕСЬКИЙ ЦЕНТР ПТО ДСЗ»
*2024 р. – дані по 07.11.2024р.

Комісія з підтвердження результатів неформального навчання працювала в рамках «Українсько-німецького проекту «Професійна інтеграція внутрішньо-переміщених осіб» GIZ, за результатами роботи якої відбулось підтвердження професійної компетентності 24 осіб з Запорозької, Донецької та Дніпропетровської областей.

Вперше, у 2023 р. члени комісії провели оцінювання підтвердження результатів неформального навчання на базі приватного підприємства «Южноукраїнського комбінату харчування», який надає такі послуги:

- лікувально-профілактичне харчування для персоналу Южноукраїнської атомної електростанції;
- гаряче харчування військовослужбовців, внутрішньо-переміщених осіб, евакуйованих осіб, пенсіонерів, дітей з інвалідністю, малозабезпечених.

Зокрема, 18 осіб-кандидатів цього комбінату продемонстрували такий рівень теоретичних знань та практичних навичок, які відповідають вимогам кваліфікації «Кухар» 3 розряду.

В умовах сьогодення під час озброєної агресії та воєнних дій на території України 20 військових кухарів пройшли оцінювання неформального навчання на базі ДНЗ « ОДЕСЬКИЙ ЦЕНТР ПТО ДСЗ» та готують основні страви для військових.

Як показує досвід, визнання результатів неформального професійного навчання має позитивний соціальний ефект як для працівників, які підвищують свій статус, так і для суспільства, для його макроекономічного розвитку.

Таким чином, визнання результатів неформального професійного навчання є важливим кроком для розвитку ринку праці та підтримки концепції навчання протягом усього життя. Вищезазначене дозволяє фахівцям підтверджувати набуті навички та знання, отримані поза формальною освітньою системою, сприяти їх кар'єрному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державний навчальний заклад «Одеський центр професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості». URL: https://profcentre.odessa.ua/about-center/

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТАЛАНТ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ В УКРАЇНІ

Кузнєцова Марина, канд. екон. наук, доцент, ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», с.н.с.
kuznetsova.zzk@gmail.com

Анотація. У дослідженні представлений аналіз сутності системи управління талантами персоналу як сучасного інноваційного напряму HR-менеджменту. Доведено, що в умовах воєнного стану в Україні з метою подолання нестачі кваліфікованих співробітників, бізнесу доцільно звернути увагу на впровадження системи «талант менеджменту».

Annotation. The study presents an analysis of the essence of the personnel talent management system as a modern innovative direction of HR management. It has been proven that in the conditions of martial law in Ukraine, in order to overcome the lack of qualified employees, it is expedient for businesses to pay attention to the implementation of the «talent management» system.

Вступ. Новітні розробки у інфокомунікаційній сфері, до яких можна віднести хмарні технології, розвиток генеративного штучного інтелекту, інтернет речей, квантові обчислення, глибоке машинне навчання, імерсивні технології тощо, охоплюють усі напрями життєдіяльності людства та спричинюють трансформацію автентичних ринкових відносин, що вимагає впровадження суттєвих змін існуючих бізнес-моделей. Необхідність адаптації бізнесу до сучасних світових реалій цифрової економіки з метою забезпечення конкурентоздатності вносить корективи у усталені методи та моделі управління бізнес-процесами в цілому, у тому числі й у менеджмент персоналу.

Водночас, український бізнес сьогодні відчуває суттєві негативні наслідки дії воєнного стану, що змушує господарюючи суб'єкти вживати максимум зусиль по мінімізації значних збитків, завданих війною. У якості одного з шляхів економічного відновлення на основі інноваційної спрямованості бізнес-процесів та адаптації бізнесу до функціонування в умовах воєнного стану можна виокремити застосування сучасної HR-практики «талант менеджмент».

Постановка проблеми. Застосування сучасних цифрових технологій таких як «талант менеджмент» у діяльність служби персоналу фірми є одним з напрямів дії процесу переходу до цифрової економіки. Зосередження уваги представників бізнесу на вирішенні проблеми створення внутрішньо фірмового сприятливого інноваційного середовища завдяки активізації системи управління талантами свідчить про актуальність означеного питання та його

важливість для забезпечення умов щонайскорішого відновлення економіки України, що вимагає необхідність його подальшого теоретичного та практичного осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасних тенденцій цифровізації сфери менеджменту персоналу представлені у наукових роботах багатьох вітчизняних та закордонних науковців до яких можна віднести О. Кравчук, І. Варіс, К. Заривних, С. Обіход, В. Павлову, С. Горбань, О. Біленко, А. Колот, В. Жуковськау, Дж. Берсін, Р. Біссола, Т. Давенпорта, Е. Кеннеді, Д. Кірон, П. Прентіса, Р. Фергюсона та інших. Особливості функціонування системи управління персоналом у бізнес-середовищі в умовах воєнного стану в Україні розглядаються вітчизняними науковцями А. Дерев'янко та В. Рихліцьким. Проблеми впровадження бізнесом цифрової системи управління талантами стали предметом аналізу в роботах таких вчених як С. Теплов, М. Кириченко, Л. Лігоненко, Є Щьокіна, Н Задорожнюк, Н. Кузнецова, М. Армстронг, Е. Грем, П. Друкер, Е. Екселрод, Е. Майклз, А. Робертсон, М. Сюрте, Д. Уоткінс, Х. Хелдфін-Джонс та інших. Проте, дослідження питань можливості застосування бізнесом інноваційної системи управління талантами для його адаптації та певного подолання негативного впливу воєнних дій на економічний стан в Україні, у відповідності до актуальності проблеми, мають отримати подальший науковий аналіз.

Мета. Проаналізувати сучасні підходи до впровадження вітчизняними господарюючими суб'єктами цифрових систем «талант менеджменту» в бізнес-середовищі в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування елементів переходу до цифрової економіки на глобальному рівні в умовах дії тенденцій до нестабільності висувають нові вимоги до забезпечення сталого розвитку та створення факторів конкурентоспроможності бізнесу на основі впровадження інфокомунікаційних технологій та інновацій в усі бізнес-процеси. Сучасні цифрові інструменти, що використовуються у діяльності HR-служби здатні сьогодні не тільки оптимізувати роботу фахівців з менеджменту персоналу, а й виокремлюють цю службу у якості визначального елементу забезпечення бізнесу персоналом, який здатний самостійно генерувати та впроваджувати інновації, ефективно діяти в напряму досягнення як власної високої результативності праці, так і діяльності фірми в цілому. До таких цифрових інноваційних технологій щодо залучення, навчання, розвитку лідерських якостей, адекватної мотивації талановитих співробітників відносять систему «талант менеджмент».

Сучасні тенденції становлення економіки знань висувають у якості найбільш ефективного ресурсу персонал, який має високий рівень виробничих компетенцій та демонструє творчий підхід до виконання професійних завдань. Саме талановиті співробітники

здатні забезпечити позитивний рух бізнесу на базі впровадження новітніх технологій. Рівень здатності країн залучати та утримувати таланти демонструє The Global Talent Competitiveness Index. За останні десять років, тобто у період з 2013 по 2023 рр. лідери цього рейтингу не змінились – це Швейцарія, Сінгапур та США. Наша країна, відповідно даних рейтингу, поліпшила свої показники. Якщо у період 2013-2018 рр. вона займала 73-е місце, то у 2019-2023 рр. вона перемістилась на 62-е місце. Така динаміка свідчить про проведену в Україні суттєву діяльність щодо забезпечення конкурентоспроможності талантів [1, p. 21].

Дефініція «система управління талантами» вперше була визначена наприкінці XX століття у статті Д. Уоткинса [2]. Саме у той період у бізнес-середовищі було усвідомлено визначальне значення рівня компетентності персоналу, наявності креативних та талановитих співробітників для забезпечення конкурентних переваг будь-якої компанії шляхом реалізації інноваційного підходу щодо оптимізації витрат і відповідного збільшення доходів.

Відповідно по позиції М. Армстронга, яка представлена у його книзі «Практика управління людськими ресурсами», застосування системи управління талантами здатне задовольнити потреби бізнесу у кваліфікованих співробітниках як найбільш ефективного ресурсу в сучасних умовах становлення економіки знань на глобальному рівні. Він вказує, що «управління талантами – це застосування інтегрованої сукупності видів діяльності, спрямованих на те, щоб організація приваблювала, утримувала, мотивувала і просувала талановитих співробітників, яких вона потребує зараз і в майбутньому. Мета управління талантами – забезпечити приплив талантів, оскільки вони є основним ресурсом організації» [3].

Колектив вітчизняних науковців О. Продіус, А. Журавель й М. Сітор вважають, що управління талантами це «…напрямок, який дозволяє створити довгострокову конкурентну перевагу, збільшити прибуток, скоротити витрати та прискорити інноваційні процеси підприємства» [4, с.174]. Їх позицію поділяють Щьокіна Є.Ю., Задорожнюк Н.О., Білоусова І.А., акцентуючи увагу на тому, що «…це новий шлях досягнення організаційної ефективності та стратегічний цілісний підхід щодо управління інтелектуальним капіталом..» [5, с.348]. Драган О. І. та Пилипенко М. Л. теж пов’язують застосування інструментів системи талант менеджменту з розвитком капіталу фірми. Вони вважають, що управління талантами це «надсучасна підсистема системи менеджменту персоналу, яка залежить від розвитку людського, інтелектуального та репутаційного капіталів, що пов’язана з постійною боротьбою з непередбачуваністю умов функціонування підприємства» [6]. Застосування бізнесом системи «талант менеджмент» має динамічний характер та вимагає реалізації певних заходів у відповідності до етапів її впровадження й визначених завдань. Так, вітчизняні науковці Н. Обушна та Т. Василевська виокремлюють чотири етапи, а саме: 1 – пошук та залучення талантів; 2 – створення умов та здійснення заходів щодо розвитку талановитих співробітників;

3 – створення адекватної системи мотивації для їх роботи; 4 – оцінка ефективності системи «талант менеджмент» [7]. Інші фахівці до процесів реалізації системи управління талантами відносять «ідентифікацію талантів; планування спадкоємності; вирощування талантів; постійний розвиток; утримання і мотивацію талановитих працівників; забезпечення умов розвитку креативності і творчості» [6].

У нашій країні бізнес має суттєвий потенціал щодо розвитку талантів та реалізує цю практику, незважаючи на наявність негативних тенденцій, пов'язаних з воєнним станом. В умовах війни пристосування бізнесу до нових викликів стає життєвою необхідністю. Відповідно до даних, наданих у експертно-аналітичної доповіді «Економічна безпека України в умовах довготривалої війни» «…у 2024 р. виклики і загрози економічній безпеці пов'язуються насамперед із безпосереднім деструктивним впливом воєнних дій для економічного розвитку, … нестачею кваліфікованої робочої сили, а також ймовірним збільшенням макроекономічних диспропорцій» [8, с.2]. Фахівці Світового банку, Єврокомісії та ООН вважають, що вартість післявоєнного відновлення в Україні за станом на кінець 2023 р. склала 486 млрд дол. США [9]. В цих умовах, на наш погляд, застосування цифрових інноваційних інструментів системи «талант менеджмент» буде сприяти певному поліпшенню ситуації стосовно забезпечення бізнесу кваліфікованою робочою силою, професійна діяльність якої демонструватиме найбільш ефективні результати. До найбільш поширених в Україні HRM-систем, що застосовує вітчизняний бізнес, можна віднести: Hurma System, SMART HCM, PeopleForce, Microsoft Viva, Cleverstaff, BambooHR, SuccessFactors, WorkDay, Sage HR, Quinyx WorkForce, Zoho People, OrangeHRM. З цього переліку можна виокремити ті сервіси, до функціоналу яких входять можливості управління талантами, а саме:

– Hurma System – призначений не тільки автоматизувати більшість функцій HR-менеджерів, а й дозволяє впливати на цілі та результати функціонування фірми шляхом залучення талантів, адаптації й утримання кваліфікованого персоналу.

– SMART HCM – здійснює процес управління персоналом з урахуванням штучного інтелекту, включаючи дистанційне навчання та розвиток компетенцій.

– PeopleForce – крім оптимізації виконання усіх функцій з управління персоналом, надає бізнесу HRM-рішення для управління талантами.

– SuccessFactors – спеціалізований SaaS сервіс для керування талантами.

Зосередження уваги вітчизняного бізнесу на застосуванні саме цих HRM-систем сприятиме, на наш погляд, вирішенню проблеми пошуку та утримання талановитих співробітників.

Висновки. Сучасні реалії, які склались в Україні, вимагають від бізнесу пошуку та впровадження рішень щодо формування умов відновлення та подальшого розвитку підприємницької діяльності. Базовою складовою цього процесу є впровадження інновацій, що вимагає наявності кваліфікованого персоналу, здатного самостійно вирішувати бізнес-

завдання. Пошуку та формуванню умов роботи такого унікального людського ресурсу сприятиме застосування цифрових інструментів системи «талант менеджмент».

Список використаних джерел:

1. The Global Talent Competitiveness Index 2023: What a Difference Ten Years Make What to Expect for the Next Decade Fontainebleau, INSEAD, Descartes Institute for the Future, Human Capital Leadership Institute. France. URL: https://www.insead.edu/system/files/2023-11/gtci-2023-report.pdf
2. Watkins D. Lightyear – An Application Framework for Talent Management That Acts as a Central Feedback Center for all Organizational Functions. Softscape, Inc. URL: https://www.scribd.com/ document/255608672/Talent-Managment.
3. Armstrong M. A Handbook of Human Resource Management Practice. Kogan Page Publishers, 2006. 982 p.
4. Продіус О.І., Журавель А.І., Сітор М.О. Талант-менеджмент як невід'ємна складова успіху організації. *Економіка : реалії часу.* 2013. № 1 (6). С. 172–177. URL: http://economics.opu.ua/files/ archive/2013/n1.html.
5. Щьокіна Є.Ю., Задорожнюк Н.О., Білоусова І.А. Система управління талантами в сучасних організаціях. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 43. С.347-351 URL: https://doi.org/10.32843/infrastruct43-63.
6. Драган О. І., Пилипенко М. Л. Розвиток управління талантами в системі менеджменту персоналу підприємства. *Економіка та суспільство.* 2021. № 33. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-52.
7. Обушна Н., Василевська Т. Управління талантами на державній службі: теоретичні аспекти та інноваційні практики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Державне управління.* 2023. Том 18. №2. С. 85–89. URL: https://gov.bulletin.knu.ua/issue/view/196/203).
8. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертно-аналітична доповідь. К.: НІСД, 2024. 71 с. URL https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.08.
9. UKRAINE. Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). February 2022 – December 2023. February 2024, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a. pdf.

СПІВПРАЦЯ НАУКИ І БІЗНЕСУ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ДЕРЖАВИ

Гейко Людмила, кандидат економічних наук, доцент
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», старший науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти і бізнесу aspiranturaireed@gmail.com

Теперішній етап розвитку суспільства все частіше характеризується як четверта промислова революція, яка, за визначенням президента Всесвітнього економічного форуму в Давосі Клауса Шваба, не має аналогів у попередньому досвіді людства. Вона носить фундаментальний і глобальний характер і має стати невід'ємною частиною всіх країн, економічних систем та галузей [1, С.14].

Сьогодні ми є свідками корінних перетворень у системі виробництва, транспортування, поставок і навіть споживання. Слід констатувати, що збільшення наукової складової у витратах, пов'язаних зі створенням нової продукції, сьогодні супроводжується розвитком та проникненням інформаційних технологій як у матеріальне виробництво, так і у соціо-культурну сферу. Як зазначає Кузнєцова М.А., синтез високорозвиненої промисловості та інформаційних технологій стає основою формування якісно нового типу виробничих відносин, який можна характеризувати як «економіку знань» [2].

У високорозвинених країнах активно впроваджуються новітні досягнення науки. Український же бізнес у цьому сенсі значно відстає. Вже багато років у наукових колах країни ведеться розмова про необхідність активного залучення науки для розвитку української економіки, але значного прогресу у цьому питанні так і не досягнуто.

Суттєво вплинула на наукову сферу України війна. Сферу наукової діяльності залишають молоді вчені. Більше 5% молодих науковців, які працювали у ЗВО, та 43% молодих науковців, що працювали в системі Академій наук України, виїхали з території України до інших країн.

Низьку активність впровадження наукових досягнень в реальний сектор економіки практики пояснюють тим, що наукові розробки є занадто вартісними, їх впровадження значно збільшує собівартість продукції при цьому розробки частіше носять рівень регіональних, а не світових досягнень. Як показав проведений Південним науковим центром аналіз, лише 6,5% фундаментальних і прикладних досліджень в Південному регіоні мають унікальність світового рівня [3, С.40].

Суттєвою причиною проблеми впровадження досягнень науки у виробництво є, на наш погляд, недостатня комунікація бізнесу та науковців, недостатня промоція наукових

досягнень. Але слід зазначити, що в останні роки в Україні мають місце певні просування у цьому питанні.

Вже функціонує платформа «Наука та бізнес», яка повинна стати онлайн-майданчиком для комунікації представників бізнесу та науковців. Це дасть можливість підприємцям мати доступ до провідних наукових розробок, а вченим реалізувати результати наукового пошуку.

В останні роки співпраця науки з бізнесом в Україні почала здійснюватися у формі створення так званих Центрів 4.0 та Digital Innovation Hubs (DIH).

У 2018 році Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АППАУ) створила концепцію Центрів 4.0, в якій такі центри розглядаються як головний інструмент у розвитку четвертої промислової революції в Україні.

У 2018-2021 рр. такі Центри 4.0 були створені в Києві, Одесі, Харкові при університетах і продемонстрували певні успіхи [4]. Але в цілому ця форма співпраці науки і бізнесу не отримала дієвого розвитку. Університети не поспішають створювати відповідні структури та брати на себе нові ролі й функції, що зазначені в концепції 4.0.

У 2021 році АППАУ запропонувала перехід на європейську концепцію співпраці науковців ЗВО з бізнесом - Digital Innovation Hubs (DIH). DIHs є інструментом інтеграції технічних університетів країни для їх реального перетворення в справжні центри компетенцій Індустрії 4.0. DIHs було створено в Київському політехнічному університеті та Київському академічному Університеті. Але і такі структури також не отримали подальшого розвитку. Це обумовлено небажанням ЗВО виходити за рамки стандартних правил своєї компетенції, які не передбачають швидкого реагування на ринкові зміни.

В Україні триває робота з формування інституційно-правових засад провадження науково-інноваційної діяльності. Створено Національний фонд досліджень України, одним із важливих завдань якого є розвиток наукового співробітництва з бізнесом. Головне, щоб його робота була продуктивною.

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

Вагоме значення в успішному відновленні та розвитку економіки України має імплементація передових наукових здобутків у практику українського підприємництва.

Лише співпраця науки і бізнесу дозволяє побудувати інноваційну економіку, яка базується на глибоких наукових дослідженнях.

Актуальним є питання підвищення якості освіти та прикладної спрямованості науково-технічних розробок на основі інтенсифікації співпраці між закладами освіти, науки та бізнесу.

Результатом активної співпраці науки та бізнесу буде позитивний ефект - трансформація національної економіки, забезпечення її стабільності в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Klaus Schwab. The Fourth Industrial Revolution. URL: https://law.unimelb.edu.au/data/assets/pdf_file/0005/3385454/Schwab- The_Fourth_Industrial Revolution K

2. Кузнєцова М.А., Караченцева К.А. Передумови виникнення теоретичної моделі ноономіки // Наукові перспективи. № 6(24). 2022. С. 320-332. DOI:https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6(24)-320-331

3. Найбільш вагомі фундаментальні та прикладні досягнення науковців Південного регіону / за заг. ред. Буркинського Б.В. - Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАН України», 2023. - 400 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ РИНКІВ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В РЕКРЕАЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ

Лисюк Володимир, д.е.н, проф.,головний науковий співробітник.
Носова Наталія, провідний інженер,
Секіро Іван, аспірант, відділ ринкових механізмів та структур, ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» sovanatali22@ukr.net

Анотація. Проблема надання рекреаційно-реабілітаційних послуг є актуальною і потребує вирішення. Тому першочерговим завданням країни є налагодження роботи відповідних установ, створення умов для надання якісних рекреаційно-реабілітаційних послуг у повному обсязі і забезпечення доступу до них особам, які їх потребують.

Annotation. The problem of providing recreational and rehabilitation services is urgent and needs to be solved. Therefore, the primary task of the country is to establish the work of the relevant institutions, create conditions for the provision of high-quality recreational and rehabilitation services in full and ensure access to them for those who need them.

Перед економікою України у скрутні часи постає важливе завдання – зберегти свій найважливіший ресурс – людей. Саме населення України, згідно Конституції України (ст. 5), складають її найважливішу цінність. А для того, щоб зберегти цю соціальну цінність потрібно створити необхідні умови її існування, а також відтворення. Що стосується комфортних, тобто сприятливих для суспільного життя людини умов, то в першу чергу мова може йти про побутові умови. В усі часи до таких відноситься наявність: житла, їжі, води, тепла, світла тощо. Всі ці умови сьогодні забезпечуються послугами, що надають спеціалізовані установи: будівельні компанії, виробники і продавці продовольства, Водоканали, Теплокомуненерго, електрогенеруючі і постачальні компанії, а також місцеві комунальні установи. До цього переліку можливо приєднати місцеві органи влади і їх відповідні департаменти, що регулюють (або мають регулювати) діяльність всіх установ в регіоні, місті, громаді, що мають забезпечувати ці необхідні умови комфортного проживання людей.

До необхідних умов повноцінного комфортного життя людини слід віднести створення умов щодо повернення вражених людей (хворих, інвалідів, поранених) до суспільного життя.

На сьогоднішній день це стає проблемою, що вимагає першочергового вирішення.

Сьогодні населення України і країн, в яких відбуваються воєнні дії та природні катаклізми (землетруси, урагани, виверження вулканів, цунамі та ін.) перебувають у стресовому стані, який негативно відбивається на здоров'ї людей, а в деяких випадках

призводить до фізичних порушень. У зв'язку з цим важливою є реабілітація постраждалих. Тому виникає проблема необхідності створення системи рекреації, яка здатна якнайкраще забезпечити умови для їх реабілітації від негативних наслідків, відновлення стану здоров'я і повернення до повноцінного життя. Особливо це стосується населення воюючих країн, в яких кількість людей з інвалідністю у результаті поранень у зоні військових дій значно збільшується у порівнянні з мирними часами. До того ж, певна категорія людей також потребує реабілітації у зв'язку із перенавантаженнями на роботі, стресами від звичайних життєвих негараздів, власних комплексів, що з часом може негативно впливати на загальний стан здоров'я.

Таких установ з різнопрофільною спеціалізацією (санаторіїв, баз відпочинку, спеціалізованих лікарняних закладів, шпиталів, курортів та ін.) раніше було достатньо для лікування пацієнтів з різними захворюваннями та патологіями. Система профільних реабілітаційних установ розподіляла та приймала громадян, які потребували реабілітаційних послуг за видами захворювань і передбачала наданням їм путівок, до відповідних закладів, що забезпечувало повноцінне лікування, харчування та відпочинок.

Останнім часом створюються спеціалізовані реабілітаційні центри, які надають відповідні послуги, що користуються підвищеним попитом у населення і потреба в яких серед населення зростає, особливо під час війни. Реабілітаційні послуги у сфері охорони здоров'я визначаються як «… послуги, які спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння її (ре-)інтеграції в суспільство» [1].

До послуг, які надаються спеціалістами спеціалізованих рекреаційно-реабілітаційних центрів відносяться: консультаційні послуги лікарів; послуги з догляду за пацієнтами та навчання членів їх родин особливостям догляду за особами, які не здатні самостійно себе обслуговувати; психологічна допомога; оформлення довідок і медичних висновків про тимчасову непрацездатність для направлення на медично-експертну комісію. У разі потреби допомоги різних спеціалістів одночасно, у реабілітаційних центрах функціонують команди, які називаються міждисциплінарними командами. Діяльність реабілітаційних центрів має бути ліцензована і підконтрольна Міністерству охорони здоров'я України.

Сьогодні в Україні існують установи, що надають рекреаційно-реабілітаційні послуги. Наприклад, бальнеологічний курорт «Хмільник», який розташований у м. Хмільник Вінницької області. У цьому місті знаходяться декілька санаторно-курортних комплексів, зокрема найбільший санаторій «Хмільник» (840 місць), «Поділля» (610 місць), військовий санаторій «Хмільник» (450 місць), та інші [2]. Скупчення санаторних комплексів у цьому місті обумовлене наявністю мінеральних джерел, що мають лікувальні властивості, і корисні для

лікування багатьох захворювань і пошкоджень людей, особливо зі захворюваннями опорно-рухової системи. Крім того, широко відомі бальнеологічні курорти у карпатському регіоні, що виконують реабілітаційні процедури: «Трускавець», «Моршин», «Сонячне Закарпаття», «Поляна», «Яремче», «Славське», «Львів», «Мукачевео» та інші.

Велике значення для розвитку системи рекреаційно-реабілітаційних послуг країни мають приморські регіони з їх пляжами, лиманами та місцевими грязьовими джерелами, які мають не тільки загальнооздоровчий, але й спеціальний лікувальний вплив на організм людини. Загальновідомі існуючі санаторії та бази відпочинку у м. Одеса, СМТ Сергіївка, Куяльник, Кароліно-Бугаз та ін., які частково занедбані і потребують оновлення Перспективними районами для розміщення нових центрів в Одеській області вважаються природні зони Куяльницького та Тилігульского лиманів.

Наразі існують центри медичної реабілітації та санаторного лікування, деякі послуги надають лікарні та військові шпиталі. У структурі Збройних сил України існують служби психологічної реабілітації, що надають психологічну підтримку військовослужбовцям, які зазнали стресових розладів. Але сьогодні така ситуація не задовольняє підвищених потреб у реабілітаційних послугах. У порівнянні з іншими країнами, деякі показними реабілітаційної системи України значно поступаються іноземним. Наприклад, кількість реабілітованих пацієнтів в Україні у 3-5 разів менша, а витрати на одного реабілітованого поступаються закордонним у десятки разів. Чисельність задіяних у цій сфері на душу населення відносно розвинутих країн поступається від 3 до 10 разів [3].

Для вирішення проблеми забезпечення у повному і необхідному обсязі послуг з реабілітації в Україні необхідно створити структуру закладів, що надають ці послуги, зокрема за рахунок розширення існуючої системи у кількісному складі закладів, у якісному оснащенні сучасною апаратурою, кваліфікованими кадрами та фінансовими ресурсами.

У цьому плані запроваджено деякі інституціональні заходи, зокрема прийнято Закони: «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [4], «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [5], «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [6], «Про статус ветеранів війни, гарантії їх захисту» [7]. Прийняті й інші нормативні акти, але згідно наведених вище порівняльних характеристик, цих заходів недостатньо, або вони не повністю реалізовані. Залучаються до реалізації цих програм громадські організації та благодійні фонди, а також міжнародні організації, грантова підтримка та технічна допомога.

Однією з важливих проблем ефективного функціонування рекреаційно-реабілітаційних центрів є забезпечення їх кадрами, що можуть надавати кваліфіковані послуги. Для цього потрібно створити умови їх підготовки, починаючи з середньо-освітніх медичних та педагогічних навчальних закладів, а також підключати до цього процесу заклади вищої освіти,

не тільки медичного і педагогічного профілю, але й тих, що мають в своїй структурі фармакологічні і психологічні кафедри. Важливо для створення позитивної соціо-психологічної атмосфери в частині відношення до постраждалих осіб, особливо дітей, наприклад, в середніх школах ввести спільне їх навчання з іншими дітьми, а також проводити спеціальні уроки на соціальну сумісність.

Але для того, що усі заклади, що надають рекреаційно-реабілітаційні послуги, задовольняли потреби не тільки вражених і вивільнених у разі ротації військових, а також цивільного населення, необхідно забезпечити їх відповідними умовами, і в першу чергу інфраструктурними (електричною енергією, теплом, водою, природнім газом, продовольчими товарами, транспортним обслуговуванням, утилізацією відходів тощо).

Висновки. Оскільки населення нашої країни, як військове, так і цивільне перебуває у кризовому, критичному стресовому стані з різними ступенями і характером враження фізичного і психологічного здоров'я, попит на реабілітаційні послуги зростає, а відтак мають зростати і обсяги надання цих послуг. Щоб задовольнити цей попит і збільшити обсяг надання реабілітаційних послуг можливо впровадити наступні заходи:

- диверсифікувати діяльність всіх лікувальних закладів за рахунок наданням крім основних – медичних, ще й реабілітаційних послуг. При цьому їх потрібно забезпечити додатковими приміщеннями й медично-реабілітаційним обладнанням, а також персоналом.
- прийняти програму розвитку реабілітаційних центрів країни з підключенням до її реалізації регіональних органів влади громад і міст.
- виникають серйозні питання до організації міської інфраструктури, особливо до тих її об'єктів, що надають централізовані послуги, зокрема структур водоканалів, служб теплокомуненерго, облгазів, компаній у сфері поводження з відходами тощо.

Є проблема, яка створює незручності адаптації військових та цивільних громадян з фізичними вадами до громадського життя. Це відсутність необхідного обладнання громадського транспорту, незручність дорожньої інфраструктури. Наприклад, відсутність пандусів, наявність високих бордюрів на перехрестях тротуарів, незручні під'їзди до будинків. Вражає байдужість населення до людей з інвалідністю, а також підприємств, що надають послуги з пасажироперевезень. Такі проблеми мають вирішуватись місцевими департаментами транспорту у вигляді вимог до облаштування транспортних засобів громадського транспорту необхідним обладнанням для перевезення людей з інвалідністю.

Пропозиції

1. Створити єдиний реєстр реабілітаційних центрів та класифікувати їх за спеціалізаціями та наявністю у їх розпорядженні і користуванні природніх рекреаційно-реабілітаційних об'єктів. Провести ревізію їх стану.

2. Міністерству охорони здоров'я та Міністерству оборони України укласти між собою угоди щодо розподілення поранених, постраждалих та контужених у бойових діях військовослужбовців між реабілітаційними центрами з відповідним фінансуванням останніх.

3. У післявоєнний період виникнуть додаткові проблеми психологічної реабілітації демобілізованих військовослужбовців, особливо тих, хто перебував безпосередньо у зоні бойових дій. Відомо, що цей військовий прошарок потребує послуг не тільки загально медичного і психологічного оздоровлення, а й допомоги з освоєння цивільних професій і працевлаштування з метою інтеграції їх у громадянське суспільство.

4. Міські дорожньо-будівельні департаменти мають переобладнати пішохідну дорожню інфраструктуру для відповідності без бар'єрному середовищу.

5. Крім того, у сфері громадянського будівництва необхідно посилити вимоги до будівельних норм, які передбачатимуть зручності для людей з інвалідністю.

Розв'язання цих проблем надзвичайно важливо, але їх потрібно вирішувати не тільки за рахунок центральних органів влади, а й за участю регіонів, міст, громад.

Список використаних джерел:

1. Інформація під час війни для людей з інвалідністю та людей старшого віку URL: https://dopomoha-info.org.ua/dopomoga/

2. Хмільник – бальнеологічний курорт URL: https://www.hmilnyk.com.ua/

3. Khumarova N.I., Kostetska K.O., Golikova O.S. Innovative approaches to utilizing water infrastructure in resort economy Economic innovations. Odesa, IREED NAN Ukraine. Vol. 25 № 4 (89). 2023. С. 134-141. https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.4(89).134-141 URL: https://ei-journal.com/ index.php/journal/issue/view/92/EI%2089

4. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України №2961-IV від 6.10.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15

5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України №875-XII від 21.03.1991р.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12

6. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України №1053-IX від 03.12.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20

7. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України №3551-XII від 22.10.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12

ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СУМІЖНИХ РИНКІВ ОЛІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Антонюк Павло кандидат економічних наук, с.н.с. відділу ринкових механізмів та структур ДУ «Інститут ринку і економіко - екологічних досліджень Національної академії наук України»

ua.lozovaya@gmail.com

Анотація. Оцінка тенденцій та закономірностей функціонування системи суміжних ринків олійної продукції України в умовах війни вимагає всебічного аналізу поточних процесів, а також вивчення можливостей адаптації ринкових суб'єктів до нових умов безпечного середовища. Війна, зокрема, має глибокий вплив на економіку та сільськогосподарський сектор, зокрема на виробництво, експорт і внутрішній попит на олійні культури та їх продукцію.

Annotation. Assessment of the trends and regularities of the functioning of the system of adjacent markets of oil products of Ukraine in the conditions of war requires a comprehensive analysis of current processes, as well as a study of the possibilities of adaptation of market subjects to the new conditions of the security environment. The war, in particular, has a profound effect on the economy and the agricultural sector, particularly on production, exports and domestic demand for oilseeds and their products.

Війна значно змінила структуру та механізми роботи олійної галузі України. Тенденції, які визначають функціонування ринків олійної продукції в умовах війни, можна поділити на кілька ключових аспектів:

- **Зменшення обсягів виробництва**

Зменшення обсягів виробництва олійних культур в Україні через війну є однією з найбільш значних проблем аграрного сектору. Пошкодження сільськогосподарських угідь, обмеження в доступі до необхідної техніки, а також проблеми з постачанням ресурсів, таких як паливо, добрива та насіння, спричинили суттєве скорочення виробництва. Зокрема, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, в 2023 році площі посівів соняшнику зменшилися на 15-20%, що призвело до скорочення обсягів виробництва на 10-15% порівняно з довоєнним періодом. Виробництво ріпаку знизилося на 18%, а сої — на 12%. [1]. Це стало наслідком не лише руйнування інфраструктури та обмеженого доступу до сировини, а й мобілізації значної частини робочої сили, що обмежує можливості для обробітку

полів. Такі скорочення мають серйозний вплив на внутрішній ринок олійної продукції, а також на експорт, оскільки Україна є одним з найбільших експортерів соняшникової олії в світі.

- **Перерозподіл ринкових часток**

Перерозподіл ринкових часток на ринку олійної продукції в Україні в умовах війни відбувається на тлі значних змін у зовнішній та внутрішній торгівлі.

Експортні зміни: через блокаду чорноморських портів і порушення логістичних ланцюгів в 2022 році Україна знизила обсяги експорту соняшникової олії на 35% порівняно з 2021 роком, з 6,3 млн тонн до 4,1 млн тонн. У 2023 році, з відновленням частини морських маршрутів та активізацією експорту через європейські порти, цей показник зріс до 4,5 млн тонн, що все одно є значним зниженням порівняно з довоєнними показниками.

Зміщення акценту на внутрішнє споживання: у 2023 році внутрішнє споживання соняшникової олії в Україні зросло на 10% у порівнянні з 2021 роком, що відповідає зростанню попиту на олію серед населення через зміни в споживчих звичках та зниження можливостей для експорту. Зокрема, споживання соняшникової олії в Україні в 2023 році досягло 900 тис. тонн, що на 100 тис. тонн більше, ніж до початку війни [2].

Зміни в ринкових частках постачальників: у 2022 році, за даними Державної митної служби України, частка постачання олії до країн ЄС зросла з 22% у 2021 році до 32% у 2022 році. Це свідчить про перенаправлення експортних потоків через зміщення акценту на Європу, що стало компенсатором втрат у традиційних азійських ринках.

- **Збільшення витрат на виробництво**

Збільшення витрат на виробництво олійних культур в Україні в умовах війни є серйозним викликом для аграрного сектору, оскільки багато чинників — від вартості сировини до труднощів з логістикою — значно впливають на собівартість продукції.

Одним із головних факторів, що впливають на зростання собівартості, є збільшення вартості основних сільськогосподарських ресурсів, таких як насіння, добрива та паливо. Наприклад, ціна на добрива в Україні зросла в середньому на 40-60% в 2022 році порівняно з 2021 роком. Це було пов'язано з обмеженням імпорту через блокади портів і санкції проти Росії, що ускладнило постачання важливих хімічних елементів для аграрного сектору. За даними Міністерства аграрної політики, витрати на купівлю добрив зросли на 55% у 2023 році в порівнянні з довоєнним періодом.

Ціни на насіння олійних культур також значно зросли. Соняшникове насіння подорожчало на 25-30% у 2023 році через обмежений доступ до якісних сортів і перебої з постачанням. Це змусило фермерів переосмислити свої плани на посівні кампанії, орієнтуючись на менш витратні культури [3].

Війна також значно вплинула на вартість енергоресурсів. За даними Держстату, ціна на електричну енергію для аграріїв в Україні зросла на 70% у 2022 році. Через блокаду морських портів і пошкодження інфраструктури в Україні значно ускладнилися логістичні процеси, що призвело до зростання витрат на транспортування продукції. Зокрема, витрати на доставку зерна та олійних культур через нові транспортні маршрути через західні кордони (через Польщу, Румунію та інші країни) зросли на 30-40%. Це зумовлено необхідністю використання більш дорогих альтернативних шляхів, таких як залізничний та автомобільний транспорт.

- **Зміни в попиті на олійні продукти**

Зміни в попиті на олійні продукти в Україні під впливом війни спричинили значні коливання на ринку олійних культур і готової продукції. Зокрема, внаслідок зменшення виробництва та зниження обсягів експорту спостерігається підвищений попит як на внутрішньому ринку, так і на ринках, які раніше були менш актуальними. Це також призводить до підвищення цін на олійні культури та готову продукцію.

Через бойові дії, пошкодження інфраструктури та обмеження у доступі до ресурсів (пальне, добрива, техніка), обсяги виробництва олійних культур в Україні зазнали значного скорочення. За даними Держстату України, виробництво соняшника у 2022 році скоротилось на 25%, з 16,5 млн тонн у 2021 році до 12,3 млн тонн у 2022 році. Відповідно, у 2023 році обсяги виробництва залишились на рівні 13,1 млн тонн, що є невеликим відновленням, але все одно нижче довоєнного рівня.

Попит на олійні культури з боку внутрішнього ринку зріс через обмеження імпорту та нестабільність постачань з інших країн. Зокрема, збільшився попит на олію для харчової промисловості і біопаливо. В Україні в 2023 році спостерігалося зростання попиту на олію на 15-20% порівняно з довоєнними періодами, що було викликано зростанням внутрішнього споживання, а також обмеженням доступу до імпортних замінників [4].

- **Вплив на експортні ринки**

Війна в Україні мала серйозний вплив на експорт олійної продукції, зокрема соняшникової олії, сої та ріпаку.

Для компенсації цих втрат, підприємства були змушені шукати альтернативні шляхи експорту через сухопутні кордони або через порти Європейського Союзу, таких як Румунія, Польща, і Болгарія. Наприклад, експорт соняшникової олії через порти Румунії зріс на 25% у 2022 році порівняно з попереднім роком. Однак нові маршрути потребували значних витрат на транспортування, що ускладнило процес експорту та збільшило собівартість продукції.

Міжнародні санкції, накладені на Росію та певні українські підприємства, також вплинули на зовнішньоекономічну діяльність України. Блокування доступу до традиційних ринків, таких як країни СНД, та обмеження на фінансові операції через міжнародні банки,

змусили виробників олійної продукції переглядати стратегічні ринки збуту. Зокрема, на початку війни багато підприємств було змушено звернути увагу на європейські ринки, а також на нові ринки в Азії та Африці.

За оцінками Міністерства аграрної політики України, експорт олійних культур до країн ЄС у 2022 році збільшився на 20%, зокрема через зростання попиту на біопаливо, яке виробляється з олійних культур. Однак адаптація до нових ринків була ускладнена через необхідність отримання сертифікацій, нові стандарти якості та затримки в транспортуванні.

В умовах блокади традиційних морських портів українські підприємства активізували використання альтернативних транспортних шляхів, таких як залізничний та автотранспорт. Залізничні маршрути через Польщу, Румунію та Словаччину стали основними альтернативами для доставки олійної продукції до західних ринків. Наприклад, за даними Української асоціації виробників олії, кількість поставок через залізничні перевезення до Європи у 2022 році збільшилась на 30% [5].

Незважаючи на те, що виробники олійної продукції адаптуються до нових умов, включаючи пошук альтернативних шляхів постачання та розширення ринків збуту, ситуація залишається складною. Згідно з прогнозами, у 2023 році експорт соняшникової олії з України може скоротитись ще на 20-30% порівняно з довоєнними показниками через обмеження в логістиці, нестабільність ринків та високі витрати на транспортування. Однак, з іншого боку, є потенціал для диверсифікації ринків збуту та розвитку нових експортних маршрутів.

Списорк використаних джерел:

1. Через війну українські аграрії з обережністю підходять до питання оновлення с/г техніки. 20 березня. 2023 року. Traktorist.ua. URL: https://ukragroconsult.com/news/cherez-vijnu-ukrayinsyki-agrariyi-z-oberezhnistyu-pidhodyaty-do-pytannya-onovlennya-s-g-tehniky/

2. Сміливість бути фермером протягом понад 2 років повномасштабної війни. Онлайн асистент фермера Kurkul. URL: 22 травня 2024 року. URL: https://kurkul.com/spetsproekty/1592-smilivist- buti-fermerom-protyagom-ponad-2-rokiv-povnomasshtabnoyi-viyni

3. Вплив війни на прибутковість агровиробництва: основні фактори змін. Agroportal.ua 14 грудня 2023 року. URL: https://agroportal.ua/publishing/sobytiya/vpliv-viyni-na-pributkovist-agrovirobnictva-osnovni-faktori-zmin

4. Подолін М. Законодавчі виклики для агробізнесу в умовах війни. Юридична газета. URL: 6 березня 2024 року. https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zakonodavchi-vikliki-dlya-agrobiznesu-v-umovah-viyni.html

5. Пугачов М.І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. Економіка АПК. 2017. № 5 С. 12.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ

Мінакова Світлана д.е.н., професорка, професорка кафедри машинобудування Одеської державної академії будівництва та архітектури, м. Одеса, smmnkv@gmail.com
Дімова Аліна студентка 3 курсу, Одеської державної академії будівництва та архітектури,

Анотація: *На сучасному етапі розвитку економіки країни роль логістичних процесів на підприємствах різних форм діяльності значно зросла. Це пов'язано з посиленням конкуренції на ринку, розвитком внутрішніх і зовнішніх технологічних та економічних зв'язків, підвищенням споживчого попиту та вдосконаленням цінової політики, викликаної необхідністю зниження витрат. Логістика як науковий інструмент надає нові наукові та практичні напрямки для економічного розвитку України. Інтеграція України в Європу вимагає від українських підприємств застосування логістики у своїй практичній діяльності з урахуванням зарубіжного досвіду. Як свідчить досвід сучасних зарубіжних країн, застосування логістичного підходу на підприємствах різних форм діяльності створює умови не тільки для підвищення рівня обслуговування клієнтів, а й для зниження витрат на доставку товарів та отримання послуг.*

У країнах з розвиненою ринковою економікою логістика є основою успішного функціонування організацій з різними формами діяльності. Успішний розвиток логістичних систем необхідний для підвищення ефективності економічних процесів і зниження загальних витрат підприємств. В Україні лише невелика кількість підприємств працює на основі розробки та впровадження логістичних концепцій. У більшості випадків такі потреби виникають на підприємствах з іноземним капіталом, які мають самостійні логістичні відділи та добре розвинені логістичні системи.

Через недостатній розвиток логістики як науки та її застосування у виробничих процесах підприємств, підприємства, що працюють в Україні, неповною мірою використовують логістичні підходи та концепції у своїй діяльності. Організація логістичного процесу, складність його формування та примітивність впровадження на різних ділянках підприємства є перешкодами для підприємців у впровадженні логістики у свою діяльність. Економічні та організаційні особливості української економіки також є суттєвою перешкодою для широкого використання логістичної концепції в діяльності підприємств.

Ключові слова: *сучасність, логістика, логістичний процес, конкуренція, логістичні системи, логістичний розвиток, логістика підприємництва.*

Abstract: *At the current stage of development of the country's economy, the role of logistics processes at enterprises of various forms of activity has significantly increased. This is due to the*

strengthening of competition in the market, the development of internal and external technological and economic ties, the increase in consumer demand and the improvement of the price policy caused by the need to reduce costs. Logistics as a scientific tool provides new scientific and practical directions for the economic development of Ukraine. Ukraine's integration into Europe requires Ukrainian enterprises to apply logistics in their practical activities, taking into account foreign experience. As the experience of modern foreign countries shows, the application of a logistics approach at enterprises of various forms of activity creates conditions not only for increasing the level of customer service, but also for reducing the costs of delivering goods and for receiving services.

In countries with a developed market economy, logistics is the basis of the successful functioning of organizations with various forms of activity. The successful development of logistics systems is necessary to increase the efficiency of economic processes and reduce the total costs of enterprises. In Ukraine, only a small number of enterprises work on the basis of the development and implementation of logistics concepts. In most cases, such needs arise for enterprises with foreign capital, which have independent logistics departments and well-developed logistics systems.

Due to the insufficient development of logistics as a science and its application in the production processes of enterprises, enterprises operating in Ukraine do not fully use logistics approaches and concepts in their activities. The organization of the logistics process, the complexity of its formation and the rudimentary nature of its implementation in various areas of the enterprise are obstacles for entrepreneurs in implementing logistics in their activities. Economic and organizational features of the Ukrainian economy are also a significant obstacle to the wide use of the logistics concept in the activities of enterprises.

Keywords: *modernity, logistics, logistics process, competition, logistics systems, logistics development, business logistics.*

Постановка проблеми. Останнім часом логістика забезпечує сталий розвиток українського регіону за рахунок величезних стратегічних ресурсів. Ринкові відносини вимагають застосування сучасних форм і методів корпоративного управління, що вимагають контролю якості.

Логістика – це інструмент, який допомагає забезпечити конкурентоспроможність регіону, поліпшити інфраструктуру і реалізувати потенціал країни для вирішення майбутніх завдань. Водночас слід зазначити, що розвиток цієї країни пов’язаний з тенденцією до економічного розвитку. Світові тенденції, що використовуються великими країнами, сприяють впровадження нових технологій, форм задоволеності споживачів, а також надлишкових і низьких витрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теоретичних основ логістики внесли: А. Гаджинський, Л. Миротин, В. Амітан, Є. Крикавський, О. Тридід, Н. Чухай, Л. Сєргеєв, А. Чудаков та ін. Численні визначення логістики свідчать про динамічний і швидкий розвиток науки логістики, а також про неповне визначення фундаментальної концептуальної основи, що потребує подальших досліджень у напрямку розкриття суті поняття “Логістика”.

Однак, дивлячись на значний обсяг досліджень у цій галузі, є багато питань, які стали предметом дискусій та дискусій серед науковців-економістів, особливо щодо структури та тенденції розвитку українського логістичного ринку.

Формулювання мети статті. Метою статті є обґрунтування та дослідження проблем та майбутнє розвитку логістики в регіонах України.

Виклад основного матеріалу. Зростання значення логістики в економіці Уаїни:

1. Геополітичний фактор. Вигідне розташування на перетині торгових шляхів з Європи, Азії, Скандинавії та Середземномор’я дає Україні значний потенціал для розвитку транзитних перевезень. Це сприяє зростанню попиту на логістичні послуги, стимулюючи розвиток галузі.

2. Промисловий потенціал. Потужна матеріально-технічна база промисловості потребує впровадження сучасних методів управління, включаючи логістичний підхід. Оптимізація логістичних ланцюгів в промисловості веде до підвищення ефективності та конкурентоспроможності українських підприємств.

3. Розвиток економіки. Розширення національних та міжнародних зв’язків потребує нарощування інноваційного, виробничого та інвестиційного потенціалу країни. Логістика відіграє ключову роль в оптимізації витрат та ресурсів, що веде до стійкого економічного зростання.

В цілому, зростання ролі логістики в економіці України обумовлено комплексом факторів, включаючи геополітичне розташування, промисловий потенціал та динамічний розвиток економічних зв’язків.

Зростання конкуренції та динаміка світового ринку змушують підприємства впроваджувати логістичні принципи для підвищення конкурентоспроможності.

Стрімкий розвиток логістики не обмежується лише зростанням попиту. Економіка країни повинна мати умови для задоволення цієї потреби, які забезпечуються досягненнями науково-технічного прогресу. Це веде до виникнення та застосування нових інструментів для роботи з матеріальними та інформаційними потоками, а також устаткування, що відповідає заданим умовам логістичних операцій.

Для посилення розвитку логістичного забезпечення в Україні, потрібно з'ясувати причини, які стримують її впровадження. Так до них можна віднести:

1) Відсутність потрібного державного підходу до проблем логістики, це проявляється у відсутності відповідної бази та висококваліфікованих спеціалістів в цій галузі, а також центрів для їх підготовки.

2) Загальна економічна криза, невирішеність питань щодо власності, зменшення обсягів виробництва та інфляція гальмують будь-які новації.

3) Відсутність комплексної системи обліку витрат діяльності підприємств [6].

Логістика – це не просто галузь, а життєво важлива артерія економіки України. Її динамічний розвиток стає ключовим фактором у підвищенні конкурентоспроможності країни на світовому ринку.

Сьогодні логістика в Україні переживає значні зміни:

- Зростання витрат на перевезення стимулює пошук нових, більш економних та ефективних маршрутів.
- Переорієнтація на ринок споживача робить акцент на гнучкості та швидкості доставки, а також на персоналізації логістичних рішень.
- Впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект, IoT та Big Data, революціонізує логістичні процеси, роблячи їх прозорими, оптимізованими та безпечними.

Перспективи розвитку логістики в Україні вражають:

- Інтеграція в глобальну логістичну мережу відкриває доступ до нових ринків та можливостей.
- Впровадження новітніх технологій та обладнання робить логістичні операції більш економними, швидкими та безпечними.
- Розвиток інтегрованої логістики дозволяє оптимізувати всі ланцюжки постачання, від виробника до кінцевого споживача.

Однак, на шляху до логістичного процвітання стоять певні виклики: відсутність належної державної підтримки гальмує розвиток логістичної інфраструктури та підготовки кадрів, загальна економічна криза та нестабільність негативно впливають на інвестиційний клімат, необхідність кардинальних змін у структурі підприємств та розвиток логістичного мислення потребують значних зусиль та ресурсів.

Для подолання цих викликів необхідні спільні зусилля:

- Держава повинна створити сприятливі умови для розвитку логістики, зокрема, удосконалити законодавчу базу, інвестувати в інфраструктуру та підготовку кадрів.
- Бізнес має активно впроваджувати новітні логістичні технології та рішення, оптимізувати ланцюжки постачання та співпрацювати з партнерами.

- Наукова спільнота може зробити значний внесок у розробку нових логістичних концепцій та інноваційних рішень.

Логістика – це не просто витрати, а інвестиція в майбутнє України. Розвиваючи логістичну систему, ми робимо нашу країну більш конкурентоспроможною, економіку – більш стійкою, а життя людей – більш комфортним.

Висновки. Україна володіє значними логістичними можливостями, які потребують розвитку та інвестування. Впровадження логістичного підходу в різних сферах економіки веде до підвищення ефективності, конкурентоспроможності та стійкого зростання. Логістика стає все більш важливою складовою економіки України, роблячи значний внесок в її розвиток.

Розвиток логістики в Україні потребує державної підтримки, подолання економічних проблем та вдосконалення системи обліку витрат. Логістика може значно покращити торговельну діяльність підприємств за умови правильного впровадження та управління.

Майбутнє логістичної системи в Україні:

- Логістика може дати потужний поштовх до розвитку економіки України. За оцінками експертів, її частка ВВП країни може зрости до 10% протягом найближчих років.
- Логістична галузь може створити тисячі нових робочих місць. Це особливо актуально в умовах безробіття та економічної кризи.
- Розвиток логістики стимулюватиме експорт українських товарів та допоможе країні інтегруватися в світову економіку.
- Впровадження нових логістичних технологій може значно скоротити витрати на транспортування та зберігання товарів.
- Логістика може зробити життя людей більш комфортним. Завдяки їй, доставка товарів стає більш швидкою, зручною та доступною.

Список використоних джерел:

1. Різниченко А. О. Проблеми планування логістичних систем підприємства / Різниченко А. О. – Менеджмент транспорту і логістики, 2022. – 66 с.
2. Арчибісова Д. С. Стан, проблеми та перспективи розвитку логістичної системи в регіоні / Арчибісова Д. С. – Логістичні системи, 2015. – 4 с.
3. Сутність поняття “Логістика” і ретроспективний аналіз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1567
4. Безсмертна О. В., Бельцова А. С. Перспективи розвитку логістики в Україні.
5. Кулик Ю. М. Проблеми та перспективи розвитку логістики регіонів України / Кулик Ю. М. – Логістика, 2018. – 8 с.
6. Коротов В. С. Проблеми та перспективи розвитку логістичного забезпечення підприємств / Коротов В. С. – Логістичне забезпечення підприємств, 2017. – 2 с.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ВИКЛИКИ

Казарян Олександра кандидат економічних наук,
ст. викл. кафедри управління, фінансів та адміністрування
Одеського інституту МАУП
olkuzya80@ukr.net

Нікул Олег магістр 2 курсу спеціальності «Менеджмент»
Одеського інституту МАУП

Анотація. *Стаття присвячена управлінню ризиками реалізації інвестиційних проектів як важливого аспекту забезпечення їхньої ефективності. Розглянуто основні етапи управління ризиками, інструменти для ідентифікації та оцінки ризиків, а також методи їх мінімізації. Висвітлено ключові виклики, з якими стикаються підприємства під час реалізації інвестиційних проектів, та підкреслено значення стратегічного підходу до управління ризиками.*

Abstract. *The article focuses on risk management in the implementation of investment projects as a crucial factor for ensuring their efficiency. It examines the main stages of risk management, tools for identifying and assessing risks, and methods for minimizing them. Key challenges faced by enterprises during the implementation of investment projects are highlighted, emphasizing the importance of a strategic approach to risk management.*

Реалізація інвестиційних проектів є важливим елементом розвитку підприємств, що сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності, оновленню матеріально-технічної бази та розширенню ринкових можливостей. Однак кожен інвестиційний проект супроводжується низкою ризиків, які можуть впливати на його успішність. Серед найбільш поширених ризиків – перевищення бюджету, затримки у виконанні робіт, зміни економічної ситуації та технічні проблеми. Ефективне управління ризиками дозволяє знизити їхній вплив і забезпечити реалізацію проекту відповідно до запланованих параметрів.

Управління ризиками реалізації інвестиційного проекту є багатоетапним процесом, що охоплює ідентифікацію ризиків, їх оцінку, розробку стратегій управління та моніторинг [1, с. 47].

Першим етапом є ідентифікація ризиків, що передбачає визначення потенційних загроз, які можуть вплинути на реалізацію проекту. Для цього використовуються інструменти, такі як методи мозкового штурму, SWOT-аналіз та експертні оцінки. Важливо охопити всі аспекти проекту: фінансові, технічні, організаційні та зовнішні фактори.

Наступний етап – оцінка ризиків, яка передбачає кількісний і якісний аналіз виявлених загроз. Оцінка ризиків базується на визначенні ймовірності їх виникнення та можливих наслідків для проекту. Інструменти, такі як матриця ризиків, дозволяють класифікувати ризики за рівнем їхньої критичності та спрямувати зусилля на вирішення найважливіших проблем.

Розробка стратегій управління ризиками є центральним етапом. Для кожного значущого ризику визначаються заходи щодо його мінімізації або усунення. Це можуть бути страхування ризиків, розробка резервних планів або делегування відповідальності за їхнє вирішення. Наприклад, для фінансових ризиків можуть бути створені резервні фонди, а для технічних – передбачено використання альтернативних технологій [2, с. 154].

Моніторинг та контроль ризиків є постійним процесом, який триває протягом усього життєвого циклу проекту [3, с. 374]. Регулярний перегляд ризиків та оцінка ефективності заходів дозволяє вчасно реагувати на нові загрози та адаптувати стратегії управління відповідно до змін у проектному середовищі.

Ефективне управління ризиками забезпечує підприємствам можливість знижувати невизначеність, пов’язану з реалізацією інвестиційних проектів. Це дозволяє уникнути фінансових втрат, забезпечити дотримання термінів виконання робіт та досягти поставлених цілей [4, с. 246].

Окрім цього, управління ризиками сприяє підвищенню довіри з боку інвесторів та партнерів, оскільки демонструє здатність підприємства контролювати загрози та приймати обґрунтовані рішення. У сучасному бізнес-середовищі, де конкуренція є високою, така репутація стає важливим активом.

Важливу роль відіграє також підвищення операційної ефективності. Завдяки мінімізації ризиків підприємство може уникнути непередбачуваних зупинок у роботі, забезпечити стабільність ресурсів і зосередитися на досягненні стратегічних цілей [5, с. 197].

Незважаючи на важливість управління ризиками, підприємства стикаються з низкою викликів у цьому процесі. Однією з основних проблем є невизначеність зовнішнього середовища, яка може ускладнювати прогнозування ризиків. Економічна нестабільність, зміни у законодавстві або коливання валютних курсів можуть створювати значні загрози для проектів.

Крім того, відсутність точних даних для оцінки ризиків або недостатній досвід у використанні сучасних інструментів управління може обмежувати здатність підприємства ефективно реагувати на загрози.

Іншим важливим викликом є людський фактор. Опір змінам з боку персоналу або помилки у комунікації між учасниками проекту можуть призводити до неправильного управління ризиками або ігнорування потенційних проблем.

Висновки. Управління ризиками реалізації інвестиційних проектів є важливим інструментом забезпечення їхньої ефективності. Завдяки ідентифікації, оцінці та контролю ризиків підприємства можуть знижувати вплив невизначеностей, підвищувати довіру з боку інвесторів та забезпечувати стабільність виконання проектів.

Незважаючи на виклики, ефективне управління ризиками дозволяє підприємствам успішно реалізовувати інвестиційні проекти, зберігаючи конкурентоспроможність та досягаючи довгострокових цілей. Інтеграція стратегічного підходу до управління ризиками у загальну систему управління підприємством забезпечує його стійкість у мінливих умовах бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Глобальні ризики: як їх уникнути. *Науковий журнал «Інвестиції та ризики»*. 2020. № 2. С. 45–53.
2. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Boston: Harvard Business School Press, 1996. 322 p.
3. Kerzner H. Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling, and Controlling. New York: Wiley, 2013. 1296 p.
4. Верба В.А. Інвестиційний менеджмент. Київ: КНЕУ, 2019. 450 с.
5. Chapman C., Ward S. Project Risk Management: Processes, Techniques and Insights. 2nd Edition. Chichester: Wiley, 2003. 400 p.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Казарян Олександра кандидат економічних наук,
ст. викл. кафедри управління, фінансів та адміністрування
Одеського інституту МАУП
olkuzya80@ukr.net
Тритишний Олександр магістр 2 курсу спеціальності «Менеджмент»
Одеського інституту МАУП

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню питань удосконалення управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах динамічного ринку. Розглянуто основні підходи до аналізу конкурентоспроможності, методи її підвищення, а також виклики, які виникають перед підприємствами. Підкреслено значення стратегічного управління та інновацій для забезпечення стійких конкурентних переваг.*

Abstract. *The article focuses on the improvement of enterprise competitiveness management in a dynamic market environment. It examines key approaches to competitiveness analysis, methods for its enhancement, and challenges faced by enterprises. The importance of strategic management and innovation in ensuring sustainable competitive advantages is emphasized.*

У сучасному бізнес-середовищі, яке характеризується високою динамікою, глобалізацією ринків і швидким розвитком технологій, конкурентоспроможність підприємства є ключовим фактором його успіху. Вона визначає здатність компанії утримувати позиції на ринку, залучати нових клієнтів та забезпечувати стійкий розвиток. Управління конкурентоспроможністю вимагає інтегрованого підходу, що поєднує стратегічне планування, інновації, маркетингові стратегії та ефективне використання ресурсів.

В умовах постійної трансформації ринкових умов, викликаної впливом глобалізації, цифровізації економіки та змін у споживчих уподобаннях, підприємства стикаються з необхідністю швидкої адаптації до нових викликів. Конкуренція загострюється не лише на національному рівні, але й на глобальному, що створює додаткові ризики для компаній. Успішне управління конкурентоспроможністю стає стратегічним пріоритетом, оскільки воно забезпечує здатність підприємства не лише зберігати свої ринкові позиції, але й відкривати нові можливості для розвитку.

Особливого значення набувають інновації як один із головних інструментів підвищення конкурентоспроможності. Розробка та впровадження нових технологій, продуктів

і бізнес-моделей дозволяють компаніям створювати унікальні пропозиції для клієнтів і випереджати конкурентів. У той же час, орієнтація на споживача та підвищення якості обслуговування стають вирішальними факторами формування лояльності клієнтів і зміцнення ринкових позицій [1, с. 14].

Важливим аспектом є також ефективне управління ресурсами підприємства. Оптимізація витрат, підвищення продуктивності та впровадження сучасних методів управління дозволяють компаніям досягати максимальної результативності навіть у складних умовах. У цьому контексті стратегічний підхід до управління конкурентоспроможністю стає основою для забезпечення стійкого розвитку підприємства та його здатності відповідати на виклики сучасного ринку.

Основи управління конкурентоспроможністю підприємства охоплюють комплекс заходів і підходів, спрямованих на забезпечення його стійкого функціонування та успіху на ринку. Конкурентоспроможність визначається як здатність компанії створювати продукцію чи надавати послуги, які не лише відповідають потребам споживачів, але й мають вагомі переваги у порівнянні з пропозиціями конкурентів. Це може включати вищу якість, кращу ціну, інноваційність, зручність обслуговування чи додаткову цінність для клієнтів.

Ефективне управління конкурентоспроможністю передбачає глибоке розуміння ринкової позиції підприємства, його сильних і слабких сторін, а також перспектив і ризиків, пов’язаних із зовнішнім середовищем. Основою цього процесу є аналіз конкурентного середовища, який дозволяє підприємству орієнтуватися у сучасних тенденціях і швидко адаптуватися до змін [2, с. 38].

Одним із ключових елементів аналізу є вивчення поведінки споживачів. Розуміння потреб, уподобань і очікувань цільової аудиторії дозволяє підприємству розробляти продукцію чи послуги, які максимально задовольняють запити клієнтів. У цьому контексті важливим інструментом є аналіз ринкових сегментів, що дає змогу ідентифікувати перспективні ніші та спрямувати зусилля на їх освоєння.

Дослідження стратегій конкурентів також відіграє значну роль. Аналізуючи сильні сторони, тактики та нововведення конкурентів, підприємство може не лише уникнути помилок, але й перейняти кращі практики, адаптувавши їх до власних потреб. Використання моделі «п’яти сил Портера» допомагає оцінити інтенсивність конкуренції, загрози з боку нових гравців і замінників, силу впливу постачальників і споживачів, що є необхідним для формування ефективної стратегії.

Ще одним важливим аспектом є аналіз тенденцій розвитку ринку. Постійний моніторинг економічних, технологічних і соціальних змін дозволяє підприємству прогнозувати майбутні виклики та підготовлюватися до них заздалегідь. Це забезпечує

можливість використовувати переваги інновацій і вчасно адаптувати бізнес-моделі до нових умов.

Інструменти, такі як SWOT-аналіз, модель «п’яти сил Портера» та аналіз конкурентних переваг, дозволяють інтегрувати результати аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища для ідентифікації сильних і слабких сторін підприємства, а також можливостей і загроз, які впливають на його діяльність. Це дає змогу розробити цілісну стратегію, яка враховує всі аспекти конкурентної боротьби та сприяє посиленню ринкових позицій [3, с. 187].

Таким чином, управління конкурентоспроможністю базується на системному підході до аналізу ринкового середовища, визначення ключових переваг підприємства та розробки ефективних стратегій їх використання. Це забезпечує компанії можливість не лише залишатися конкурентоспроможною, але й створювати стійкі переваги, які гарантують успіх у довгостроковій перспективі.

Підвищення конкурентоспроможності підприємства може бути досягнуто через впровадження низки заходів [4]:

1. Інновації. Впровадження нових продуктів, послуг, технологій або процесів дозволяє підприємству відповідати сучасним вимогам ринку. Інновації сприяють підвищенню продуктивності, покращенню якості продукції та створенню унікальних пропозицій для клієнтів.

2. Орієнтація на клієнта. Вивчення потреб і очікувань споживачів є важливим етапом формування конкурентної стратегії. Забезпечення високої якості обслуговування, гнучкість у реагуванні на запити клієнтів та персоналізація послуг підвищують лояльність клієнтів і сприяють зростанню ринкової частки.

3. Оптимізація витрат. Раціональне використання ресурсів, зниження витрат на виробництво та підвищення ефективності операційних процесів дозволяють підприємству запропонувати продукцію за конкурентними цінами.

4. Цифровізація бізнесу. Використання сучасних цифрових технологій у маркетингу, виробництві та управлінні дозволяє підприємствам автоматизувати процеси, підвищувати точність рішень та забезпечувати доступ до нових каналів збуту.

Підвищення конкурентоспроможності підприємства є багатогранним процесом, що вимагає впровадження сучасних підходів та інноваційних рішень. Інновації відіграють ключову роль у створенні унікальних пропозицій для клієнтів, підвищенні якості продукції та адаптації до вимог ринку. Орієнтація на клієнта забезпечує лояльність споживачів, дозволяючи підприємству ефективніше реагувати на їхні потреби та зміцнювати свої ринкові позиції.

Оптимізація витрат створює додаткові можливості для пропозиції конкурентних цін, що є важливим фактором залучення клієнтів у висококонкурентному середовищі. Цифровізація бізнесу, у свою чергу, відкриває нові перспективи для автоматизації процесів, зменшення помилок і покращення ефективності управління.

Застосування цих підходів у комплексі дозволяє підприємствам не лише зберігати свої конкурентні переваги, але й забезпечувати стійкий розвиток, адаптуючись до динамічних змін у ринковому середовищі. Таким чином, стратегічний підхід до підвищення конкурентоспроможності стає запорукою успішної діяльності підприємства у довгостроковій перспективі.

Удосконалення управління конкурентоспроможністю підприємства є складним процесом, що супроводжується численними викликами, які вимагають стратегічного підходу та оперативного реагування. Одним із найбільш суттєвих викликів є швидкість змін у зовнішньому середовищі. Технологічний прогрес, розвиток цифрових технологій, трансформація ринкових умов і постійне оновлення споживчих уподобань вимагають від підприємств гнучкості та здатності швидко адаптувати свої бізнес-моделі. Підприємства, які не встигають реагувати на ці зміни, ризикують втратити свою конкурентоспроможність.

Другим важливим викликом є недостатність ресурсів для впровадження інновацій. Інноваційні проекти потребують не лише значних фінансових вкладень, але й залучення висококваліфікованих спеціалістів, сучасного обладнання та розвиненої інфраструктури. Брак цих ресурсів часто стає причиною затримок у реалізації стратегій розвитку або змушує підприємства відмовлятися від перспективних ініціатив. До цього додається складність у залученні інвестицій через високий рівень конкуренції на ринку капіталу.

Крім того, глобалізація ринку створює як нові можливості, так і серйозні виклики. З одного боку, вона дозволяє підприємствам розширювати свою діяльність, виходячи на міжнародні ринки. З іншого боку, глобалізація значно посилює конкуренцію через присутність іноземних компаній, які часто мають суттєві переваги у вигляді нижчих витрат, більш розвинених технологій чи ефективнішої логістики. Це змушує підприємства шукати унікальні підходи до утримання ринкових позицій і покращення своєї продукції.

Додатково до цього, управління конкурентоспроможністю ускладнюється через високий рівень невизначеності. Зміни у законодавстві, коливання валютних курсів, геополітичні конфлікти та економічні кризи створюють ризики, які важко прогнозувати. Такі фактори можуть суттєво вплинути на стратегії підприємства, змушуючи його постійно переглядати свої плани.

Людський фактор також залишається вагомим викликом. Недостатня кваліфікація персоналу, опір змінам або відсутність мотивації до вдосконалення часто стають бар’єрами

для реалізації стратегій підвищення конкурентоспроможності. Це вимагає від підприємств активної роботи над розвитком корпоративної культури, залученням працівників до процесів прийняття рішень і створення сприятливих умов для професійного зростання.

Таким чином, удосконалення управління конкурентоспроможністю потребує системного підходу, який охоплює адаптацію до змін зовнішнього середовища, мобілізацію ресурсів, підвищення інноваційного потенціалу та ефективне управління людським капіталом. Успіх у подоланні цих викликів визначає здатність підприємства забезпечувати стійкий розвиток та залишатися конкурентоспроможним у мінливих умовах ринку.

Висновки. Удосконалення управління конкурентоспроможністю підприємства є одним із ключових напрямків забезпечення його стійкого розвитку та успіху на ринку. Інтеграція стратегічного планування, впровадження інновацій, орієнтація на потреби клієнтів та використання сучасних цифрових технологій створюють міцну основу для досягнення конкурентних переваг. Незважаючи на виклики, підприємства, які здатні адаптуватися до змін і ефективно використовувати свої ресурси, можуть не лише утримувати свої позиції, але й досягати лідерства у своїй галузі. Управління конкурентоспроможністю вимагає системного підходу, що поєднує аналіз, інновації та стратегічне мислення.

Список використаних джерел:

1. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління конкурентоспроможністю підприємств у сучасних умовах. *Науковий журнал «Економіка і держава»*. 2020. № 5. С. 12–17.

2. Глобальні виклики конкурентоспроможності: теоретичні основи та практичні підходи. *Науковий журнал «Стратегічний менеджмент»*. 2021. № 7. С. 34–42.

3. Портер М. Конкуренція. Київ: Основи, 2020. 847 с.

4. Журавльов В. А. Управління конкурентними перевагами на підприємстві. Харків: Видавництво "Фоліо", 2019. 396 с

УКРАЇНА В ГЛОБАЛЬНОМУ ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Докус Ангеліна, канд. геогр. наук, науковий співробітник
відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу *ДУ* «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
angel.dokus@gmail.com

Анотація. Україна демонструє стійкість в інноваційному розвитку попри війну. Хоча загальна позиція в Глобальному інноваційному індексі знизилась, через проблеми з інфраструктурою та інституційним середовищем, спостерігається зростання показників в окремих сферах, таких як онлайн-творчість, зайнятість жінок з вищою освітою, IT-сфері.

Abstract. Ukraine has demonstrated resilience in innovation development despite the war. Although the overall position in the Global Innovation Index has declined due to problems with infrastructure and the institutional environment, there has been an increase in certain areas, such as online creativity, employment of women with higher education, and the IT sector.

Україна з року в рік не покращує свою позицію в Глобальному інноваційному індексі (GII), який ранжує світові економіки за їхнім інноваційним потенціалом (рис. 1). 2017 р. по 2021 р. Україна зазнала спаду в оцінці «Інфраструктури» та «Розвитку бізнесу», але зростала за оцінкою «Інституційного розвитку». У 2024 р. наша держава посіла у рейтингу 60-те місце, опустившись на п’ять позицій у порівнянні з торішнім звітом GII.

І все ж, незважаючи на агресивну війну Росії проти України, Глобальний інноваційний індекс 2024 р. показує і позитивні тенденції розвитку інновацій в нашій країні [2]. Зокрема:

- Україна виробляє більше інноваційної продукції порівняно з рівнем інвестицій в інновації, відносно свого ВВП. Наша країна традиційно демонструє кращі позиції в рейтингу інноваційних результатів, аніж у рейтингу внеску в інновації. Укладачі GII порівнюють результати у сфері інновацій з рівнем економічного розвитку країни, вимірюючи останній обсягом ВВП на душу населення. У відповідному рейтингу 2024 р. Україна посіла високе 6-е місце.

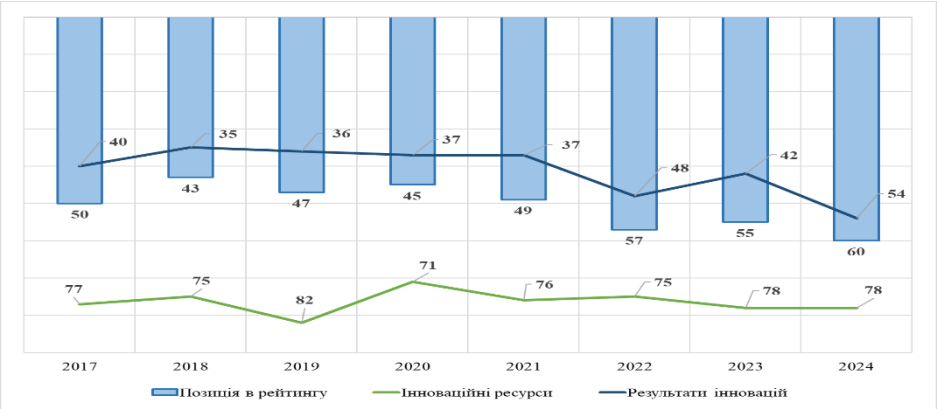

Рисунок 1 – Рейтинг України у GII (2017-2024 рр.).

Джерело: розробка Докус А.О. за даними Global Innovation Index [1].

– Україна належить до економік, інноваційний розвиток яких здійснюється випереджальними щодо економічного розвитку темпами, причому така характеристика стосується тривалого періоду – 2014-2024 рр.

– Також Україна змогла дещо стабілізувати негативний стан такого компонента як складність ринку (85 місце у порівнянні зі 104-м у 2023 р.). Схожа тенденція спостерігається і щодо показника складності бізнесу (45-та позиція, тоді як минулого року була 48-ма).

– Рух вгору критерію онлайн-творчості (39 місце проти 44 минулого року).

– Україна залишається лідером у субіндексі корисних моделей за походженням (1 місце, як і у 2023 р.).

– Зайнятість жінок з вищою освітою (2 місце).

– Витрати на програмне забезпечення (4 місце).

Війна завдала значних збитків українській інноваційній системі, проте відкрила нові можливості для розвитку. Збільшення інтересу до оборонних технологій, посилення міжнародної співпраці та адаптація до нових умов стали рушійними силами для інновацій. Однак, для повноцінного відновлення та розвитку інноваційної екосистеми необхідні значні інвестиції та підтримка з боку держави.

Варто зазначити, що автори звіту «Розвиток екосистеми інновацій в Україні» [3] відносять Україну до категорії країн, чиї досягнення значно випереджають очікування.

Великий пул талантів, високоосвічений кадровий потенціал та сильна IT-індустрія допомагають Україні утримувати свою позицію у рейтингу, але низька інвестиційна привабливість, несприятливий бізнес-клімат та недостатній розвиток інфраструктури не дозволяють просунутися вище.

У роботі [4] вивчено взаємозв’язок між ефективністю досліджень і структурою джерел їх фінансування та виявлено, що чим вища частка державного сектору у фінансуванні науки, тим вища ефективність сектору.

Відповідно, для стимулювання інноваційного розвитку України необхідно розробити та впровадити нові інституційні механізми. Це передбачає створення ефективної системи державного фінансування науки, залучення додаткових джерел коштів та посилення грантової культури серед науковців.

Список використаних джерел:

1. Global Innovation Index 2023. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2023/
2. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. URL: https://nipo.gov.ua/hlobalnyj-innovatsijnyj-indeks-24/#pll_switcher
3. Розвиток екосистеми інновацій в Україні: драфт (2023). *Міністерство цифрової трансформації України*. Київ. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1BsqTijFWycOQUmUhZvbFmwZSUMT4HmlB
4. Притула Х.М., Демедюк О.П. Науковий потенціал регіонів України в контексті забезпечення формування національної інноваційної екосистеми. *Регіональна економіка*, 100 (2), 37-52. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-2-4

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ ЗА ІННОВАЦІЙНОЮ ОЗНАКОЮ

Лозова Тетяна к.е.н., науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу Державної установи «Інститут ринку і економіко- екологічних досліджень НАН України»; доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП
ua.lozovaya@gmail.com

Лабунська Ольга молодший науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу Державної установи «Інститут ринку і економіко- екологічних досліджень НАН України»

Анотація. Розглянуто структурні зрушення закладів вищої освіти Південного регіону України за ознакою інноваційності. Проаналізовано їх патентну діяльність, наукові центри, лабораторії, нові кафедри, сучасні класи, коворкінги.

Annotation. The structural shifts of higher education institutions in the Southern region of Ukraine are considered in terms of innovativeness. Their patent activity, scientific centers, laboratories, new departments, modern classrooms, co-working spaces were analyzed.

Ознаками інноваційності розвитку закладів вищої освіти (ЗВО) є патентна діяльність, створення центрів, лабораторій, нових кафедр, сучасних класів, коворкінгів і т. д. Для отримання інформації, щодо структурних зрушень, було розроблено анкету, яку було розіслано 26 ЗВО Південного регіону. Як свідчить проведений аналіз, центри досліджень створювались тільки у 15,38% навчальних закладів, а саме: Одеському державному екологічному університеті, Одеському державному аграрному університеті, Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» та Чорноморському національному університеті імені Петра Могили.

Відкриті центри досліджень спрямовані на вирішення профільних наукових, освітніх або практичних завдань та охоплюють такі напрями, як: екологічний, лікувальний, ветеринарний, інноваційний, кадровий та ін.

Прикладами найбільш значущих центрів дослідження є центри гідрометеорологічних прогнозів та супутникового моніторингу землі (Одеський державний аграрний університет, рік відкриття – 2021р. та 2022 р. відповідно), науково-дослідний центр інноваційних технологій (Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2020 р.), центр симуляційних методів навчання та науковий центр прикладних екологічних досліджень і радіаційної безпеки (Чорноморський національний

університет імені Петра Могили, 2021р. та 2023р.).

Поряд з центрами досліджень у ЗВО Південного регіону України відкриваються та функціонують лабораторії, які забезпечують підтримку дослідницької та навчальної діяльності студентів. Лабораторії розподілені за різними напрямами, серед яких:

- технічні дослідження: лабораторії з комп'ютерного моделювання, електроніки, фізичного матеріалознавства;

- агропромислові дослідження: лабораторії біохімії, рослинної діагностики, фітосанітарної експертизи, виноградарства та виноробства;

- харчова промисловість: контроль якості та безпечності продуктів, м'ясна майстерня, лабораторії жирового харчування;

- інноваційні та технологічні дослідження: лабораторії 3D моделювання, 3D друку, симуляційні лабораторії.

За результатами проведеного аналізу лише у 34,62% ЗВО Південного регіону на протязі 2019-2023 рр. було відкрито лабораторії, а саме у: Одеському державному університеті внутрішніх справ, Одеському державному аграрному університеті, Одеському національному технологічному університеті, Одеському національному економічному університеті, Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Херсонській державній морській академії, Херсонському національному технічному університеті, Херсонському державному аграрно-економічному університеті, Чорноморському національному університеті ім. Петра Могили.

Найбільш динамічно лабораторії створювались у Одеському національному технологічному університеті, в той час, коли в Одеському державному екологічному університеті не було відкрито жодної. По одній лабораторії функціонує в: Херсонській державній морській академії (лабораторія «Розробка систем підтримки прийняття рішень, ергатичних та автоматизованих систем керування рухом суден», 2020р.), Одеському державному університеті внутрішніх справ (науково-дослідна лабораторія з проблемних питань кримінального аналізу, 2022 р.), Одеському національному економічному університеті (лабораторія «Туризму та креативної індустрії», 2023 р.).

Структурні зрушення у ЗВО Південного регіону відбулись по кафедрам, класам та освітньо-професійним програмам (ОПП). Вони є стратегічним кроком та дозволяють закладам вищої освіти залишатися актуальними, відповідати новим викликам суспільства та сприяти розвитку як студентів, так і регіону в цілому. Так, протягом даного періоду були створені або реорганізовані кафедри у 19,23% ЗВО Південного регіону та у 38,46% були відкриті нові ОПП різних рівнів – бакалаврського і магістерського. Також, у 2023 р. в Одеському державному аграрному університеті були відкриті класи онкоморфології та акушерства.

Найбільш динамічно нові ОПП з морської справи, аграрних наук, комп'ютерних та педагогічних наук відкривались у Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова та Херсонському державному аграрно-економічному університеті з метою розширення спектру можливостей для студентів, відповідності сучасним вимогам ринку праці та попиту на спеціалізації в конкретних галузях.

Коворкінг центр для студентів – це не тільки теоретичні знання, але й практичний досвід роботи в команді та інноваційному середовищі, обмін ідеями, досвідом і креативними підходами. Так, у 2023 р. в Одеському національному технологічному університеті створено коворкінг-простір на кафедрі Торговельного підприємництва, товарознавства та управління бізнесом та коворкінг «Аспірантські студії» Навчально-наукового інституту прикладної економіки і менеджменту ім. Г.Е. Вейнштена», які сприяють розвитку важливих для сучасного ринку праці навичок, підтримують інноваційність та ініціативність серед студентів, а також забезпечують гнучкість та різноманіття можливостей для навчання і професійного зростання.

Патентну діяльність ЗВО Південного регіону доцільно розглядати у порівнянні довоєнного та воєнного періодів (див. табл. 1). Найкращі кількісні показники патентів на винаходи та корисні моделі спостерігаються у 2020 та 2021 рр. (винаходів 76 та 33, корисних моделей 187 та 124). Починаючи з 2021 р. простежується значне зниження кількості отриманих патентів ЗВО на 57% та корисних моделей на 44% у порівнянні з 2020 р.

Воєнні дії на території України відобразились на патентній діяльності ЗВО у 2022 та 2023 рр. Так, порівнюючи показники патентів на винаходи та корисні моделі у 2023 р., відмічаємо їх зменшення, у порівнянні з 2020 р., на 86% та 71% відповідно (див. табл. 1). Основні причини скорочення патентної діяльності ЗВО зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами:

- ✓ зменшення фінансування наукових досліджень та інновацій у ЗВО;
- ✓ виїзд за кордон значної частини викладачів, науковців та студентів;
- ✓ недостатність державного фінансування та обмеження приватних інвестицій у науково-дослідну діяльність;
- ✓ адаптація ЗВО до нових умов роботи, що скоротило час та ресурси на патентну діяльність;
- ✓ руйнування дослідницьких лабораторій, нестабільне енергопостачання та загальна дестабілізація роботи закладів освіти вплинули на зменшення можливостей для проведення інноваційної діяльності.

№	Назва ЗВО	Винаходи	Корисні моделі	Винаходи	Корисні моделі	Винаходи	Корисні моделі	Винаходи	Корисні моделі	Винаходи	Корисні моделі	Винаходи	Корисні моделі
		2020р.		2021р.		2022р.		2023р.		2021 р. у % до 2020р.		2023 р. у % до 2022р.	
1.	Одеський національний технологічний університет (Одеська національна академія харчових технологій)	18	59	11	23	3	14	-	2	61	39	-	14
2.	Національний університет «Одеська морська академія»	1	13	1	20	-	11	1	15	100	154	-	136
3.	Одеська державна академія будівництва та архітектури	1	1	3	2	3	1	-	1	300	200	-	100
4.	Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку	2	6	-	1	-	2	-	-	-	17	-	-
5.	Одеський державний аграрний університет	-	-	-	9	-	8	-	-	-	-	-	-
6.	Одеський державний екологічний університет	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	Одеський національний медичний університет	32	28	10	1	1	4	4	2	31	4	400	50
8.	Державний університет «Одеська політехніка» (Одеський національний політехнічний університет)	11	2	2	2	-	-	-	-	18	100	-	-
9.	Чорноморський національний університет ім. Петра Могили	1	6	-	3	-	2	1	6	-	50	-	300
10.	Національний університет кораблебудування ім. Адмірала Макарова	3	18	-	16	-	6	1	-	-	89	-	-
11.	Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова	6	5	2	9	1	4	2	3	33	180	200	75
12.	Миколаївський національний аграрний університет	-	15	3	6	-	2	-	7	-	40	-	350
13.	Херсонська державна морська академія	-	23	1	24	1	2	1	12	-	104	100	600
14.	Херсонський державний аграрний університет	-	3	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-
15.	Херсонський державний університет	-	3	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
16.	Херсонський національний технічний університет	1	4	-	3	-	1	-	1	-	75	-	100
17.	Херсонський державний аграрно-економічний університет	-	-	-	5	-	2	-	2	-	-	-	100
18	Одеський національний морський університет	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Разом		**76**	**187**	**33**	**124**	**9**	**61**	**10**	**53**	**43**	**66**	**111**	**87**

У сукупності вищеперераховані чинники зумовили зниження показників патентної активності ЗВО у 2023 р. Водночас збереження потенціалу інноваційної діяльності потребує державної підтримки, міжнародної співпраці та стимулювання залучення ресурсів у науку.

В Україні спостерігається зменшення показників патентної діяльності ЗВО у 2023 р. (див. табл. 2) на 50%, винаходів на 60% та корисних моделей на 49%, порівняно з 2020 р. У промислових зразках спостерігається стабільність: у 2020 та 2023 рр. кількість промислових зразків становила по 6.

Таблиця 2

Питома вага отриманих патентів, винаходів та корисних моделей ЗВО Південного регіону України

Показники	Роки				2023 р. у % до 2020 р.
	2020	2021	2022	2023	
	Україна				
Кількість отриманих патентів ЗВО України	3154	2302	1075	1566	50
Винаходи	441	393	194	176	40
Корисні моделі	2707	1906	881	1384	51
Промислові зразки	6	3	-	6	100

Південний регіон					
Кількість отриманих патентів ЗВО	263	157	62	63	24
Винаходи	76	33	9	10	13
Корисні моделі	187	124	53	53	28
Південний регіон, питома вага, %					
Кількість отриманих патентів ЗВО	8,3	6,8	5,8	4,0	X
Винаходи	2,4	1,4	0,8	0,6	X
Корисні моделі	5,9	5,4	4,9	3,4	X

Складено за даними [1-4]

У 2020 р. було отримано 263 патенти ЗВО Південного регіону, але у 2021 їх кількість знизилась до 157, у 2022 – до 62, і у 2023 р. - незначне зростання до 63 патентів. У порівнянні з 2020 роком, це становить лише 24% (див. табл. 2).

Патенти на винаходи у Південному регіоні знизились з 76 у 2020 р. до 10 у 2023 р., що складає лише 13% від рівня 2020 р. У 2020 році кількість патентів на корисні моделі становила 187, у 2023 р. — лише 53, що становить 28% від рівня 2020 р. (див. табл. 2). Питома вага кількості отриманих патентів ЗВО Південного регіону протягом 2020-2023 рр. зменшилась з 8,3% до 4% (див. табл. 2).

Таким чином, відкриття нових центрів, лабораторій, кафедр, класів, спеціальностей та ОПП у закладах вищої освіти спрямоване на підвищення якості освіти, розвиток науково-дослідної діяльності та підготовку фахівців, які відповідають сучасним вимогам ринку праці. Вищезазначене забезпечує інтеграцію інноваційних підходів у навчальний процес, підтримує міждисциплінарні зв’язки та надає студентам можливість отримувати практичні навички у відповідних галузях. Такі зміни підвищують конкурентоспроможність ЗВО та сприяють розвитку освітніх та наукових центрів, здатних ефективно реагувати на потреби суспільства та економіки.

Список використаних джерел:

1. Кількість патентів отриманих ЗВО України в 2020 році. Центр міжнародних проектів «Євроосвіта». URL: https://euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=6804&/ro

2. Кількість патентів отриманих ЗВО України в 2021 році. Центр міжнародних проектів «Євроосвіта».
URL: https://euroosvita.net/index.php/?category=49&id=7268

3. Кількість патентів отриманих ЗВО України в 2022 році. Центр міжнародних проектів «Євроосвіта».
URL: https://euroosvita.net/index.php/?category=1&id=7740
4. Кількість патентів отриманих ЗВО України в 2023 році.Центр міжнародних проектів «Євроосвіта».
URL: https://euroosvita.net/index.php/?category=1&id=8099

АНАЛІЗ ТАЙМ ЧАРТЕРНОГО ЕКВІВАЛЕНТУ З ФРАХТУВАНЯ СУДЕН В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО ВПЛИВУ

Захарченко Олег, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, фінансів, банківської справи та страхування, Східноєвропейський університет ім. Рауфа Аблязова, Черкаси
Крамський Сергій, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Одеса
kramskojs4@gmail.com
Євдокімова Ольга, старший викладач кафедри економіки підприємництва, Одеська державна академія будівництва та архітектури, Одеса

Анотація. *На сьогодні триваюча повномасштабна військова агресія рф проти України, заподіяла багато матеріальної шкоди, людський, логістичний інфраструктурі України. Авторами розглянуто підходи до невизначеності на морському транспорті, стратегії страхування вантажів та суден фрахтувальниками суден. Вектором, де інструментарій фрахтування може бути розвинений, є дослідження невизначеності, ризиків в судноплавстві, виходячи з очікуваних умов на фрахтовому ринку.*

Ключові слова: *менеджмент; фрахтування; ризики; судноплавна компанія; тайм чартерний еквівалент; бізнес; логістика.*

Abstract. *The ongoing full-scale military aggression of the russian against Ukraine has caused a lot of material damage, human, and logistical infrastructure of Ukraine. The authors consider approaches to uncertainty in maritime transport, cargo and vessel insurance strategies by ship freighting. The vector where the chartering toolkit can be developed is the study of uncertainty and risks in shipping, based on expected conditions in the freight market.*

Keywords: *management; freighting; risks; shipping company; time charter equivalent; business; logistics.*

Вступ. Сучасна небезпека для транспорту та засобів логістичних компаній пов’язана з військовим станом та війною в Україні, спричиненою агресією росії. Логістичний персонал, зокрема комсклад екіпажу судна, а також, водії вантажівок, та інші співробітники, під час війни знаходяться під постійною загрозою через обстріли та напади агресора. Страхові ризики в судноплавстві є особливо високим у зонах, де тривають бойові дії, що може призвести не тільки до втрати суднового вантажу, але й до втрат серед екіпажів і працівників. Цей фактор призводить до необхідності використовувати захищені транспортні засоби, техніку або навіть автономні транспортні рішення для мінімізації транспортного ризику в сфері судноплавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Судна як інвестиційні проекти

розглядаються з точки зору методів управління проектами. Дослідження ризиків, пов’язаних з інвестиційними проектами в судноплавстві, представлені в публікаціях О. Павленко [1] та С. Колодинський [2]. «Ринковий» аспект невизначеності (кон'юнктура фрахтового ринку) також домінує у вітчизняних дослідженнях цього напряму. Мінімізація ризиків з точки зору безпеки судноплавства визначає ще один напрям у науковій діяльності Н. Ширяєва [8], основним завданням якого є вдосконалення конструктивних рішень суден для забезпечення безпеки судноплавства з урахуванням можливостей сучасних технічних рішень О. Гуцалюк [2,4,15]. Проєктування суден в умовах невизначеності, а також транспорту, розглядається в роботах [11-14;18-20].

Метою дослідження є аналіз та формалізація впливу невизначеності в рамках комерційних умов довгострокових фрахтових контрактів на роботу торгових суден, параметри операційного процесу та їх врахування для економічно ефективної експлуатації суден у сучасних реаліях.

Постановка проблеми. Війна завжди була одним із найважчих випробувань для суспільств і країн, впливаючи на всі аспекти економіки, соціального життя та державного управління. Однією з найбільш критичних сфер під час війни є транспортна логістика – процес транспортування товарів, ресурсів та матеріалів, що забезпечує функціонування не лише військових сил, але й цивільного населення водним транспортом. В умовах війни стандартні логістичні системи стикаються з серйозними викликами: зруйнованою інфраструктурою, нестачею ресурсів, підвищеними ризиками для персоналу та транспорту, а також непередбачуваними ситуаціями на полі бою. Попри це, стимулює розвиток нанотехнологій у всіх сферах логістики.

Невизначеність, турбулентність, форс-мажор до категорії якого відносять військовий конфлікт часто характеризується непередбачуваними подіями, що робить планування логістичних операцій вкрай складними [1]. Нестабільність обставин на полі бою та швидка зміна фронтів призводить до потреби постійно адаптувати логістичні ланцюги, швидко змінюючи маршрути доставки, пунктів розвантаження і зони збору вантажів.

Це вимагає високого рівня гнучкості та оперативності від судноплавних компаній, щоб забезпечити постійну підтримку постачань у непередбачуваних умовах. Щоб мати можливість швидко реагувати на зміну ситуації на фрахтовому ринку, багато судноплавних компаній та стейкхолдери використовують цифрові платформи (блокчейн) і системи відстеження в реальному часі [2].

Виклад основного матеріалу дослідження. В силу специфіки діяльності судноплавних компаній в цілому і роботи суден, зокрема, таке агреговане подання комерційного ризику (що включає в себе ринковий і економічний ризики) є найбільш

доцільним, що буде продемонстровано нижче.

У вітчизняних дослідженнях у цій сфері також домінує «ринковий» аспект невизначеності (кон'юнктура фрахтового ринку). Зокрема, йдеться про ринковий ризик у судноплавстві та його урахування в процесі прийняття рішень щодо комерційної експлуатації суден та інвестиційної діяльності судноплавних компаній. Слід звернути увагу на той факт, що різні за своєю суттю ризики можуть бути пов'язані між собою, на що вказують окремі автори (наприклад, [4, 5, 7]).

Варто зазначити, що більшість зарубіжних авторів розглядають питання невизначеності та ризику в комерційній експлуатації суден саме в контексті коливання фрахтових ставок.

Так, дійсно, виробничий ризик може обумовлювати екологічний ризик. Наприклад, аварійна ситуація на балкері і танкері в результаті негоди може призвести до розливу нафти, що тягне за собою екологічну катастрофу.

Аналогічно комерційний ризик, обумовлений дією несприятливої зміни кон'юнктури ринку і виробничий ризик, наприклад, пов'язаний з виведенням судна з експлуатації через технічні причини, можуть в сукупності обумовити прояви кредитного ризику (якщо судно було придбанов кредит).

Тобто в подібній ситуації виникає ризик того, що виробнича і комерційна діяльність судноплавної компанії не сформують необхідні ресурси для погашення боргів за кредитом (що слід передбачити на етапі прийняття рішення про придбання судна в рамках аналізу ризиків за проектом) [8].

Таким чином, можна стверджувати, що «базовими» ризиками для судноплавства в цілому є виробничий і комерційний. Розглянемо специфіку прояву даних ризиків в процесі роботи суден [9].

Під виробничим ризиком звичайно розуміють порушення виробничих процесів - з точки зору роботи суден, виробничий ризик - це ризик відхилень параметрів рейсу і втрата морехідних якостей судна.

Комерційний ризик зазвичай визначають як ризик в процесі реалізації товарів чи послуг [10].

Стосовно до судноплавства - товаром є послуга перевезення, аспецифіка комерційної діяльності в судноплавстві полягає в тому, що «збут/реалізація» продукції - послуги з перевезення - відбувається до початкупроцесу виробництва (рис. 1. та 2) [11].

Таким чином, на рис. 1., представлені основні чинники формування виробничих і комерційних ризиків підприємства сфери матеріального виробництва.

Слід зазначити достатню «відособленість» виробничих і комерційних ризиків в даному випадку, на увазі практичну відсутність перетину етапів поставки сировини і комплектуючих, власне, виробництва, і збуту продукції.

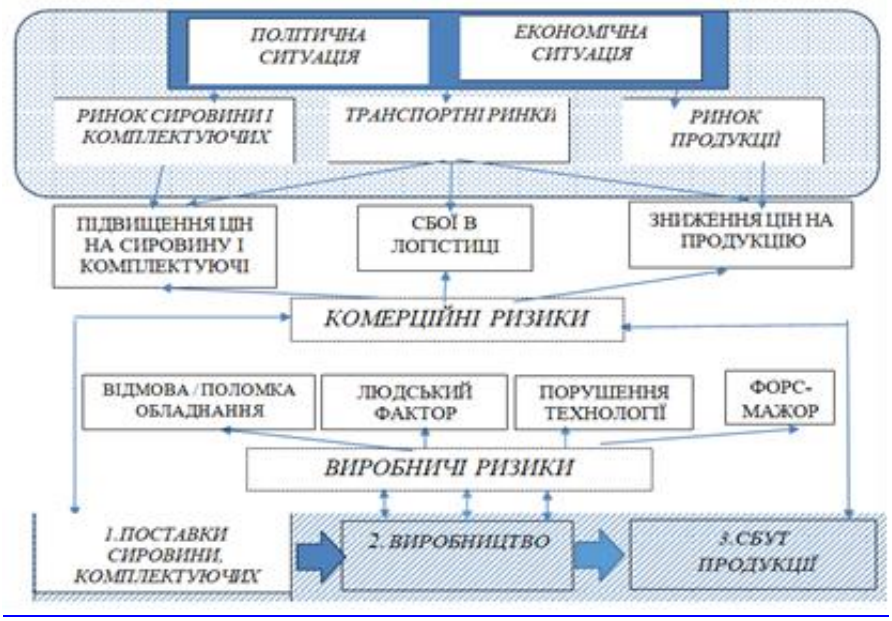

Рис. 1. Основні чинники формування комерційних та виробничих ризиків підприємства сфери виробництва

**Розроблено за даними джерела [11]*

На рис. 1. Ця схема інтерпретована для судноплавства з урахуванням специфіки його виробничих і комерційних операцій.

Відзначимо, що в судноплавстві комерційний і виробничий ризики досить тісно взаємопов'язані [12].

Як вище було зазначено, комерційні операції (фрахтування) передують виробничим, так як спочатку полягає фрахтова угода (тобто відбувається збут продукції морського транспорту), а потім здійснюється виробництво - її виконання (процес перевезення). Слід зазначити, що деякі фахівці передбачають наявність «транспортного ризику» - ризику несвоєчасної та неякісної доставки продукції, хоча, на нашу думку, це може бути включено в «комерційні ризики» [13].

Відзначимо, що в багатьох публікаціях виділяють «економічний» або «ринковий» ризик, які в даному випадку (згідно [15]) містяться також в рамках комерційного ризику.

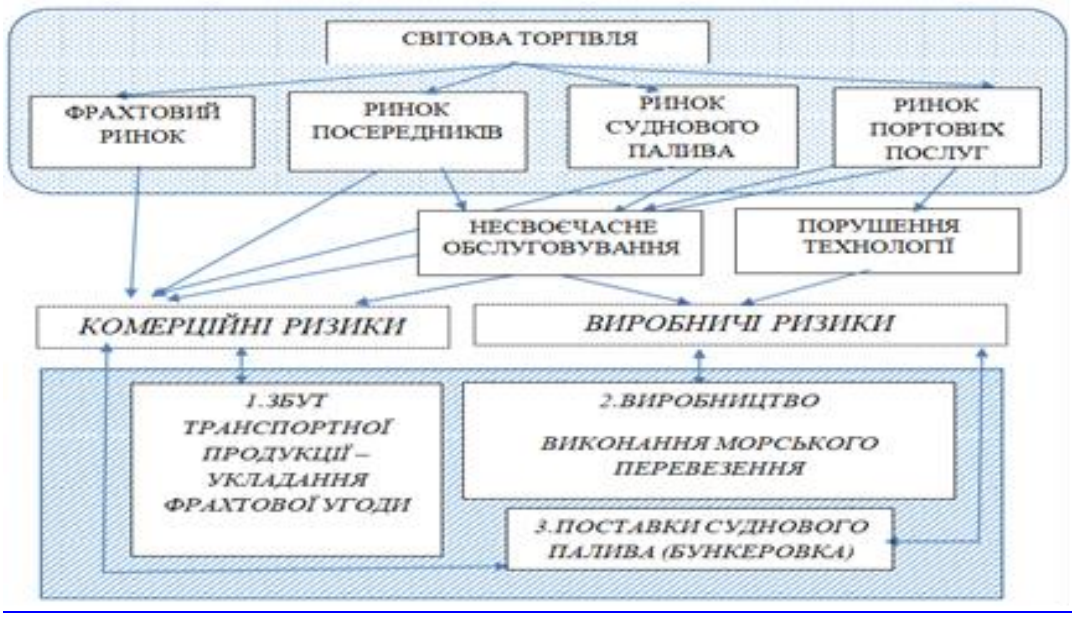

Рис. 2. Специфіка взаємозв'язку виробничих та комерційнихопераций в судноплавстві
**Розроблено за даними джерела [19]*

У будь-якому договорі на перевезення - на умовах рейсового чартеру, послідовними рейсами, генерального контракту - містяться елементи невизначеності, що обумовлюють ситуації ризику, що раніше (п. 1.1) було охарактеризовано [16].

Таким чином, справедливе наступне - в судноплавстві комерційні ризики формуються в момент укладення договору на перевезення (транспортне обслуговування), а проявляються на етапі виконання перевезення (транспортного обслуговування), тобто в процесі виробництва.

На рис. 2., позначені взаємозв'язки одних і тих же факторів якз комерційними, так і з виробничими ризиками. Так, неякісне, несвоєчасне обслуговування судна в порту може призвести до збільшення часу стоянки

це складова виробничого циклу), тобто в даному випадку проявляється виробничий ризик. Якщо така ситуація не передбачена в договорі на морське перевезення (транспортне обслуговування), то це вже є комерційним ризиком, так як витрати судновласника в межах збільшення часу стоянки нічим не покриваються [17].

Далі, поставки суднового палива (бункерування). Бункерування є «постачанням» в морському транспортному виробництві. Зміна цін на бункерформує комерційні ризики, порушення в ході бункерування (як технологічного процесу) формують виробничі ризики.

Подібних прикладів може бути безліч. Тому висновок, який слід зробити: специфіка комерційних і виробничих операцій в судноплавстві формує значний взаємозв'язок виробничих і комерційних ризиків. Тому в управлінні роботою суден облік даних ризиків має здійснюватися в комплексі [18].

Підводячи підсумок, відзначимо, що судноплавство як бізнес і як специфічне

транспортне виробництво здійснюється в умовах відсутності повноти інформації та чітких знань про комерційні і виробничі умови виконання окремого взятого рейсу і роботи судна в цілому за розглянутий період. Тому планування роботи суден в рамках управління роботою флоту (судна) має здійснювати з урахуванням можливих відхилень прогнозованих умов [21].

Таким чином, навіть на рівні розгляду окремого рейсу, особа яка приймає рішення в рамках управління роботою судна (флоту), має враховувати можливі відхилення різних параметрів, що характеризують процес морського перевезення, і їх вплив на ефективність роботи судна [19]. Такий облік дозволить більш обґрунтовано приймати рішення і підвищить ефективність роботи судноплавної компанії в цілому. Все це дозволяє встановити діапазон можливих значень показникаефективності роботи судна в рейсі - тайм-чартерного еквіваленту *(ТЧЕ):*

$$ТЧЕ \in [ТЧЕ^{min}; ТЧЕ^{max}], \quad (1)$$

де, $ТЧЕ^{min}; ТЧЕ^{max}$, відповідно, нижня і верхня межа даного показника, які можуть бути визначені на базі нижніх і верхніх значень часових і вартіснихпараметрів, охарактеризованих вище. В рамках річного відрізку часу при плануванні результатів роботи суден мають бути враховані діапазони можливих значень:

- фрахтових ставок $f \in [f^{min}; f^{max}], \quad f^{min}; f^{max}$,

Відзначимо, що рівень фрахтових ставок, цін на бункер і обсяг транспортної роботи можуть бути встановлені на базі, наприклад, методів математичної статистики [9].

Оцінка тривалості експлуатаційного періоду та витрат на ремонти і постачання може здійснюватися на базі думок експертів і досвіду експлуатації суден заданого типу і розміру.

Підсумком аналітичної обробки даної інформації будуть оцінки двох підсумкових величин:

1) основного ресурсу судна - провізної спроможності.

$$П \in [П^{min}; П^{max}] \qquad (П^{min}, П^{max}) \qquad 1.$$

- нижня і верхня межі провізної (спроможності);

2) оцінка ефективності його роботи (як правило, прибутку від експлуатації) ;

$$E \in E^{min}; E^{max} \in \quad 2.$$

Відповідно, окреслені вище межі різних параметрів і показників роботи суден обґрунтовують відсутність «повної невизначеності» в управлінні роботою суден [9]. Визначення об'єктивних чи суб'єктивних ймовірностей є невід'ємною складовою теоретичної бази прийняття рішень з управління роботою суден.

Отже, ми розглянули принципову схему формування діапазону можливих значень основних параметрів роботи судна на рівні рейсу і в рамках річного відрізку часу

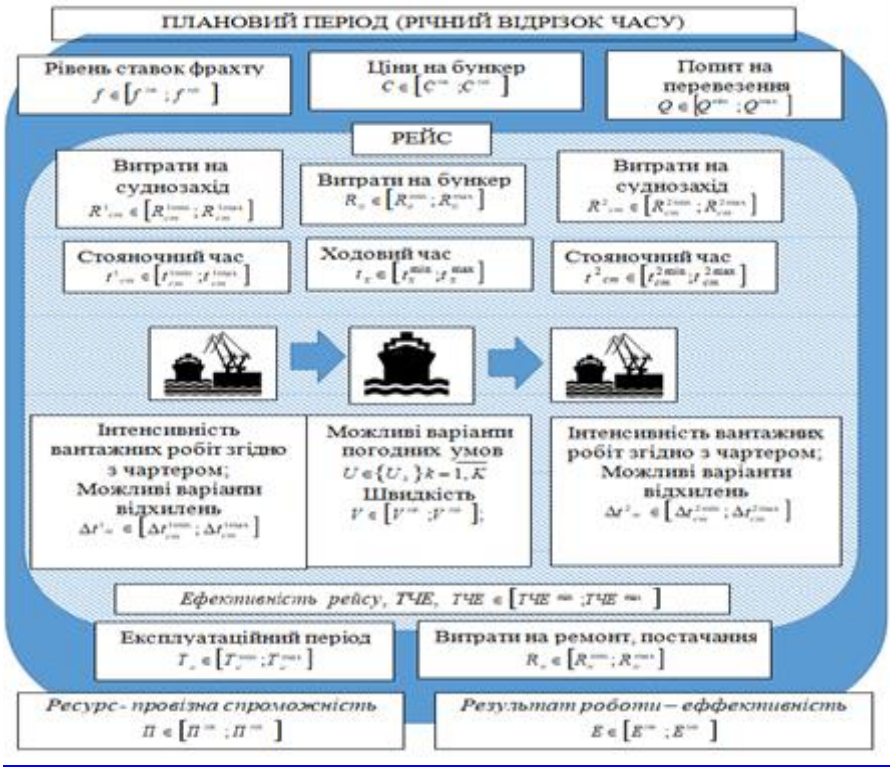

Рис. 3. Розрахунок планового річного періоду
**Сформовано і розраховано авторами.*

Для судноплавних компаній організаційно-економічний інструмент визначається на основі тайм-чартерів та рейсових чартерів, оскільки структура доходів формується на основі фрахтових ставок. Ще однією сферою, де можуть розвиватися дані підходи, є дослідження проблеми планування оптимального часу купівлі-продажу судна, виходячи з очікуваної ситуації на фрахтовому ринку та ринкової вартості судна. Ціна також визначає розмір відтоку грошових коштів, оскільки судноплавні компанії оплачують витрати на паливо для суден. Слід зазначити, що фрахтувальники, як правило, займаються власними комерційними операціями

(хоча можуть залучатися деякі компанії, що займаються управлінням комерційними суднами) [20].

Висновки. Військові конфлікти, хоч і несуть значні руйнування, водночас стають потужним стимулом для розвитку новітніх технологій у сфері транспортної логістики. Вони допомагають покращити управління ресурсами, підвищити оперативність постачання та забезпечити стабільність логістичних ланцюгів у будь-яких кризових ситуаціях. Таким чином, джерелом невизначеності для судновласників, що потенційно викликає ризикову ситуацію та призводить до зниження ефективності обслуговування вантажопотоків за довгостроковими контрактами, є обсяг транспортних операцій. Невизначеність кількості рейсів та обсягів вантажу за договором є, з одного боку, можливістю для судновласника працювати на ринку фрахтування на умовах рейсового чартеру, а з іншого боку, тягне за собою необхідність або ризик виконання зобов'язань, коли всі судна зайняті перевезенням вантажів інших фрахтувальників. Тому організаційно-економічні інструменти є для судноплавних компаній одним з варіантів реалізації стратегій розвитку з метою збереження існуючих позицій на ринку як фрахтувальників і судновласників. Основними факторами невизначеності, що впливають на актуальність економічної стратегії судноплавної компанії, автори визначають тенденції фрахтового ринку, транспортне навантаження, ціни на судна, можливості виходу на нові ринки і стан конкуренції у сфері морського бізнесу.

Отже, подальші наукові дослідження повинні передбачати можливості включення інтеграційних механізмів логістичних ланцюгів продовольчих ринків, що не досліджувались у воєнний час у контексті розвитку всього транспортного ринку окресленого логістичними ланцюгами його структурою, в першу чергу, з урахуванням інтересів держави та суб’єктів морського бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Павленко О.П., Розмаріна А.Л. Інноваційні напрями управління сталим розвитком економіки в умовах турбулентності. Монографія. Одеса. ОДЕКУ, 2024. 208с.

2. Kolodinskyi S.B., Hutsaliuk O.M. Internet marketing and structural changes E-commerce in Ukraine. Economic Herald of the Donbas. 2022. 4, 38–44. https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-4(70)-38-44.

3. Antonyuk P.O., Kramskyi S.O. Institutional mechanisms for ensuring the sustainability of the functioning of the Ukrainian market of poultry meat and eggs in the aspects of food security in the post-war period. Economic Innovations. Odesa: SO IMEER of NASU, 2023. 3(88). P.50-58.

4. Гуцалюк О.М., Аблязова Н.Р., Мальцев М.М. Використання проєктного

менеджменту як інноваційно-енвайронментального підходу в системі підготовки фахівців з економіки та управління науково-технічною сферою. "Економічний Вісник Донбасу". КиївПолтава. 2023. №3 (73). С.88-96.

5. Євдокімова О. М., Дарушин О. В., Захарченко О. В. Система досягнення стратегічних цілей проєкту фрахтування флоту судноплавних компаній у повоєнний період. Управління розвитком складних систем. Київ, 2024. № 57. С. 36 – 44, dx.doi.org\10.32347/2412-9933.2024.57.36-44.

6. Крамський С.О. Методи оптимізації науково-технічної діяльності з наукових проєктів приватного закладу вищої освіти. “Управління розвитком складних систем”. Київ: КНУБА. 2021. №45. С.35-42.

7. Целлєр В.І., Крамський С.О. Мультимодальна логістика в умовах турбулентного навколишнього бізнессередовища транспортно-логістичної системи. Науковий збірник "Економічний простір". Дніпро. ПДАБА. ВД «Гельветика». 2024. № 190. С.254-258.

8. Крамський С.О., Ширяєва Н.Ю., Захарченко О.В. Концептуальна модель управління змістом програм розвитку проєктно-орієнтованих організацій. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 3(49). 2021. С.214-231. https://doi:10.18524/2413-9998/2021.3(49).

9. Крамський С.О., Євдокімова О.М., Захарченко О.В. Економіко-математичні методи управління науковими проєктами у навчальних закладах вищої освіти. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 1(47). 2021. С.129-145. https://doi:10.18524/2413-9998/2021.1(47).214559

10. Tarakanov M.L., Antonyuk P.O. Organizational forms of integration of agricultural markets to global value chains. Economic Innovations. Odesa: SO IMEER of NASU, 2022. 1(82). P. 90-98.

11. Крамський С.О. Циналєвська І.А., Левін Д.А. Організаційно-економічні механізми трансформації внутрішнього водного транспорту в умовах впливу активних бойових дій на території України. Науковий журнал «Сталий розвиток економіки». Хмельницький: УЕіП, ВД «Гельветика». №2(49). 2024. С.275-281.

12. Kramskyi S.O., Levin D.A. A comprehensive model for evaluating the development of freighting and adjunction fleet shipping companies: international and national aspects. *Economic innovations*. Odesa: IMPEER of NASU. 2024. 1(90). 104–113. https://doi.org/10.31520/ei.2024.25.1(90).104-113.

13. Крамський С.О., Захарченко, О.В. Білега О.В. Економіко-математичне моделювання з формування і функціонування однорідних команд. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 3(46) 2020. С.202-222. https://doi:10.18524/2413-9998/2020.3(46).214241

14. Kramskyi S.O., Yevdokimova O.M., Zakharchenko O.V. Models of team composition for the staffing of an IT company on a fuzzy set platform. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University.* Series "Economics". 2021. 8(1), 18-28. https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(1).2021.

15. Hutsaliuk O., Tsaturian R., Kalinin O., Gedz M., Buhaieva M., Kramskyi S, Navolokina A. Technological synergy of engineering integrating in digitalization economy, nanotechnology and intelligent digital marketing for corporate enterprises in provisions of their economic security. *Nanotechnology Perceptions.* Digital Security and Data Protection Technologies. 2024. 20 №. S8. 348–366.

16. Guo X., Chmutova I., Kryvobok K., Lozova T. The race for global leadership and its risks for world instability: Technologies of controlling and mitigation. Research Journal in Advanced Humanities, 2024. 5(1). P.178-191. https://doi.org/10.58256/5wzf9y48

17. Lysyuk V.M., Lozova T.P. Regulation of the state economy in the post-war period on the basis of selective import substitution. *Economic Innovations*, Odesa: IMPEER of NASU, 2023. 25. 2(87). 39-48. https://doi.org/10.31520/ei.2023.

18. Дарушин О.В., Захарченко О.В. Моделі управління інноваційними проєктами та продуктами програм в сфері водного транспорту і природоохоронної діяльності у повоєнний період. Управління розвитком складних систем. Київ: КНУБА. 2023. 4(56). С.28-37.

19. Лайко О.І., Левін Д.А. Організаційно-економічні механізми розвитку внутрішнього водного транспорту під час військового впливу в Україні. *«Бізнес-навігатор».* Херсон: ВД «Гельветика». 2024. №2(75). 163-168.

20. Крамський С.О., Ільченко С.В. Організаційно-економічні механізми розвитку бізнес-середовища на підприємствах морського функціонування у повоєнний період. Бізнес-навігатор. Херсон, 2024. № 1(74). С. 168–173.

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Лабунець Ірина, аспірантка,
провідний інженер відділу ринку транспортних послуг[1]
Докус Ангеліна, канд. геогр. наук,
науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу[2]
[1,2]*ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»*
angel.dokus@gmail.com

Анотація. Дослідження виявило системну проблему недостатнього фінансування наукових досліджень в Україні. Попри формальне збільшення бюджетних видатків, відносна частка коштів, спрямованих на науку, постійно зменшується, що гальмує розвиток наукового потенціалу країни.

Abstract. The study revealed a systemic problem of insufficient funding for scientific research in Ukraine. Despite the formal increase in budget expenditures, the relative share of funds allocated to science is constantly decreasing, which hinders the development of the country's scientific potential.

Питання фінансування освіти і науки в Україні є одним із найактуальніших у контексті розвитку держави та її інтеграції в європейський науковий простір. Недостатнє державне фінансування наукових досліджень та розробок (НДР) протягом тривалого часу стримувало розвиток наукового потенціалу країни та її конкурентоспроможність на глобальному ринку. Війна, розв’язана Росією проти України, ще більше посилила дану проблему, призвівши до значного скорочення бюджетних витрат на освіту і науку.

Відповідно ст. 48 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» одним з основних інструментів реалізації державної політики у сфері НДР є бюджетне фінансування, що здійснюється коштом державного бюджету. Обсяг коштів державного бюджету, що спрямовується на НДР, щорічно визначається у Законі України про Державний бюджет України окремим рядком як частка ВВП (у %).

Авторами виконано аналіз витрат на наукові дослідження і розробки за видами робіт в Україні з 2010 по 2023 рр. (рис. 1).

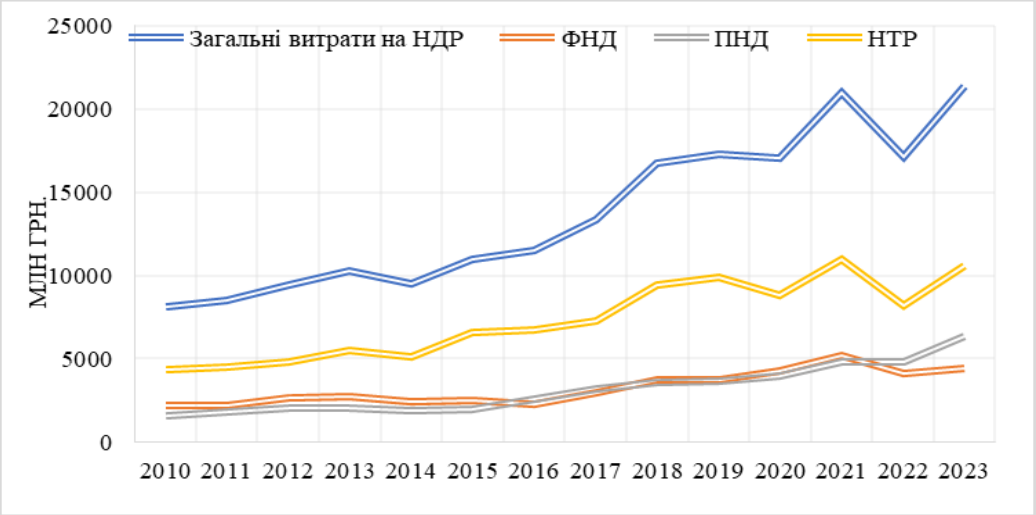

Рисунок 1 – Витрати на наукові дослідження і розробки за видами робіт в Україні, млн грн. (2010-2023 рр.)
Джерело: сформовано Лабунець І. на основі [1]

Аналіз даних свідчить про загальну тенденцію до збільшення витрат на наукові дослідження протягом останніх років. Однак, російське вторгнення у 2022 р. призвело до різкого спаду фінансування, що негативно вплинуло на розвиток наукової сфери [2]. Однак, у 2023 р. ситуація дещо змінилася, і фінансування було збільшено.

Попри формальне зростання абсолютних обсягів фінансування наукових досліджень, частка цих витрат у ВВП України демонструє стійку тенденцію до зниження протягом останніх років (рис. 2).

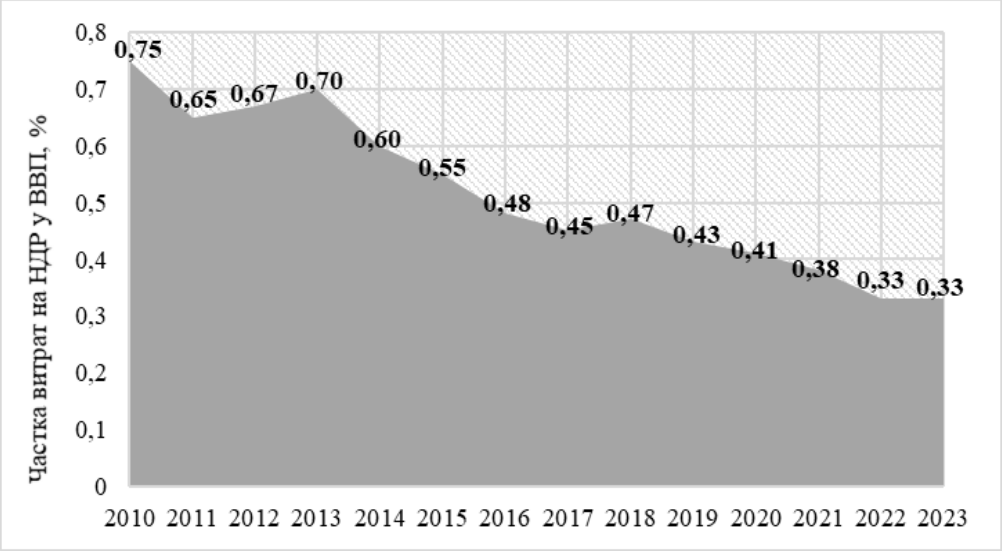

Рисунок 2 – Фінансування НДР відповідно до частки витрат на дослідження і розробки у ВВП, % (2010-2023 рр.)

Джерело: сформовано Лабунець І. на основі [1]

У 2010 р. дана складова становила 0,75 %, а у 2023 р. вже 0,33 %. Тобто частка витрат на НДР у ВВП скоротилась на 0,42 в.п. Це свідчить про системну недооцінку ролі науки в економічному розвитку країни та відсутність достатніх державних інвестицій у наукову сферу.

Відповідно до ст. 48 п. 2 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» держава повинна забезпечувати бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 % ВВП України. Тобто, можна констатувати, що уряд держави за весь розглянутий період жодного року, не виконав норми затверджені законодавством щодо фінансування НДР.

Розглянемо більш детально структуру бюджету України за видатками за період з 2018 по 2024 рр. (рис. 3).

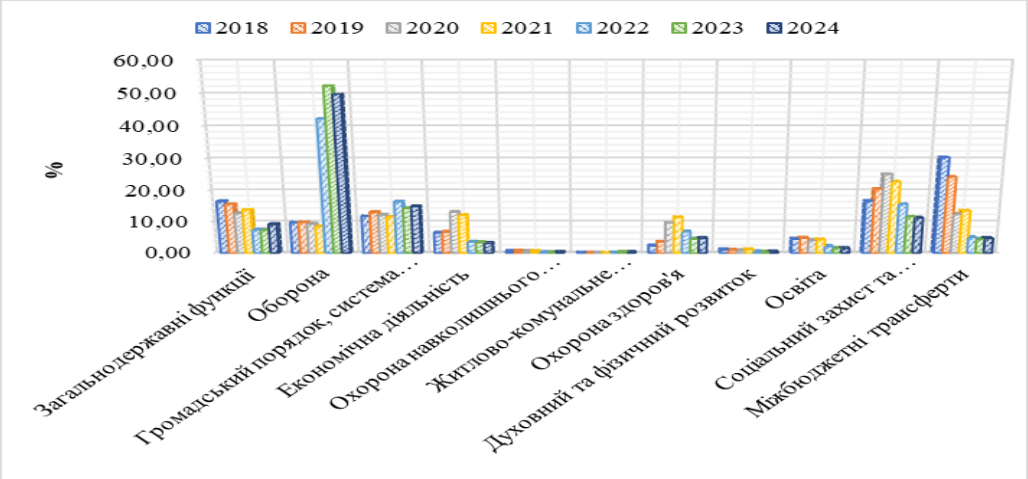

Рисунок 3 – Структура бюджету за видатками (2018-2024 рр.)

Джерело: сформовано Лабунець І. на основі [3]

У 2022-2024 рр. спостерігається значне збільшення розподілу коштів на «Оборону», що є доволі логічним, адже з 24 лютого 2022 р. наша держава знаходиться у стані повномасштабної війни. Але, тим же часом, аналізуючи рис. 3, бачимо, що на фоні інших статей розподілу фінансів – освіта не є пріоритетом.

На рис. 4 приведена структура бюджету за видатками, які виділяються за статтею «Освіта». В розрізі структури розподілу коштів за статтею «Освіта» у період з 2018 по 2024 рр. бачимо, що основна частка надходжень запланована на підтримку «Фахової передвищої та вищої освіти».

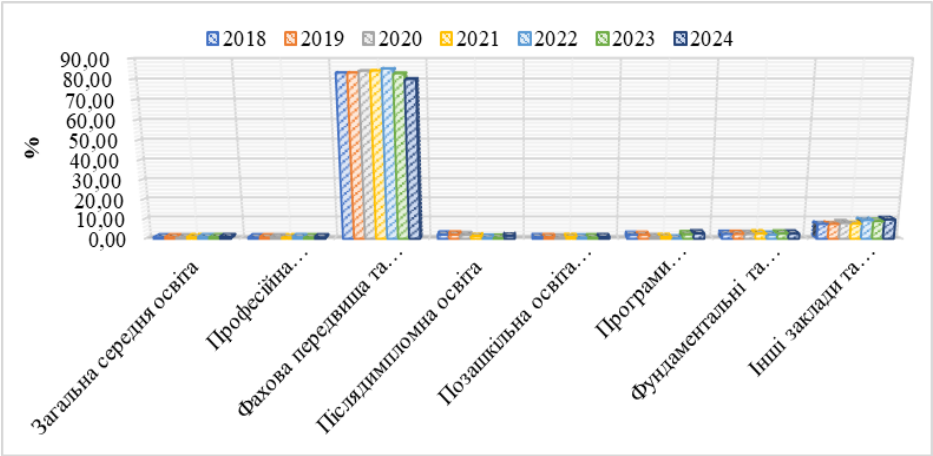

Рисунок 4 – Структура бюджету за видатками, що виділяються за статтею «Освіта» (2018-2024 рр.)

Джерело: сформовано Лабунець І. на основі [3]

Відповідно до тенденції зменшення або збільшення показника фінансування за статтею «Фахова передвища та вища освіта» бачимо, що розподіл коштів залишається майже без змін – 83,3 % середнє значення за 7 років.

Аналізуючи більш детально структуру розподілу бюджетних коштів за статтею «Фахова передвища та вища освіта» можна зробити висновок, що основний, майже 100 % розподіл бюджетних коштів, в розрізі статті «Фахова передвища та вища освіта» в Україні йде на фінансування закладів вищої освіти (ЗВО) (рис. 5).

Необхідно також враховувати, що з початку жовтня 2024 р., відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» від 10.10.2024 р. № 4015» було затверджено збільшення військового збору з 1,5 % до 5,0 %, що відповідно зменшить реальну заробітну плату науковців та освітян. Для збільшення реальної заробітної плати необхідно збільшувати прожитковий мінімум.

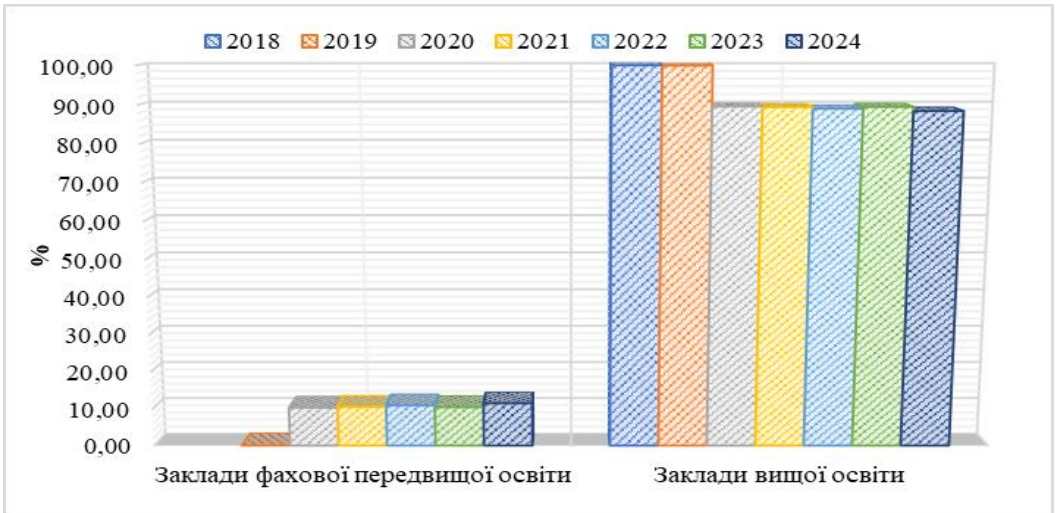

Рисунок 5 – Структура бюджету за видатками, що виділяються за статтею «Фахова передвища та вища освіта» (2018-2024 рр.)

Джерело: сформовано Лабунець І. на основі [2]

Важливим фактором, який має прямий вплив на реальну заробітну плату освітян та науковців – є інфляційний тиск. Оскільки кадри, що працюють у ЗВО та наукових установах мають фіксовані доходи, то при знеціненні національної валюти по відношенню до долара США відбувається зниження купівельної спроможності. Тобто, ми розуміємо, що ціни на товари збільшується в той час, як реальна заробітна плата знижується. Для науковців, які мають додаткові доходи з грантових проектів, звісно девальваційні процеси відіграють позитивну роль, адже в таких проектах вони здебільшого отримують заробітну плату в доларах або євро. Але, постійна девальвація матиме негативний вплив на соціально-економічну складову частину роботи в ЗВО та наукових установ, а також на мотивацію науковців та освітян, тому що в довгостроковій перспективі зі збільшенням цін, буде падати престиж даної професії.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики (2024). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/
2. Биков І., Докус А.О. Сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку науки в Україні в умовах війни. Всеук. наук.-прак. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених «Національна безпека України в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 5-7.
3. Openbudget (2024). Державний веб-портал для звернення громадян. URL: https://openbudget.gov.ua/

СУЧАСНИЙ СТАН ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА БІЗНЕСУ В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

Докус Ангеліна , канд. геогр. наук, науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу angel.dokus@gmail.com

Маслов Дмитро , канд. екон. наук, старший науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Анотація. Дослідження взаємодії освіти, науки та бізнесу в Південному регіоні України, проведене в 2024 р., виявило значний потенціал для співпраці, але й ряд бар'єрів. Більшість підприємств, особливо малих та середніх, інформовані про можливості, які надають регіональні торгово-промислові палати та платформа «Дія.Бізнес». Однак, рівень їхньої залученості до співпраці з науковими установами залишається низьким. Війна в Україні посилює проблему дефіциту кваліфікованих кадрів та обмежує можливості для інновацій.

Abstract. A study of the interaction between education, science, and business in the Southern region of Ukraine conducted in 2024 revealed significant potential for cooperation, but also a number of barriers. Most enterprises, especially small and medium-sized ones, are aware of the opportunities provided by regional chambers of commerce and industry and the Diia.Business platform. However, the level of their involvement in cooperation with research institutions remains low. The war in Ukraine is exacerbating the problem of a shortage of qualified personnel and limiting opportunities for innovation.

У липні 2024 р. при інформаційній підтримці *Дія.Бізнес|Одеса, Одеської регіональної торгово-промислової палати* та *Департаменту освіти і науки ООДА* авторами було проведено соціологічне дослідження взаємодії освіти, науки та бізнесу в Південному регіоні України.

Збір інформації виконано серед близько 50 представників різної категорії підприємств за п'ятирічний період (з 2019 по 2023 рр.) щодо їх взаємодії з установами бізнес-інфраструктури. В рамках дослідження визначено бар'єри та потенціал до впровадження інновацій та трансферу технологій, проаналізовано співпрацю із закладами вищої освіти (ЗВО) та науковими установами. Окремі інформаційні блоки проаналізовано за період до та після 24 лютого 2022 р.

У даному досліджені проаналізовано наскільки бізнес, науковці та освітяни поінформовані про можливість взаємодії з даними інституціями.

Встановлено, що найбільше взаємодіють з Торгово-промисловими палатами (ТПП) малі та середні підприємства – 75 та 50 % відповідно. Найчастіше підприємства звертаються до ТПП із запитом на пошук бізнес-партнерів, інвесторів, отримання сертифікації та платних послуг.

Мікропідприємства та великі підприємства, за даними опитування, співпрацюють набагато менше з ТПП – 33 та 31 % відповідно. Щодо мікропідприємств, то низька взаємодія з ТПП може бути пов'язана з тим, що бюджет компанії не дозволяє платити членські внески [1].

В роботі також досліджено взаємодію ЗВО та наукових установ Південного регіону України з ТПП. Встановлено, що лише 30 % взаємодіють з ТПП регіонального рівня і 8 % з ТПП національного рівня. Взаємодія відбувається в рамках надання експертизи, пошуку партнерів у сфері трансферу інновацій та пошуку бізнес-партнерів.

Дослідження використання бізнесом онлайн-платформи «Дія.Бізнес» та Центру розвитку підприємництва Дія.Бізнес|Одеса свідчать про різний рівень цифрової зрілості різних категорій підприємств.

Важливо зазначити, що платформа Дія.Бізнес реалізується з 2020 р. і постійно розвивається, розширюючи спектр послуг та партнерську мережу. Таким чином, можна очікувати подальшого зростання використання платформи та поглиблення взаємодії бізнесу з центром підтримки, адже поступово центри підтримки підприємців Дія.Бізнес з'являтимуться в різних форматах у кожному українському місті з населенням понад 50 000 осіб.

Щодо використання ЗВО та науковими установами онлайн-платформи «Дія.Бізнес» та співпраці з Центром розвитку підприємництва Дія.Бізнес|Одеса показали, що лише 8 % мають таку взаємодію.

Мережа центрів підтримки підприємців «Дія.Бізнес» – це сучасні простори, які пропонують широкий спектр безкоштовних послуг для бізнесу. Тут підприємці можуть отримати консультації від експертів, взяти участь в освітніх заходах та навіть протестувати свої продукти на спеціальних майданчиках. Така комплексна підтримка робить «Дія.Бізнес» ідеальною платформою для взаємодії як для науковців, які шукають можливості для комерціалізації своїх розробок, так і для бізнесменів, які прагнуть розширити свою діяльність [2].

Дослідження досвіду співробітництва бізнесу з іншими бізнес-асоціаціями (об'єднаннями роботодавців) показало більшу залученність бізнесу.

Встановлено, що 42 % ЗВО та наукових установ також взаємодіють з бізнес-асоціаціями та об'єднаннями роботодавців. Співпраця має характер пошуку бізнес-партнерів,

пошуку інноваційних технологій та в рамках залучення інноваторів до спільних бізнес-проектів.

Дослідження показало, що великий і середній бізнес в Південному регіоні України мають досвід взаємодії з установами, що надають патентні послуги на національному рівні. Малий бізнес в окремих випадках також має такий досвід взаємодії, але на регіональному рівні.

Щодо характеру співробітництва з установами, що здійснюють патентні послуги, то це переважно: *патентування власних технологій; отримання інформації про винаходи та інновації; патентування власних торгових марок; пошук інноваційних партнерів.*

Половина ЗВО та науково-дослідних установ, які взяли участь в опитуванні, співпрацюють з установами, що надають патентні послуги на національному рівні. Основною метою такої співпраці є патентування власних технологічних розробок. Окрім того, частина закладів звертається за консультаціями щодо пошуку інформації про вже існуючі винаходи та інновації.

Однією з найгостріших проблем сучасного бізнесу є дефіцит кваліфікованих кадрів, як на регіональному, так і на державному рівні.

В дослідженні проаналізовано, як ситуація з нестачею персоналу змінилася до і після повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Динаміка гостроти проблеми дефіциту кадрів для бізнесу до та після 24 лютого 2022 р. відображена на рис. 1.

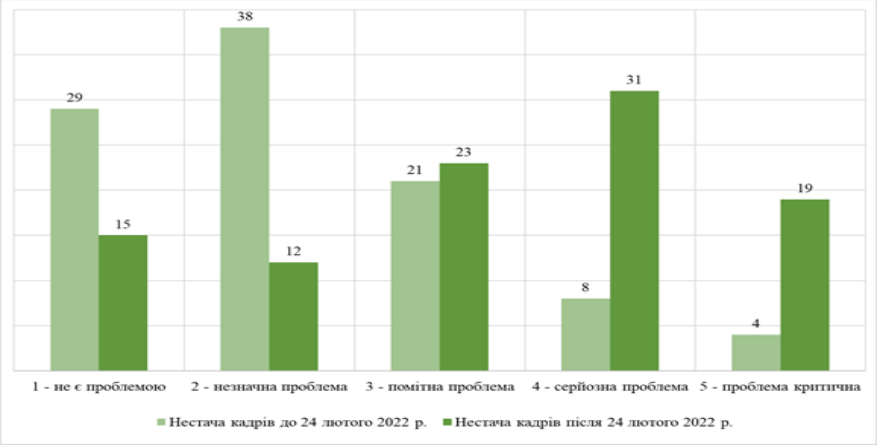

Рис. 1. Динаміка гостроти проблеми дефіциту кадрів для бізнесу до та після 24 лютого 2022 р., %.

Джерело: розробка Докус А.О.

Значно загострилася після 24 лютого 2022 р. проблема нестачі кваліфікованих кадрів для бізнесу в Південному регіоні України (рис. 2).

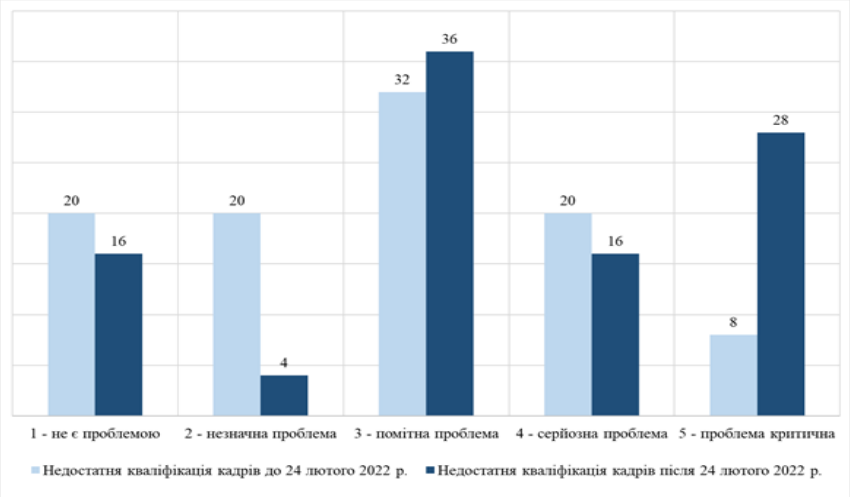

Рис. 2. Гострота проблеми недостатньої кваліфікації кадрів для бізнесу до 24 лютого 2022 р. та після 24 лютого 2022 р., %.

Джерело: розробка Докус А.О.

Подібна ситуація з нестачею кадрів і їх недостатньою кваліфікацією спостерігається і в ЗВО та наукових установах.

Найпопулярнішим типом інновацій є запуск нових продуктів або нових різновидів вже відомих продуктів (79 %). Це свідчить про те, що підприємства активно працюють над розширенням свого асортименту та задоволенням нових потреб споживачів. На другому місці за популярністю є застосування нових методів виробництва або нових методів продажу продукції (54 %). Це вказує на те, що підприємства прагнуть оптимізувати свої виробничі процеси та підвищити ефективність продажів. Третім за поширеністю типом інновацій є відкриття нового ринку, де бізнес раніше не був присутній (46 %). Цей показник свідчить про активну експансію підприємств на нові ринки та їх прагнення до зростання.

Бізнес в Південному регіоні України докладає значних зусиль для адаптації до нових економічних умов. Найпопулярнішими стратегіями є зміна асортименту продукції та скорочення витрат. Значна частина бізнесу переходить на онлайн-продажі та диверсифікує ринки збуту. Це свідчить про прагнення підприємців до гнучкості та ефективності в нових реаліях.

Результати дослідження показують, що 77,4 % опитаних представників бізнесу не отримували пропозицій реалізації стартапів або наукових проєктів від ЗВО або наукових установ. Більшість представників бізнесу (56,7 %) не стикалися зі зверненням навчальних та наукових закладів для налагодження співпраці чи отримання консультацій. При цьому 65,5 % відповіли, що вони також не ініціювали співпрацю з ЗВО та науковими установами.

Це вказує на низький рівень взаємодії між освітою, наукою та бізнесом і може бути пов’язано з недостатньою інформованістю про можливості співпраці, відсутність спільних інтересів, інституційними бар’єрами та ін.

Список використаних джерел:

1. Торгово-промислова палата України (ТПП України). URL: https://ucci.org.ua/
2. ДІЯ.Бізнес. URL: https://business.diia.gov.ua/

ПРОМИСЛОВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Федоров Ігор, аспірант Державної установи
«Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» itechexpert@i.ua

Анотація. У статті досліджується роль промислового підприємництва в економіці України та окреслюються основні напрями його розвитку в умовах сучасних викликів. Визначено значення промислового сектору як джерела створення доданої вартості, забезпечення зайнятості, розвитку експортного потенціалу, впровадження інновацій та сприяння регіональному розвитку. Зроблено акцент на необхідності модернізації виробничих потужностей, стимулювання інноваційної діяльності, розвитку експортно орієнтованих високотехнологічних продуктів, а також залучення інвестицій та державно-приватного партнерства. Представлено перспективи удосконалення промислового підприємництва як ключового фактора економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності України на глобальному ринку.

Annotation. The article examines the role of industrial entrepreneurship in the economy of Ukraine and outlines the main directions of its development in the conditions of modern challenges. The importance of the industrial sector as a source of creating added value, ensuring employment, developing export potential, implementing innovations and promoting regional development is determined. Emphasis was placed on the need to modernize production facilities, stimulate innovation, develop export-oriented high-tech products, and attract investments and public-private partnerships. Prospects for improving industrial entrepreneurship as a key factor in economic growth and increasing Ukraine's competitiveness on the global market are presented.

Промислове підприємництво є однією з ключових складових економіки України, що забезпечує значну частку національного виробництва, створення робочих місць та формування валового внутрішнього продукту (ВВП). Воно охоплює різноманітні галузі, такі як металургія, машинобудування, хімічна, легка, харчова промисловості та багато інших, що визначають економічний потенціал країни та її конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Промислове підприємництво відіграє важливу роль в економіці України, а саме:

- є ключовим чинником створення доданої вартості в економіці України. Завдяки переробці сировини, виробництву готової продукції та впровадженню інноваційних технологій підприємства промислового сектору забезпечують створення продуктів з вищою

економічною цінністю. Це сприяє збільшенню доходів самих підприємств, наповненню державного бюджету через податкові надходження та стимулює розвиток суміжних галузей. Додана вартість, створена у промисловості, є основою для формування конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному рівні, а також забезпечує сталість економічного зростання та підвищення добробуту суспільства;

- забезпечує зайнятість населення України, створюючи значну кількість робочих місць у різних галузях, таких як машинобудування, металургія, хімічна та легка промисловості. Завдяки розвитку промислових підприємств працевлаштовуються мільйони громадян, що сприяє зниженню рівня безробіття, підвищенню доходів населення та зміцненню соціальної стабільності. Крім того, підприємства промислового сектору формують можливості для професійного розвитку працівників через навчання, підвищення кваліфікації та здобуття нових навичок. Забезпечення зайнятості через промисловість також має значний вплив на економічний розвиток регіонів, стимулюючи інфраструктурні проєкти та активізацію місцевих ринків;

- є основою експортного потенціалу України, забезпечуючи значну частину національного експорту завдяки виробництву продукції металургії, машинобудування, хімічної та харчової промисловості. Експорт промислових товарів сприяє надходженню валютних коштів до країни, зміцнює платіжний баланс та підвищує фінансову стабільність економіки. Завдяки конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках українські підприємства можуть розширювати географію поставок і зміцнювати свою присутність у глобальних ланцюгах доданої вартості. Крім того, розвиток експортного потенціалу стимулює модернізацію виробництв, впровадження інноваційних технологій та підвищення якості продукції, що в довгостроковій перспективі сприяє сталому розвитку економіки України;

- забезпечує розвиток інновацій, які є основою підвищення конкурентоспроможності економіки України. Підприємства промислового сектору активно впроваджують новітні технології, автоматизовані системи управління виробництвом, енергоефективні рішення та сучасні методи організації праці. Це дозволяє підвищити продуктивність, знизити витрати та покращити якість продукції. Крім того, розвиток інновацій стимулює співпрацю промислових підприємств із науковими установами, сприяючи створенню нових розробок і зміцненню науково-технічного потенціалу країни. Інновації в промисловості також сприяють адаптації до змін глобальних ринків, підвищенню екологічної відповідальності та формуванню сучасного іміджу українських виробників;

- є важливим чинником сприяння регіональному розвитку України, оскільки створює економічну базу для зростання місцевих громад. Промислові підприємства забезпечують робочі місця, формують податкові надходження до місцевих бюджетів та

стимулюють розвиток інфраструктури, зокрема транспорту, енергетики та соціальних об'єктів. Завдяки промисловим інвестиціям у регіонах з'являються нові можливості для бізнесу, розширюється доступ до сучасних технологій та підвищується рівень життя населення. Крім того, промислові підприємства сприяють зменшенню економічних диспропорцій між регіонами, підтримуючи віддалені та менш розвинені території. Таким чином, промислове підприємництво є каталізатором економічної активності та соціальної стабільності в регіонах України.

Українська промисловість стикається з низкою проблем, серед яких застарілі виробничі потужності, висока енергоємність виробництва, недостатнє фінансування інновацій, залежність від зовнішніх ринків і сировинний характер багатьох галузей. Додатковими викликами є нестабільність економічної ситуації, недостатній рівень інвестицій та вплив глобальних змін, зокрема, пандемії та війни.

Для посилення ролі промислового підприємництва в економіці України необхідно (див. рис. 1):

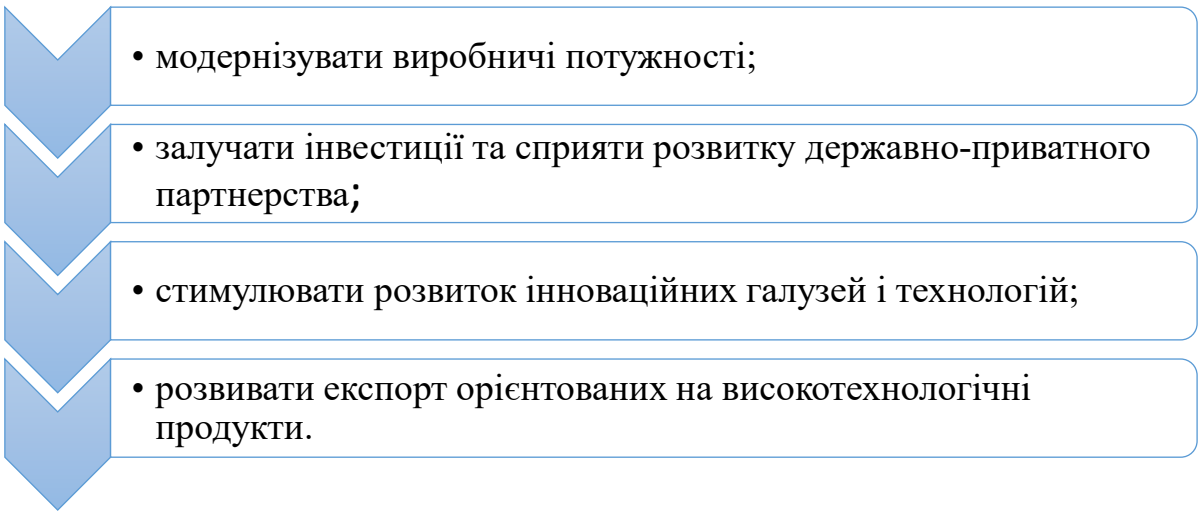

Рис. 1. Основні напрями розвитку промислового підприємництва в Україні

Складено автором

Розглянемо вищеперераховані напрями розвитку більш детально:

- модернізація виробничих потужностей є ключовою умовою для посилення ролі промислового підприємництва в економіці України. Застаріле обладнання та технології обмежують конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, знижують ефективність виробничих процесів і збільшують витрати. Впровадження сучасних технологій, автоматизація, цифровізація виробництва та перехід на енергоефективні рішення дозволять підвищити продуктивність праці, скоротити виробничі витрати та поліпшити

екологічні показники. Оновлені виробничі потужності створять передумови для випуску продукції з високою доданою вартістю, що забезпечить стабільне економічне зростання, розширення експортного потенціалу та зміцнення позицій України на світовій економічній арені;

- залучення інвестицій та розвиток державно-приватного партнерства є важливими умовами для посилення ролі промислового підприємництва в економіці України. Інвестиції дозволяють забезпечити необхідні фінансові ресурси для модернізації виробничих потужностей, впровадження інновацій, розширення виробництва та виходу на нові ринки. Державно-приватне партнерство сприяє ефективнішому використанню ресурсів, об'єднуючи зусилля держави та бізнесу для реалізації масштабних проектів, таких як створення інфраструктури, розвиток енергоефективних технологій або будівництво індустріальних парків. Такий підхід також знижує ризики для інвесторів та стимулює зростання економічної активності в регіонах. Залучення капіталу та співпраця між державою та приватним сектором створюють передумови для сталого розвитку промисловості, підвищення конкурентоспроможності українських підприємств і зміцнення економічної стабільності країни;

- стимулювання розвитку інноваційних галузей і технологій є важливим напрямом підвищення ролі промислового підприємництва в економіці України. Інноваційні рішення сприяють створенню продукції з високою доданою вартістю, покращенню ефективності виробничих процесів та підвищенню конкурентоспроможності підприємств як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Для досягнення цього необхідно підтримувати наукові дослідження, залучати інвестиції у високотехнологічні сектори, створювати умови для співпраці між промисловими підприємствами та науково-дослідними установами. Важливу роль відіграє й формування інноваційної екосистеми, яка забезпечує доступ до сучасних технологій, стартапів та фінансових ресурсів. Розвиток інноваційних галузей не лише посилить позиції України у глобальному економічному просторі, а й сприятиме створенню нових робочих місць, покращенню екологічної ситуації та забезпеченню сталого економічного зростання;

- розвиток експортно орієнтованих високотехнологічних продуктів є важливим кроком для посилення ролі промислового підприємництва в економіці України. Перехід до виробництва продукції з високою доданою вартістю, яка відповідає сучасним вимогам світових ринків, дозволить зменшити залежність від сировинного експорту та підвищити конкурентоспроможність українських підприємств. Високотехнологічні продукти, такі як електроніка, машинобудування, інформаційні технології та відновлювальні джерела енергії, мають великий попит на міжнародних ринках, що відкриває нові можливості для українських

виробників. Для цього необхідно стимулювати інвестиції в інноваційні галузі, забезпечити підтримку стартапам та створювати умови для розвитку сучасних виробничих потужностей. Розвиток таких експортних напрямків не лише забезпечить економічне зростання, а й зміцнить економічну незалежність України на міжнародній арені.

Таким чином, промислове підприємництво є ключовим фактором стабільності та зростання економіки України. Його розвиток сприятиме підвищенню добробуту населення, зміцненню позицій України на світовій арені та забезпеченню сталого економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Рябцев В. Заохочення керівників підприємства в управління змінами, як необхідний елемент для сталого розвитку промислового підприємства. *Економіка та суспільство*, (49).
2. Бобиль В.В., Дехтяр С.С. Економічний розвиток промислових підприємств в умовах фінансової нестабільності: європейський досвід та українські реалії. *Ефективна економіка*. №5, 2021.

РОЗДІЛ 2.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ, ІСТОРИЧНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ

ЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ Г. СКОВОРОДИ НА ДУХОВНИЙ СВІТ І ЩАСТЯ ЛЮДИНИ

Домбровська Лариса, кандидат історичних наук, доцент, професор МКА, професор кафедри загальнонаукових, соціальних, та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП

Арикул Марія, студентка 2 курсу спеціальності «Психологія» Одеського інституту МАУП

artikul2006@gmail.com

Домбровська Анна, студентка 4 курсу спеціальності «Менеджмент» Одеського інституту МАУП

Анотація. *Публікація присвячена аналізу етичних поглядів Г. Сковороди на духовний світ і щастя людини.*

Abstract. *The publication is devoted to the analysis of ethical views G. Skovorody on the spiritual world and human happiness.*

Вступ. Дослідження даної теми зумовлене актуальністю поглибленого вивчення етичних поглядів на удосконалення людини, піднесення її духовності та філософських аспектів на концепцію щастя у творчості Г. Сковороди. У публікації аналізуються погляди українського філософа Г. Сковороди на процеси самореалізації та творчої діяльності людини як складової її духовного удосконалення та піднесення.

У значній мірі для вирішення цієї проблеми допоможе, на нашу думку, звернення до поглядів Г. Сковороди, які сприятимуть зрозуміти сучасні підходи у пошуках удосконалення людини, піднесення її духовності та розуміння поняття людського щастя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стан наукової філософської думки кінця XVI – XVIII ст. досліджували науковці В. Нічик, Ю. Сабадаш, Ю. Нікольченко, В. Литвинов, Н. Мозгова, З. Хижняк та інші. Безпосередньо вивченням філософської думки Г. Сковороди займались вчені І. Бичко, Г. Волинка, В. Микитась, М. Попович та інші.

Мета публікації полягає у проведенні аналізу етичних поглядів Г. Сковороди на удосконалення людини, піднесення її духовності, філософських аспектів на концепцію щастя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що з другої половини XVI – перша половина XVIII ст. тривала епоха становлення європейських національних культур. Криза суспільної системи феодалізму, утвердження капіталізму, боротьба буржуазії з

феодалами за економічне, політичне та ідеологічне панування – це основний зміст історичного та культурного процесу Нового часу.

Новий період розвитку західноєвропейської культури розпочався на зламі XVI – XVIII ст. Із змінами в економіці, політиці також спостерігаються суттєві зміни у літературі і мистецтві. Вони були представлені шедеврами європейської культури барокової доби. Необхідно зазначити, що на початку XVIII ст. спостерігаються важливі соціально – психологічні зміни у масовій свідомості європейців. Формується ідеал республіканського устрою. А як відомо основними його рисами є перш за все – це ідея рівності, звільнення від психології беззастережного підпорядкування, визнання прав більшості. Відповідно до цих змін у суспільстві спостерігаються нові тенденції й у розвитку культурного життя європейських культур. Цінності і новації культури країн Західної Європи Нового часу також поширилися і на теренах України .

Як зазначають дослідники Ю. Сабадаш і Ю. Нікольченко: «Українська барокова культура розвивалася в умовах важкої, сповненої трагізму і героїки боротьби народу за свою незалежність, державність і духовність, кульмінацією якої стала Національно-визвольна війна 1648-1658рр. Це була епоха нових якісних змін духовного життя України, що пов’язані з формуванням національної самосвідомості. На другу половину XVI – першу половину XVIII ст. припадає розквіт вітчизняної культури, коли Україна стояла на рівні найбільш освічених країн Європи.» [1, с. 66].

Велика роль в історії української культури та філософської доби Просвітництва належить видатному українському філософу, гуманісту, просвітителю Г. Сковороді. Філософ репрезентував етико – антропософський напрям філософії, який існував поряд з арістотелівсько – природознавчим раціоналістичним у Києво –Могилянській академії. До першого належали Г. Сковорода, Д. Туптало, С. Гамалія, П. Величковський та інші. До другого напряму – І. Гізель, Й. Кроковський, Т. Прокопович, Г. Кониський, М. Козачинський та інші [2, с. 83].

Відомий український філософ, письменник у своїх працях приділяв велику увагу розкриттю суті багатьох етичних категорій, акцентував на необхідності здійснення самовдосконалення. Г. Сковорода досить цікаво розглядав таку етичну категорію як любов. Він нерозривно розглядав поняття щастя і любов, підкреслюючи, що «Любов не виникає між негідними, підступними людьми… Щоб тих любили, спершу полюби себе, бо "любов викликається любов’ю". Хто любить, той і щасливий. Не може бути повного щастя без любові до рідного краю. То ж шукаймо щастя на своїй землі. Щоб стати щасливим, учить нас філософ, нещадно треба викорчовувати із себе скупість, марнолюбство, дух нетверезості, розкіш, честолюбство, страх перед смертю і духовні злидні. Основа нашого щасливого буття на землі

– здорова душа, бо з хворої душі виникають тілесні хвороби» [3, с. 283]. Філософ підкреслював, що основою нашого щасливого життя на землі є здорова душа, людина народилась в істинному щасті і мандрує до нього.

Г. Сковорода високу оцінку давав таким моральним якостям людини, як чесність, доброта, працьовитість, скромність, природний розум. Він засуджував гонитву за чинами, високими титулами. Філософ підкреслював, що бажання багатства, слави і влади вселяють у души злобу, заздрість, жорстокість, вічне невдоволення собою і всім. А це в свою чергу духовно губить людину, лишає її людського щастя, самовдосконалення. Виходячи із цього, він дає своє визначення поняттю філософія: «Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, то все світле, блаженне, веселе. Оце є філософія» [4, с. 489].

Враховуючи те, що Г. Сковорода вважав найскладнішою наукою саме науку про людину та її щастя, для нього й було важливо з'ясувати людську сутність та розуміння щастя для людини. Свої ідеї, думки він намагався всіляко донести до людей, щоб разом з ним вони могли знайти істину в пошуках щастя. Важливо підкреслити, що Г. Сковорода філософію тісно пов'язував із релігійно – християнським віруванням та Біблією, спираючись на такі поняття як любов, віра, смерть та інше. Філософ, розмірковуючи, намагався з'ясувати ким є людина, для чого вона існує, сутність її життя та грані можливості її діяльності.

Г. Сковорода зазначав, що життя людини повинно бути радісним і його може зробити таким сама людина, бо щастя досяжне для усіх. Він вбачав простоту життя у спілкуванні людини з природою. Мріючи про ідеальне суспільство, яке повинне бути засноване на принципах свободи, людської взаємоприязні та щастя, філософ вбачав ідеал суспільства в існуванні глибоких духовних й моральних засад добра, щастя та істини. У своїх творах він намагався показати різницю між самолюбством, егоїстичною любов'ю та справжньою любов'ю до власного "Я", що витікає із пізнання самого себе. По – справжньому пізнати себе – значить полюбити себе. Він акцентує увагу на тому, що любов до самого себе не має нічого спільного із самолюбством, а навпаки, вона протиставляється йому. Любов до свого "Я" заснована на любові до ближнього, необхідно любити свого ближнього так, як любити себе самого. Такий зміст тези Г. Сковороди.

Висновки. Дослідивши окремі аспектів етичних поглядів Г. Сковороди на духовний світ та щастя людини, можна зробити висновки, що філософ акцентував увагу на самопізнання та творчу активність людини, на її прагненні до самореалізації. Етичною стороною творчості є активна життєва позиція людини, її зацікавленість у своєму духовному збагаченні та самовдосконаленні.

Список використаних джерел:

1. Історія української культури./проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; за Заг. Вед.. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ. – 2022.-230 с.

2. Хижняк З. І., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. – К.: 2003.-184 с.

3. Усі письменники та народна творчість [Текст]. – К.: 2007-2008.-864 с.

4. Києво-Могилянська академія в іменах XVI – XVIII ст. Енцикл. вид./ Упоряд. З. І. Хижняк: за ред. В. С. Брюховецького. – К.: 2001.-736 с.: 290 іл.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПРАВОМІРНІСТЬ ЗМІНИ ДАТИ ЗАСНУВАННЯ МІСТА ОДЕСИ ТА ВІДПОВІДНИХ ЗМІН У ЙОГО МІСЬКОМУ СТАТУТІ

Боган Сергій, кандидат історичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП,
старший науковий співробітник Одеського історико краєзнавчого музею
super.adlerhorst@ukr.net

Анотація. *У статті автор розглядає історію міста й порту, які були засновані та розвивались протягом різних періодів історії під різними іменами на місці сучасної Одеси. Також автор обґрунтовує з точки зору історичних фактів необхідність зміни дати заснування міста Одеси.*

Ключові слова: *порт, літопис, Литовське князівство, замок, козаки.*

Abstract*. In the presented article, an author investigates the history of town and port that were founded during different historical periods with different names in the territory of Odesa. An author bases one's arguments on historian facts the alteration the date of the foundation Odessa.*

Key words: *port, chronicle, Lithuanian Principality, castle, Cossacks.*

Вступ. Питання відновлення історичної пам'яті та історичної справедливості стосовно реального часу заснування міста та порту Одеси під час російсько-української війни набуває не лише наукового та освітнього, а й військово-політичного значення.

Постановка проблеми. Роками культивоване, як у російській імперії, так і в СРСР, а також і в незалежній Україні до 2014 р. перекручення історії заснування міста Одеси, як результат російського завоювання Північного Причорномор'я і відповідно - виключну причетність до створення міста російської влади та її очільників, зараз активно використовується московською пропагандою в інформаційній війні, що є невід'ємною частиною повномасштабної війни, як обґрунтування агресії проти нашої держави та відповідних територіальних зазіхань.

Мета роботи. Розгляд історичного процесу творення і розвитку міста Одеси у різні періоди вітчизняної історії.

Завдання роботи. Дослідження ролі української державності в цілому, та періоду Великого князівства Литовського, Руського та Жемайтійського зокрема, в процесі заснування й розвитку міста й порту на місці сучасної Одеси в період XIV – XV ст. Розгляд впливу античної цивілізації, італійської Генуезької держави та Османської імперії на розвиток

майбутнього міста й порту Одеса. Вивчення ролі українського козацтва в історії Одеси та краю у період XVIII-початку XIX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема фактичного і реального заснування та функціонування міста і порту у різні періоди історії на місці сучасної Одеси висвітлювалась у дослідженнях О.Болдирєва, Т.Гончарука, С.Гуцалюка, О.Горбатюка, В.Глазирина, А.Добролюбського, В.Савченка, В.Файтельберга-Бланка.

Виклад основного матеріалу. Історія фактичного заснування міста Одеси сягає глибини століть до Різдва Христового. З V ст. до нашої ери на території сучасної Одеси з'являються давньогрецькі поселення-колонії. Це - гавань Ісіаков у районі сучасного Приморського бульвару та гавань Істріан в районі сучасного житлового масиву Лузановка [5. с.10]. У «Повісті минулих літ» автор, писав про давньослов'янські племена тиверців і уличів що «сиділи вони також поблизу Дунаю. І було множество їх, бо сиділи вони по Бугові й по Дністру аж до моря і є городи їх і до сьогодні». Не виключено, що поселення уличів, або тиверців могло бути і на території сучасної Одеси [1. с.141]. На італійських морських мапах у XIII ст. в епоху Галицько-Волинського королівства нинішня Одеська затока позначена як «Ginestra» - «Джинестра». Італійські моряки називали Джинестрою поселення, яке існувало на берегах нинішньої Одеської затоки. У перекладі з італійської «Джинестра» - «дрібний кустарник». Саме така рослинність розповсюджена у нашій місцевості. Останнім роком існування Джинестри вважається 1347 р. [6. с.108]. У цей рік вона була покинута генуезцями з причини епідемії чуми, що тоді спалахнула на чорноморському узбережжі та Криму.

Але першою письмовою згадкою про населений пункт і порт на території сучасної Одеси в безпосередньо історичному джерелі є свідчення у літописі польського хроніста Яна Длугоша, який вказував, що в 1415 р. польський король Володислав IV Ягайло відправив з порту під назвою «Kaczubyeiov» (Кацюбіїв) транспорт збіжжя до Константинополя[2, с.24-25]. Отже 1415 рік - перша дата, під якою у письмових джерелах згадується Коцюбіїв-Хаджибей-Одеса. Професор О.Маркевич у своїй праці - «Город Качибей или Гаджибей - предшественник Одессы», надрукованій у 1894 р. писав: «Запідозрити вірність цього повідомлення немає ніякої підстави, і воно ніким з дослідників не підозрюється, тим більш, що воно і не єдине; подальші документальні повідомлення зображують Качібей саме як порт торгівельного характеру. Знаючи як взагалі стійкі народні поселення, викликані природними умовами (в даному випадку місце для заходу суден, соляні й рибні промисли) можна висловити припущення, що Качібей став спадкоємцем руського, а за ним італійського міста своєю чергою розташованого на місці грецького, тобто елліно-варварського поселення» [2, с.25-26].

Початок XV століття в історії України пов'язаний з іменем видатного Великого князя Литовського і Руського Вітовта і його колонізаційною діяльністю у Північному

Причорномор'ї. За його правління у 1392-1430 рр. в причорноморських степах з'являються наступні міста-фортеці: Дашев (пізніше Очаків), Каравул (пізніше Рашків), Соколець (пізніше Вознесенськ), фортеця святого Іоана на Дніпрі[2. с.35]. Колонізація степових районів була досить масштабною на часи Середньовіччя. І дуже швидко Коцюбіїв став головним чорноморським портом Великого князівства Литовського, Руського й Жемайтійського. Потреба у власному порті для цієї держави була безперечною. На відміну від кочовиків-татар, які не мали мотивації займатись містобудуванням у цьому регіоні Велике князівство Литовське Руське й Жемайтійське було в цьому зацікавлене. Вивозили з Коцюбіїва головним чином зерно, яке і піднесло Одесу в XIX ст. Крім продажу зерна Коцюбіїв був відомий як місце видобутку солі в лиманах. Коцюбіїв складався з кам'яної фортеці, передмістя, порту, митниці і маяка. Пізніша турецька фортеця являла собою лише відбудоване старе литовське укріплення, яке було розташоване на території сучасного Приморського бульвару, конкретніше - на місці палацу М.Воронцова [5, с.35]. Як русько-литовське, так і пізніше турецько-татарське поселення знаходилося на місці сучасних Дерибасівської, Європейської (колишньої Єкатерининської), Грецької вулиць; Грецької площі та Оперного театру.

Після звістки про відправку хліба з Коцюбіїва до Константинополя у 1415 р. нова звістка про Коцюбіїв припадає на 1431 р., коли польський король Владислав-Ягайло передав владу над містом Великому князю Литовському Свидригайлу, який сам себе називав Великим князем Руським. У цьому документі наше місто було позначене як «Kaczubinyow» - «Кацюбінов» [2, с.41]. Але непряма згадка про існування цього населеного пункту може сягати 1386 р. За литовсько-руським літописом у цей рік князь Вітовт зустрічався з біглим московським княжичем Василем Дмитровичем «у замку біля моря» [7, с.145]. Це міг бути Коцюбіїв, оскільки усі інші литовські замки були збудовані на березі річок: Соколець (Вознесенськ) і Дашев (Очаків) – на Південному Бузі; Каравул (Рашків) – на березі Дністра.

У 1420 р. з Монкастро (генуезька назва нинішнього Білгорода-Дністровського) до Кафи (генуезька назва нинішньої Феодосії) французький посланець Жільбер де Мануа повідомляв що «на голому місці будується замок. На роботах зайнято 12 тисяч людей і 4 тисячі возів» [7, с.145]. Якщо Коцюбіївський замок вже був, то виникає питання – що це за замок і чи не були це ремонтні роботи, а не безпосереднє будівництво.

Щодо походження самої назви «Коцюбіїв» існують дві версії: за однією засновником Коцюбіїва був предок шляхтича Бориса Коцюба (Коцюба-Якушинський), який був власником села Якушин біля Вінниці [5, с.140]. Але як зазначив О.Маркевич, таке припущення є безпідставним, бо ніякого безпосереднього зв’язку між Борисом Коцюбом, який жив у середині XVI ст., і містом, заснованим наприкінці XIV ст. не виявлено [2, с.41]. За другою версією походження назви «Коцюбіїв» виходить з факту наявності в XV ст. на Поділлі села

«Kaczebijow», яке належало магнатському роду князів Язловецьких. А враховуючи, що саме князям-воєводам Язловецьким був Коцюбіїв пожалуваний польським королем Владиславом і вони брали активну участь в колонізації Причорномор'я та заселяли його своїми селянами (подільські переселенці могли назвати свою нову батьківщину ім'ям свого рідного села), то походження назви Коцюбіїва від назви маєтку Язловецьких на Поділлі на сьогодні є найвірогіднішим [2, с.42].

Після поразки Свидригайла у громадянській війні в 1442 р. Коцюбіїв було передано у власність українському подільському магнату князю Федору Бучацькому. Крім Коцюбіїва князь Бучацький відповідно до королівського привілею, зміст якого був переданий польським істориком Тадеушем Чацьким, одержав у володіння також Білгород на Дністрі і Каравул (Рашків). Бучацький був зобов'язаний підтримувати всі ці міста і замки в належному стані. У XV ст. Коцюбіїв був добре відомим іноземним морякам. Його було позначено на італійській мапі Фра Мауро у 1459 р. [2, с.42-43]. У 1443 р. український гарнізон Коцюбіїва відбив напад французько-бургундської корсарської флотилії відомого середземноморського піратського ватажка Валеріана де Ваврена.

Але послаблення Литовського-Руського князівства і утвердження Османської імперії у Північному Причорномор'ї призвели до того, що береги Чорного моря повністю переходять під владу турецького султана Баязеда, а сам Коцюбіїв під владу його васала - кримського хана У договорі польського короля Сигізмунда I і кримського хана Сагіб-Гірея від 1540 р. зазначалося: «Ті ж купці панства Його Милості корони польської та Князівства Великого Литовського мають добровільно в Качібеї соль брати і мита заплативши, до Києва і до Луцька і інших міст соль привозити з вартою людей ханських. А якщо в Качібеї якась шкода підданим короля Його Милості від людей ханських, то хан має ті шкоди королю Його Милості виплатити» [2, с.43]. З цього договору бачимо, що й під турецько-татарською владою Коцюбіїв-Качібей зберіг значення важливого торгового центру. У 1578 р. польський посол до Кримського ханства Мартін Броневський повідомляв про «Качібеєве Городище»[4, с.25]. Тим не менш на початку XVII ст. Хаджибей занепадає. У 1765 р. турки відбудовують на місці старого Коцюбіїва-Хаджибея свою нову фортецю Ені - Дунь'я (у перекладі з турецької «Новий Світ») [5, с.140]. У 1769, 1770, 1771 рр. цю фортецю безуспішно штурмували запорізькі козаки під командуванням отамана Семена Галицького[3, с.14]. У 1774 р. козаки її нарешті взяли, але були змушені повернути туркам назад, за умовами Кючук-Кайнарджийського російсько-турецького мирного договору[3, с.17].

Остаточно Османська імперія втратила контроль над Хаджибеєм у 1789 р. 12 вересня 1789 р. авангард корпусу генерала Івана Гудовича (вихідця з української Стародубської полкової реєстрової козацької старшини) у складі 3 кінних, 3 піших полків українських

чорноморських козаків з 6 гарматами під командуванням полковників Антона Головатого, Сидора Білого і Захарія Чепіги та 2 батальйони російських військ під командуванням адмірала Йосипа Дерібаса з 10 гарматами під командуванням майора Меркеля взяли штурмом фортецю Хаджибей[4, с.49].

Під назвою Одеса, наше місто відоме з початку січня 1795 р. У відомому указі московської цариці Катерини ІІ про початок будівельних робіт у порту під керівництвом військового інженера Франца де Волана 27 травня 1794 р. зазначається назва «Гаджибей», а не «Одеса»[2, с.16]. 2 вересня 1794 р. і розпочались ці будівельні роботи. Наведемо стосовно цього думку вже згадуваного відомого одеського історика кінця XIX ст. О.Маркевича: «Історики міста Одеси постійно виражають жаль з приводу того, що не знайдено указ про перейменування міста Хаджибея на місто Одесу» [2, с.10]. У цьому ж 1795 р. на Пересипу оселились 98 родин (440 осіб) українських чорноморських козаків, які несли охоронну та поліцейську службу в Одесі та передмістях. Протягом 1806-1809 рр. в Одесі оселились 7165 українських козаків з Чернігівщини та Полтавщини[6, с.36]. З цього часу кількість українців, яких в усіх переписах московська окупаційна адміністрація обзивала «малоросіянами» в Одесі невпинно зростала. Онук Йосипа Дерібаса Олександр Дерібас дотепно відзначав, що «російська влада в Хаджибеї, який пізніше став Одесою затвердилась під тупіт українського гопака» [4, с.13].

Висновки. Всі наведені об'єктивні історичні факти підтверджують доцільність і правомірність прийняття рішення Одеською міською радою про зміну дати заснування міста Одеси та відповідні зміни у його статуті. Але депутатська більшість у міській раді, яка не має сталої проукраїнської позиції ігнорує об’єктивні історичні факти і не може, або не хоче відмовитись від застарілої догми про заснування Одеси саме російською владою та державою. Більш того, одеською владою, в тому числі в особі мера Г.Труханова, певний час розповсюджувався серед одеситів російський провокаційний фейк про те, що нібито українська центральна влада в рамках політики дерусифікації планує перейменувати Одесу на Коцюбіїв. 2 вересня 1794 р. можна з великою натяжкою вважати датою заснування одеського морського порту (хоч цей порт вже давно об’єктивно існував у інші періоди історії), але аж ніяк не міста Одеси.

Список використаних джерел:

1. Баран В.Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. – К: 1991. - 456 с.
2. Болдирєв О. Одесі – 600 років. – Одеса: 1994. – 72 с.
3. Гончарук Т. Гуцалюк С. Українське козацтво і Хаджибей (Одеса). Одеса: 1998. – 66 с.
4. Патриція Герлілі. Одеса. Історія міста 1794-1914. – К.: 1999. – 258 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ

Крюкова Марина, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Арикул Марія, здобувач вищої освіти ПрАТ «ВНЗ «МАУП» 2 курс, спеціальність «Психологія» artikul2006@gmail.com

Анотація. Розглянуто питання економічної соціалізації дітей. Аналізуються чинники, що впливають на формування економічної поведінки та ставлення до грошей. Визначено умови економічної соціалізації, зокрема сімейні цінності та установки, що передаються дітям у вигляді "батьківських настанов", загальна соціально-економічна ситуація, в якій перебуває дитина, а також безпосередній досвід участі в економічній діяльності (купівля-продаж, власні заробітки, кишенькові гроші). Зроблено висновок про необхідність врахування цих чинників у шкільному навчанні та психологічному консультуванні педагогів і батьків.

Abstract. The issue of economic socialization of children is considered. Factors affecting the formation of economic behavior and attitude to money are analyzed. The conditions of economic socialization are defined, in particular, family values and attitudes that are transmitted to children in the form of "parental instructions", the general socio-economic situation in which the child is, as well as direct experience of participation in economic activities (buying and selling, own earnings, pocket money). A conclusion was made about the need to take into account these factors in school education and psychological counseling of teachers and parents.

На Заході існує велика кількість психологічних досліджень на тему економічного виховання дітей, хоча в нашій країні вони не дуже поширені. Ставлення багатьох українських батьків до кишенькових грошей та можливості самостійного заробітку дітей є достатньо суперечливим. Батьки побоюються, що гроші можуть "зіпсувати" дитину — залишок старих уявлень про те, що гроші є чимось негідним, з чим дитина не повинна мати справу. Крім того, серед багатьох батьків гроші стають зручним способом "відкупитися" від виховних обов'язків. Через це, погоджуючись на прохання дитини дати гроші "на морозиво", батьки часто відчувають почуття провини.

Ця суперечливість також призводить до нерегулярного надання кишенькових грошей дитині і відсутності чіткої суми, яку можна давати дитині. Це знижує виховну користь кишенькових грошей для економічного розвитку дитини. Навпаки, коли дитина просить у батьків гроші, залежно від їхнього настрою чи фінансової ситуації, вона засвоює не ринкові

чесноти, такі як планування витрат чи дотримання домовленостей, а формується залежність від настрою "благодійника".

У цій статті ми хотіли б розглянути деякі фактори, які також впливають на формування економічних уявлень у дітей та підлітків.

Батьківське виховання, безсумнівно, є важливим фактором у формуванні економічних уявлень у дітей. У психологічній практиці можна виявити різні настанови, які батьки свідомо або несвідомо передають своїм дітям, що впливає на їхнє подальше життя, часто викривлюючи сприйняття реальності та спричиняючи емоційні розлади чи неадекватну поведінку в дорослому віці. Американська психологиня А. Меттьюз виокремила низку таких настанов, серед яких:

- "Моя мама казала, що тільки бідні потрапляють до раю."
- "Мій батько говорив, що розбагатіти можна лише нечесним шляхом."
- "Батьки застерігали мене нікому не казати, що у нас є гроші, аби уникнути проблем."
- "Мої батьки пояснювали, що друзі з'являються через наш добробут, і без грошей не буде дружби."
- "Батьки казали, що я маю досягти успіху, інакше на старість їм доведеться жити в притулку" [6].

Багато психічних проблем, пов'язаних з грошима (патологічна скупість, марнотратство, схильність до азартних ігор, клептоманія, нав'язливе бажання купувати тощо), на думку А. Меттьюз, часто кореняться в сімейних проблемах. Батьки виражають свої почуття до дітей через гроші, заохочуючи певні звички чи успіхи. Сімейні настанови щодо грошей часто бувають суперечливими й заплутаними, маючи як явний сенс, так і приховані значення.

Деякі діти відповідають на такі настанови батьків протилежною поведінкою. У надміру обережних батьків можуть вирости нестримані в витратах діти. Інші прагнуть перевершити батьків у фінансовій сфері [6].

Економічна криза. Протягом часу, що супроводжувався частими грошовими реформами, високою інфляцією, стрімким зубожінням одних і таким же швидким збагаченням інших, виросло ціле покоління дітей, для яких економічна нестабільність стала нормою. Вони сприймають перехідну економіку як своєрідну звичну реальність і відправну точку.

Відомо, що діти пристосовуються до нових умов легше і швидше, ніж дорослі. Дорослим часто здається дивним, з якою швидкістю дитина приймає нові обставини і адаптується до них. Психологічні можливості дорослих дозволяють їм захиститися від впливу зовнішнього світу, зосереджуючись на своєму внутрішньому «я».

Дослідження польських дітей віком 8, 11 та 14 років показало, що діти молодшої групи в деяких аспектах (визначення рівня заробітної плати, можливість для всіх отримувати однакову зарплату, відкриття власної справи) продемонстрували більш доросле розуміння економічних питань, ніж старші діти [9]. Це пояснюється тим, що молодші діти більшу частину свого життя прожили в умовах економічної кризи, відчули на собі дефіцит, ріст цін, інфляцію та спостерігали, як ці проблеми обговорюються в родинах та медіа.

Особистий досвід. Дослідження підтверджують, що особистий досвід дитини має сильніший вплив на її розуміння грошей, ніж когнітивний розвиток. Першим досвідом дитини в економічній сфері стають покупки. Для розуміння процесу купівлі-продажу, а також цін і прибутку, дитина має усвідомити функцію та походження грошей, основи обміну, власності, заробітку, витрат та доходів продавця.

Італійські дослідники зазначають, що у дітей 8-річного віку поняття про виробничий та торговельний прибуток різняться [1]. Незважаючи на те, що тренування покращує їхнє розуміння прибутку торговця, вони не переносять це розуміння на прибуток виробника і продовжують вважати, що ціни на товари встановлюються власниками довільно.

К. Дензигер також вказує, що діти віком 5-8 років краще розуміють економіку обміну, ніж виробництва, оскільки мають досвід покупок, але не роботи [2].

Ще однією складною для розуміння економічною сферою для дітей є банківська система. Лише чверть європейських дітей 14–16 років мають правильне уявлення про механізми роботи банків. Проте, за даними дослідника з Гонконгу, більшість десятирічних дітей там демонструють точне розуміння функціонування банківської системи. Це можна пояснити тим, що в азійських країнах традиційно залучають дітей до комерційної діяльності з раннього віку (наприклад, вони допомагають у крамницях і навіть керують власними невеликими бізнесами). Цей досвід, безумовно, впливає на їхнє когнітивне зростання [4].

Кишенькові гроші. Багато дослідників зазначають, що здатність молодих людей керувати своїми фінансами тісно пов'язана з тим, чи мали вони подібний досвід у дитинстві. Діти, яких навчають користуватися грошима, заохочують до пошуку самостійного заробітку та знайомлять із фінансовим станом родини, у дорослому віці вміють більш розумно розпоряджатися своїми грошовими ресурсами. Одним із ключових способів економічної соціалізації дітей є надання кишенькових грошей.

Дж. та Е. Ньюсони провели докладний аналіз політики батьків щодо кишенькових грошей, вивчивши понад 700 дітей віком 7 років [7]. Більшість дітей регулярно отримували певну суму кишенькових грошей, розмір якої залежав від складної системи заохочень та покарань. Понад 50% могли отримати додаткові кошти за потреби. Дослідники виявили цікаві відмінності у розподілі та витратах кишенькових грошей: діти із сімей середнього класу

отримували в півтора-два рази менше, ніж діти з робітничих сімей, але відкладали у два рази більше. Більше половини дітей з родин некваліфікованих робітників та лише 10% дітей фахівців із вищою освітою витрачали всю суму кишенькових грошей за тиждень.

Д. Лассаре вважає, що система кишенькових грошей ефективна лише тоді, коли вона супроводжується обговоренням фінансових питань у родині [5]. Він припускає, що сенс надання кишенькових грошей змінюється з розвитком дитини та служить інструментом для контролю її зростаючих потреб.

У своїй книзі «Діти та гроші» дитячі психологи К. Девіс та Р. Тейлор дають батькам детальні поради щодо видачі кишенькових грошей [3]. На їхню думку, найбільш ефективна система має дотримуватися декількох правил:

1. Давати кишенькові гроші можна вже з 6–7 років.
2. З самого початку слід пояснити дитині мету виплат та узгодити, які витрати вони мають покривати.
3. Сума має бути розумною та зростати з віком дитини.
4. Маленьким дітям гроші слід видавати щотижня у встановлений день, а підліткам — раз на місяць.
5. Виплата кишенькових грошей не повинна залежати від поведінки чи оцінок і не повинна скасовуватися як покарання.
6. Сума грошей не має збільшуватися лише тому, що дитина вже витратила всі кошти.
7. Дитині слід дозволити витрачати гроші на свій розсуд.
8. У дитини мають бути обов'язки вдома, які вона виконує безоплатно.
9. Щороку (на день народження дитини) сума кишенькових грошей та обов'язки мають переглядатися та збільшуватися.

Особливістю процесу економічної соціалізації в сучасній Україні є те, що в суспільстві поки немає єдиної думки щодо її важливості, порівняної, наприклад, із важливістю загальної грамотності або медичного обслуговування. В країні недостатньо розвинений досвід формальної економічної освіти, яка, хоча і не є обов'язковим предметом у більшості країн, часто експериментально викладається дітям різного віку, включаючи дошкільнят.

Список використаних джерел:

1. Berti A., Bombi A., Beni R. Acquiring economic notions: Profit. *J. Behav. Devel.* 2000. N 9. P. 15–29.

2. Danziger K.. Children's earliest conceptions of economic relationships. J. Econ. Psychol. 2000. N 47. P. 231–40.

3. Davis K., Taylor R. Kids and cash. La Jolla, CA: Oak Tree, 2019.

4. Fromm E., Maccoby M. Social character in a Mexican village: A sociopsychoanalitic study. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 2011.

5. Lassarres D. Consumer education in French families and schools. *Economic socialization.* Cheltenham: Edward Elgar, 2021.

6. Matthews A. If I think about money so much, why can't I figure it out. N.Y.: Summit Books, 2000.

7. Newson J., Newson E. Seven years old in a home environment. L.: Allen & Unwin, 2017

8. Winocur S., Siegal M. Adolescents' judgment of economic arguments. *J. Behav. Devel.* 2009. N 5. P. 357–65.

9. Wosinski M., Pietras M. Economic socialization of Polish children in different macro-economic conditions. *J. Econ. Psychol.* 2019. N 11. P. 515–29.

10. Zabukovec V., Polic M. Yugoslavian children in a situation of rapid economic changes. J. Econ. Psychol. 2019. N 11. P. 529–43.

ЗВ'ЯЗОК КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ТА АГРЕСИВНОСТІ В ОНТОГЕНЕЗІ

Крюкова Марина, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін ПрАТ «ВНЗ «МАУП» marisel039@ukr.net

Анотація. Автором розкрито особливості агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку. Показано, що агресивна поведінка молодших школярів може бути наслідком недостатнього розвитку соціально-когнітивних навичок.

Abstract. The author revealed the temporal parameters of self-awareness of a preschool child. It is shown that the temporal aspect of a child's self-concept differs qualitatively at different stages of ontogenesis, and the basis of these differences lies in the content of the child's central age-related personal neoplasms and the peculiarities of his communicative experience.

Молодші школярі засвоюють різні моделі поведінки, як соціально прийнятні, так і неприйнятні, у процесі спілкування з іншими дітьми. Гра з ровесниками надає дітям можливість навчитися агресивним реакціям, але не всі використовують цей деструктивний досвід для розв'язання конфліктів. Основною причиною того, що багато дітей постійно стикаються з проблемними ситуаціями, є відсутність у них базових соціальних навичок та недостатня соціальна компетентність у сфері комунікації та взаємодії.

Агресивна поведінка молодших школярів може бути наслідком недостатнього розвитку соціально-когнітивних навичок. Те, як діти сприймають агресію, також впливає на їхні дії. Відмінності у рівні дитячої агресивності можуть бути пов'язані з різними способами пізнання навколишнього середовища.

У цьому дослідженні ми задалися питанням, чому деякі діти часто проявляють агресію у стосунках з іншими. Було висунуто гіпотезу, що рівень соціальної компетентності у когнітивній обробці соціальних ознак впливає на стиль поведінки у конфліктних ситуаціях у молодших школярів. У дослідженні взяли участь 100 учнів 7–8 років.

Основні завдання дослідження:

1. визначити рівень та вид агресії у молодших школярів;
2. вивчити спосіб когнітивної обробки інформації та її інтерпретацію дітьми з високим і низьким рівнем агресії.

Для визначення рівня агресії у хлопчиків і дівчаток 7–8 років був використаний тест "Рука Вагнера". Було виявлено 40 дітей з високим рівнем агресії (ВР) і 60 — з низьким рівнем агресії (НР). Використання критерію хі-квадрат з розподілом 2x2 дозволяє говорити про статистичну значущість отриманих результатів.

Далі проводилось спостереження за поведінкою обох груп дітей. Застосовувалася методика "Лист спостереження за агресивними дітьми" — “BAV” (Beobachtungs-bogen fur agressives Verhalten), яка виявила у дітей прояви різних видів агресії у повсякденному житті:

1. пасивна вербальна: дитина лається, підвищує голос;
2. активна вербальна (прихована): зловтішний сміх, цинічні зауваження, глузування;
3. активна вербальна (пряма): кричить, сварить дорослих і дітей;
4. пасивна невербальна: плюється, хапає за волосся, штовхається, дряпається;
5. активна невербальна (прихована): хитра підніжка, прибирає стілець, штовхається, відмовляє у допомозі зловтішно;
6. активна невербальна (пряма): б’є, штовхає, кусає, дряпає, хапає за волосся;
7. активна вербальна (до себе): ображає власну поведінку, іронізує над собою;
8. активна невербальна (до себе): гризе нігті, рве на собі волосся, б’є себе по голові;
9. активна вербальна (до предметів): лає предмети, проклинає їх;
10. активна невербальна (до предметів): пошкоджує предмети, бруднить, розриває, гучно зачиняє двері, кидає речі.

Результати спостережень дозволили розподілити поведінкові прояви дітей за цими шкалами та співвіднести види агресії у дітей з високим і низьким рівнем агресивності.

Діти з високим рівнем агресивності часто вдаються до поведінки, що включає фізичну агресію. Вони застосовують заборонені та карані дії стосовно однолітків. Для них характерна активна пряма невербальна агресія, а також активні вербальні та невербальні дії, спрямовані на предмети. Відзначається також, що ці діти не схильні до співпраці та компромісів. Вони не дотримуються правил гри, не підтримують інших. У загострених конфліктах вони часто втрачають самоконтроль і впадають у лють.

Діти з низьким рівнем агресивності, навпаки, здатні враховувати думку інших, запитувати про причини конфлікту та співпереживати іншим.

Для дослідження особливостей когнітивної обробки інформації та її інтерпретації дітьми використовувалася когнітивна модель агресії [1]. Ця модель включає п’ять кроків:

1. розпізнавання соціальних ознак;
2. інтерпретація соціальних ознак;
3. вибір можливої реакції;
4. оцінка очікуваної реакції;
5. здійснення обраної реакції.

Для виконання завдань дослідження було використано методику "Опис агресивних ситуацій" — “BAS” (Arbeitsblatter: Beschreibung agressiver Situationen) [4]. Методика

складається з десяти неоднозначних конкретних ситуацій. Під час ознайомлення із ситуацією дитина має уявити себе на місці персонажа, обміркувати складну проблему та прийняти рішення.

Приклад: "Сергійко — ябеда в нашому класі. Одного разу після обіду я з друзями зустріли його на вулиці. Ми вирішили грати в хованки. Сергійка теж узяли грати з нами, але вирішили помститися йому за те, що він часто ябедничає на нас. Мої дії: — Сергійко шукає нас і заходить у сарай, я швидко його там зачиняю. Він боїться темряви і буде кричати від страху. — Сергійко нас шукає, а я скажу всім тікати і не грати з ним. Нехай шукає до темряви. — Я думаю, що так чинити недобре, і ніколи так не зроблю. Треба дружити та грати разом. Він не завжди ябеда."

Ця історія дозволяє передбачити як прояви ворожості, так і дружелюбності.

У результаті дослідження були виділені основні етапи вербальної агресивної поведінки.

І етап — сприйняття сигналів до агресії: 70 % дітей з високим рівнем агресії значною мірою концентруються на соціальних ситуаціях, що передбачають агресію або асоціюються з нею; натомість, серед дітей з низьким рівнем агресії таких лише 10 %.

ІІ етап — інтерпретація сигналів до агресії: 60 % агресивних дітей упевнені, що дії оточуючих мають навмисний і ворожий характер, за який вони повинні бути покарані. Вони вважають, що агресія як помста є справедливою. Серед дітей з низьким рівнем агресії така реакція спостерігається лише у 7 %.

ІІІ етап — вибір реакції: 80 % агресивних дітей обирають більш агресивні дії для вирішення уявної конфліктної ситуації, тоді як 90 % неагресивних дітей схильні обирати позитивні рішення, шукають компроміс і демонструють доброзичливість і співпрацю.

ІV етап — оцінка реакції: 70 % агресивних дітей більш впевнені у своїй здатності діяти агресивно і менше впевнені в можливості стриматись від агресії. Вони виправдовують свою поведінку. Діти з низьким рівнем агресії (80 %) не мають таких поглядів, здатні утримуватися від агресії, побоюються покарання дорослими.

V етап — реалізація реакції: 90 % дітей з високим рівнем агресії впевнені, що будуть діяти відповідно до своїх намірів, не боячись осуду з боку однолітків чи покарання від вчителів або батьків. Неагресивні діти (80 %) вірять, що зможуть налагодити стосунки в конфліктній ситуації, уникаючи ворожості, гніву і злості.

Аналізуючи ці дані, можна побачити, що діти з високим рівнем агресії частіше демонструють соціальну некомпетентність у конфліктних питаннях, мають недостатній рівень базових соціальних навичок. Це дозволяє зробити висновок, що агресивні діти найчастіше сприймають неоднозначну ситуацію як небезпечну, загрозливу або навмисно злісну.

Використання когнітивної моделі агресії дає можливість знайти принципові рішення для корекції агресивних дій, особливо якщо втручання здійснюється на перших етапах прояву: сприйняття і інтерпретація сигналів до агресії. Для розширення досвіду взаємодії з оточуючими дітям корисно пропонувати спостереження різних ситуацій: перегляд відеосюжетів, ілюстрацій або використання власних життєвих історій. Обговорення цих ситуацій сприяє формуванню варіативності в поведінці та досвіду у вирішенні складних ситуацій, а також розвитку нових моделей реагування [2].

Використання практичним психологом методів моделювання, рольових ігор, надання зворотного зв'язку і перенесення навичок із навчальних ситуацій у реальне життя допоможе розширити репертуар соціальних умінь у дітей з жорсткими агресивними схильностями.

Список використаних джерел:

1. Berkowitz L. Aversive condition as stimuli to aggression. *Advances in experimental social psychology.* N.Y.: Acad. Press, 2020.

2. Dodge K.A. et al. Peer status and aggression in boys groups: Developmental and contextual naluses. *Child Devel*. 2018. N. 61. P. 189–199.

3. Levis J. Assessment of aggressive and violent parent-child interaction. Wiley, 1988. 235 p.

4. Petermann F. Verhaltens- und Entwicklungs-stogungen bei Kindern und Jugendlichen: Intervention. *Klinische Psychologie.* Huber, 2015. 376 p.

МЕТА-МАЛЮНКИ ТА НЕЙРОГРАФІКА У ЕМОЦІЙНІЙ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Рєпнова Тетяна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету "Одеська юридична академія"
repka-odessa@ukr.net

Анотація. Робота присвячена розгляду психологічних особливостей розвитку емоційної регуляції особистості, що перебуває у стресі, з використанням мета-малюнків та нейрографіки, їх психокорекційній, психотерапевтичній, реабілітаційній спрямованості.

Abstract. The work is devoted to the consideration of the psychological features of the development of emotional regulation of a person under stress, using meta-pictures and neurographics, their psychocorrective, psychotherapeutic, rehabilitative orientation.

Введення. У проявах емоційної саморегуляції особистості важливу роль відіграє певний рівень особистісної зрілості, а також достатній рівень її емоційного розвитку. Сформований достатній рівень емоційної саморегуляції забезпечує переробку особистістю сильних переживань, можливість розпізнавати свої емоції, їх вплив на іншу людину, відповідно до віку виражати емоції, розуміти свої стани, проявляти емоційний інтелект, емпатію, регулювати емоції в контексті життєвої ситуації, співвідносити особистісні прояви з власними переживаннями. Водночас особистість, яка перебуває під впливом стресових чинників, травмівних впливів за умов війни може переживати нестачу емоційної саморегуляції, що призводить до дисгармонії особистості, порушень її адаптації і потребувати психокорекційних, психотерапевтичних, реабілітаційних заходів. Мета-малюнки та нейрографіка є методом, що вивчає особливості психоемоційних станів, пов'язаних з нейронними мережами мозку, та їх вираженню через графічне спонтанне малювання, включає активність дрібної моторики рук, процеси аналізу та синтезу, фантазування, з подальшим пошуком сенсів для зниження психосоматичного напруження та рівня тривожності, агресивності, імпульсивності, гармонізації особистості з різними клінічними психоемоційними розладами, має переваги для розвитку саморегуляції особистості, що є предметом нашого дослідження.

Постановка проблеми. Спектр проблем, які спостерігаються у особи з низьким рівнем емоційної саморегуляції, можна згрупувати за декількома аспектами: проблеми, пов'язані зі спілкуванням у сім'ї, соціальній групі; проблеми сприйняття та усвідомлення власного Я;

емоційно-афективні проблеми, що супроводжуються дисгармонійною поведінкою; психосоматичні розлади, пов'язані із гострою реакцією на стрес. Робота практичного психолога з розвитку емоційної саморегуляції вимагає ефективних методів, які б впливали на емоційно-раціональні регулятивні механізми психіки, тому дослідження впливу мета-малюнків та нейрографіки на емоційно-вольову сферу особистості, яка перебуває у стресі, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему саморегуляції особистості розглядали вітчизняні та зарубіжні вчені у сфері діяльності (О.В. Запорожець, С.Д. Максименко), мислення (Л.С. Виготський, Г.С. Костюк), емоційного регулювання навчальної діяльності (О.Я. Чебикін), культурі емоцій (Т.П. Рєпнова), емоційної стійкості (J.D. Mayer, P. Salovey) та ін [1, с. 167]. Результати досліджень свідчать, що консультативна та психотерапевтична робота практичного психолога з особистістю у кризових ситуаціях з використанням мета-малюнків та нейрографіки спрямована на актуалізацію провідних психічних сфер: самовідчуттів та психічного образу тіла; емоційних переживань; когнітивної переробки; зразків поведінки [4, с. 169].

Метою дослідження є вивчення психологічних особливостей розвитку емоційної регуляції особистості, що перебуває в стресі, з використанням мета-малюнків і нейрографіки у практичній діяльності психолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток емоційної саморегуляції особистості спрямований на покращення здатності диференціювати свої емоції, розуміти їх, адекватно виражати, виявляти емпатію, пов’язаний з культурою емоцій та почуттів [2, с. 143]. Корекційні програми активного включення особистості до процесу інтелектуальної творчості з опорою на емоційно-вольову та когнітивну сфери містять спеціальні вправи нейрографічного малювання і раціонального осмислення простих рухів та графічних зображень. Мета-малюнки та нейрографіка є психологічним методом, який застосовується у комплексній психокорекції та реабілітації осіб з психоемоційними порушеннями, що сприяє розвитку механізмів інтелектуальної творчості, активізації нейронних мереж та зв'язків дрібної моторики у малюванні з асоціативним мисленням для трансформації психоемоційних станів та гармонізації особистості [4, с. 171]. Практичному психологу, який надає психологічну допомогу особам, які перебувають у стресі, необхідні певні навички, як то: вміння самостійно проводити консультування методом мета-малюнку та нейрографіки з такими особами; налагоджувати комунікацію, пошук смислів; сприяти формуванню нової реальності, вирішенню конфліктів та емоційного регулювання станів; відповідально підходити до вибору заходів із дотриманням етики, практичних навичок професійної роботи психолога з урахуванням завдань розвитку особистості [3, с. 77].

Підготовка психологів з різних психокорекційних технологій проходить за програмами підвищення кваліфікації, також фахового навчання в університеті, зокрема курс «Мета-малюнки та нейрографіка у психологічному консультуванні» розроблений для магістрів освітньої програми «Клінічна психологія» та викладається в Національному університеті «Одеська юридична академія». Програма курсу забезпечує спеціальну професійну підготовку майбутніх психологів через практико-орієнтоване навчання, заняття спрямовані на набуття здобувачами компетенцій з психокорекції засобами мета-малюнку, оволодіння техніками інтелектуальної творчіості або «art mind», яка реалізується через спонукання пацієнта до фантазування, спонтанного самовираження через створення певного нейрографічного творчого продукту в контексті внутрішнього та зовнішнього розвитку особистості, її динамічних структур: тілесних реакцій, проявів темпераменту, емоційних переживань, розуміння потреб, вольового регулювання діяльності.

Характеристиками продуктивного мета-фантазування можуть виступати емоційна експресія, що виражається у графічних зображеннях, емпатія, емоційна чутливість, сприйняття образів з пригадуванням, осмисленням, здогадом або інсайтом, поступове прояснення контексту життєвої ситуації, пов'язаної зі стресом, а також саморегуляція, узгодження різноспрямованих спонукань на рівні нейронних зв'язків, які можуть виражатися у творчості [4, с. 173]. За допомогою аналізу мета-малюнків психолог спостерігає за динамікою емоційних станів пацієнта та перебігом розуміння ним складної життєвої ситуації, показниками психологічної адаптації та особливостями емоційної регуляції особистості.

Отже, психологічне консультування з використанням мета-малюнків та нейрографіки є спеціально організованим процесом самопізнання особистості через створення пацієнтом графічних зображень, активністю та чуттєво-мисленневим транслюванням ним творчих продуктів, оновленими зв'язками активованих емоційних і раціональних елементів сприйняття життєвої ситуації, пов'язаної зі стресом, а також пошуку «затишного місця» у загальній душевній організації людини. Активне малювання як вираження емоційних переживань та асоціативне мислення пацієнта створюють динамічний рух до розуміння ним цілісного образу мета-малюнку, що у свою чергу сприяє узгодженню роботи півкуль, вирівнює дисфункцію, продукує новий досвід, покращує самопочуття. Психолог у психотерапевтичному просторі здійснює комунікацію з пацієнтом за мета-малюнком про пошук нових смислів, активізує його творчу роботу через самовираження та сприяє розвитку емоційної саморегуляції особистості.

Висновки. Психокорекційна, психотерапевтична та реабілітаційна практика потребує сучасних методів розвитку емоційної саморегуляції особистості, яка перебуває у стресі, серед них перспективними у роботі психолога є метод мета-малюнків та нейрографіки. Подальші

дослідження будуть присвячені вивченню психологічних механізмів стресостійкості та мнестичній локалізації психічного комфорту людини засобами арт-терапії.

Список використаних джерел:

1. Рєпнова Т.П. Емоційні складові професійної діяльності психологів у сучасних умовах. «Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах» : Зб. наук. праць за матеріалами XIX Міжнародної науково-практичної конференції / ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» Одеський інститут, Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, 16 листопада, 2023 р. Одеса: Лерадрук. - С. 166-171.

2. Рєпнова Т.П. Культура емоцій та почуттів під час війни. «Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах» Зб. наук. праць за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції / ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» Одеський інститут, Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, 17 листопада, 2022 р. Одеса: Лерадрук. - С. 142-146.

3. Рєпнова Т., Козлова Д. Психологічні чинники розвитку творчого мислення майбутніх психологів. «Пріоритетні напрямки розвитку наукової думки в XXI столітті» Зб. наук. праць за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки України / ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»» Одеський інститут, Інститут проблем розвитку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 17 травня, 2024 р. Одеса: Лерадрук. - С. 77-79.

4. Рєпнова Т.П. (2014). Психотехнологія інтелектуальної творчості Art-mind у прийняті рішень підлітками в конфліктній ситуації. «Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політико-правові, історичні, культурні, ментальні аспекти» : Зб. Наукових праць за матеріалами 10-ї Всеукр. наук.-практ. конф. до 25-річчя МАУП, 26 листопада, 2014 року. – Одеса: Лерадрук.– С. 167-177.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ СВІТОГЛЯД І АНТРОПОЛОГІЯ

Юрченко Любов, доктор філософських наук,
професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Національного університету цивільного захисту України
vl7733153@gmail.com

Анотація. Філософський світогляд людини, особливості її антропології та національна ідентичність –взаємопов'язані концепції, що впливають на формування особистості, її життєвих принципів і розуміння місця в суспільстві. Філософський світогляд і національна ідентичність не існують окремо. Вони взаємодіють і формують єдину систему самосвідомості людини. Наводяться кореляції української національної ідентичності та світогляду разом з сучасними антропологічними характеристиками людини. Національна ідентичність може бути основою для формування певних філософських поглядів, а філософський світогляд разом з антропологічними характеристиками людини, у свою чергу, допомагає критично осмислювати та переосмислювати власну національну приналежність.

Ключові слова: світогляд, антропологія, національна ідентичність, самосвідомість особистості.

Annotation. Philosophical worldview of a person, peculiarities of his anthropology and national identity are two interrelated concepts that influence the formation of personality, his life principles and understanding of his place in society. Philosophical outlook and national identity do not exist separately. They interact and form a single system of human self-awareness. Correlations of the Ukrainian national identity and worldview with modern anthropological characteristics of man are given. National identity can be the basis for the formation of certain philosophical views, and the philosophical worldview, together with the anthropological characteristics of a person, in turn, helps to critically understand and rethink one's own national belonging.

Key words: worldview, anthropology, national identity, self-awareness of the individual.

Короткий огляд останніх світових подій, зокрема пандемії COVID-19 та війни в Україні, змінили загальний світогляд людей. Російська агресія у 2022 році стала не тільки військовим конфліктом, але й потрясінням для світових уявлень про справедливість, демократію та міжнародні стосунки.

Робота базується на загальних філософських концепціях світогляду, антропології особистості, національної ідентичності та їх взаємозв'язку, які розглядаються у філософії, культурології та соціології. В роботі використані знання на основі опрацьованих матеріалів з

класичної та сучасної філософії, а також з теорії національної ідентичності, включаючи такі праці [1 - 7].

Відомо, що філософський світогляд є основою людської самосвідомості, бо це сукупність переконань, цінностей і принципів, через які людина осмислює реальність. Етичні, естетичні, релігійні та пізнавальні складові допомагають індивіду орієнтуватися у світі. Ми можемо констатувати їхнє формування завдяки: мисленню та рефлексії над особистим досвідом; освіті та вивченню філософських і наукових концепцій; культурному контексту, що включає історичні й соціальні чинники.

Людина, обираючи свій світогляд, ставить перед собою ключові питання про свою самість, свою мету та істину. Відповіді на ці питання залежать від світоглядної системи, яка може бути релігійною, науковою, гуманістичною, еклектичною і ін.

Філософська антропологія сучасної людини — це, з іншого боку, дослідження природи і сутності людини в контексті сучасного соціокультурного, технологічного та екологічного середовища. Вона прагне зрозуміти вплив сучасних умов життя на її самосвідомість, поведінку та моральні орієнтири.

Крім того, зростаючий вплив на людину соціальних інститутів та технологій, активна маніпуляція самістю перетворює її на агента соціальних процесів. А відмова від прагнень до духовності та надання переваги утилітарній орієнтації приводить до висновку, що сучасна людина знаходиться в постійній взаємодії з технологіями, що ставить питання про традиційне розуміння людської природи та свободи. Межа між природним і штучним стає розмитою, що викликає нові етичні дилеми.

Глобалізація та цифрова комунікація змінюють соціальні зв’язки. Людина стає частиною "глобального села", але при цьому виникає проблема справжньої ізоляції, віртуальності контактів і поверховості взаємодій. Глобалізація створює нові виклики для національної ідентичності та філософського світогляду. В сучасному світі, де кордони між культурами розмиваються, люди стикаються з питанням збереження своєї національної унікальності, залишаючись відкритими до глобальних змін. Це призводить до переосмислення ролі національної ідентичності в житті сучасної людини, а також впливає на її філософські переконання.

За мету в роботі ставилось дослідження складних перипетій філософського світогляду, атропологічних характеристик особистості за умов глобадізації, що знаходять відображення в її національній ідентичності.

Для досягнення мети було проаналізовано та синтезовано отримані багатогранні результати жодо антропологічних характеритик, свідомості особистості в полі

глобалізаційних турбулентнотей. Застосовано методи дедуктивного розботу, індуктивного узагальнення, порівняння, аналогії.

Філософський світогляд і національна ідентичність не існують окремо. Вони взаємодіють і формують єдину систему самосвідомості людини. Національна ідентичність може бути основою для формування певних філософських поглядів, а філософський світогляд, у свою чергу, допомагає критично осмислювати та переосмислювати власну національну приналежність.

У сучасному світі людина перебуває під впливом різних культурних, ідеологічних та інформаційних потоків, що викликає кризу самовизначення. Традиційні цінності та рольові моделі можуть втрачати свою вагу, коли людина шукає нові орієнтири для формування своєї ідентичності.

Тенденції, що позначаються терміном «постлюдина», передбачають поступову ерозію як природних, так і соціальних якостей людини. Сучасна філософська антропологія розглядає питання відповідальності людини за планету та пошук гармонії з природою. Сьогодні людство вже усвідомлює, що антропоцентричний світогляд призводить до екологічної кризи.

Сучасна людина змушена переосмислювати моральні категорії в контексті зміненої реальності, де кордони між добром і злом, реальним і віртуальним стають усе менш чіткими. Поняття "антропоцен" описує нову геологічну епоху, в якій людина стала основною силою, що впливає на клімат і природу. У цьому контексті філософська антропологія досліджує етику відповідальності людини за природу та майбутнє планети.

Розвиток медицини і біотехнологій ставить перед людством питання етичної допустимості втручання в природу людини. Генетична інженерія, трансплантація органів і можливість "продовження життя" через технології піднімають питання про межі людської природи.

У сучасному світі філософська антропологія постає як необхідний інструмент для осмислення складних і швидко змінюваних умов життя людини. Взаємодія з технологіями, глобалізація та зміни в соціальних структурах ставлять нові виклики перед людством, зокрема питання ідентичності, моралі та відповідальності за майбутнє планети. Під впливом різноманітних культурних, ідеологічних та інформаційних потоків традиційні цінності та рольові моделі втрачають свою актуальність, що викликає кризу самовизначення. Відтак, сучасна людина змушена переосмислювати свої моральні орієнтири в умовах розмитих меж між добром і злом, реальним і віртуальним.

Концепція антропогену підкреслює значущість людського впливу на природу, вимагаючи від нас етичної відповідальності та пошуку гармонії з навколишнім середовищем. У цьому контексті розгляд питань біоетики та можливостей модернізації людського тіла стає

особливо актуальним, оскільки відкриває нові горизонти, а також ставить підпитання саму суть людської природи. В результаті, філософська антропологія не лише підкреслює складність сучасної людської ідентичності, а й сприяє формуванню нових підходів до розуміння етики, відповідальності та можливостей в умовах турбулентних змін світу.

Національна ідентичність в роботі трактується як відчуття приналежності, усвідомлення людиною своєї причетності до певної нації, яке включає спільні культурні, історичні та мовні характеристики. Вона є важливою частиною індивідуальної самосвідомості, адже надає відчуття приналежності до більшого колективу. Основними елементами національної ідентичності є: мова (як засіб культурної комунікації), культура (звичаї, традиції, мистецтво, релігійні вірування), історія (спільний історичний досвід, що об'єднує націю), національні міфи та колективна пам'ять. Національна ідентичність допомагає людині не лише зрозуміти своє коріння, але й усвідомити свою роль у сучасному світі. Вона створює моральні та культурні орієнтири, що впливають на вибір життєвих шляхів і принципів.

Філософія як наука про фундаментальні питання буття, знання і моралі завжди відігравала важливу роль у формуванні світогляду людини. Особливо гостро це проявляється у періоди криз, як наприклад, війни, коли людина стикається з найскладнішими питаннями сенсу життя, справедливості, моралі, добра і зла. У такі часи світогляд і філософські переконання не тільки формуються, але й піддаються серйозним випробуванням, змушуючи людей переосмислювати свої цінності та позиції щодо життя, людської природи та суспільства.

Війна радикально змінює світогляд як окремої особи, так і суспільства цілком. Вона висвітлює такі аспекти людського існування, які в мирний час залишаються на периферії нашої уваги. Світогляд під час війни зазнає трансформації, оскільки людина змушена переглядати своє ставлення до таких понять, як життя і смерть, патріотизм, жертва, людські стосунки та моральна відповідальність. Війна ставить перед людьми складні моральні дилеми, часто зводячи їх вибір до боротьби між добром і злом.

Однією з головних проблем війни є проблема насильства і його виправданості [8, с.327]. Філософські вчення, такі як пацифізм або концепція "справедливої війни", мають на меті дати відповідь на питання про те, чи може війна бути морально виправданою і в яких випадках. Пацифісти стверджують, що насильство ніколи не може бути виправданим, незалежно від обставин, тоді як прихильники "справедливої війни" вважають, що у випадках захисту життя, свободи і гідності нації війна може бути морально правомірною. [8, с.386]

Війна також піднімає питання про природу людського буття. Вона демонструє подвійність людської природи, здатної як до найбільшого героїзму і самопожертви, так і до найжорстокішого насильства. Ця подвійність породжує глибоке філософське осмислення

людини, її здатності до добра і зла, а також того, що формує нашу моральну ідентичність[9, с.83].

Філософський дискурс під час війни стає засобом осмислення цього жорстокого і трагічного досвіду. Вона пропонує людині глибше розуміння причин конфлікту, людських страждань та шляхів до їхнього подолання. Військові конфлікти завжди супроводжувалися філософськими роздумами про мир, справедливість і майбутнє людства. Деякі мислителі писали про війну як про екзистенційну кризу, яка ставить під сумнів сенс людського існування і вимушує людину робити вибір у складних і трагічних обставинах [3, 115 с.].

У таких умовах причетність до певної національної ідентичності допомагає людям зберігати надію і бачити перспективи майбутнього, навіть коли реальність наповнена хаосом і насильством. Вона дозволяє критично осмислювати ситуацію, знаходити раціональні відповіді на емоційно насичені події, а також шукати шляхи до примирення і відновлення. Світоглядні концепції, зокрема, пов'язані з гуманізмом, акцентують на необхідності збереження людяності навіть у найгірших обставинах [10, с. 87].

Національна ідентичність під час війни не лише допомагає краще зрозуміти теперішні події, але й впливає на формування поствоєнного світогляду. У контексті відновлення суспільства після конфліктів постає питання колективної відповідальності, відбудови ідентичності та моральної справедливості. Колективний світогляд тут відіграє ключову роль, аджевін формує суспільну доктрину по визначенню майбутнього шляху розвитку, осмисленню уроків минулого і пошуку нових форм співіснування.

Висновки. Філософський світогляд як інструмент осмислення національної ідентичності допомагає людині зрозуміти, чому вона належить до тієї чи іншої нації, і що це означає для її життя та вибору.

Філософський світогляд, антропологія людини разом із національною ідентичністю є невід'ємними компонентами особистісного розвитку людини. Вони формують її розуміння світу, себе та свого місця в ньому. Світогляд допомагає людині осмислювати національні цінності, тоді як національна ідентичність надає їй відчуття приналежності до колективу. У сучасному глобалізованому світі ці два аспекти постають перед новими викликами, що вимагають глибокого осмислення та адаптації.

Національна ідентичність як національна приналежність і частина світогляду для багатьох людей є не тільки частиною соціального контексту, але й суттєвим елементом їхніх моральних та етичних переконань

Війна є екстремальною ситуацією, яка радикально змінює світогляд як окремої людини, так і суспільства. У таких умовах філософія виконує надважливу функцію: вона допомагає осмислити жорстокі реалії війни, шукати моральні орієнтири і зберігати надію на майбутнє.

Тому філософське осмислення війни є не тільки важливим інтелектуальним завданням, але й необхідним кроком на шляху до подолання наслідків будь-якого військового конфлікту.

Список літературних джерел:

1. Георґ Геґель. Феноменологія духу. Київ: Основи, 2004. 548 с.
2. Імануель Кант. Критика сили судження / пер. Віталій Терлецький. Київ, Темпора, 2022. 906 с.
3. Heidegger M. Sein und Zeit / Martin Heidegger. Tübingen, 2006. S.445.
4. Jurgen Habermas. The Future of Human Nature. Wiley. John Wiley & Sons LTD, 2003. 136 p.
5. *Баумейстер* А. Вступ до філософських студій, або інтелектуальні подорожі до *країни Філософії*. Мала академія Наук *України*, 2017. 238 с
6. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2003. 340 с.
7. Попович М.В. Нарис історії культури України. Київ: АртЕк,1998. 728 с.
8. 25 есеїв про головне / Ю Андрухович, К. Бабкіна, Л. Белей і ін. Лілея – НВ, 2020. 192 с.
9. Вальцер М. Справедливі та несправедливі війни / М. Вальцер. Київ: Основи, 2004. 456 с.
10. Арендт Х. Банальність зла: Ейхман у Єрусалимі / Г. Арендт. Харків: Віват, 2018. 450 с.

АНАЛІЗ ПРОЯВІВ СТРЕСУ ЗА Г. САЛЬЄ ТА УСПІШНІ СПОСОБИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Нерубасська Алла, доктор філософських наук,
доцент, доцент кафедри загальнонаукових,соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
saylor03@ukr.net
Шепелєва Віолетта, магістр ІІ року заочного навчання спеціальності Психологія,
Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
shepelevavioletta23@gmail.com

Анотація. *У тезах розглядається проблема проявів стресу за теорією Г. Сальє, які виникають у повсякденному житті. Акцентується увага на важливості усвідомлення симптомів стресу та успішних методів його подолання для підтримання психологічного та фізичного благополуччя.*

Annotation*. Theses examine the problem of stress manifestations that occur in everyday life. Emphasis is placed on the importance of being aware of the symptoms of stress and successful methods of overcoming it in order to maintain psychological and physical well-being.*

Вступ. Сьогодні поняття стресу набуло особливої актуальності, а уміння справлятися з ним перетворюється на нагальну потребу. Та чи всі ми добре володіємо цим умінням? А якщо зазирнути глибше, то чи всі ми правильно розуміємо стрес, його природу, прояви, види, його значення у житті?

Слово стрес вже давно стало настільки поширеним, що у багатьох склалося враження, що вони добре розуміються на цьому. Багато кому може здаватися, що коли слово знайоме, то це означає, що вони знають зміст його поняття. Саме про це писав відомий канадський вчений Г. Сельє, засновник теорії стресу, в книзі "Стрес без дистресу": "Кожна людина відчувала його, всі говорять про нього, але майже ніхто не бере на себе клопіт з'ясувати, що ж таке стрес. Багато слів стають модними, коли наукове дослідження призводить до виникнення нового поняття, що впливає на повсякденну поведінку чи на характер наших думок з корінних життєвих питань".

Модне слово «стрес» прийшло до нас з англійської мови і в перекладі означає тиск, напругу [10].

Енциклопедичний словник пояснює це слово так: «Стрес - це сукупність фізіологічних реакцій, що виникають в організмі людини у відповідь на вплив різних несприятливих

факторів (стресорів) . Стрес може бути корисним і руйнівним. Він може сприяти мобілізації людини підвищити її адаптаційні можливості в умовах дискомфорту й небезпеки (конструктивний, корисний), а може й руйнувати людину, різко знизити ефективність її роботи і якість життя (деструктивний, руйнівний).

Постановка проблеми. Переважна більшість людей в сучасному суспільстві знаходиться під впливом стресу, бо у часи науково-технічної революції, в які ми живемо, посилюється психічна діяльність людей. Це пов'язано з необхідністю засвоєння і переробки великого обсягу інформації. Тому й виникає проблема емоційного стресу, тобто напруження і перенапруження фізіологічних систем організму під впливом емоційних чинників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасному житті стреси відіграють дуже значну роль. Вони впливають на поведінку людини, її працездатність, здоров'я, взаємовідносини з оточуючими і у родині.

Сучасні психологи стверджують, що дві третини населення промислово-розвинутих країн вмирають від стресів. Довгі фізичні та психологічні навантаження, які перевищують норми, призводять до порушення функціонування окремих органів та до серйозних хвороб. Такі "хвороби століття" як інфаркт, гіпертонія, інсульт, виразкова хвороба та інші є кінцевим результатом після стресових порушень у нервовій діяльності.

Стрес присутній у житті кожної людини, так як наявність стресових імпульсів в усіх сферах людського життя та діяльності безперечна.

Проблема дослідження стресів привертала і привертає увагу багатьох вчених, зокрема таких як: Г. Сельє, Т. Холмс, Р. Рейх, Вейтс, Франкенхойзер та інші [5; 7]. Наприклад, під стресом Г. Сельє (1979) розумів систему реакцій організму у відповідь на будь-яку вимогу до нього, яка спрямована на створення адаптації чи пристосування організму до труднощів. Вона може бути викликана зовнішніми (наприклад, холод, перегрівання) чи внутрішніми (конфлікти, страх за життя) чинниками, величина яких переходить певну межу.

Мета данного дослідження полягає в теоретичному аналізі проявів стресу з акцентом на теорію Г.Сальє та успішних способах його подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У1972 р. Всесвітня організація охорони здоров'я прийняла таке визначення: стрес - *це неспецифічна* (тобто одна і та сама на різні подразники) *реакція організму на будь-яку висунуту до нього вимогу.* Стрес - це відповідь на загрозу, реальну чи уявну.

Стрес - це психічна та емоційна реакція людини на ситуацію, причому будь-яку ситуацію, як фізичну, так і емоційну. Це індивідуальна реакція, що може відрізнятись від реакції іншої людини. В її основі лежить відношення людини до даної ситуації, а також думки та почуття. Це душевний стан, який особистість формує своїми власними думками. Він

пов'язаний з тим, що нас оточує; зовнішні фактори лише запускають нашу зовнішню дзеркальну реакцію - особисто індивідуальну. [1]

Взагалі термін "стрес", що набув в наші дні такого широкого поширення, вперше був введений в наукове вживання стосовно технічних об'єктів. У XVII в. англійський вчений Роберт Гук застосував цей термін для характеристики об'єктів (наприклад, мостів), що випробовують навантаження і що чинять опір їй. Ця історична аналогія цікава тим, що поняття "стрес" в сучасній фізіології, психології, медицині (що базується на клінічних дослідженнях Г. Сельє) включає уявлення про зв'язки стресу з навантаженням на складні системи (біологічні, психологічні, соціально-психологічні) і з опором цьому навантаженню.

Відповідно до цих уявлень стрес розглядається як фізіологічний синдром, що складається з сукупності неспецифічно викликаних змін, як неспецифічна реакція організму на вимоги, що пред'являються до нього. Характер цього синдрому відносно незалежний від чинників (стресорів), що викликали його, що дозволило Сельє говорити про загальний адаптаційний синдром [1;6].

Ще у 30-ті роки Сельє, коли був студентом, помітив, що різні люди у чомусь дуже схоже відповідають на різні несподіванки: скажімо, переживаючи тривогу, вони відчувають, як прискорено починає битися серце, стає важко дихати. Ендокринна система захищається проти порушення гомеостазу, виробляючи надактивний адреналін, від якого люди й потерпають, який провокує безсоння й головний біль, виразку шлунка і інфаркт міокарда.

Важливу роль у формуванні стресу відіграють особливості соціалізації в дитячому віці, коли в істотній мірі визначається індивідуальна значущість життєвих подій і формуються стереотипи реагування. Вірогідність виникнення пов'язаних із стресом психічних (особливо невротичних) розладів залежить від співвідношення стресорів, які впливали на людину в дитинстві і зрілому віці. За нашими даними для осіб, у яких в зрілому віці під впливом різних життєвих подій виникали такі розлади, в дитинстві були характерні стресові ситуації, зумовлені неадекватною поведінкою матері: її упертість, нетерпимість до чужої думки, завищена вибагливість, авторитарність, владність, надмірні вимоги до дитини, або, навпаки, образливість, понижений фон настрою, песимізм, невпевненість в собі [3;5].

До інших стресових ситуацій дитинства слід віднести конфліктність і нестабільність сім'ї і почування "обійденої" дитини (перевага йому братів або сестер). Описані стресогенні дії можуть безпосередньо приводити до клінічно виражених розладів вже в дитинстві, але вони роблять вплив і на виникнення стресу в зрілому віці, породжує відсутність відчуття базисної безпеки (що розширює круг індивідуально значущих стресорів і знижує стійкість до них) і формування неадекватних моделей поведінки (що сприяє створенню стресогенних ситуацій і перешкоджає їх ефективному подоланню).

Чи можна жити без стресу? Наука стверджує: не можна. Отже, адаптуватися до нових умов ми повинні постійно. Життя - це постійне джерело змін. За своєю природою життя і є головним джерелом стресів, тому повністю від них позбутися можна тільки з приходом смерті. Викорінити стрес неможливо, але в наших силах влаштувати особисте життя так, щоб отримувати тільки приємні стреси та позбутися від неприємних. Так, бувають, виявляється, і приємні стреси.

Важко перелічити усі причини стресових розладів, але вчені пропонують наступну систематизацію основних причин: 1) патологічні спадкові фактори; 2) особливості особистості; 3) вік (юнацький, пізній); 4) особливі періоди життя; 5) тяжкі "удари долі" (смерть чи розлучення); 6) негативні потрясіння; 7) стихійні лиха; 8) нездатність чи втрата довірливих взаємовідносин зі своїм близьким оточенням; 9) низький рівень чи відсутність соціальної підтримки; 10) фізичні та емоційні перенапруження на роботі [8;9].

Усе наше життя так чи інакше пов'язане зі стресами. Умовно їх можна поділити на три групи. До першої відносяться стреси фізіологічні, без яких ми не можемо існувати (прийняття їжі, реакція на холод, спеку і т.д.). Друга група - це стреси, котрі допомагають набути життєвий досвід, мудрість. До третьої групи входять стреси, які руйнують психіку людини і призводять до стану депресії.

В одному дослідженні з солдатами-новобранцями імітувалася ситуація аварії і вимушеної посадки літака. Перед підйомом на борт кожному була вручена для 10-хвилинного вивчення брошура з інструкціями про необхідні дії за можливої катастрофи. Кожен учасник польоту вдягнув рятівний пояс та парашут. Несподіванки почалися на висоті півтора кілометри: літак нахилився набік. Всі побачили, як один з пропелерів перестав крутитися, а через навушники почули про інші неполадки. Потім солдатам повідомили, що склалася критична ситуація. Достовірність збільшувалася тим, що вони неначебто випадково чули крізь навушники тривожний діалог пілота з наземними службами. Літак знаходився неподалік від аеродрому, тому учасники могли бачити, як на злітну полосу з'їжджаються вантажні та санітарні машини. Через кілька хвилин пролунав наказ приготуватися до приводнення у відкритому океані, оскільки відмовив посадочний пристрій... Через деякий час літак благополучно приземлився на аеродромі.

Як же реагували солдати на катастрофічну ситуацію? У багатьох виникли сильні емоційні переживання, пов'язані із страхом смерті, деякі "оніміли від жаху". Але це не дивно. Дивно інше: у декількох учасників цього не спостерігалося - дехто мав солідний льотний досвід і міг розгадати інсценування, а інші були впевнені у своїй здатності вижити (Я. Коломінський, 1986). [2;6]

Отже, виникнення і переживання стресу залежить не стільки від об'єктивних, скільки від суб'єктивних чинників, від особливостей самої людини: оцінки нею ситуації, зіставлення своїх сил і особливостей з тим, що вимагається, та ін. Будь-яка несподіванка, що порушує звичний перебіг життя, може стати причиною стресу або стресором, за термінологією Г.Сельє. При цьому не мають значення зміст самої ситуації та ступінь її об'єктивної загрози. Важливим є саме суб'єктивне ставлення до неї. Тому певна ситуація (скажімо, отримання "двійки") одними може сприйматися як стресова, а у інших вона не викличе жодного стресу. Матимуть значення внутрішні психологічні особливості людини. Зверніть увагу на цю важливу особливість стресу, вона має значення для боротьби з ним.

Коли людина попадає у стресову ситуацію і намагається адаптуватися до впливу стресу, цей процес, згідно з Г. Сельє, проходить три фази:

1.Фаза тривоги. Це перша стадія, що виникає з появою подразника, що викликає стрес. Наявність такого подразника викликає ряд фізіологічних змін: у людини учащається подих, трохи піднімається тиск, підвищується пульс. Організм мобілізується для зустрічі із загрозою. Відбуваються біологічні реакції, які обумовлюють боротьбу або втечу.

2. Фаза опору. Настає у випадку, якщо фактор, що викликав стрес, продовжує діяти. Тоді організм захищається від стресу, витрачаючи "резервний" запас сил, з максимальним навантаженням на всі системи організму.

3. Фаза виснаження - якщо дія стресу продовжується і людина неспроможна адаптуватися, це може виснажити ресурси тіла. Вразливість до втоми, фізичні проблеми призводять до хвороб і навіть до загибелі організму [4].

Пізнішими дослідженнями було встановлено, що не лише біологічні умови можуть спричинити хворобу. По-перше, між стресором і стресом міститься індивідуальна оцінка події - дехто може сприйняти цю подію як неприємну, дехто як приємну або як нейтральну. По-друге, між стресом і його наслідками важливою ланкою є те, як індивід справляється зі стресом. Не кожен у стані стресу поводить себе однаково: не всі захворюють; для декого стрес буде навіть приємним викликом.

Окремі стреси допомагають людині боротися із комплексами (страх спілкування, страх виступати перед великою аудиторією і т.п.), дають можливість зрозуміти, як поводити себе в тій чи іншій ситуації. Та й взагалі, життя саме по собі - це великий стрес, що складається з гігантської кількості більш маленьких. І ті люди, які не тікають від своїх проблем, а вирішують їх, вчаться лавірувати у великому об'ємі всіляких стресових ситуацій. [9]

Висновок. Вміння справлятися зі стресовими ситуаціями допоможе уникнути багатьох захворювань, продовжить життя і уникнути проблем із психікою у наступних поколіннях. Але так чи інакше, зараз більшість всього (якщо не все) залежить тільки від нас самих: наша

реакція на те, що відбувається, наші наступні дії і, відповідно, емоційний стан, який утворився. Потрібно знати, що безвихідні ситуації бувають дуже рідко. Частіше все залежить від людини, бувають люди, котрі не хочуть змінити себе, своє ставлення до життя і не хочуть вирішувати свої проблеми. Стрес також є складовою частиною життя, у помірних дозах він надає життю смак і аромат, як зазначав першовідкривач цього явища: Г.Сельє (1982). Стрес є природним побічним продуктом будь-якої діяльності, оскільки відбиває нагальну потребу людини в адаптації, пристосуванні до мінливих умов життя. Це завжди напруга захисних сил, мобілізація внутрішніх ресурсів організму, що виникає задля енергетичного забезпечення рішення нових завдань.

З психологічній точці зору стан стресу включає специфічну форму відображення людиною екстремальної ситуації і модель поводження як відповідну реакцію на це відображення.

Успішне подолання стресу передбачає комплексний підхід, який включає як зміни в способі життя, так і розвиток навичок саморегуляції. Одним із ефективних способів є фізична активність, яка допомагає знизити рівень стресових гормонів і покращує настрій. Техніки релаксації, такі як медитація, дихальні вправи та йога, також сприяють відновленню внутрішньої рівноваги. Важливою складовою успішного подолання стресу є підтримка здорового режиму сну та харчування, а також налагодження соціальних контактів і отримання підтримки з боку близьких.

Крім того, вміння правильно керувати своїм часом і пріоритетами допомагає зменшити перевантаження та відчуття хаосу, що часто стає джерелом стресу. Застосування цих методів у повсякденному житті дозволяє не лише зменшити негативний вплив стресу, але й покращити загальний рівень благополуччя, зміцнюючи як фізичне, так і психічне здоров'я.

Розуміння проявів стресу та застосування ефективних методів його подолання є ключем до збереження гармонії та життєвого балансу в умовах сучасного світу.

Список використаної літератури:

1. Карамушка Л. М., Снігур Ю. С. Копінг - стратегії: сутність, підходи до класифікації, значення для психологічного здоров’я особистості та організації. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Т. І. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Вип. 55. С. 23–30.

2. Креденцер О. В. Теоретичний аналіз основних підходів до визначення поняття «здоров'я» в психології. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін- ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Том I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 55. С. 44–50

3. Лебідь Н. Стресостійкість як особистісна властивість керівників- лідерів закладів середньої освіти: навч. посібн. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритет», 2016. 36 с.

4. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. Київ: МАУП, 2003. 360 с.

5. Коломієць Л.І., Степова А.С. Психологічні особливості самоактуалізації осіб юнацького віку з різним рівнем стресостійкості. Психологічний часопис. 2017. No 3 (7). С. 77.

6. Корольчук В.М. Обґрунтування організаційної моделі дослідження стресостійкості особистості. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2010. Вип. 7. С. 210–218.

7. Степова А.С. Психологічні особливості стресостійкості осіб юнацького віку. Молодий вчений. 2018. No 9 (61). С. 314–315.

8. Ляшевич А. М. Стрес та вікові особливості людського організму. Біологічні дослідження. 2017. С. 327-328.

9. Губар А.О. Стрес як фактор впливу на адаптацію людини. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/3_2010/6.pdf.

10. Дворніченко Л. Л., Горбунова А. В. Стрес в житті людини: проблеми чи можливості. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (22-23 лютого 2018 року, м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2018. С. 33–35.

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПРОБАЦІЇ

Каракасіді Олена, кандидат наук з державного управління, доцент, доктор філософії в галузі права МКА/МАУП, професор МКА, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП

Асєєв Роман, старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП

aseevroman61@gmail.com

Анотація. Сфера застосування кримінальних покарань завжди була і залишається однією з найбільш вразливих у житті суспільства та державної політики. І це не дивно, оскільки основним змістом покарання є застосування примусу і правообмежень до особи. Саме у цій діяльності ризик зловживань щодо особи, яка зазнала обмежень прав, а отже позбавилася певної міри захисту, є дуже високим.

Annotation. The sphere of application of criminal penalties has always been and remains one of the most vulnerable in the life of society and state politics. And this is not surprising, since the main content of the punishment is the application of coercion and legal restrictions to the person. It is in this activity that the risk of abuse against a person who has suffered restrictions of rights, and therefore has been deprived of a certain degree of protection, is very high.

Закон України «Про пробацію», який був прийнятий 05.02.2015 року, розроблявся з урахуванням європейських стандартів пробації. Саме тому він визначає, що пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності.

Українська модель пробації передбачає три види пробації: досудова (під час судового розгляду), наглядова (виконання покарання, альтернативного позбавленню волі) та пенітенціарна (у період підготовки до звільнення осіб, засуджених до позбавлення волі).

Станом на 1 листопада 2024 року в Україні функціонують 554 підрозділи пробації, 21 філія, 1 апарат, 2 468 співробітників, які виконують такі види покарань, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України), громадські роботи (ст. 56 та ч. 1 ст. 100 КК України), виправні роботи (ст. 57 та ч. 2 ст. 100 КК України)

та встановлюють періодичність і дні проведення реєстрації засуджених до вказаних покарань (ст. 13 КВК України).

Крім цього, уповноважені органи з питань пробації здійснюють контроль за звільненими від відбування покарання з випробуванням (ст. 75, 104 КК України), звільненими від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК України), звільненими від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України), а з березня 2024 року виконують новий вид кримінального покарання – пробаційний нагляд.

За Законом «Про пробацію» уповноважений орган з питань пробації у межах своїх повноважень організовує: забезпечення суду досудовими доповідями про обвинувачених; здійснення нагляду за засудженими; виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; соціально-виховну роботу із засудженими; підготовку до звільнення засуджених, які відбувають покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

Сьогодні пробація – це не тільки про контроль за відбуванням покарання. Це ціла філософія і бажання зрозуміти, допомогти та стати помічником. За останні роки відбувся повний перехід від карального та виключно контролюючого підходу до індивідуального.

Пробацію можна визначити як комплекс заходів соціального, психологічного та правового спрямування, які застосовуються до правопорушників замість позбавлення волі або після умовно-дострокового звільнення з метою їхньої реабілітації, запобігання рецидивам кримінальних правопорушень і сприяння успішній інтеграції в суспільство. Система пробації є важливою складовою правосуддя, адже дозволяє суспільству зберегти соціальні зв’язки особи та уникнути значних фінансових витрат, пов’язаних із тривалим ув’язненням.

Система діяльності в сфері пробації включає такі основні елементи:

1. Індивідуальний підхід**:** кожен правопорушник проходить оцінку ризиків і потреб, що допомагає визначити найбільш ефективні заходи впливу. На основі цієї оцінки складається індивідуальний план соціально-виховної роботи та реабілітації.

2. Соціальна підтримка**:** працівники пробації забезпечують соціальний супровід засуджених, допомогу у вирішенні житлових питань, працевлаштування, підтримку в отриманні освіти та розвиток навичок для подолання життєвих труднощів.

3. Контроль і спостереження**:** для запобігання рецидиву проводиться постійний контроль за виконанням обов’язків, накладених на правопорушника, а також спостереження за його поведінкою в суспільстві.

4. Освітні та реабілітаційні програми**:** пробація передбачає участь правопорушників у навчальних пробаційних програмах, які спрямовані на розвиток соціальних навичок, покращення психологічного стану та підвищення самоконтролю, корекції девіантної поведінки осіб, які перебувають у конфлікті із законом.

Досягнення мети, візії та місії служби пробації, своєю чергою передбачає володіння рядом компетенцій працівників пробації, що є ключовим елементом у досягненні її цілей.

Як відомо, компетеція – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Серед необхідних компетенцій працівника пробації можемо виділити:

- професійні знання (психологія, кримінологія, права людини);
- знання законодавства та стандартів пробації;
- вміння працювати з різними категоріями правопорушників (включаючи молодь, людей із залежностями, осіб засуджених за колаборaційну діяльність, домашніми насильниками тощо);
- комунікативні та соціальні навички.

Означені компетенції пробаціонера можна класифікувати наступним чином:

1. Особистісні компетенції (емпатія, стресостійкість, емоційний інтелект).
2. Професійні компетенції (знання законодавства, вміння скласти індивідуальні плани реабілітації).
3. Комунікативні компетенції (уміння вислухати, вести переговори, конфліктологія).
4. Оцінювальні компетенції (вміння оцінювати ризики рецидиву, розробляти стратегії профілактики вчинення повторних кримінальних правопорушень).
5. Постійне підвищення кваліфікації та навчання (проходження тренінгів, семінарів спрямованих на розвиток професійних навичок роботи з вразливими групами, зменшення ризику професійного вигорання тощо).

Як уявляється, роль сучасної вищої школи полягає у формуванні своєрідної «космополітичної» генерації, якій належатиме вирішальна роль у майбутньому розвитку людства. Важливою складовою цього процесу є така підготовка студентів, яка допоможе їм після закінчення вищого навчального закладу стати повноцінними членами світової спільноти, здатними діяти в умовах багатозадачності та комплексності різноманітних умов.

Метою освітньо-професійної програми майбутніх фахівців у сфері забезпечення діяльності уповноважених органів з питань пробації, безумовно, має бути підготовка

висококваліфікованих фахівців та фахівчинь шляхом опанування відповідними базовими та додатковими знаннями і навичками, здійснення науково-практичних досліджень та формування компетентностей, необхідних для професійної діяльності психолога у правоохоронній, правозастосовчій та соціальній сферах.

Одним із шляхів досягнення означеної мети є набуття здобувачами вищої освіти так званих «s*oft skills»* («м'які навички», «універсальні навички» чи «навички успішності»), які своєю чергою, нададуть змогу випускникам закладу вищої освіти бути успішними на своєму робочому місці. Зокрема, це навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, уміння вирішувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, здатність логічно і системно мислити, креативність тощо.

Таким чином підсумовуючи викладене можемо визначити основні компетенції, в фокусі яких має діяти сучасний працівник пробації: командна робота та взаємодія, орієнтація на професійний розвиток, комунікабельність, тактовність, стресостійкість, здатність до роботи у умовах багатозадачності, цифрова грамотність. Розвиток та підтримка цих компетенцій, на наш погляд, є важливими для забезпечення ефективної роботи національної системи пробації.

Список використаних джерел:

1. Автухов К.А., Човган В.О., Яковець І.С. Оцінка ризиків і сучасна кримінальна юстиція. Київ, 2019. 180 с.
2. Богатирьов І. Періоди розвитку кримінальних покарань, альтернативних позбавленню волі (історико-правовий аспект). *Юридична Україна*. 2014. №5. С.63-68.
3. Богатирьова О. І. Взаємодія органів й установ виконання покарань з державними органами та громадськими організаціями. *Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ*. Київ. 2021. № 5 (78). С. 92–99.
4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію» / за заг. ред. О.Л. Копиленка, Є.Ю. Бараша. Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2019. 114 с.
5. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160–VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 13. Ст. 93.
6. Прусс В. М. Пенітенціарна система України: [моногр.] Одеса: Фенікс, 2006. 252 с.
7. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків. 2014. 416 с.
8. Яковець І.С. Міжнародні методики оцінки ризиків і потреб засуджених: щодо їх ролі у процесі виконання покарань. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2014. Вип. 28. С. 99–106.

9. Янчук О. Б. Сучасний стан та пріоритетні завдання реформування кримінально-виконавчої інспекції України в службу пробації // *Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, затвердженої Указом Президента України від 8 листопада 2012 року № 631:* матеріали міжнар. наук. -практ. конф., (Київ, 28–29 берез. 2013 р.). Київ, 2013. С. 14-17.

ПРАВОВА ПРИРОДА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Каракасіді Олена, кандидат наук з державного управління, доцент, доктор філософії в галуз права МКА/МАУП, професор МКА, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП, karakasidi68@ukr.net

Євстігнєєва Анастасія, студентка 4 курсу спеціальності Право Одеського інституту МАУП

Ще до початку повномасштабного вторгнення юридична спільнота та суспільство очікували на оновлення українського трудового законодавства, прийняття нового, європейського Трудового кодексу України, бо очевидною є питання невідповідності значної частини норм про працю в Україні сучасним реаліям. Попри істотні зміни і доповнення до Кодексу законів про працю України, національне трудове законодавство залишається застарілим і не забезпечує якісного та ефективного врегулювання трудових правовідносин. Зокрема відсутня узгоджена концепція розуміння юридичної відповідальності у трудових правовідносинах, хоча саме юридична відповідальність виступає важливою гарантією підтримки законності у соціально-трудовій сфері.

В трудових правовідносинах, на відміну від інших галузей права, є два види трудоправової відповідальності: дисциплінарна і матеріальна. Обидва види мають схожі підстави, умови і стадії відповідальності. Хоча підставами для притягнення до неї є різні за характером правопорушення: дисциплінарний проступок і трудове матеріальне правопорушення.

Ці види можуть застосовуватись одночасно, коли мова йде про працівника як суб'єкта трудового права, а також паралельно і з іншими видами юридичної відповідальності. Матеріальна відповідальність у трудових правовідносинах характеризує матеріальний вплив на учасників даних відносин (працівника і роботодавця) як наслідок їх неправомірної поведінки, а дисциплінарна відповідальність втілює у собі різні аспекти формального впливу лише на працівника, а роботодавець тут виступає управомоченим учасником, тобто суб'єктом, який застосовує заходи дисциплінарного впливу до працівника, що порушив трудову дисципліну.

Дисциплінарна відповідальність, що наступає за вчинення дисциплінарних проступків, «має яскраво виражену каральну та публічно-правову природу, у зв'язку з чим вона встановлюється у відповідних законодавчих актах і не припускає значної варіативності для сторін трудових відносин під час її визначення» [7, с. 103].

Дисциплінарна відповідальність – це обов'язок працівника відповідати перед роботодавцем за скоєний ним дисциплінарний проступок і понести дисциплінарні стягнення, передбачені нормами трудового законодавства. Дисциплінарний проступок – це протиправна дія чи бездіяльність працівника, що порушує встановлений на підприємстві, в установі, організації внутрішній трудовий розпорядок.

Дисциплінарна відповідальність працівників настає виключно за порушення трудової дисципліни — невиконання чи неналежне виконання з вини працівника покладених на нього трудових обов'язків. Існує певна процедура накладення дисциплінарного стягнення, яку умовно можна поділити на 4 етапи:

1. Виявлення дисциплінарного проступку (необхідно взяти від порушника трудової дисципліни письмові пояснення, з'ясувати причини й обставини, за яких вчинено дисциплінарний проступок).

2. Застосування дисциплінарного стягнення (слід враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обрати вид стягнення та видати наказ чи розпорядження керівника).

3. Виконання дисциплінарного стягнення (слід повідомити працівникові під розписку про оголошене в наказі стягнення, у разі дисциплінарного звільнення працівника за порушення трудової дисципліни — в день звільнення видати працівникові копію наказу про звільнення з роботи, належно оформлену трудову книжку і розрахуватися з ним).

4. Оскарження дисциплінарного стягнення працівником у порядку, встановленому чинним законодавством, припинення дисциплінарного провадження у зв'язку із закінченням строку його застосування, зняття дисциплінарного стягнення, визнання дисциплінарного стягнення незаконним у порядку, встановленому чинним законодавством.

Реалізація дисциплінарної відповідальності здійснюється за допомогою норм трудового законодавства (загальні положення містяться у ст. 147–152 КЗпП України) [3]. Кодекс законів про працю України виокремлює дисциплінарні стягнення щодо правопорушників-найманих працівників, що мають загальний характер – звільнення і догана.

Фундаментом існування дисциплінарної відповідальності у трудовому праві є поняття трудової дисципліни (дисципліни праці). На жаль, нормативного визначення трудової дисципліни на надається в законодавстві. «Однак, в деяких законах та окремих нормативно-правових актах про дисципліну спеціальних категорій працівників можна знайти визначення різновидів «дисципліни», оскільки дисципліна в науці та практиці визнається дуже багатоаспектним явищем (визнається існування, наприклад, службової дисципліни, військової дисципліни, технологічної дисципліни, виробничої дисципліни, студентської дисципліни, навчальної дисципліни, наукової дисципліни та іншої)» [5]. Так, відповідно до п. 1

Дисциплінарного статуту Збройних сил України під військовою дисципліною визнається «бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовими статутами та іншим законодавством України» [2], А відповідно до ст. 1 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України під службовою дисципліною розуміється «дотримання особами рядового і начальницького складу Конституції і законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів та інших нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, підпорядкованих йому органів і підрозділів та Присяги працівника органів внутрішніх справ України» [5].

На підставі аналізу сучасної доктрини трудового права України та змісту основних нормативно-правових актів про працю обґрунтовано, на наш погляд, визначає, що «під трудовою дисципліною (дисципліною праці) слід розуміти загальновстановлений порядок виникнення, зміни та припинення трудових правовідносин на певному підприємстві, в установі, організації, за яким не допускається і не відбувається вчинення працівником трудових правопорушень та створюється обстановка нетерпимості до порушень трудової дисципліни у межах трудового колективу даного підприємства, установи, організації» [9, с. 96].

Загальновідомо, що дисципліна праці створюється та встановлюється за допомогою двох методів впливу:

а) метод переконання – безпосередньо впливає на весь трудовий колектив та зокрема на певного працівника, який досяг відповідних успіхів у праці або значних трудових досягнень; основним інструментом тут є заходи дисциплінарного заохочення;

б) метод примусу – має, як правило, безпосередній вплив на конкретного працівника, який допустив трудове правопорушення, та потенційно впливає виховним шляхом на весь трудовий колектив як приклад, якого не має бути в колективі; основним інструментом тут є заходи дисциплінарного стягнення.

Окремі дослідники також поділяють методи встановлення трудової дисципліни за змістом: а) організаційно-виробничі; б) організаційно-економічні; в) організаційно-правові. «Організаційно-виробничі методи полягають у сукупності дій учасників трудових правовідносин (в більшій мірі роботодавця) щодо створення технічних, технологічних та організаційних умов праці, які сприяють дотриманню трудової дисципліни. Організаційно-економічні методи полягають у створенні завдяки певним діям роботодавця у працівників відчуття економічної зацікавленості в результатах своєї праці, що неодмінно повинно призвести до зміцнення трудової дисципліни» [8, с. 22–23].

Організаційно-правовий метод, на думку Р. Обручкова, «полягає у сукупності дій роботодавця та працівників, направлених на створення нормативно-правових документів

договірного характеру, що закріплюють норми, правила та стандарти поведінки на певному підприємстві, в установі, організації. Зокрема, це розроблення та прийняття колективного договору, правил внутрішнього трудового розпорядку, посадових інструкцій працівників, правил охорони праці та виробничої і технологічної безпеки тощо». Але в останній час законодавець демонструє тенденцію збільшення ваги договірних норм в трудовому договорі в певних законодавчих рамках, що сьогодні є звичайним європейським трендом. Тому до вищезазначеного переліку актів договірного характеру ми активно рекомендуємо додати саме трудовий договір між сторонами трудових відносин. Як доводять ще не прийняті проєкти Трудового кодексу України або подібних актів з іншою назвою, основні питання змісту трудових відносин сторони мають записати саме в трудовому договорі роботодавця з працівником.

Правила внутрішнього трудового розпорядку та положення законодавств про працю становлять правову основу існування дисципліни праці та дисциплінарної відповідальності. Зазвичай під дисциплінарною відповідальністю прийнято розуміти обов'язок працівника відчути на собі вплив певних негативних наслідків за вчинене ним трудове правопорушення у вигляді дисциплінарного проступку. Таким чином, підставою настання дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок як різновид трудового правопорушення, що, в більшості випадків, не має матеріальних шкідливих наслідків. Для застосування дисциплінарних стягнень не обов'язкова наявність настання негативних матеріальних наслідків для роботодавця. Основним наслідком дисциплінарного проступку формально можна вважати поганий приклад для інших членів трудового колективу та порушення загального мікроклімату на підприємстві, що впливає на виробничі відносини і результати праці.

Умовами настання дисциплінарної відповідальності визнаються складові елементи дисциплінарного проступку, а саме:

− неправомірна поведінка працівника, яка полягає у невиконанні або неналежному виконанні покладених на нього обов'язків чи зловживання наданими працівникові правами в межах трудових правовідносин;

− шкідливі наслідки, як правило, формального характеру;

− причинно-наслідковий зв'язок поведінки працівника та її наслідків;

− вина працівника у формі умислу чи необережності.

Дисциплінарна відповідальність реалізується через застосування роботодавцем до працівника певних негативних наслідків, які називаються дисциплінарними стягненнями.

Як ми вище вказали, згідно з нормами чинного законодавства та практики його застосування, залежно від обсягу та специфіки впливу на порушників трудової дисципліни,

порядку настання дисциплінарної відповідальності, а також особливостей правового статусу конкретного працівника: роду діяльності, кваліфікації, посади, об'єктивних умов виконуваної трудової функції тощо, – дисциплінарну відповідальність поділяють на два види – загальна і спеціальна.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. Правове становище приватних підприємств. Юридичний журнал. 2006. № 5. С. 120 – 125.
2. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; за заг. ред. В. К. Мамутова. К.: Юрінком Інтер, 2004. 688 с.
3. Сєліванова І. А. «Дивні» підприємства Господарського кодексу України. Проблема юридичної особи у цивільному праві України: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам`яті проф. О. А. Пушкіна (21 травня 2004 р.); відп. ред. В. І. Борисова. Харків, 2004. С. 51 – 54.
4. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 3. Ст. 23.
5. Ісаков М. Г. Правовий статус підприємства як суб'єкта господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2006. 17 с.
6. Махінчук В. М. Державне підприємтсво в системі ринкових відносин: монографія. 2019. Київ, 192 с.
7. Колосов П. Корпоративне підприємство: поняття, ознаки та місце серед інших юридичних осіб. Підприємництво, господарсьво, право. 2017. № 9. С. 72 – 76.
8. Кібенко О., Пендак Сарбах А. Право товариств (company law): порівняльно-правовий аналіз acquis Європейського Союзу та законодавства України / упоряд.: Г. Друзенко; за наук. ред. О. Кібенко. К.: Юстініан, 2006. 496 с.
9. Вінник О. М. Проблеми правового регулювання корпоративних і партнерських відносин: монографія. К.: Наук. -дослід. Ін-т приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. 166 с.
10. Гончарова Н. М. Господарське товариство з одним учасником – новела Цивільного кодексу України. URL: http://www.minjust.gov.ua/0/3816

ОХОРОННІ АГЕНТСТВА ТА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СУБ'ЄКТИ НЕДЕРЖАВНОЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Асєєв Роман, старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП
aseevroman61@gmail.com
Коджебаш Валерія, студентка 4 курсу спеціальності Право Одеського інституту МАУП

Проблеми правоохоронної діяльності і безпеки здавна посідали важливе місце. Ще Т. Гоббс вважав «основним призначенням держави забезпечення безпеки і запобігання «війні всіх проти всіх». І. Кант також вважав «основною метою держави підтримання правопорядку та «торжества права». Теоретично окремі положення правоохоронної діяльності оформилися тільки у другій половині XX ст.

Правоохоронна діяльність практично завжди визначається як державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку вповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування. Поняття недержавної правоохоронної діяльності, в тому числі детективної, з'явилося в Україні лише в 90-х рр. XX ст.

Безпекою підприємств, як правило, займаються недержавні охоронні агентства та інші недержавні суб'єкти. Складовими системи забезпечення безпеки особи та підприємництва є державна та недержавна системи. Сьогодні в Україні діють, як ми вже з`ясували, численні служби безпеки підприємств, банків та фірм, організації, що спеціалізуються у сфері фізичного та юридичного захисту громадян, охоронної діяльності, тобто вже склалася система суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності. Недержавні суб'єкти забезпечення безпеки підприємства представлені:

1) приватними охоронними та детективними підприємствами;

2) консалтинговими та інформаційними службами;

3) комерційними та власними службами безпеки підприємства;

Часто сюди включають навчальні центри, профільні факультети ЗВО, науково-дослідні інститути.

Суб'єктів безпеки підприємства можна класифікувати за такими ознаками. Залежно від приналежності:

1) власні служби безпеки;

2) самостійні комерційні чи державні організації.

Суб'єктів саме недержавної правоохоронної діяльності, як правило, класифікують так:

1) колективні та індивідуальні;

2) в яких ця діяльність виступає як основна діяльність (приватні охоронці), та ті, в яких ця діяльність не є основною (освітні заклади, що готують фахівців у галузі безпеки),

3) комерційні (основною метою яких є одержання прибутку) і некомерційні;

4) ті, що виконують свої функції у межах публічно-правових відносин (громадські помічники органів внутрішніх справ, добровільні громадські об'єднання, створені для захисту державного кордону, адвокати, які спеціалізуються у галузі кримінального права), та ті, що виконують свої функції у сфері як публічного, так і приватного права (приватні детективи або охоронці, недержавні служби безпеки, приватні нотаріуси);

5) ті, хто здійснює цю діяльність на постійній професійній основі (приватні охоронці, адвокати), і ті, для кого вона не є основним родом занять (наприклад, фахівці навчальних закладів, що готують кадри для недержавних правоохоронних структур, народні дружинники).

Можна виділити основні ознаки недержавної правоохоронної діяльності та суб'єктів її здійснення.

Види недержавної правоохоронної діяльності:

• некомерційна та комерційна;

• охоронно-детективна та правозахисна;

• освітня діяльність у галузі недержавної правоохоронної діяльності;

• діяльність, що здійснюється на користь індивідуально визначених осіб та діяльність, що здійснюється на користь необмеженого кола осіб.

Значна кількість приватних структур займається:

а) питаннями інформаційної, протипожежної, комерційної та екологічної безпеки;

б) розробкою та постачанням програмно-технічних засобів;

в) наданням послуг щодо охорони об'єктів, захисту інформації.

Найпоширенішими напрямами діяльності охоронних організацій як специфічного виду недержавних правоохоронних суб'єктів є: охорона приміщень та перевезень, автостоянок; підготовка професійних тілоохоронців; консультації; встановлення в будівлях технічних засобів безпеки; охорона масових заходів; створення систем криптографічного захисту інформації, спільне з поліцією патрулювання.

Перспективними, оскільки попит на них зростає, видами послуг у сфері безпеки вважають збір та надання інформації щодо кредитоспроможності бізнес-партнерів і надійності угод, надання комплексних послуг охорони підприємств, супроводження вантажів і цінностей,

технічного захисту, підготовки кадрів для захисту інформації. Значний попит на ці послуги пред'являють комерційні банки і фінансові компанії [78].

Детективна приватна діяльність охоплює сферу безпеки підприємництва і не втручається до сфери інших видів правоохоронної діяльності. Приватна детективна діяльність направлена на пошук, збирання та фіксацію інформації, розшуку людей, майна та тварин, установлення фактів та з'ясування різних обставин на замовлення клієнтів [37, с. 160]. Для реалізації зазначеної мети суб'єкти приватної детективної діяльності за договором надають приватні детективні послуги із застосуванням методів та засобів, що не заборонені законодавством України. Взагалі, ми погоджуємось з думкою, що право на використання зброї у ході детективної діяльності може бути предметом дискусії.

Дослідники розмежовують функції суб'єктів правоохоронної діяльності. За С. Юрко, «основними функціями недержавної правоохоронної діяльності є: охоронна; превентивна; правозахисна; детективна; функція карної або адміністративної юстиції».

Отже, все це підтверджує, що недержавні суб'єкти правоохоронної діяльності беруть участь у здійсненні основних видів правоохоронної діяльності. Саме цим вони забезпечують економічну безпеку суб'єкта господарювання, разом з державними правоохоронними органами.

Суб'єкти охоронної діяльності відіграють значну роль у протидії правопорушенням проти власності. У контексті нашого дослідження нас цікавить правовий статус приватних охоронних підприємств, що надають послуги забезпечення безпеки підприємства за договором, та внутрішніх служб безпеки підприємств.

Компаративістський аналіз функцій державних та недержавних органів охорони дозволяє стверджувати, що «приватні охоронні агентства, згідно з Законом України «Про охоронну діяльність» здійснюють практично ті ж самі функції, що і спеціалізовані державні органи забезпечення охорони». Отже, і державні, і недержані суб'єкти охоронної діяльності виконують одну з головних правоохоронних функцій – охоронну і запобігають правопорушенням.

Пункт 20 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» до повноважень поліції зараховує «здійснення на договірних засадах охорони фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності», як і у недержавних охоронних служб. Отже, призначенням суб'єктів приватної охоронної діяльності є здійснення охоронної функції.

Діяльність служб безпеки підприємств не врегульована в Україні день на законодавчому рівні, але є низка підзаконних актів. Наприклад, Постанова КМУ від 25 квітня 2012 р. «Про затвердження Порядку організації робіт із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів» покладає «обов'язок

забезпечення громадського порядку під час футбольних змагань на служби безпеки стадіонів та футбольних клубів».

Тобто, приватні охоронні підприємства та служби безпеки підприємств є суб'єктами недержавної правоохоронної діяльності. Поступово в Україні сформувалися приватні юридичні фірми, що називають себе приватними детективними агентствами.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук Ю. В. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи: навч. посіб. К.: Видавничий дім «Скіф»: КНТ, 2008. 372 с.
2. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібник. [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.]; К.: Правова єдність, 2009. 544 с.
3. Бугайчук К. Л. Інститут приватних детективів за кордоном : порівняльно-правовий аналіз. Право і безпека. 2016. № 1 (60). С. 7–13.
4. Готовкіна К. Шерлок Холмс по-українськи: коментарі до Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». URL: https://radako.com.ua/news/sherlok-holms-po-ukrayinski-komentari-do-zakonu-pro-privatnu-detektivnu-rozshukovu-diyalnist
5. Керницький І. С. Конкурентна розвідка підприємств: курс лекцій. Львів: Ліга-Прес, 2015.
6. Качинський А.Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи. Інститут проблем національної безпеки; Національна академія Служби безпеки України. К., 2004. 472 с
7. Пунда О. Приватна охоронна та детективна діяльність (перспективи правового регулювання). Вісник Львівського університету, Серія юридична. 2009. Вип. 48. С. 151–159.
8. Франчук В. І. Детективна діяльність у сфері економічної безпеки: навчальний посібник. Львів: ЛьДУВС, 2016.С. 76–107.

СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Каракасіді Олена, кандидат наук з державного управління, доцент, доктор філософії в галуз права МКА/МАУП, професор МКА, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП

karakasidi68@ukr.net

Як відомо, під культурою розуміють сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом історії. Цей термін вживають також в інших значеннях, характеризуючи ступінь освіченості, виховання або визначення рівня досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової роботи. У структурі професійної культури можна виділити культуру етичну, економічну, політичну, правову, інформаційну, які природно з різним ступенем досконалості наповнюють зміст професійної культури представників різних професій. Але для представника певної професії кожний з названих компонентів буде або відігравати вирішальну роль, або мати другорядне значення, стосовно ж представника юридичної професії необхідно визнати як головний компонент культуру правову.

Правова культура визначається як якісний стан правової організації суспільства, реального функціонування його правової системи, що відображає досягнутий рівень розвитку в сфері правового регулювання соціальних відносин [4, с.115].

При цьому варто зауважити, що особливу увагу тут необхідно звернути на систему деонтологічних вимог, які пред’являються до юристів стосовно культури та є важливими складовими предмету науки юридичної деонтології (крім правової культури юриста): етична культура, політична культура, естетична культура, психологічна культура, екологічна культура, економічна культура, інформаційна культура. Усі ці компоненти складають деонтологічний кодекс юриста.

Моральна культура посідає одне з найважливіших місць в особистій культурі юристів. Це можна пояснити характером та сферою їхньої діяльності, а також завданнями, які стоять перед ними в межах професійного обов´язку. Адже їхня робота пов’язана зі забезпеченням прав і свобод громадян, виконанням обов´язку перед суспільством і державою, зі служінням праву, а, отже, справедливості, що ставить до всіх працівників юридичної сфери високі моральні вимоги.

Особливо слід підкреслити важливе значення моральної культури в умовах кризового стану сучасного суспільства, в умовах реформування державного апарату, системи правоохоронних органів, військового стану тощо. За таких обставин зростає необхідність

залучення до юридичної діяльності найбільш вихованих у моральному плані, безумовно надійних та стійких духом працівників.

Для працівників юридичної сфери знання про принципи та ідеали моралі вважаються необхідними, оскільки дають змогу зробити моральний вибір, тобто визначити свою лінію поведінки відповідно до соціального ідеалу, приймати рішення в межах закону, яке б не суперечило потребам та інтересам суспільства. Це, у свою чергу, стверджує авторитет юридичної професії, сприяє підвищенню авторитету права, а, отже, зміцненню режиму законності та правопорядку. Аморальні вчинки працівників юридичних установ призводять до значних втрат духовного та матеріального характеру, правового нігілізму, свавілля влади.

В літературі до основних ознак правової культури юриста відносять: 1) глибокі, всебічні та фундаментальні знання теорії права та інших галузей права; 2) глибоке знання чинного законодавства та інших правових норм – джерел права України; 3) навички реалізації норм чинного законодавства та вміння їх правильно тлумачити; поважливе ставлення до права; 4) дотримання норм чинного законодавства у процесі юридичної практичної діяльності і повсякденному житті [2, с.51].

У професії юриста моральні принципи виконують специфічні функції. Вони допомагають орієнтуватися у найбільш складних, нормативно не визначених ситуаціях, що дає змогу приймати нестандартне рішення, яке не суперечить інтересам справи в цілому. Завдяки усвідомленню принципів моралі, що склалися в колективі службовців юридичної установи, виникає можливість програмування дій окремих співробітників, гарантування впевненості щодо виконання ними професійного обов’язку на належному рівні. Моральні принципи також забезпечують стабільність мікроклімату в колективі, а, отже, стабільність його роботи, що є необхідною умовою функціонування всіх правоохоронних органів. З іншого боку, дотримання принципів моралі у своїй професійній діяльності оберігає працівників юридичних служб від аморальних вчинків, вчинення яких породжує серед громадян недоброзичливе ставлення, недовіру, а в окремих випадках — люту ненависть до служителів Феміди.

Принципи демократизму, законності як система вимог найбільше характерні для сфери державного управління, яке здійснюється у формі законодавчої діяльності. Ці принципи істотною мірою впливають на регламентацію правотворчого процесу і передбачають дотримання таких вимог: здійснення законодавчих повноважень тільки компетентними органами та в порядку, визначеному юридичною процедурою, урахування інтересів народу взагалі та окремих соціальних груп населення, надання права народу на самостійне визначення шляхів та перспектив соціально-політичного та економічного розвитку.

Таким чином, визначаючи нормативну основу регулювання юридичної діяльності, слід ураховувати існування в моралі основоположних ідей, які поряд з нормами моралі мають

більш узагальнюючий характер, однак при конкретизації їх змісту щодо юридичної практики, надається можливість формулювання більш детальних правил, які доповнюють загальну картину ідеальної моделі поведінки юристів.

За своєю суттю право – складне соціальне явище, і тому може характеризуватись як засіб упорядкування суспільних відносин (управління та регулювання), сукупність особливих правил поведінки, міру значущості чи цінності людини для інших суб´єктів, форма суспільних відносин тощо.

Як зазначає О.Ф. Скакун, правові норми – це загальнообов'язкові, формально визначені в нормативно-правових актах правила поведінки, що встановлені (санкціоновані) державою, охороняються, захищаються і гарантуються нею. Їх особливість полягає у тому, що вони є: правилом поведінки представницько-зобов'язуючого, регулятивного формально-визначеного характеру; загальнообов'язкове до виконання всіма суб'єктами права; прийняте в суворо встановленому порядку; забезпечене всіма заходами державного впливу, аж до примуса [3, с. 245].

Таким чином, можна стверджувати, що для працівника юридичної сфері воно є непорушним правилом до здійснення своєї діяльності, підґрунтям до функціонування.

Крім того, що норми моралі виконують функцію регламентації, вони є також засобом контролю, оцінки, підтримання, забезпечення зв'язків та відносин соціальних груп, класів, прошарків у соціальному середовищі. Головне полягає в тому, що вони забезпечують нормальну життєдіяльність суспільства та особистості, впливають на поведінку людини через її самосвідомість, самооцінку, мотиви до установки. У професії юриста знання та сприйняття норм морального спілкування є необхідною умовою виконання своїх обов´язків, що зумовлено організаційно-управлінським характером юридичної діяльності, потребою безпосереднього спілкування з людьми.

Особливістю їх взаємодії у юридичній діяльності є те, що окрім норм права, що є основоположними для юриста, існують випадки, коли чинне законодавство не у повній мірі відповідає фактичним реаліям життя. Саме у таких випадках на допомогу юристу приходять норми моралі, звичаї ділового обороту тощо. Враховуючи загальні відомості про добро і зло, а також наявні правові норми юрист вирішує поставлені перед ним завдання.

Робота юриста пов'язана з поведінкою людей у сфері регульованих правом відносин. Йому доводиться стикатися з досить інтимними взаєминами людей, вникати в їхні складні душевні стани, вирішувати конфліктні ситуації, мати справу з людськими пристрастями, вторгатися в духовних світ людини, виступати в ролі арбітра, педагога-вихователя.

У зв'язку з цим в правовій роботі багато чого залежить від особистісних якостей юриста, від педагогічних здібностей, від уміння встановлювати і підтримувати контакти з

людьми, від знання основ загальної психології і однієї з її галузей - юридичної психології. Юридична робота не може успішно вестися без знання психології злочинної поведінки і особистості злочинця, судової психології, пов'язаної з судочинством, виправної психології та педагогіки, психології осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, тобто без професійної психологічної підготовки. Крім того, від юриста-керівника, а в цій ролі юристи виступають досить часто, потрібне знання основ управлінської психології та педагогіки.

Таким чином, професійна культура правника залишається актуальним питанням при підготовці сучасних правників і посідає особливе місце в його системі цінностей передусім як зовнішній прояв та реалізація ціннісних орієнтирів у зв'язку зі здійсненням своєї професійної діяльності. Так, безпосередня юридична діяльність, здійснювана в різних формах юристами, неможлива без дотримання ними моральних засад суспільства, а рівень культури впливає, з одного боку, на успіх їхньої діяльності, а з іншого – формує узагальнену думку як про фах юриспруденції в українському суспільстві, так і про право, справедливість, повагу до закону і власне фахівців в галузі права.

Список використаних джерел:

1. Гусарєв С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навч. посіб. К.: Знання, 2008. 495 с.

2. Осауленко О. І. Юридична деонтологія: навч. посіб. К.: Істина, 2008. 224 с.

3. Скакун О. Ф. Юридична деонтологія: підручник. Перек. з рос. Харків: Еспада, 2008. 400 с.

4. Сливка С. С. Юридична деонтологія: підруч. Вид. 2-є, перероб. і доп. К.: Атіка, 2012. 296 с.

5. Юридична деонтологія: підруч. Вид. 2-ге. Ткаченко В. Д. та ін.; за ред. В. Д. Ткаченка. Х., Одіссей, 2008. 256 с.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Асєєв Роман, старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП
aseevroman61@gmail.com

Анотація. Розбудова демократичної, соціальної, правової держави є важливим завданням сучасного українського суспільства. Гуманізм як один з основних принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань та реформування кримінально-виконавчої системи стає важливою складовою демократичних змін у суспільстві, що орієнтується на цивілізовані міжнародні стандарти.

Annotation. Building a democratic, social, legal state is an important task of modern Ukrainian society. Humanism as one of the main principles of criminal law enforcement, execution and serving of punishments and reformation of the criminal law enforcement system is becoming an important component of democratic changes in society, which is oriented towards civilized international standards.

Незважаючи на військові події, всупереч ворогу наша країна продовжує входження до світового співтовариства, а це, в свою чергу, означає, що наша держава при розробці та прийнятті нових законодавчих актів повинна керуватись не тільки змістом національних правових норм, але й міжнародними правовими актами, зокрема, міжнародними стандартами з прав людини. Одним із пріоритетних напрямів правової реформи в Україні є створення такої правової системи, яка б сприяла можливості максимального розширення та захисту прав і свобод людини незалежно від умов, в яких вона перебуває.

За період існування України як незалежної держави права і свободи засуджених до позбавлення волі були істотно розширені, що суттєво наблизило умови утримання цієї категорії громадян до міжнародних стандартів. Разом з тим, чинне законодавство України наразі ще не повною мірою відповідає існуючим міжнародним стандартам, що обумовлює теоретичну і практичну значущість дослідження цієї проблеми.

Сфера застосування кримінальних покарань завжди була і залишається однією з найбільш вразливих у житті суспільства та державної політики. І це не дивно, оскільки основним змістом покарання є застосування примусу і правообмежень до особи. Саме у цій діяльності ризик зловживань щодо особи, яка зазнала правообмежень, а отже позбавилася певної міри захисту, є дуже високим.

Розглядаючи поняття «державна політика у сфері виконання покарань і пробації», зазначимо, що окремі аспекти проблеми реалізації державної політики у сфері виконання покарань були предметом досліджень багатьох вчених.

Якщо звернутися до європейського законодавства в цій сфері, то, наприклад, в Європейських пенітенціарних правилах йдеться про пенітенціарну політику. У багатьох нормах Кримінально-виконавчого кодексу України законодавець говорить про державну політику у сфері виконання кримінальних покарань або про державну політику у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), однак не дає їх визначення. У Роз'ясненні Міністерства юстиції України «Формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу – головна умова практичних змін у Державній пенітенціарній службі України» містяться словосполучення «державна політика пенітенціарної служби», «державна політика кримінально- виконавчої системи», «пенітенціарна політика України».

Як відомо, у 2022 році Уряд ухвалив Стратегію реформування пенітенціарної системи до 2026 року, якою передбачено розвиток функціонування пробації як окремого напряму пенітенціарної діяльності. Власне метою Стратегії є створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань, що гарантуватиме безпеку суспільства і забезпечуватиме соціальну адаптацію засуджених та осіб, взятих під варту.

Як вказано у Стратегії, «у пенітенціарній системі протягом останніх років вдалося досягти таких результатів: утворено нові органи та установи, зокрема Департамент з питань виконання кримінальних покарань як міжрегіональний територіальний орган Мін'юсту із статусом юридичної особи публічного права, державні установи "Центр пробації", "Генеральна дирекція Державної кримінально-виконавчої служби України", "Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України"; створено Єдиний реєстр засуджених та осіб, взятих під варту; проведено заходи з оптимізації діяльності установ виконання покарань та їх підприємств; частково здійснено ремонти камер, будівель та споруд установ виконання покарань і слідчих ізоляторів з метою покращення умов утримання засуджених та осіб, взятих під варту; забезпечено постачання до установ виконання покарань та слідчих ізоляторів продуктів харчування належної якості, переглянуто та розширено переліки продуктів харчування, предметів першої потреби, інших речей та предметів, які засуджені та особи, взяті під варту, можуть отримувати в посилках (передачах) та бандеролях, купувати в крамницях слідчих ізоляторів, установ виконання покарань і зберігати при собі; створено умови для функціонування мультирежимних установ виконання покарань; розширено можливості доступу засуджених до Інтернету; запроваджено модель здійснення альтернативних заходів та санкцій (пробації), яка передбачає поєднання нагляду та надання

соціальної, психологічної та іншої підтримки для забезпечення виправлення засуджених і їх повернення до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві тощо.

Зауважимо, що під час реформування пенітенціарної системи державна політика у вказаній сфері має базуватись на принципі наступності, при врахуванні позитивних аспектів чинної кримінально-виконавчої політики й відповідного галузевого законодавства. Сам же зміст державної політики у сфері виконання покарань на сучасному етапі зумовлюється низкою різнорівневих детермінантів, а основними тенденціями стає оптимізація пенітенціарної системи, її адаптація до існуючих міжнародних стандартів поводження із засудженими та забезпечення її відповідності очікуванням громадськості та викликам соціального розвитку.

Державна політика у сфері виконання покарань і пробації як соціально-правовий феномен, що передбачає і нормативне закріплення на рівні легітимізованих суспільним схваленням та легалізованих рішеннями правомочних державних органів, і практичну реалізацію таких норм, має у своїй реалізації базуватись на специфічних принципах.

Дослідниками сформовано неоднозначні позиції як щодо змісту поняття «принципи політики у сфері виконання покарань», так і стосовно їх співвідношення з принципами кримінально-виконавчого права, кримінально-виконавчого законодавства й діяльності кримінально- виконавчої (пенітенціарної) системи. Принципи політики у сфері пробації окремо на рівні фундаментальних досліджень не розглядались.

На думку М. Кутєпова, принципами кримінально-виконавчої політики є основні положення, якими керуються як суб’єкти її формування, так і суб’єкти реалізації на практиці в ході виконання всіх передбачених законом кримінальних покарань, чітко визначених кримінально-виконавчим законодавством методами, засобами, формами й силами [4, с. 7].

Доцільним, на нашу думку, є виокремлення В.Я. Конопельським принципів формування та реалізації пенітенціарної політики й функціонування пенітенціарної системи України:

1. Принцип різноманітності видів та підвидів пенітенціарних установ, що враховує необхідність і доцільність роздільного (ізольованого) тримання окремих категорій засуджених.

2. Принцип розміщення пенітенціарних установ на території держави з урахуванням оптимального поєднання вимог відбування покарання засудженими переважно у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх місця проживання до засудження.

3. Принцип організації праці засуджених, як правило, на власних підприємствах пенітенціарних установ. Розглянуті нами принципи пенітенціарної політики, а також інші основні положення правової політики України в цій галузі, висвітлені в численних працях вітчизняних учених, тісно взаємопов'язані, доповнюють один одного і вимагають комплексного застосування в процесі реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [3, с.105].

За результатами аналізу завдань майбутньої політики у сфері виконання покарань і пробації вважаємо за можливе виділити наступні провідні напрями її реформування: узгодження із загальносоціальною політикою; повна демілітаризація пенітенціарної системи та подальша інтеграція з інститутами громадського контролю; забезпечення засудженим добровільної трудової зайнятості та рівного доступу до освіти; удосконалення методик індивідуальної роботи із засудженими з метою їх ресоціалізації; удосконалення системи медичного обслуговування та психологічного супроводу; удосконалення правової бази та організаційно-управлінської основи забезпечення безпеки засуджених під час відбування покарань; реформування кадрової політики органів та установ виконання покарань; адекватна оптимізація фінансування реформи до меж, необхідних для виконання поставлених завдань.

Підсумовуючи викладене, можемо зробити висновок, що за останнє десятиріччя в Україні поетапно здійснено ряд заходів щодо реалізації міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі. З метою подальшого поліпшення роботи із досліджуваних питань та поступової реалізації в Україні практики відбування кримінальних покарань у виді позбавлення волі, що застосовується у найбільш розвинутих країнах світу.

Список використаних джерел:

1. Автухов К. А., Гель А. П., Колб О. Г. Права і законні інтереси засуджених до позбавлення волі в умовах реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: монографія / за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2015. 246 с.

2. Богатирьов І.Г., Копотун І.М., Пузирьов М. С. Порівняльне кримінально-виконавче право: навч. посіб. / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2013. 140 с.

3. Конопельський В. Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі: поняття, зміст, реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 472 с.

4. Кутєпов М. Історичні етапи становлення кримінально-виконавчої політики України. Європейські перспективи. 2014. № 10. С. 115-116.

5. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України / Богатирьов І. Г., Джужа О. М., Богатирьова О. І. та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Київ: Атіка, 2010. 344 с.

РОЗДІЛ 3. СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

СТРЕС ЯК ФАКТОР ЕМОЦІЙНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Григораш Володимир, магістрант, спец. «Психологія»
Прокоф'єва-Акопова Светлана, кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
Одеського інституту МАУП .
lana_svet1@ukr.net

Анотація. Дослідження видів та причин стресу, реакцій на стрес, проявів та наслідків, способів подолання стресу є вкрай важливим, адже стрес призводить до захворювань серця, захворювань дихальної системи та суїцидальних проявів. Взагалі, стрес може бути причиною виникнення психосоматичних розладів [3].

Annotation. Researching the types and causes of stress, reactions to stress, manifestations and consequences, ways to overcome stress is extremely important, because stress leads to heart diseases, diseases of the respiratory system and suicidal manifestations. In general, stress can be the cause of psychosomatic disorders [3].

Кожен день у світі люди відчувають стрес та його фізичні або емоціональні прояви. Це не тільки дорослі, але і діти як найбільш уразлива верства населення Стрес може бути пов'язаний зі зміною клімату, дискримінацією, насильством, потраплянням в нові нестандартні ситуації, переїзди, спілкування з друзями, романтичні стосунки, станом здоров'я близьких, сімейними справами, роботою та робочими питаннями, станом власного здоров'я, страхом смерті, переломними етапами в житі, фінансовими складнощами, наслідками пандемій, соціально-політичною ситуацією в країні тощо [1].

Відповідно до статистики ВООЗ, захворювання серця посідають перше місце у світі за кількістю смертей с позначкою у вісімнадцять мільйонів осіб щорічно. У співвідношення з загальною смертністю в світі станом на 2023, яка складає більше, ніж шістдесят один мільйон осіб, смертність внаслідок захворювання серця займає майже третину [4].

Для вивчення проблематики та спільних концепцій стресу треба звернути увагу на роботу Клода Бернара, який показав, наскільки важливо підтримувати постійність «внутрішнього середовища»; концепцію «гомеостазу» Кеннона, «загального гормону «гомеостазу», «загальнотканинного гормону» Франка Гартмана та його теорію

кортикостероїдів, спостереження Дастіна над «каріокластичними отрутами», «післяопераційною хворобою», лікувальну дію лихоманки, чужорідних білків та інших «неспецифічних терапевтичних засобів»; «нефротоксичних сироваток» Масугіі до «затискача Гольдблатта» для створення експериментальної ниркової гіпертензії. Ключовим моментом цього об'єднання було положення про те, що всі живі організми можуть реагувати на стрес як такий, і що в цьому відношенні основна модель реакції завжди однакова, незалежно від агента, який викликає стрес. Саме цей синдром видатний Ганс Сельє називає загальним адаптаційним синдромом, а його порушення - хворобами адаптації [2].

Аналіз наукового матеріалу свідчить, що дослідників все частіше цікавлять особливості проявів переживання стресу на психологічному рівні. Дослідники аналізують характер та зміни в структурі діяльності, роль емоційних факторів поведінки, стійкість різних когнітивних функцій, що забезпечують ефективність обробки інформації. Цими питаннями в дослідженнях стресу цікавляться багато психологів, фізіологів, фахівців з психології праці, інженерної психології та менеджменту (Л. М. Аболін, В. А. Бодров, О. М. Валуйко, Н. Є. Водоп'янова, Р. М. Грановська, Д. О. В. Гошкодеря, Л. Джуелл, Л. А. Китаєв-Смик, Т. Кокс, І. Д. Ладанов, Р. Лазарус, Л. Є. Паніна, Р. А. Тигранян, О. Я. Чебикін, Ю. В. Щербатих та інші). Значна кількість досліджень присвячена також вивченню специфічності за різних стресових умов (Є. І. Бистрицька, В. А. Бодров, Я. Віткін, Л. А. Китаєв-Смик, О. С. Копіна, Н. В. Самоукіна, В. А. Татенко, О. Я. Чебикін, О. В. Щербатих, О. В. Щербатих, О. В. Щербатих, О. М. Черепанова, М. Борневасер, Д. Грінберг, Г. Купер та Л. Леві) [4].

Метою дослідження було вивчення стресу та його проявів у сучасної особистості.

Для досягнення визначеної мети було проведено емпіричне дослідження за допомогою методики Кіршевої Т.В. та Рябчикової Т.В. «Самооцінка стресостійкості особистості» [5]. Методика спрямована на виявлення опірності стресу. Результати рівнів проявів стресостійкості представлені в таблиці 1.

Як свідчать результати, що представлені в таблиці 1., високий рівень визначено у 3-х осіб (11.11%), середній рівень показали 7 осіб (25,93%), низький рівень виявлено у 17 осіб (62,96%).

Таблиця 1.

«Кількісні показники рівнів стресостійкості»

Рівні	Абсолютні (особи)	Відносні %
Високий	3	11.11
Середній	7	25.93
Низький	17	62,96

Проаналізувавши результати дослідження стресостійкості особистості, для наочності ми визначили відсоткове співвідношення результатів психодіагностичного дослідження стресостійкості. Його представлено на рисунку 1.

Як свідчать результати, які представлені на рисунку 1. високий рівень визначено у 11.11% респондентів, середній рівень виявлено у 25.93%, низький рівень є переважним – у 62.96% респондентів. Тобто, домінує низький рівень.

Рис. 1. Відсоткове співвідношення кількісних показників рівнів стресостійкості

На підставі проведеного емпіричного дослідження визначено, що загальний рівень стресостійкості переважно низький, тому ми розробили рекомендації щодо поліпшення емоційної сфери та підвищення стресостійкості. З даної проблемою можна використовувати таку психокорекцій ну методику, як аутогенне тренування Йоганна Генріха Шульца, яку він запропонував у 1932 році. Ця психологічна методика спрямована на відновлення динамічної рівноваги гомеостатичних механізмів людського організму, порушених унаслідок стресу. Терапевтичні ефекти методів автономного тренування обумовлені трофотропною реакцією, яка виникає в результаті розслаблення з підвищенням тонусу парасимпатичного відділу вегетативної нервової системи, що, в свою чергу, допомагає нейтралізувати негативну стресову реакцію організму. Методи аутогенного тренування можна розділити на «нижчу ступінь», що включає в себе вправи на релаксацію і самонавіювання, і «вищу», спрямовану на введення пацієнта в трансові стани різної глибини та інтенсивності. У найвищому ступені аутогенної техніки глибокі психологічні проблеми, витіснені конфліктом у несвідоме, можна вирішити за допомогою візуальних образів, щоб отримати глибше розуміння себе [3].

На підставі проведеного аналізу науково-психологічної літератури з проблеми дослідження стресостійкості ми зробили наступні висновки:

1. Стрес – це суб'єктивна реакція, що відображає внутрішній фізіологічний і психічний стан людини на певні обставини.

2. Існують наступні види стресу та формі стресу: дістрес, еустрес, фізіологічний стрес, психологічний стрес, емоційний стрес, інформаційний стрес, гострий стрес, хронічний стрес.

3. Існують такі стадії стресу: стадія тривоги, стадія опору, стадія виснаження;

На підставі проведеного емпіричного дослідження ми зробили наступні висновки:

4. Встановлено що переважний рівень стресостійкості є низький (62.96%);

5. Виявлено що найменш вираженим рівнем стресостійкості є високий (11.11%);

6. На підставі проведеного аналізу результатів емпіричного дослідження стресостійкості особистості ми розробили рекомендації щодо покращення, поліпшення емоційної сфери та підвищення стресостійкості за допомогою аутогенного тренування Шульца.

Таким чином мета нашої роботи досягнуто.

Список використаних джерел:

1. Бардин Н.М., Жидецький Ю.Ц., Кіржецький Ю.І. та ін. Стресостійкість: навчальний посібник / за ред. Я. М. Когута. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 204 с.
2. Овчаренко. О.Ю. Психологія стресу та стресових розладів: навч. посіб. / Уклад. К.: Університет «Україна», 2023. 266 с.
3. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
4. https://www.who.int/ru/health-topics/cardiovascular-diseases#tab=tab_1
5. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u278/shamne_a.v._test_samoocinka_stiykosti_do_stresu.docx

ІННОВАЦІЇ В ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Якимова Вікторія, студентка 4-го курсу спеціальності «Менеджмент»
Одеського Інституту МАУП
Поленчук Вікторія, старший викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування
Одеського інституту МАУП vpolenchuk@i.ua

Анотація. Розглянуто особливості застосування інноваційних цифрових рішень в готельному господарстві в умовах глобалізації

Annotation. The peculiarities of the application of innovative digital solutions in the hotel industry in the conditions of globalization are considered

Сучасні напрями розвитку готельної індустрії мають вирішальне значення для оптимізації її економічного потенціалу. Поява передових цифрових технологій у сфері електронної комерції та вплив глобальних подій призвели до змін у споживчих звичках, що неминуче вимагає невідкладних реакцій від готельно-ресторанного бізнесу. Застосування інноваційних цифрових рішень, таких як віртуальна та розширена реальність, активно використовується для поліпшення користувацького досвіду та маркетингових стратегій.

Аналіз останніх тенденцій та викликів в електронній комерції є важливим для підприємств цієї галузі, оскільки вони не тільки прагнуть адаптуватися до змін, а й успішно використовувати нові можливості для підвищення своєї конкурентоспроможності та надання якісних послуг для своїх клієнтів [1].

Використання платформ електронної комерції створюють унікальні можливості для збільшення чисельності клієнтів у галузі гостинності, а також покращенню ефективності їх обслуговування. Це особливо цінно, оскільки такі платформи працюють цілодобово, надаючи можливість бронювання навіть уночі.

На сучасному етапі, особливого значення набуває цифровізація послуг.

Цифровізація є одним із головних трендів у готельному господарстві. Це включає впровадження мобільних додатків та платформ для спрощення процесів реєстрації та обслуговування гостей. Гості можуть самостійно забронювати номери, зареєструватися онлайн та використовувати цифрові ключі для доступу до своїх кімнат і навіть замовляти послуги, не виходячи з номеру. Це не тільки економить час, але й підвищує зручність для клієнтів, зменшуючи навантаження на персонал. Штучний інтелект(ШІ) та чат – боти зараз також широко використовуються в готельному бізнесі для обробки даних й прогнозування потреб клієнтів. Наприклад, чат-боти, засновані на ШІ, можуть відповідати на

часті запитання, допомагати у вирішенні проблем та надавати інформацію про послуги готелю цілодобово. Використання ШІ також дозволяє збирати дані про вподобання гостей та пропонувати персоналізовані рекомендації, що значно покращує їхній час перебування у готелі[2].

Широкого розповсюдження зараз набуває Інтернет речей (IoT), який дозволяє підключати різні пристрої у готельних номерах до єдиної системи управління. Гості можуть керувати освітленням, кліматом, шторами, замками дверей та іншими аспектами своєї кімнати за допомогою смартфона або голосових команд. Крім того, готелі можуть використовувати IoT для моніторингу витрат енергії, оптимізації загальних витрат та підвищення рівня безпеки.

Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR) дають можливість готелям створювати віртуальні тури по номерах і громадських зонах для майбутніх гостей. Вони можуть побачити номер до бронювання, що допомагає у виборі і підвищує задоволеність клієнтів. Деякі готелі також використовують AR для надання додаткової інформації у вигляді інтерактивних елементів, наприклад рекомендацій про ресторани та пам'ятки, що знаходяться поруч з готелем.

Сучасні екологічні технології все частіше використовуються в практиці, оскільки вони підвищують енергоефективність та зменшують шкідливий вплив на довкілля. Встановлення сонячних батарей, впровадження систем для вторинного використання води, мінімізація пластикових відходів та залучення програм збереження енергії є важливими екологічними ініціативами сьогодення. Еко-готелі стають все більш популярними серед гостей, які піклуються про навколишнє середовище.

Вагомого значення набуває персоналізація послуг. Завдяки сучасним технологіям готелі можуть збирати дані про вподобання гостей і пропонувати персоналізовані послуги. Наприклад, відомості про харчові вподобання або активності можуть допомогти готелям надавати індивідуально підібрані послуги, що робить перебування більш комфортним і приємним. Це також дозволяє готелям створювати лояльні програми, які задовольняють конкретні потреби гостей.

Автоматизація процесів і використання штучного інтелекту дозволяють знижувати витрати та оптимізувати роботу персоналу, що підвищує ефективність готельного господарства. Крім того, розвиток цифрових технологій і мобільних додатків спрощує процеси бронювання, реєстрації та отримання послуг, що підвищує зручність для клієнтів та мінімізує час очікування. Це особливо важливо для бізнес-мандрівників, які цінують швидкість та простоту обслуговування.

Зараз, основна частина роботи на рецепції виконується в «шахматці» готелю, яка знаходиться в програмі Ultra та є переліком усіх номерів готелю по вертикалі та періодів дат по горизонталі. Використовуючи програму, менеджери можуть бачити завантаженість номерів та контролювати такі процеси, як поселення, бронювання та виселення. «Шахматкою» дуже зручно користуватися, більш того, інтерфейс таблиці можна налаштувати під будь-які потреби закладу[3].

В сучасних умовах, широким попитом користуються бокчейн-технології, які забезпечують високий рівень безпеки трансакцій та зберігання даних. Вони можуть бути використані для забезпечення прозорості при оплаті, безпечного зберігання інформації про клієнтів, а також для створення надійних й лояльних програм. В свою чергу, гості отримують можливість безпечно оплачувати послуги та зберігати бонуси, що сприяє підвищенню довіри клієнтів до закладу гостинності.

Big Data та аналітика дозволяють готелям ефективно аналізувати потреби клієнтів і робити прогнози. Збираючи інформацію про клієнтів, готелі можуть краще розуміти, які послуги та пропозиції мають найбільший попит. Це допомагає у створенні таргетованих маркетингових компаній, оптимізації ресурсів та покращенню перебування гостей.

Значне зростання та розповсюдження цифровізації готельних процесів збільшує необхідність у кібербезпеці. Готелі зобов'язані захищати персональні дані своїх гостей. Тому інвестиції в кібербезпеку стали важливою складовою готельного бізнесу. Вони забезпечують не лише безпеку особистої інформації гостей, але й підвищують довіру до готелю, що є важливим аспектом в умовах посилення конкуренції.

Таким чином, інновації в готельному господарстві докорінно змінюють підходи до обслуговування клієнтів, управління ресурсами та ведення бізнесу загалом. Сучасні технології дозволяють готелям не тільки поліпшити якість послуг, а й забезпечувати персоналізацію обслуговування, що є ключовим чинником у підвищенні лояльності клієнтів. Гості все частіше очікують індивідуальний підхід, який враховує їхні вподобання , попередній досвід і спеціальні запити. Це робить перебування у готелі не просто комфортним, а незабутнім.

Список використаних джерел:

1.Воляник Г., Колінько Н., Шутка С. Інноваційні цифрові технології електронної комерції у готельній індустрії. Інновації та технології в сфері послуг та харчування.2(12), с.28-33 Режим доступу: https://journals.chdtu.ck.ua/index.php/itsf/article/view/115
(дата звернення 05.11.2024 р.)

2.Баженова С., Пологовська Ю., Канцур І. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в умовах сьогодення. Економіка та суспільство. 2022. № 38. Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1280(дата звернення 04.11.2024 р.)

3.Безручко Л., Білоус С., Філь М. Готельне господарство України в умовах війни: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка та суспільство. 2023. № 47. Режим доступу: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-43. (дата звернення 05.11.2024 р.)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛЬНОГО ПРОЖИВАННЯ ТА СПОСОБИ УНИКНЕННЯ “СИНДРОМУ СУСІДСТВА”

Сапега Павло, студент 4 курсу спеціальності «Психологія»
Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
housefit.2017@gmail.com
Нерубасська Алла , д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ» МАУП
saylor03@ukr.net

Анотація. В тезах розглядається проблема “синдрому сусідства”, який виникає при тривалих стосунках. Акцентується увага на важливості відкритого спілкування для відновлення емоційного зв’язку і близькості між партнерами.

Abstract. The thesis addresses the problem of “roommate syndrome” that occurs in long-term relationships. The importance of open communication to restore emotional connection and intimacy between partners is emphasized.

Вступ. “Синдром сусідства” стає все актуальнішим у сучасному житті, оскільки багато людей живуть в умовах обмеженого простору, що створює ідеальне середовище для конфліктів. Сучасні технології не завжди компенсують потребу в живому спілкуванні, а високий рівень стресу повсякденного життя позначається на емоційному стані. Недостатні навички вирішення конфліктів ускладнюють взаємодію між партнерами. Все це підкреслює важливість комунікації та розвитку емоційного інтелекту у стосунках.

Постановка проблеми. Більшість пар одружуються з надією на довге і щасливе життя в коханні. Проте, реальність часто виглядає інакше. Коли життя наповнюється дітьми, рахунками, роботою та безсонними ночами, пари можуть опинитися у ситуації, схожій на життя сусідів по кімнаті. Цей синдром описує випадки, коли стосунки трансформуються з романтичних у щось на кшталт ділової угоди, що складається зі спільних обов’язків і справ. Романтика, любов і прихильність поступаються місцем буденній рутині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сім’я – це соціальне місце та умова постійної реалізації власного досвіду, знань, без яких неможлива наступність поколінь і, як наслідок, гармонічне існування й розвиток людської спільноти [1]. На динаміку сімейних стосунків почали звертати увагу завдяки дослідженням таких учених як: І.Я. Бахофен, який написав книгу “Материнське право” (1861), Дж.Ф. Мак-Леннан, автор дослідження “Первісний шлюб” (1865), Л.Г. Морган, який створив працю “Первісне суспільство” (1877). Л.Б. Шнейдер, Л.А.

Файнберг, Е.Берн, Е.Фромм, К.Г. Юнг, А.Адлер, А.С. Співаковська, В.В. Бойко, у своїх роботах розглядали сімейні взаємини та варіації поєднання різноманітних інтересів у сім'ї. Емоційні взаємини вивчав Л.Я. Гозман, а значущість таких стосунків досліджували О. Кронік і К. Кронік. Вчені фокусувалися на розв'язанні питань, пов'язаних із закономірностями виникнення, розвитку, стабілізації та розпаду емоційних і значущих взаємин у парі.

Мета цього дослідження полягає у вивченні "синдрому сусідства" в тривалих відносинах. Дослідження має на меті надати рекомендації щодо відновлення емоційного зв'язку та подолання рутинності у взаєминах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожні відносини, на початковому етапі, наповнені захопленням. Усе виглядає новим і незвичайним. Це той етап взаємин, коли обидва партнери активно прагнуть зацікавити один одного. Проте, довготривалі стосунки можуть бути складними, особливо при спільному проживанні. Життя стає напруженим, іскра згасає. Шляхи часом перетинаються через спільні обов'язки, відносини можуть видаватися дружніми, але романтика зникає. Людина, яка колись була джерелом пристрасті, сприймається лише як співмешканець. Виникає ситуація, при якій партнер скоріше нагадує сусіда по кімнаті, ніж коханого і проблема в тому, що партнер, на певному етапі відносин починає сприйматись як друг. Пара стає просто двома людьми, які ділять одне житло і певні обов'язки. Життя стає комфортним, що призводить до самозодовленості, а коли рутина стає більш насиченою, з'являється прірва у розумінні бажань та очікувань. Втома від повсякденних справ, робота та домашні турботи унеможливлюють знаходження часу для спільних справ. У результаті, стосунки перестають бути пріоритетом. Емоційний зв'язок починає слабшати."Синдром сусідства" поширений серед багатьох пар і може розвиватись настільки повільно, що усвідомлення цього факту відбувається занадто пізно.

Коли люди зайняті і жонглюють безліччю обов'язків, легко відсунути любов і близькість для зосередження на повсякденних справах. На перший погляд, це може здаватись практичним. Робота може бути напруженою. Можуть бути діти або домашні тварини, які вимагають багато часу. Можливо, є зобов'язання по догляду за літніми родичами. Або це може бути просто особливо стресовий період року. А можна просто хотіти прожити день, і навіть відчувати, що добре виконувати справи окремо. Саме так починається "синдром сусіда по кімнаті" для багатьох пар. Якоїсь миті пара може виявити себе в цікавому місці: у них багато спільного (дім, обов'язки, діти), і все ніби рівно і добре, але чогось бракує. Ні чоловік, ні дружина не можуть згадати, коли вони востаннє пристрасно цілувалися, та й взагалі із задоволенням проводили час удвох [2].

Ось деякі загальні ознаки синдрому сусідства:

- ускладнення в спілкуванні;

- відчуття меншої інтимності;
- відчуття відсутності прив’язаності та романтики;
- відчуття, що життя, окрім взаємних зобов’язань, розділені;
- відчуття, що стосунки не є пріоритетом;
- відчуття відсутності підтримки.

Необхідне розуміння того, що емоційна недоступність може мати руйнівний вплив на стосунки [3]. Комунікація є ключем до будь-яких відносин і її брак може призвести до віддаленості між партнерами. Пари, що страждають від “синдрому сусідства”, не лише уникають серйозних розмов, але й взагалі перестають спілкуватися.

Важливим елементом сімейного життя є любовна або сексуальна близькість. Секс не є важливим для всіх стосунків, але відсутність близькості може бути серйозним знаком. Коли партнери справді хочуть одне одного на фундаментальному, емоційному та фізичному рівні, їхнє сексуальне життя залишатиметься яскравим, активним і взаємно приємним. А тому, коли це бажання згасає, може виникнути більш глибоке емоційне відсторонення [4].

Визнання що стосунки знаходяться не на належному рівні, дається складно, але, “it takes two to tango” [5]. При довгострокових стосунках, у повсякденному житті відбуваються відштовхуючі речі, такі як домашня нерівність, виснаження, відсутність допомоги тощо. Ці проблеми реальні і вимагають вирішення. Виправлення синдрому потребує відкритого і чесного спілкування.

Необхідно приділяти час, щоб зрозуміти почуття кожного. Вивчення управління конфліктами і визначення додаткових стресів, навчать цінувати стосунки, а активне слухання і обговорення, навіть якщо вони незручні, походять з любові, де спільна мета - відновлення відносин.

Висновок. “Синдром сусідства” виникає, коли новизна спільного проживання зникає, і пари потрапляють у рутину. Це може проявлятися по-різному, але найчастіше партнери втрачають увагу до своїх стосунків у повсякденному житті.

Важливо пам'ятати, що комунікація повинна бути постійною. Визначивши свої стилі спілкування, можна легше подолати труднощі, які виникають під час рутинного життя. Кожен партнер має вислуховувати бажання та потреби іншого, відповідати за свої дії і прагнути до розвитку.

Також необхідно дбати про себе, зберігати свою індивідуальність, займаючись хобі, що буде приносити в стосунки нові емоції, допоможе уникнути втоми від спілкування і створить нові теми для розмов. Комунікація - ключ до здорових стосунків.

Список використаної літератури:

1. Психологія сім'ї: підручник / за ред. В. М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.
2. Синдром сусіда по кімнаті. Електронний ресурс. URL: https://mors.in.ua/love/3867-syndrom-susida-po-kimnati-tykhyi-ubyvcia-stosunkiv.html
3. Емоційна недоступність: невидима стіна у стосунках. Електронний ресурс. URL: https://ukr-ednist.com.ua/emoczijna-nedostupnist-nevydyma-stina-u-stosunkah/
4. Психолог назвав 3 ознаки того, що пара страждає від "синдрому сусіда по кімнаті". Електронний ресурс. URL: https://uazmi.org/news/post/ff83b33d7f257ec31b63a86074039258
5. It takes two to tango. Електронний ресурс. URL: https://buki.com.ua/blogs/it-takes-two-to-tango/

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФІЛАКТИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

Бочарова Яна, студентка 1-го курсу магістратури спеціальності «Психологія», Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ» МАУП

Нерубасська Алла, д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінк
ових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ» МАУП
saylor03@ukr.net

Анотація. В тезах піднімається питання важливості комплексного дослідження та профілактики агресивної поведінки підлітків.

Abstract. The theses address the importance of comprehensive research and prevention of aggressive behavior in adolescents.

Вивчення агресивної поведінки є важливим насамперед для розробки стратегій, які допоможуть запобігти та виправити таку поведінку. Вона вивчалася різними підходами, включаючи етологічний, соціально-філософський, перинатальний, теорії соціального навчання та впливу. Агресивна поведінка визначається як ряд дій, спрямованих на завдання шкоди іншим особам або об’єктам. Це може включати фізичну агресію, вербальну агресію, непряму агресію та інші форми агресивних дій [8].

Сутність проблеми полягає в зростанні випадків негативної поведінки серед підлітків, що включає агресивну поведінку. Це викликає серйозні соціальні та психологічні проблеми, які вимагають ефективних стратегій та заходів для їх профілактики. Негативні наслідки нерозв’язаної проблеми може призвести до серйозних наслідків, таких як психічні розлади у підлітків, соціальна ізоляція, проблеми у навчанні та навіть правопорушення. Це впливає не лише на самих підлітків, але й на їхні родини та суспільство в цілому.

Агресивна поведінка серед підлітків є глобальною проблемою, яка охоплює різні соціальні та культурні контексти. Згідно з дослідженнями, значний відсоток підлітків стикається з агресивною поведінкою, що вимагає негайного втручання.

Ця проблема має велике наукове значення, оскільки дозволяє глибше зрозуміти причини та механізми виникнення агресії серед підлітків. Це, своєю чергою, сприяє розробці ефективних методів профілактики та втручання.

Використання комплексного підходу до профілактики агресивної поведінки включає взаємодію психологів, педагогів та батьків. Це є відносно новим напрямком у психології.

Такий підхід дозволяє враховувати всі аспекти життя підлітка та забезпечувати більш ефективну профілактику.

Дослідження у цій сфері сприятиме покращенню психічного здоров'я підлітків та створенню безпечного та підтримувального середовища для їхнього розвитку, що є надзвичайно актуальним для українського суспільства.

Мета дослідження. Визначити ефективність комплексного підходу до профілактики агресивної поведінки у підлітків шляхом аналізу та оцінки взаємодії між психологами, педагогами та батьками.

Серед українських вчених, які досліджували агресивну поведінкуможна виділити С. Дмитрієву та О. Мачушник. Серед зарубіжних вчених- це А. Бандура, А. Басс, Л. Берковіц, Р. Берон, Р. Уолтерс, Е. Фромм, В. Христенко та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом багатьох років тема агресивної поведінки є важливою та досліджувалась з раннього етапу становлення психології. Отже, розглянемо погляди деяких вчених.

З. Фрейд – засновник психоаналізу, вперше розкрив своє розуміння агресії в книзі «Інша сторона принципу задоволення». Він вважав, що агресія є поєднанням Еросу (лібідо, творчий принцип) і Танатосу (смерть, деструктивний принцип), причому останній є сексуальним і смертним інстинктом та об'єднаною силою цих двох принципів. З. Фрейд вважав, що людське насильство є проявом і свідченням біологічного інстинкту смерті. Танатос протистояв Еросу і прагнув повернутися до неорганічного стану. Але чи можна в цьому випадку прожити достатньо довго, щоб пережити природну смерть? З. Фрейд, писав, що існують механізми, які протидіють основній його функції – внутрішній агресії.

Відповідно до теорії фрустрації, агресія не є автоматичним інстинктом глибоко в тілі, а викликана фрустрацією, тобто труднощами суб'єкта діяти цілеспрямовано або досягти ситуації, в якій він або вона бореться. Теорія стверджує, що, по-перше, насильство часто виникає через розчарування, а подруге, розчарування часто призводить до насильства [10, с. 5-12].

При цьому З. Фрейд, не надавав великого значення феномену агресії і вважав, що лібідо та інстинкт самозахисту, що домінує, силами людини. Його учень А. Адлер у 1908 році ввів концепцію агресивних стимулів [9, с. 201], як універсальних («базових») інстинктів як принцип, що об'єднує психологічні та біологічні явища. Тому всі примітивні потяги, як би вони не проявлялися, сприйнятливі до цього основного стимулу. Агресивний інстинкт – це психічна енергія, яка компенсує (за допомогою агресивних засобів) фізичні недоліки індивіда.

Одночасний вияв статевих і агресивних інстинктів, причому останні (за Адлером) завжди є домінуючими. Далі А. Адлер описує агресивний інстинкт (імпульс) як спосіб його подолання (перешкоди, перешкоди на шляху до мети, вимоги життя), отже, адаптація [9, с. 5].

Опис Басса-Даркі був розроблений А. Бассом і А. Даркі у 1957 році для виявлення агресивних і ворожих реакцій. Агресивність вважається рисою особистості, що характеризується деструктивними тенденціями, особливо у сфері суб'єкт-об'єктних відносин. Ворожість розуміється як реакція на негативне ставлення і сприйняття людей і подій. Коли А. Басс і А. Даркі розробили опитувальник для розрізнення агресивних і ворожих проявів, вони виділили такі типи поведінки:

1. Фізична агресія – застосування фізичної сили до іншої людини.

2. Непряма агресія – спрямована манівцем на іншу особу або ні на кого не спрямована.

3. Роздратування – прояв негативних емоцій (поганий характер, грубість) при найменшій збудливості.

4. Негативізм – це перехід від пасивного опору до активної боротьби проти усталених звичаїв, правил та законів.

5. Образа – заздрість та ненависть до оточення за дійсні та вигадані дії.

6. Підозрілість – від недовіри та обережності до переконання, що інші змовляються та завдають шкоди.

7. Вербальна агресія – прояв негативних емоцій через форму (крик, вереск) і зміст (лайка, погрози) вербальних відповідей.

8. Почуття провини – висловлює можливе переконання суб'єкта в тому, що він є поганою людиною, що чинить зло, а також докори совісті, що відчуваються ним. [5, с 35].

Агресивна поведінка підлітків може бути симптомом проблем із психічним здоров'ям, особливо серед підлітків чоловічої статі. Оскільки хлопчики та підлітки вважаються в суспільстві сильними та невразливими, вони, як правило, уникають висловлюватись або говорити про такі емоції, як смуток чи страх. В результаті їх почуття можуть проявлятись у вигляді злості або агресії. Однак підліткова агресивна поведінка властива не тільки хлопчикам.

Агресивна поведінка у підлітків є серйозною проблемою, яка може мати негативні наслідки як для самих підлітків, так і для їхнього оточення. Важливість профілактики агресивної поведінки полягає у створенні безпечного та опорного середовища, що сприяє здоровому розвитку молоді. Комплексний підхід, який включає взаємодію психологів, педагогів та батьків, є ключовим елементом у розв'язання цієї проблеми. Тому що, тільки завдяки допомозі та правильного підходу можна запобігти багатьох наслідків, які можуть бути спровоковані завдяки неправильно підходу батьків та інших дорослих, які відіграють велику

роль у становленні підлітка. [4] Підлітковий вік не є проблемою, він стає проблемою тоді коли батьки або педагоги не в змозі допомогти людині, яка тільки починає свій життєвий шлях.

Які ж є основні аспекти комплексного підходу? Робота з підлітками: психологічна підтримка підлітків включає індивідуальні та групові консультації, тренінги з управління емоціями та розвиток соціальних навичок. Освітні програми спрямовані на інформування підлітків про наслідки агресивної поведінки та навчання конструктивним способам вирішення конфліктів [6].

Взаємодія з педагогами: професійний розвиток педагогів передбачає навчання методам розпізнавання та реагування на агресивну поведінку. Важливим аспектом є створення безпечного середовища у школах, впровадження програм позитивної поведінки та підтримка толерантності [7, с. 99].

Робота з батьками: консультації та тренінги для батьків допомагають їм зрозуміти причини агресивної поведінки та навчитися ефективним методам виховання. Підтримка сімейних відносин сприяє зміцненню емоційних зв'язків між батьками та дітьми, що знижує рівень агресії [8].

Комплексний підхід до профілактики агресивної поведінки у підлітків дозволяє ефективно знижувати рівень агресії, що позитивно впливає на психічне здоров'я та соціальні взаємини підлітків. Створення безпечного та підтримувального середовища у школах сприяє кращій академічній успішності та загальному добробуту учнів. Робота з батьками допомагає зміцнити сімейні відносини, що є ключовим фактором у профілактиці агресивної поведінки [1].

Таким чином**,** агресивна поведінка визначається як ряд дій, спрямованих на завдання шкоди іншим особам або об'єктам. Це може включати фізичну агресію, вербальну агресію, непряму агресію та інші форми агресивних дій.

Вивчення агресивної поведінки є актуальним сьогодня, оскільки це допомагає краще зрозуміти підлітків, їх проблеми, прояви агресії та іншу девіантну поведінку. Це є важливим для розробки стратегій, що допоможуть запобігти та виправити таку поведінку.

Список використаних джерел:

1. Агресія серед підлітків - розбираємось, впливаємо, розв'язуємо проблему. Psyhologist. URL: https://psyhologist.com.ua/agresiya-sered-pidlitkiv-prichini-naslidki-ta-shlyaxi-rozvyazannya-problemi-najkrashi-sposobi-poperedzhennya-ta-upravlinnya/

2. Божок О. Феномен фрустрації в психологічній теорії та практиці. Збірник наукових праць. К.: вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2015. № 2. С. 87–95.

3. Борейко В. І. Організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти України та зарубіжних країн. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. 2020. Вип. 1 (23). С. 5–14.

4. Дитяча агресія - чому вона виникає, які наслідки має та як її коригувати - найкращі поради та рекомендації. Psyhologist. URL: https://psyhologist.com.ua/dityacha-agresiya-prichini-naslidki-ta-metodi-korektsii-poradi-ta-rekomendatsii/

5. Науковий вимір соціально педагогічних проблем сьогодення. м. Ніжин, 25 трав. 2023 р. 2023. С. 36–38.

6. Психологічна допомога підліткам з проблемами агресивності - ефективні методи та підходи. Psyhologist. URL: https://psyhologist.com.ua/psixologichna-dopomoga-pidlitkam-z-problemami-agresivnosti-efektivni-metodi-ta-pidxodi/ (дата звернення: 23.09.2024).

7. Психологічна практика в закладах освіти: організація та проведення / В. Кириленко та ін. м. Київ. 2017. С. 99.

8. Суржанова Ю. Агресивність підлітків та шляхи її подолання. URL: https://psymag.info/article/agresivn-st-p-dl-tk-v-shlyahi-podolannya-1594974666/

9. The Cambridge Handbook of Violent Behavior and Aggression / ed. by A. T. Vazsonyi, D. J. Flannery, M. DeLisi. Cambridge University Press, 2018. 808 p.

10. Tordjman S. Aggressive behavior: a language to be understood. 2022. No. 48. P. 4–13.

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК КЛЮЧ ДО ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Бичкова Сніжана магістр 2 курсу спеціальності «Менеджмент»
Одеського інституту МАУП
Кузнєцова Ольга – кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування
Одеського інституту МАУП olkuzya80@ukr.net

Анотація. *Стаття висвітлює основні аспекти стратегічного планування як важливого інструменту управління підприємством у сучасних умовах. Розглянуто етапи, інструменти та значення стратегічного планування для досягнення довгострокових цілей, підвищення конкурентоспроможності та адаптації до змін зовнішнього середовища. Окреслено ключові виклики, які постають перед підприємствами у процесі стратегічного планування, та підкреслено важливість використання сучасних методів і підходів для ефективного управління та розвитку.*

Abstract. *The article highlights the key aspects of strategic planning as an essential tool for enterprise management in modern conditions. It examines the stages, tools, and significance of strategic planning in achieving long-term goals, enhancing competitiveness, and adapting to changes in the external environment. Key challenges faced by enterprises in the strategic planning process are outlined, emphasizing the importance of using modern methods and approaches for effective management and development.*

Стратегічне планування є фундаментальним інструментом управління підприємством, що спрямоване на досягнення довгострокових цілей та адаптацію до динамічного бізнес-середовища. У сучасних умовах швидких технологічних змін, глобалізації та зростаючої конкуренції підприємства змушені розробляти ефективні стратегії, що дозволяють їм утримувати позиції на ринку та розвиватися.

Стратегічне планування – це комплексний процес, що спрямований на формування довгострокових цілей підприємства, визначення шляхів їх досягнення та адаптацію до змін у зовнішньому середовищі [1, с. 87]. Він є основою для управління підприємством, забезпечуючи йому стабільний розвиток і конкурентоспроможність. Цей процес охоплює кілька ключових аспектів, кожен з яких має велике значення для успіху компанії.

По-перше, це визначення місії та візії. Місія та візія є базовими елементами стратегічного планування. Місія – це формулювання основної мети існування підприємства, яка відповідає на запитання: «Для чого існує компанія?» Місія визначає напрямок діяльності підприємства, його цінності та ключові принципи. Візія – це уявлення про бажане майбутнє

підприємства, якого воно прагне досягти у довгостроковій перспективі [2, с. 59]. Вона служить орієнтиром для визначення стратегічних цілей та напрямків розвитку.

Чітке формулювання місії та візії дозволяє компанії зосередити зусилля на досягненні узгоджених результатів і мотивує співробітників працювати на досягнення спільної мети.

По-друге, аналіз середовища. Аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища допомагає підприємству оцінити свої можливості, ризики та обмеження. Основні методи аналізу включають SWOT-аналіз, який дозволяє виявити сильні (Strengths) та слабкі (Weaknesses) сторони підприємства, а також можливості (Opportunities) та загрози (Threats) зовнішнього середовища та PESTLE-аналіз, що забезпечує аналіз політичних (Political), економічних (Economic), соціальних (Social), технологічних (Technological), правових (Legal) та екологічних (Environmental) факторів, що впливають на діяльність підприємства [3, с. 107-109].

Ці інструменти дозволяють керівництву підприємства визначити потенційні ризики та можливості, які можуть вплинути на досягнення стратегічних цілей.

По-третє, формулювання стратегії. На основі аналізу середовища підприємство розробляє варіанти стратегічних дій, які допомагають досягти поставлених цілей. Основні етапи формулювання стратегії включають: визначення ключових напрямків розвитку, розробку конкретних заходів для реалізації поставлених цілей та узгодження ресурсів, необхідних для досягнення стратегічних пріоритетів. Стратегія має бути реалістичною, адаптованою до умов ринку та враховувати можливості підприємства.

В-четвертих, реалізація стратегії. Цей етап передбачає впровадження розроблених стратегічних планів у діяльність підприємства. Основні аспекти реалізації стратегії включають: розробку операційних планів і проєктів, виділення ресурсів (людських, фінансових, технологічних) та встановлення відповідальних осіб за виконання завдань. Для успішної реалізації стратегії важливо забезпечити комунікацію між різними рівнями управління та залучити персонал до виконання стратегічних цілей.

У-п’ятих, моніторинг і контроль. Моніторинг і контроль є завершальним, але не менш важливим етапом стратегічного планування. Він дозволяє оцінювати ефективність реалізації стратегії, визначати досягнення запланованих результатів і виявляти проблеми. Основні завдання [4]:

- Оцінка виконання цілей – аналіз досягнутих результатів порівняно із запланованими.

- Виявлення відхилень – ідентифікація невідповідностей між планом і фактичними результатами.

- Коригування стратегії – внесення змін у плани відповідно до нових умов або змін у зовнішньому середовищі.

Ефективний моніторинг забезпечує підприємству можливість гнучко реагувати на виклики та зберігати конкурентоспроможність.

Стратегічне планування – це багатогранний і динамічний процес, що дозволяє підприємствам визначати свої цілі, використовувати наявні можливості та ефективно реагувати на виклики ринку. Кожен із етапів цього процесу – від формулювання місії до моніторингу – відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності, зростання та успіху організації [5, с. 14].

У процесі стратегічного планування підприємства широко використовуються різноманітні інструменти та методи, які допомагають аналізувати ситуацію, визначати стратегічні пріоритети та забезпечувати ефективне управління. Серед найбільш популярних підходів можна виділити наступні:

SWOT-аналіз є одним із основних інструментів, який дозволяє виявити сильні та слабкі сторони підприємства, а також визначити зовнішні можливості та загрози [3, с. 107]. Цей метод забезпечує комплексний підхід до аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів, впливаючи на стратегічні рішення.

Матриця Бостонської консалтингової групи (BCG) використовується для аналізу портфеля продуктів або бізнес-напрямів [3, с. 108]. Вона допомагає оцінити рентабельність, потенціал зростання та доцільність інвестицій у різні сегменти бізнесу, що дозволяє підприємству оптимізувати свої ресурси.

Метод сценаріїв передбачає моделювання різних варіантів розвитку подій і оцінку їхнього можливого впливу на діяльність організації [3, с. 109]. Завдяки цьому методу керівництво може підготуватися до непередбачуваних ситуацій і розробити гнучкі стратегії для подолання ризиків.

Balanced Scorecard (BSC) є ефективним інструментом для оцінки реалізації стратегій [6, с. 149]. Цей метод дозволяє оцінювати досягнення цілей не лише через фінансові показники, але й за допомогою нефінансових критеріїв, таких як задоволеність клієнтів, внутрішні процеси та розвиток персоналу.

Кожен із цих інструментів сприяє підвищенню точності стратегічного планування, забезпечуючи підприємству можливість розробляти ефективні та адаптивні стратегії для досягнення своїх цілей.

Стратегічне планування відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного управління підприємством, сприяючи досягненню його стратегічних цілей. Воно допомагає узгодити діяльність всіх підрозділів організації, забезпечуючи єдність зусиль та напрямків розвитку. Завдяки стратегічному плануванню підприємство може посилити свою

конкурентоспроможність, ефективно використовуючи власні сильні сторони і своєчасно реагуючи на зовнішні загрози.

Цей процес дозволяє організації бути гнучкою та адаптивною до змін у зовнішньому середовищі, що є надзвичайно важливим у сучасному динамічному бізнес-кліматі. Крім того, стратегічне планування сприяє оптимізації ресурсів, забезпечуючи їх раціональне використання для досягнення максимальних результатів. Зрештою, воно створює міцну основу для довгострокової стабільності та сталого розвитку підприємства, дозволяючи йому впевнено рухатися до поставлених цілей і зберігати лідируючі позиції на ринку.

Стратегічне планування, хоча й є важливим інструментом управління підприємством, супроводжується низкою викликів, які можуть ускладнювати його реалізацію. Одним із головних факторів є невизначеність і динамічність зовнішнього середовища, що створює труднощі для прогнозування майбутніх подій і розробки ефективних стратегій. Постійні зміни економічних, політичних та технологічних умов ускладнюють адаптацію планів до реальних обставин.

Суттєвою перешкодою є також брак достовірних даних або їхня ненадійність, що обмежує можливості для точного аналізу та обґрунтування управлінських рішень. Крім того, впровадження стратегічного планування часто стикається з опором з боку персоналу або керівництва, які можуть виявляти небажання змінювати усталені підходи до роботи чи адаптуватися до нових умов.

Ще одним викликом є недостатній рівень кваліфікації в застосуванні сучасних інструментів планування. Відсутність досвіду чи знань у використанні таких методів, як SWOT-аналіз, матриця BCG чи Balanced Scorecard, може призводити до неефективності стратегічного процесу та помилкових рішень. Подолання цих викликів потребує активної роботи над розвитком компетенцій, впровадженням новітніх технологій і створенням сприятливого середовища для змін.

Висновки. Стратегічне планування є фундаментальним елементом управління сучасним підприємством, що відіграє ключову роль у його довгостроковому розвитку та конкурентоспроможності. Цей процес дозволяє підприємству не лише визначати стратегічні цілі, але й розробляти ефективні шляхи їхнього досягнення з урахуванням динамічних змін у ринковому середовищі.

Успіх стратегічного планування залежить від здатності підприємства аналізувати свої внутрішні можливості та слабкі сторони, ідентифікувати зовнішні загрози та можливості. Особливе значення має здатність підприємства адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, таких як економічна нестабільність, технологічні інновації чи зміни в поведінці

споживачів. Це забезпечується регулярним моніторингом і контролем реалізації стратегії, що дозволяє вчасно вносити корективи у відповідь на нові виклики та можливості.

Однак стратегічне планування супроводжується викликами, зокрема невизначеністю зовнішнього середовища, опором змін з боку персоналу та браком кваліфікації у використанні сучасних інструментів планування. Подолання цих перешкод потребує інвестицій у розвиток компетенцій працівників, покращення комунікації всередині організації та використання сучасних цифрових технологій.

Інвестування у процес стратегічного планування є необхідним кроком для забезпечення сталого розвитку підприємства. Воно не тільки оптимізує використання ресурсів, але й створює міцну основу для досягнення довгострокових цілей. Завдяки стратегічному підходу підприємства здатні залишатися конкурентоспроможними, швидко реагувати на зміни та займати лідерські позиції у своїй галузі.

Таким чином, стратегічне планування є не просто інструментом управління, а ключовою умовою успішного функціонування підприємства у сучасному динамічному світі. Його впровадження сприяє досягненню високих результатів, забезпечуючи стабільність і стійкість підприємства на ринку.

Список використаних джерел:

1. Ансофф І. Стратегічне управління. Київ: Видавництво "Альфа", 2021. 546 с.
2. Савченко В.А. Інноваційні підходи до стратегічного планування в умовах економічної нестабільності. Науковий журнал «Менеджмент XXI століття». 2022. № 3. С. 56–63.
3. Котлер Ф., Келлер К.Л. Управління маркетингом. 15-е видання. Київ: Видавництво "Кондор", 2020. 832 с.
4. Як українська HR-індустрія відповідає на виклики сьогодення та готується до майбутнього: HR Innovation Research. URL: https://fr.slideshare.net/kirillmazur1/hr-innovation-research-in-ukraine-2020-236192806 (дата звернення 26.10.2024).
5. Балабанова Л.В., Сардак О.В. Управління розвитком підприємств у сучасному ринковому середовищі. Науковий журнал «Економіка і держава». 2020. № 5. С. 12–17.
6. Mintzberg H., Ahlstrand B., Lampel J. Strategy Safari: A Guided Tour Through the Wilds of Strategic Management. 2nd Edition. Harlow: Financial Times/Prentice Hall, 2009. 406 p.

ROZWIJANIE STRATEGII PARTNERSTWA MIĘDZYNARODOWEGO W KONTEKŚCIE GLOBALIZACJI BIZNESU

DEVELOPMENT OF AN INTERNATIONAL PARTNERSHIP STRATEGY IN THE CONTEXT OF BUSINESS GLOBALIZATION

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

Puchkova Hanna, *studentka II roku studiów magisterskich na kierunku „Zarządzanie”*
Odesski Instytut „Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personełem”

Kuznietsova Olha - *doktor ekonomii, docent Zakładu Zarządzania, Finansów i Administracji, Odesski Instytut „Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personełem”, olkuzya80@ukr.net*

Moshenets Nataliia, *asystent, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska, phd.moshenets@gmail.com*

Streszczenie. *Artykuł poświęcony jest kształtowaniu strategii partnerstwa międzynarodowego jako ważnego narzędzia zwiększania konkurencyjności i rozszerzania działalności przedsiębiorstwa. Rozważane są etapy tworzenia partnerstwa, narzędzia analizy rynku współpracy międzynarodowej oraz znaczenie partnerstwa międzynarodowego dla długoterminowego rozwoju firmy. Podkreślono kluczowe wyzwania stojące przed przedsiębiorstwami w procesie nawiązywania i utrzymywania relacji międzynarodowych.*

Słowa kluczowe: *biznes, globalizacja, współpraca międzynarodowa, partnerstwo międzynarodowe.*

Abstract*. The article focuses on the development of an international partnership strategy as an essential tool for enhancing competitiveness and expanding enterprise activities. It examines the stages of forming partnerships, tools for analyzing the international cooperation market, and the significance of global partnerships for the long-term development of companies. Key challenges faced by businesses in establishing and maintaining international relationships are highlighted.*

Keywords: *business, globalization, international cooperation, international partnership.*

Анотація*. Стаття присвячена формуванню стратегії міжнародного партнерства як важливого інструменту підвищення конкурентоспроможності та розширення діяльності підприємства. Розглянуто етапи формування партнерських відносин, інструменти для*

аналізу ринку міжнародного співробітництва та значення міжнародного партнерства для довгострокового розвитку компанії. Висвітлено ключові виклики, з якими стикаються підприємства у процесі встановлення та підтримки міжнародних відносин.

Ключові слова: *бізнес, глобалізація, міжнародна співпраця, міжнародне партнерство.*

W dzisiejszym zglobalizowanym świecie firmy starają się rozszerzać swoją działalność, wykorzystując międzynarodowe partnerstwa jako jedno z kluczowych narzędzi zapewniających wzrost, konkurencyjność i innowacyjny rozwój. Współpraca międzynarodowa otwiera przed firmami możliwości rozwoju nowych rynków, przyciągnięcia inwestycji, uzyskania dostępu do najnowszych technologii i poprawy wizerunku. Opracowanie strategii partnerstwa międzynarodowego jest jednak złożonym procesem, który wymaga starannego planowania, dogłębnej analizy otoczenia i skutecznego zarządzania.

Opracowanie strategii partnerstwa międzynarodowego rozpoczyna się od analizy otoczenia zewnętrznego. Firmy oceniają szanse i zagrożenia, biorąc pod uwagę czynniki ekonomiczne, polityczne, społeczno-kulturowe i technologiczne. Taka analiza pomaga określić, jak korzystny jest rynek międzynarodowy dla rozpoczęcia współpracy. Wykorzystanie narzędzi takich jak analiza SWOT i analiza PESTLE pomaga uzyskać pełny obraz wpływu czynników zewnętrznych i wewnętrznych na perspektywy partnerstwa [1, s. 113].

Kolejnym krokiem jest zdefiniowanie celów partnerstwa międzynarodowego. Firmy powinny mieć jasność co do tego, co chcą osiągnąć poprzez współpracę: wejście na nowe rynki, ulepszenie technologii, obniżenie kosztów lub zwiększenie wydajności produkcji. Wyznaczenie celów nadaje kierunek i pozwala na opracowanie optymalnej strategii współpracy.

Ważnym etapem jest poszukiwanie potencjalnych partnerów. Może to być spółka zagraniczna, która ma wspólne interesy lub uzupełnia działalność spółki. Dokładna analiza reputacji, stabilności finansowej i doświadczenia potencjalnego partnera pomaga uniknąć ryzyka i zapewnić efektywną współpracę.

Opracowanie warunków współpracy jest kluczowym punktem w rozwoju strategii. Strony określają swoje role, obowiązki i zasady interakcji. Pomaga to uniknąć konfliktów i zapewnia spójność działań.

Wdrożenie strategii partnerstwa wymaga nie tylko przygotowania organizacyjnego, ale także skutecznej komunikacji między partnerami. Skuteczne wdrożenie wiąże się z włączeniem wspólnych projektów w działalność firmy, zarządzaniem zasobami i kontrolą realizacji zadań.

Monitorowanie efektów współpracy to etap końcowy, ale jego znaczenie jest nie do przecenienia. Ciągła analiza efektywności partnerstwa pozwala ocenić osiągane wyniki,

zidentyfikować słabe punkty i w razie potrzeby dostosować strategię do zmian w otoczeniu zewnętrznym.

Międzynarodowe partnerstwa odgrywają kluczową rolę w rozwoju nowoczesnych przedsiębiorstw, otwierając przed nimi szerokie możliwości rozwoju i wzmacniając ich pozycję konkurencyjną. Jednym z najważniejszych aspektów jest dostęp do nowych rynków, który przyczynia się do geograficznej ekspansji działalności firmy. Pozwala to firmom na znaczne zwiększenie sprzedaży, dotarcie do nowych segmentów klientów i zmniejszenie ryzyka związanego z uzależnieniem od jednego rynku. Taka dywersyfikacja obecności na rynku jest ważnym czynnikiem zapewniającym stabilność przychodów i minimalizującym wpływ kryzysów regionalnych.

Ponadto, współpraca międzynarodowa zapewnia firmom dostęp do nowoczesnych technologii, których nie zawsze mogą rozwijać samodzielnie z powodu braku zasobów lub wiedzy specjalistycznej. Jest to szczególnie prawdziwe w branżach zaawansowanych technologii, gdzie tempo innowacji jest bardzo wysokie. Partnerstwa pozwalają firmom wprowadzać innowacje, poprawiać jakość produktów lub usług oraz usprawniać procesy produkcyjne, co z kolei pomaga im stać się bardziej konkurencyjnymi na globalnym rynku.

Stabilność finansowa to kolejny ważny efekt partnerstwa międzynarodowego. Dzięki współpracy z zagranicznymi partnerami firmy mogą przyciągać dodatkowe inwestycje, co umożliwia im realizację dużych projektów, modernizację infrastruktury lub zwiększenie mocy produkcyjnych. Takie wsparcie ze strony międzynarodowych partnerów zmniejsza ryzyko finansowe i zwiększa odporność firmy na wyzwania gospodarcze.

Międzynarodowe partnerstwa pomagają również poprawić reputację firmy. Udział w globalnych projektach i współpraca z uznanymi międzynarodowymi firmami zwiększa zaufanie klientów, partnerów i inwestorów. Takie partnerstwa są często postrzegane jako dowód profesjonalizmu, rzetelności i wysokiego poziomu zarządzania. Wzmocnienie wizerunku firmy pozytywnie wpływa na jej pozycję w negocjacjach, pomaga przyciągnąć nowych partnerów i otwiera dostęp do prestiżowych rynków [2, s. 37].

W ten sposób partnerstwa międzynarodowe nie tylko przyczyniają się do wzrostu gospodarczego firmy, ale także zwiększają jej potencjał innowacyjny, stabilność finansową i reputację. Jest to wieloaspektowe narzędzie rozwoju, które pozwala firmom zintegrować się z globalną gospodarką, rozszerzyć swoje możliwości i zapewnić trwały sukces w dłuższej perspektywie.

Procesowi tworzenia międzynarodowego partnerstwa towarzyszy wiele wyzwań, które mogą utrudniać firmom efektywną współpracę. Jedną z kluczowych barier są różnice kulturowe i językowe, które wpływają na komunikację, negocjacje i podejmowanie decyzji. Różnice w wartościach, tradycjach, praktykach biznesowych i stylach zarządzania mogą prowadzić do nieporozumień, które

utrudniają uzgodnienie wspólnych celów i podejść do ich realizacji [3, s. 51]. Na przykład to, co jest postrzegane jako norma etyki biznesowej w jednym kraju, może być niedopuszczalne w innym, co stwarza ryzyko konfliktu.

Niestabilność polityczna w krajach partnerskich lub nagłe zmiany w ustawodawstwie stanowią kolejne istotne zagrożenie dla partnerstw międzynarodowych. Sankcje gospodarcze, niestabilność kursów walutowych, nowe taryfy celne lub ograniczenia w eksporcie i imporcie mogą znacząco wpłynąć na efektywność współpracy lub nawet ją uniemożliwić. Czynniki te wymagają stałego monitorowania i dostosowywania strategii firm do zmieniających się warunków.

Innym ważnym wyzwaniem jest trudność integracji nowych technologii lub procesów zaproponowanych przez partnera. Wdrożenie nowych rozwiązań może wymagać znacznych zasobów finansowych, ludzkich i technicznych, a także czasu na dostosowanie się pracowników do nowych warunków. W wielu przypadkach takie inwestycje mogą opóźnić realizację wspólnych projektów i zmniejszyć oczekiwaną rentowność.

Ponadto poziom zaufania między partnerami jest kluczowym czynnikiem we współpracy międzynarodowej. Udana współpraca opiera się na przejrzystości procesów biznesowych, wspólnym rozwiązywaniu konfliktów i wzajemnej odpowiedzialności za osiąganie wspólnych celów. Jednak w realnym świecie często pojawiają się wątpliwości co do intencji partnera, co może powodować napięcia i komplikować współpracę.

Aby sprostać tym wyzwaniom, firmy muszą opracować elastyczne strategie zarządzania ryzykiem, które uwzględniają możliwość wystąpienia nieprzewidzianych okoliczności. Skuteczne partnerstwa wymagają inwestycji w rozwój kompetencji międzykulturowych pracowników, wdrożenia adaptacyjnego podejścia do zarządzania i ustanowienia przejrzystych kanałów komunikacji. Ponadto ważne jest budowanie długoterminowych relacji opartych na wzajemnym zaufaniu, wspólnych wartościach i chęci konstruktywnego rozwiązywania konfliktów.

Tak więc, choć partnerstwom międzynarodowym towarzyszą poważne wyzwania, można je pokonać dzięki systematycznemu podejściu, ciągłemu doskonaleniu praktyk zarządzania i strategicznemu myśleniu. Pozwala to firmom maksymalizować korzyści płynące ze współpracy przy jednoczesnym zachowaniu odporności i wydajności na zmieniającym się globalnym rynku.

Wnioski. Partnerstwo międzynarodowe jest ważnym elementem strategicznego rozwoju przedsiębiorstw, który otwiera nowe możliwości wzrostu i konkurencyjności. Sformułowanie strategii współpracy międzynarodowej wymaga starannego planowania, analizy otoczenia i efektywnego zarządzania zasobami.

Pomimo wyzwań związanych z różnicami kulturowymi, politycznymi i technologicznymi, udane partnerstwa międzynarodowe zapewniają przedsiębiorstwom długoterminową stabilność, dostęp do najnowszych technologii i nowych rynków. Inwestycje w rozwój relacji

międzynarodowych stają się inwestycjami w przyszłość firmy, zapewniając jej silną pozycję w globalnej gospodarce.

Wykaz referencji:

1. Johnson G., Scholes K., Whittington R. Exploring Corporate Strategy: Text and Cases. 9th Edition. Harlow: Pearson Education, 2011. 908 p.

2. Глобалізація та міжнародне співробітництво: виклики для українського бізнесу. *Науковий журнал «Економіка і держава»*. 2021. № 7. С. 34–42.

3. Howells J., Tether B. Innovation in Services: Issues at Stake and Trends. Brussels: European Commission, 2004. 84 p.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ: МОТИВАЦІЯ ЧИ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ?

Кравець Юлія, студентка 1 курсу, спеціальності Менеджмент, ОІ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Нерубасська Алла, д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ» МАУП
saylor03@ukr.net

Анотація. В тезах проаналізована проблема мотивації та перевантаження навчання новими цифровими технологіями.

Annotation. The thesis analyzes the problem of motivation and overloading of learning with new digital technologies.

Актуальність. Сучасна освіта активно інтегрує цифрові технології, що є відображенням глобальних тенденцій цифровізації. Використання онлайн-платформ, інтерактивних додатків, ігрових навчальних середовищ сприяє підвищенню зацікавленості студентів. Водночас, надмірна кількість інформації та недостатня цифрова грамотність можуть стати причиною перевантаження.

Аналізуючи роль цифрових технологій у навчальному процесі, варто оцінити їх вплив на мотивацію та психоемоційний стан студентів, що буде подальшою метою цього дослідження.

Основний матеріал. Багатовимірність сучасної системи освіти передбачає не лише передачу знань, а й способів практичної пізнавальної діяльності, творчій досвід, ціннісні орієнтації особистості з фокусом на професійну самореалізацію. Інформаційні технології, як засіб активізації самостійного автономного навчання, пропонують необмежені можливості для реалізації прагнень студентів до саморозвитку та самовдосконалення.

Загально відомим фактом є те, що у навчальному процесі технології відіграють життєво важливу роль і мають багатоцільове призначення, оскільки студенти отримують доступ до автентичної інформації, створюють спільноти для розв’язання проблемних завдань, розробки міжнародних проєктів та наукового пошуку.

Цифрові технології можна розглядити, як інструмент мотивації в навчанні. Цифрові платформи надають можливість адаптувати навчальний матеріал під індивідуальні потреби здобувачів освіти. Використання інтерактивних елементів, таких як відеолекції, тести з миттєвим зворотним зв’язком, ігрові механіки, стимулює інтерес до навчання. Наприклад, застосування гейміфікації допомагає підтримувати довготривалу увагу і формує відчуття досягнення. Дослідження показують, що такі підходи сприяють покращенню академічних

результатів. Але при всіх можливостях та швидкому розвитку цифрових технології здобувачі освіти не встигають навчатися використовувати ту множину платформ, які пропонує ринок навчальних послуг, що приводить до перенавантаження та виснаження здобувачів освіти.

Надмірна кількість цифрових ресурсів може викликати інформаційний стрес. Часто здобувачі стикаються з необхідністю одночасно використовувати кілька платформ, що ускладнює засвоєння матеріалу. Психологи зазначають, що така ситуація може призвести до зниження мотивації та розвитку емоційного вигорання. Відсутність навичок управління часом і цифрової грамотності також поглиблює цю проблему.

Розглянемо баланс між можливостями і ризиками. Для уникнення негативного впливу цифрових технологій важливо впроваджувати їх обдумано. Освітяни мають забезпечити чітку структуру і дозування навчальних матеріалів, проводити тренінги з цифрової грамотності як для здобувачів, так й для своїх колег. Створення «цифрової екології», де акцент робиться на якість, а не кількість ресурсів, є ключовим фактором ефективного використання технологій.

Відмітимо позитивний вплив цифрових технологій на мотивацію:

- Інтерактивність: мультимедійні засоби, інтерактивні програми та навчальні ігри сприяють кращому сприйняттю матеріалу.

- Персоналізація: освітні платформи дозволяють адаптувати навчальний процес під індивідуальні потреби учня.

- Доступність знань: інтернет відкриває доступ до безмежних освітніх ресурсів, що підвищує інтерес до навчання.

- Гейміфікація: елементи гри стимулюють прагнення досягати цілей, нагороджувати учнів за прогрес [1].

Перерахуємо ризики перевантаження через цифрові технології:

- Інформаційне перенасичення: надмірний обсяг даних може викликати стрес і зниження здатності концентруватися.

- Екрани й здоров’я: привале використання гаджетів може призвести до проблем із зором, порушення сну й недостатньої фізичної активності.

- Відволікаючі фактори: соцмережі та інші цифрові розваги часто заважають зосередженню на навчанні [2; 3].

Виникає питання, а існує баланс між мотивацією та перевантаженням? Дослідники бачать цей баланс в:

- розумному використанні технологій: технології мають використовуватися для підтримки навчального процесу, а не як основний метод викладання;

- ролі викладача: має контролювати інтеграцію цифрових інструментів, запобігаючи їхньому надмірному застосуванню.

- навчанні цифрової грамотності: здобувачі освітніх послуг повинні опановувати навички ефективного пошуку й обробки інформації.

Приклади успішної інтеграції технологій у навчання:

- віртуальні лабораторії, які дозволяють учням проводити експерименти онлайн.

- використання платформ (наприклад, Google Classroom, Moodle) для організації дистанційного навчання.

- освітні програми (Duolingo, Khan Academy), які роблять навчання доступним і ефективним

За допомогою технологій сучасне суспільство може використовувати інноваційні технології не тільки для дистанційного навчання, але й протягом очного навчання, наприклад, використовування мобільного телефону задля стандартних видів роботи: пошук інформації, прослуховування/читання творів, перегляд відео, обмін повідомленнями, створення власних відео, роботу з мобільними додатками, участь у інтернет-олімпіадах. Під час уроку можна забезпечити учнів роздатковим матеріалом з QR-кодами для доступу до цікавих додатків відео-, аудіо-додатки, сайти, анімації, електронні навчальні видання, бібліотеки та ін. Але все це вимагає від викладачів рівня цифрової освіченості.

Висновок. Таким чином, на основі аналізу літературних джерел, ми прийшли до висновку, що впровадження технології в освіту можуть супроводжуватися певними труднощами, як на рівні навчального закладу, так і на рівні студентів та викладачів; також, існують зовнішні чинники, як от доступ до інтернету, та внутрішні, пов’язані з рівнем розвитку особистісних характеристик усіх учасників навчального процесу. Мотивація викладачів, само ефективність та впевненість у використанні онлайн технологій, безумовно впливає на успішність навчання студентів.

Цифрові технології в освіті – це потужний інструмент для підвищення мотивації, але їх використання потребує обережності, щоб уникнути перевантаження. Оптимальний підхід передбачає баланс між інтерактивними інструментами та традиційними методами навчання. Їх впровадження в освітній процес має враховувати психологічні аспекти, адаптивність до індивідуальних потреб та обов’язкове навчання цифровій грамотності. Лише гармонійне поєднання традиційних методів і цифрових інновацій забезпечить успішність навчання.

Список використаних джерел:

1. Державна служба якості освіти України: [Огляд цифрових інструментів для навчання] (https://sge.gov.ua/).

2. Інститут модернізації змісту освіти: Доповідь «Цифрова трансформація освіти», 2022 р.

3. Саєнко Н.С., Голуб Т.П., Лавриш Ю.Е., Лук'яненко В.В., Литовченко І.М. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес: виклики та перспективи. Монографія. 2019., 220 с. https://knushop.com.ua/index.php?route=product/product&product_id=1238&srsltid=AfmBOooJTQ8kq7Q1JeUY1wXqcBZrxL26Gmhygcn1TuudyWlTtexvz7Ic

ЧИ ЗАМІНИТЬ АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ЦІФРОВІ ПЛАТФОРМИ ЛЮДСЬКУ ПРАЦЮ: СТЕРЕОТИПИ ТА МІФИ

Сисоєва Діана, студентка 1 курсу, спеціальності «Психологія»,
ОІ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»,
Нерубасська Алла , д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ» МАУП
saylor03@ukr.net

Анотація. В тезах підняті питання про процес автоматизації, якій є загрозою для людства в контексті заміни людини машинами. Показани стереотипи та міфи, які не відповідають реальним фактам дійсності.

Annotation. In theses, raise questions about the process of automation, which is a threat to humanity in the context of replacing people with machines. Stereotypes and myths are shown, which do not correspond to the real facts of reality.

Актуальність. Сучасний світ переживає стрімкі зміни, пов'язані з розвитком технологій, автоматизації та цифрових платформ. Ці процеси впливають на структуру економіки та ринку праці, викликаючи побоювання, що машини та алгоритми повністю замінять людську працю. Особливої актуальності ця тема набуває у зв'язку з глобалізацією та переходом до цифрової економіки, що породжує численні стереотипи про майбутнє праці. У цьому контексті важливо розглянути реальний вплив автоматизації на робочі місця та з'ясувати, наскільки обґрунтовані ці побоювання. Автоматизація та впровадження цифрових платформ стають одними з ключових трендів сучасності, які активно трансформують ринок праці. Це породило страхи серед працівників та суспільства в цілому щодо можливої повної заміни людей машинами. Однак, багато таких побоювань базуються на стереотипах і міфах, що не враховують комплексний вплив технологій на економіку.

Мета: розкрити міфи та реальні факти про вплив автоматизації на ринок праці, а також проаналізувати перспективи співіснування людської праці та технологій.

Основна частина. Автоматизація завжди була рушієм прогресу, проте її сприйняття змінювалося залежно від історичного контексту. Наприклад, під час промислової революції з'явилися побоювання щодо зникнення ручної праці через появу машин, але на практиці це призвело до зростання продуктивності та створення нових галузей економіки. Сьогодні технології замінюють рутинні завдання, але водночас відкривають можливості для творчої та інтелектуальної праці. Замість того, щоб повністю усунути людський фактор, автоматизація

трансформує його роль. Стереотип про те, що технології замінять усі професії, не враховує реальність, в якій багато робіт потребують унікальних людських якостей [1]. Наприклад, у медицині роботи можуть допомагати діагностувати хвороби, але лікування та спілкування з пацієнтами потребує емпатії та розуміння. Освітня сфера також залишається залежною від людського фактору, адже взаємодія між викладачем та здобувачем освіти не може бути повністю автоматизована. Крім того, творчі професії, як-от дизайн чи література, неможливо повністю передати машинам, оскільки вони базуються на унікальному людському досвіді. Таким чином стрімке зростання "розумних інструментів" не призведе до заміни людини на роботі. Хоча таке побоювання дуже популярне.

Поширений міф про побоювання, що автоматизація призведе до масового безробіття [4]. Проте дослідження McKinsey Global Institute показують, що до 2030 року автоматизація, навпаки, створить більше робочих місць, ніж усуне. Особливо це стосується високотехнічних галузей, таких як розробка штучного інтелекту, кібербезпека чи цифровий маркетинг [5]. Навіть у традиційних сферах, наприклад, у сільському господарстві, автоматизація створює попит на нові види спеціалізації, наприклад, операторів дронів або інженерів робототехніки. Так, дійсно, деякі робочі місця можуть і будуть замінені розумними технологіями, але це також призведе до того що буде велика кількість робочих місць, не тільки на розробку, і ще на транспортування цього товару. Тому людині потрібно прийняти та адаптуватись до прогресу й нових умов праці.

Дійсно технологічний прогрес створює виклики, які вимагають адаптації суспільства та людини. Для цього необхідно зосередитися на трьох ключових аспектах: інвестиціях в перепідготовку працівників, розвитку цифрових навичок та підтримці державою ініціатив із перекваліфікації [7]. Наприклад, уряди країн, таких як Німеччина та Сингапур, уже впроваджують програми для сприяння адаптації працівників до нових умов. Такий підхід сприяє пом'якшенню наслідків автоматизації для ринку праці.

Одними з провідних науковців, які досліджували цю тему, є Карл Бенедикт Фрей та Майкл Осборн [1]. У своєму відомому дослідженні The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? (2013) вони визначили рівень автоматизації різних професій і спрогнозували ймовірність заміни певних видів праці машинами. Вони прийшли до того, що приблизно 42% простих робочих місць будуть частоково або повністю замінені. Ця робота призвела до великих дискусій стосовно ймовірності сценарію науковців. Оскільки у своїй роботі вони не врахували велику кількість нових робочих місць, починаючи від менеджерів, які будуть продавати цей товар та людей, які будуть доставляти його у різні міста та країни. Цим самим це призведе також до появи великої мотузки із робочими місцями.

Ці дослідження підтримали також Ерік Бріньолфссон та Ендрю Макафі, які у книзі The Second Machine Age (2014) обговорили баланс між втратами та вигодами автоматизації, наголошуючи на необхідності адаптації людської праці до нових умов [3]. Інші дослідники, як-от Клаус Шваб, засновник Всесвітнього економічного форуму, висвітлили цю проблему у контексті Четвертої промислової революції, зосереджуючи увагу на соціальних викликах та етичних аспектах.

Перерахуємо міфи цієї теми:

Міф 1: Технології замінять усі професії. Автоматизація здатна усунути певні види діяльності, наприклад, облік чи складання звітів, але багато професій залишаються унікальними для людини, як вже відмічалося.

Наприклад: творчість: штучний інтелект може генерувати контент, але не здатен замінити глибину людського мистецтва.

Міф 2: Автоматизація призведе до безробіття.

Дослідження McKinsey показують, що до 2030 року автоматизація створить більше робочих місць, ніж усуне.

Особливий попит матимуть сфери:

1. Розробка штучного інтелекту та IT-технологій.
2. Цифровий маркетинг і аналітика.
3. Екологічна інженерія (зміни клімату створюють нові виклики).

Міф 3: Технології — це виключно загроза.

Технології не лише усувають рутинну працю, а й полегшують життя. Наприклад: медичні роботи допомагають діагностувати захворювання швидше та точніше. Платформи на основі штучного інтелекту дозволяють персоналізувати навчання. Автоматизація у виробництві знижує витрати й робить продукцію доступнішою.

Перерахуємо факти реальності, які супроводжують сучасний процес автоматизації. По-перше це необхідність адаптації . Згідно з даними OECD, близько 14% робочих місць можуть зникнути через автоматизацію, але ще 32% зазнають трансформації [6]. Для успішної адаптації потрібні: інвестиції в освіту, тобто перепідготовка працівників та освоєння нових навичок; підтримка держави: створення умов для доступу до нових професій; гнучкість працівників: здатність швидко адаптуватися до технологічних змін.

Висновки. Автоматизація та цифрові платформи є ключовими драйверами змін на сучасному ринку праці. Однак твердження про те, що технології повністю замінять людську працю, є значною мірою перебільшенням. Професійні сфери, які вимагають емпатії, креативності та міжособистісної взаємодії, залишатимуться унікально людськими. Історія свідчить, що кожна технологічна революція супроводжувалася не тільки втратами, а й

створенням нових можливостей для працівників. Замість знищення зайнятості автоматизація трансформує її, усуваючи рутинні завдання та відкриваючи перспективи для висококваліфікованих спеціалістів. Тому людям потрібно не боятися прогресу, а виконати ключове завдання - навчитися адаптовиваться до змін.

Суспільству важливо подолати стереотипи про технологічну загрозу і розглядати автоматизацію як можливість. Відповідальний підхід до інтеграції технологій у ринок праці може забезпечити гармонійний розвиток економіки, сприяючи підвищенню добробуту та якості життя людей у всьому світі. Успішний перехід до нової реальності можливий лише за умови співпраці між урядами, бізнесом і громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1. Frey, C. & Osborne, M. The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? 2013 p. https://oms-www.files.svdcdn.com/production/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf
2. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. 2014.https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4312922/mod_resource/content/2/Erik%20-%20The%20Second%20Machine%20Age.pdf
3. Schwab, K. The Fourth Industrial Revolution. 2016. https://www.weforum.org/about/the-fourth-industrial-revolution-by-klaus-schwab/
4. McKinsey Global Institute. Automation and the Future of Work.2020/ https://www.google.com/search?q=4.+McKinsey+Global+Institute.+Automation+and+the+Future+of+Work.2020&oq=4.%09McKinsey+Global+Institute.+Automation+and+the+Future+of+Work.2020&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBBzU4OWowajeoAgCwAgA&sourceid=chrome&ie=UTF-8
5. World Economic Forum. Future of Jobs Report.2023. https://www.google.com/search?q=5.+World+Economic+Forum.+Future+of+Jobs+Report.2023.&oq=5.%09World+Economic+Forum.+Future+of+Jobs+Report.2023.&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBBzUwNmowajeoAgCwAgA&sourceid=chrome&ie=UTF-8
6. OECD . Preparing for the Future of Work. 2019. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/04/oecd-employment-outlook-2019_0d35ae00/9ee00155-en.pdf
7. UNESCO . Digital Skills for Future Workforce. 2022.

КІБЕРБУЛІНГ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТРАВМИ І ПІДТРИМКА ПОСТРАЖДАЛИХ

Косяков Богдан, студент 1 курсу, спеціальності “Психологія”, ОІ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Нерубасська Алла, д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ» МАУП
saylor03@ukr.net

Анотація. В тезах визначена проблема кібербулінгу та розкрита низка методів підтримки та допомоги постраждалим.

Annotation. The theses define the problem of cyberbullying and reveal a number of methods of support and assistance to victims.

Актуальність. У сучасному світі цифровізація суспільства відкрила нові горизонти для комунікації, але водночас породила низку проблем, зокрема явище кібербулінгу. Згідно з опитуваннями, майже половина підлітків у всьому світі хоча б раз зазнавали кібербулінгу, причому більшість постраждалих не звертається по допомогу. Психологічні наслідки кібербулінгу можуть включати тривожність, депресію, знижену самооцінку та навіть суїцидальні думки. Тому дослідження кібербулінгу та розробка ефективних методів підтримки постраждалих є актуальними завданнями для сучасної психології.

Основний матеріал. Булінг може бути традиційним і кібербулінгом. І тут ми одразу стикаємося з перепоною, а саме: інколи не можемо відрізнити їх один від одного. Розглянемо детальніше ці види булінгу. Традиційний - це той, який відбувається за особистою присутності учасників та обмежується певним простором, наприклад школою, університетом, роботою тощо [1]. Кібербулінг здійснюється дистанційно, через електронні засоби зв’язку. Кібербулінг може виражатися в погрозах, образах, соціальному виключенні, поширенні чуток і пліток, завданні шкоди репутації та перешкоджанні дружбі, обміні приватною інформацією, фотографіями чи відео проти волі людини та з метою заподіяти шкоду.

Як показують останні дослідження, кібербулінг завдає чи не найбільшої шкоди підліткам. Дослідники пояснюють цей вплив тим, що діти й підлітки багато часу проводять в інтернеті та є вразливими до впливу через мережу [2]. Кібербулінг проникає в життя куди сильніше та глибше, ніж “традиційний” булінг, адже від нього не вийде сховатися вдома.

Електронні засоби зв’язку часто роблять агресора анонімним, а отже потерпіла особа не може спрямувати свою лють на конкретного винуватця. При кібербулінгу нападник давить на постраждалого сильніше, ніж в “традиційному” булінгу [1]. Кібербулінг є унікальною формою психологічного тиску, який поєднує у собі агресивну поведінку, технологічну

перевагу агресора та ізоляцію жертви. Його наслідки різноманітні та можуть проявлятися як на емоційному, так і на поведінковому рівнях. Розглянемо емоційні наслідки. До них відносяться:

- Відчуття безпорадності. Постраждалі часто не знають, як захистити себе, особливо коли агресор використовує анонімні облікові записи чи поширює інформацію в публічному просторі.
- Втрата довіри до оточення. Люди, які зазнали кібербулінгу, починають бачити у кожному потенційну загрозу. Це може призводити до труднощів у побудові стосунків та недовіри навіть до найближчого оточення.
- Гнів і фрустрація. Постраждалі часто відчувають сильний гнів через неможливість протистояти агресору або повернути контроль над ситуацією [2].

Далі в нашому досліджені пропонуємо перерахувати поведінкові наслідки:

- Саморуйнівна поведінка. У деяких випадках постраждалі можуть вдатися до самопошкодження, вживання наркотиків чи алкоголю як способу втекти від болю.
- Втеча у віртуальний світ. Деякі люди, що постраждали від кібербулінгу, починають уникати реального життя, надмірно заглиблюючись у віртуальну реальність, що ще більше посилює їх ізоляцію.
- Агресія. Відчуття безсилля може переростати у прояви агресії до оточуючих або навіть до самих себе.

До соціальних наслідків відносяться:

- Розрив соціальних зв'язків. Постраждалі уникають спілкування, відчуваючи сором або страх осуду. Це може призводити до втрати друзів, конфліктів із сім'єю та ізоляції.
- Зниження якості комунікації. Страх стати об’єктом насмішок або критики змушує постраждалих мінімізувати контакти у соціальних мережах і в реальному житті.

До наступного виду наслідків, які називаються когнітивні наслідки, відносяться:

- Негативне мислення. Постраждалі часто починають сприймати себе крізь призму критики агресорів, що призводить до формування негативного образу «Я».
- Труднощі з концентрацією. Стрес і постійна тривога заважають виконувати повсякденні завдання, знижуючи когнітивну продуктивність.
- Формування викривленого уявлення про суспільство. Кібербулінг може змусити людину бачити світ як небезпечне і вороже місце [4].

Хоча кібербулінг має переважно психологічний характер, він також може впливати на фізичний стан:

Останній вид наслідків від кібербулінгу - це наслідки для фізичного здоров’я:

- Психосоматичні захворювання. Постійний стрес і тривога можуть викликати головний біль, порушення травлення, підвищення артеріального тиску.
- Хронічна втома. Порушення сну та емоційне виснаження сприяють відчуттю постійної втоми [3].

Особливу небезпеку кібербулінг становить для підлітків, які перебувають у процесі формування самооцінки. Постійний потік негативних повідомлень у мережі може створити викривлене уявлення про себе та сформувати стійкий комплекс неповноцінності [1].

Окрім особистого впливу, кібербулінг часто зачіпає й соціальне оточення постраждалого: сім'ю, друзів, навіть освітні колективи. Близькі люди можуть відчувати провину або безсилля через неможливість допомогти, що також призводить до емоційного напруження. Тому дуже важлива підтримка постраждалих. Іноді вони можуть самостійно подолати проблему. Дуже важливо подбати про себе, і тут може допомогти проговорення своїх почуттів. Якщо особа відчуває, що їй некомфортно говорити з кимось зі свого оточення, є телефони довіри для молоді. Можливо буде не зовсім зрозуміло як саме допоможе розмова про почуття людини, адже вона не зупинить ті жахіття які стаються з нею. В цій ситуації варто пам'ятати, що приховування почуттів може тільки погіршити ситуацію, оскільки жертва булінгу залишається наодинці з ними. У випадку, коли жертва звертається по допомогу - вона відкриває іншим свої почуття й розуміє, що є люди, які підтримують її [2].

Професійна допомога

У разі, якщо постраждала від кібербулінгу людина вже має серйозні негативні наслідки від кібербулінгу потрібно звернутися за професійною допомогою. Перерахуємо їх: когнітивно-поведінкова терапія (допомагає змінити негативні переконання, які формуються у постраждалого внаслідок кібербулінгу, психолог навчає клієнта технікам управління стресом, таких як глибоке дихання чи прогресивна м'язова релаксація, що сприяє зниженню тривоги [5]; екзистенційна психотерапія (постраждалі від кібербулінгу часто втрачають почуття мети та сенсу життя, відчуваючи порожнечу. Екзистенційна терапія допомагає дослідити внутрішні цінності людини, зосередитися на самореалізації та знайти нові джерела натхнення. Це підвищує самооцінку та повертає відчуття контролю над життям [6]); терапія прийняття і відповідальності (навчає людину приймати свої почуття (страх, сором, тривогу) без уникання чи самокритики. Терапевт допомагає клієнту фокусуватися на тому, що дійсно важливо, і розробляти стратегії, які ведуть до досягнення життєвих цілей, попри пережиті труднощі); групова терапія (створює середовище, де постраждалі від кібербулінгу відчувають, що вони не самі у своїй проблемі. Спільні обговорення допомагають усвідомити, що інші люди проходять через подібні випробування, що знижує відчуття ізоляції) тощо.

Висновок. Таким чином, наслідки кібербулінгу є багатогранними та зачіпають різні аспекти життя людини. Усвідомлення глибини цих проблем допомагає ефективніше підтримувати постраждалих та розробляти стратегії їх реабілітації. Ефективна боротьба з кібербулінгом вимагає комплексного підходу, бо постраждалим необхідно створити безпечне середовище, яке сприяє їх відновленню, зокрема завдяки підтримці сім'ї, психотерапії та груповій роботі. Поширення інформації про кібербулінг, навчання безпечному користуванню інтернетом і розвиток психологічної стійкості можуть значно зменшити кількість випадків цього явища та полегшити реабілітацію постраждалих. Таким чином, лише завдяки спільним зусиллям суспільства, батьків, освітніх закладів і професіоналів ми можемо створити безпечний цифровий простір, де кожен відчуватиме себе захищеним і підтриманим.

Список використаних джерел

1. Мельниченко Настя. ЗРОЗУМІТИ (І ЗДОЛАТИ) БУЛІНГ. Харків, 2024. https://www.yakaboo.ua/ua/zrozumiti-i-zdolati-buling.html?srsltid=AfmBOootS5L3pWnIJC7jttNgtlJvNJj_K0_myO0nL14DvCUtNYONdWpG
2. Луї Стовелл. Життя онлайн (Переклад Тетяна Кузьменко). Київ, 2022. https://book-ye.com.ua/catalog/rozvyvalni-knyzhky/zhyttya-onlajn-yak-uberehtysya-vid-kiberbulinhu-virusiv-ta-inshykh-khalep-v
3. ЛІМ Бун. Внутрішня Історія. У ритмі здорового серця. Харків, 2023 https://bookclub.ua/catalog/books/scientificpop/vnutrishnya-ictoriya-u-ritmi-zdorovogo-sercya?srsltid=AfmBOooWAKruNFGH3osQNP7-scManHCfXw1v4Q9GygGIQvqEkEShHmVk
4. Чурсіна Катерина. ЗІ МНОЮ ВСЕ ГАРАЗД, Львів 2022. https://apriori-publishing.com/product/ze-mnou-vse-garazd
5. Когнітивно-поведінкова терапія. Електроний ресурс: URL: i-cbt.org.ua/pro-kpt/

МАСОВА СВІДОМІСТЬ ТА ВПЛИВ НА НЕЇ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Южиця Іванна, студентка 1 курсу, спеціальності «Менеджмент», ОІ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Нерубасська Алла, д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ» МАУП
saylor03@ukr.net

Анотація. В тезах проведено аналіз сучасних впливів на масову свідомість.

Annotation. In theses, an analysis of modern influences on mass consciousness is carried out.

Актуальність. Масова свідомість є ключовим елементом суспільного життя, що визначає колективне сприйняття, оцінку подій та формування громадської думки. З розвитком сучасних технологій цей феномен зазнає значних змін. Інтернет, соціальні мережі, штучний інтелект та інші інновації стають як новими інструментами можливостей, так і засобами маніпуляцій. Вивчення впливу технологій на масову свідомість дозволяє зрозуміти, як цифрові платформи формують поведінку суспільства, і є актуальним для розвитку інформаційно стійкого соціуму.

В історії науки Г. Гегель у своїй Філософії духу розглядав поняття "об'єктивного духу", яке включає колективну свідомість суспільства. Він аналізував, як індивідуальні свідомості взаємодіють для створення колективних ідей та норм («Феноменологія духу», «Енциклопедія філософських наук»). К. Маркс звертав увагу на те, як ідеологія і масова свідомість формуються економічними умовами. Його концепція "фальшивої свідомості" описує способи, якими панівні класи впливають на мислення мас для збереження свого домінування («Капітал», «Німецька ідеологія»). Еміль Дюркгейм, як один із засновників соціології, вводить поняття "колективної свідомості" для опису системи спільних переконань і цінностей, які об’єднують суспільство. Густав Ле Бон у своїй роботі "Психологія натовпу" досліджував поведінку мас і їхню схильність до ірраціональності. Він пояснював, як індивідуальна свідомість змінюється під впливом натовпу. Юрген Габермас аналізував публічну сферу та роль комунікації у формуванні масової свідомості. Його концепція "комунікативної дії" стосується раціонального обговорення як основи для створення суспільних консенсусів. Герберт Маркузе у своїй критиці "одновимірної людини" д писав про вплив масової культури та технологій на формування уніфікованої свідомості, що пригнічує критичне мислення. Не зважаючи на те, що проблема не є новою в історії наукової думка, але вона сьогодні не менш актуальна, ніж 100-200 років тому.

Мета даного дослідження: поширити знання про сучасні впливи та формування масової свідомості.

Основний матеріал. Поняття масової свідомості належить до міждисциплінарних категорій, які вивчаються у філософії, соціології, психології та культурології. Масова свідомість – це колективне уявлення, емоції та оцінки, що виникають під впливом зовнішніх факторів, таких як інформація, культура, економічні чи політичні умови. Ця категорія визначається високим рівнем емоційності, стереотипності та залежністю від зовнішніх інформаційних потоків [2].

У сучасності соціальні мережі можна вважати одним із головних чинників, що впливають на масову свідомість. Вони дозволяють миттєво поширювати інформацію, яка може бути як інструментом позитивного впливу, так і засобом дезінформації. Фейкові новини, маніпулятивний контент та вірусні публікації є ключовими викликами сучасного інформаційного простору.

Алгоритми персоналізації, зокрема ті, що використовують штучний інтелект, сприяють формуванню так званих інформаційних бульбашок. Це обмежує доступ користувачів до альтернативних точок зору, посилює поляризацію та сприяє маніпуляції громадською думкою. Такі алгоритми активно використовуються не лише у маркетингу, але й у політичних кампаніях.

Інструменти візуалізації, такі як deepfake та доповнена реальність, дозволяють створювати контент, що виглядає достовірним, але може вводити в оману. Це викликає занепокоєння щодо можливості маніпуляції історичними подіями, репутацією окремих осіб чи груп [1].

Штучний інтелект і чат-боти стають важливим інструментом впливу на масову свідомість. Вони імітують поведінку людей, створюючи ілюзію активності та підтримки певних ідей. Ці технології використовуються у рекламі, політичних кампаніях і навіть у пропаганді, що викликає потребу у створенні етичних стандартів їхнього використання.

Масова свідомість відіграє важливу роль у колективній поведінці суспільства. Вона формує реакції на події, ініціює соціальні рухи та створює уявлення про норми і цінності. Цей феномен базується на здатності індивідів взаємодіяти через спільні символи, емоції та інформацію, що циркулює в суспільстві [3].

Важливим аспектом масової свідомості є її залежність від зовнішніх інформаційних потоків. Засоби масової інформації, кіно, література та, особливо сьогодні, цифрові платформи є головними каналами формування спільного бачення світу. Масова свідомість також характеризується високою емоційністю: сильні почуття часто мають більший вплив на колективну думку, ніж раціональні аргументи.

Висновок. Масова свідомість є складним соціальним феноменом, який перебуває під значним впливом сучасних технологій. Розвиток соціальних мереж, алгоритмів персоналізації, інструментів візуалізації та штучного інтелекту змінює спосіб сприйняття інформації, створюючи як нові можливості, так і виклики. Розуміння цих механізмів є важливим для забезпечення інформаційної безпеки та формування етичних підходів до використання технологій.

Список використаних джерел

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. – Харків: Фоліо, 2004
2. Кастельс М. Інтернет і суспільство мереж. – К.: Основи, 2012”
3. Хабермас Ю. Структурні трансформації публічної сфери. – Львів: Літопис, 2020.”

САМООЦІНКА В ЕПОХУ СОЦМЕРЕЖ: КУЛЬТУРА ПОРІВНЯННЯ І ЛАЙКІВ

Цуркан Даниїл, студент 1 курсу, спеціальності Менеджмент, ОІ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Нерубасська Алла, д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ» МАУП
saylor03@ukr.net

Анотація. Розглянуті питання впливу соцмереж на формування самооцінки людини.
Annotation. Consider the impact of social networks on the formation of a person's self-esteem

Актуальність. Сучасне суспільство все більше залежить від цифрових технологій, які стали невід'ємною частиною не тільки професійного, але й повсякденного життя. До таких нових технічних винаходів сучасного суспільства відносятся соціальні мережі. З одного боку, соціальні мережі створили нові можливості для комунікації, але водночас впливають по-різному на психоемоційний стан людини, формуючи нові виклики для її самооцінки. В контексті нових викликів виникли й нові поняття: лайкі, гаджети, смайліки, в науці – віртуальний простір, інтернет, культура порівняння, соціальне схвалення через лайки тощо.

Культура порівняння і залежність від соціального схвалення у вигляді лайків стали ключовими факторами, що визначають поведінку мільйонів людей. Це питання є особливо актуальним для молоді, яка проводить значну частину часу у віртуальному просторі, що впливає на її ідентичність та психологічне благополуччя. Не зважаючи на те, що цім темам присвячено багато робіт, хочемо підняти питання про самооцінку особистості в контексті її залежності від схвалень через інтернет простір.

1. Мета: визначити вплив соціальних мереж на рівень самооцінки людей, виявити основні чинники, що сприяють формуванню культури порівняння, та аналізу наслідків, які виникають через залежність від лайків і суспільного схвалення.

2. Основний матеріал. Соціальні мережі стали глобальним явищем, що об'єднує людей у цифровому просторі. Їхній вплив на життя сучасної людини складно переоцінити, оскільки вони не лише надають можливість комунікації, а й формують певні соціальні стереотипи, стандарти, від яких, наприклад, залежать уявлення про успіх, красу та самореалізацію. Розглянемо вплив соцмереж на самооцінку особистості, але, по-перше, визначимо само поняття «самооцінка».

Самооцінка особистості – результат оцінювання людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, оцінювання своєї особи іншими людьми, виходячи з системи

цінностей людини. Самооцінка – суб’єктивне утворення в людській психіці, але воно є відображенням норм і оцінок, що існують в суспільстві та в міжособистісних стосунках [1].

Самооцінка пов'язана з однією з центральних потреб людини – потребою в самоствердженні, із прагненням людини знайти своє місце в житті, ствердити себе як члена суспільства в очах оточуючих і у своїй власній думці.

Під впливом оцінки оточуючих у особистості поступово складається власне ставлення до себе і самооцінка своєї особистості, а також окремих форм своєї активності: спілкування, поведінки, діяльності, переживань.

Самооцінка може бути оптимальною і неоптимальною. За оптимальної, адекватної самооцінки суб'єкт правильно співвідносить свої можливості і здібності, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагається ставити перед собою реальні цілі, які можна досягти реально. До оцінки досягнутого вона підходить не тільки зі своїми мірками, але й намагається передбачати, як до цього поставляться інші люди: товариші по роботі і близькі. Іншими словами, адекватна самооцінка є підсумком постійного пошуку реального бачення себе, тобто без занадто великої переоцінки, але і без зайвої критичності до свого спілкування, поведінки, діяльності, переживань. Така самооцінка є найкращою для конкретних умов і ситуацій. До оптимальної належать самооцінки “високий рівень” і “вище за середній рівень” (людина заслужено цінує, поважає себе, задоволена собою), а також “середній рівень” (людина поважає себе, але знає свої слабкі сторони і прагне до самовдосконалення, саморозвитку). Але самооцінка може бути неадекватною – надмірно завищеною або занадто заниженою. На рівень самооцінки впливають можуть соціальні мережі [1].

Соціальні мережі мають як позитивний, так і негативний вплив на самооцінку людини. З одного боку, вони можуть стати платформою для самовираження, демонстрації досягнень та отримання підтримки. З іншого боку, постійний доступ до ідеалізованих образів життя інших користувачів призводить до нереалістичних очікувань і критичного ставлення до себе. В контексті цих питань з'являється у людини потреба порівнювати себе з іншими, за якімі вона спостерігає через екрани. Порівняння себе з іншими є природною психологічною реакцією, але у контексті соціальних мереж вона набуває масштабного характеру. Люди несвідомо оцінюють своє життя, орієнтуючись на публікації інших, які часто є відфільтрованими і далекими від реальності. Це може призводити до зниження рівня задоволеності собою. За чим ми спостеригаємо, коли заходимо на свої сторінки в соцмережах? Відповідь перша – це «лайки». Сьогодні даже з'явилася культура лайків. Вона створює ілюзію соціального схвалення, змушуючи людей прагнути визнання будь-якою ціною. Залежність від кількості лайків та коментарів може відчути незадоволення, тривогу та навіть, якщо цей процес тебе

супроводжує постійне та твоє очікування не оправдується, то у людини це може викликати стрес, привести до депресії, особливо в підлітковому віці, коли психіка дуже болюче сприймає невдачі та рівень самооцінки ще не зовсім сформований та піддається зовнішнім впливам.

Висновок. Соціальні мережі є потужним інструментом, який впливає на різні аспекти життя людини, зокрема на її самооцінку. Культура порівняння і лайків формує нові виклики для сучасного суспільства, підкреслюючи необхідність усвідомленого використання цифрових платформ. Важливо розвивати критичне мислення та емоційну стійкість, щоб уникнути негативних наслідків для психічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Основи психології та педагогіки. Лабораторний практикум. Електроний ресурс, URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/11prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki_labpraktik/3.html

2. Boyd, D. It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens. Yale University Press. 2014.

3. Turkle, S. Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age. Penguin Press. 2015.

4. Haidt, J., & Twenge, J. Social Media and Mental Health. World Psychiatry, 20(2), 2021. S. 245-246.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЗМІН У ПСИХОЕМОЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Сапега Павло, студент 4 курсу спеціальності «Психологія»,
Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»,
Нерубасська Алла, д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ» МАУП
saylor03@ukr.net

Анотація. *В тезах проведений аналіз впливу глобальних технологій на індивідуальну свідомість та розглянуто аспекти, що формують поведінкові патерни.*

Abstract. *The thesis analyzes the impact of global technologies on individual consciousness and considers the aspects that shape behavioral patterns.*

Вступ. Миттєві задоволення можуть призводити до депресії, стресу та зниження рівня щастя. Використання екранів перед сном сприяє проблемам зі сном, надмірне використання технологій пов'язане з розвитком синдрому дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ), а зменшення фізичної активності, яке супроводжує використання гаджетів, призводить до ожиріння. Технології можуть ускладнити спілкування, зменшуючи здатність до глибокого засвоєння інформації, а також впливають на особисті взаємини. Ці проблеми можна мінімізувати через підвищення рівня кіберосвіченості та відповідальність у користуванні технологіями.

Постановка проблеми. Багато людей проводять надмірну кількість часу за своїми телефонами, комп'ютерами та іншими пристроями, що призводить до низки негативних наслідків для здоров'я, таких як тривожність та підвищений рівень стресу.

Актуальність теми дослідження. Технології кардинально змінили життя людей, роботу та взаємодію. Вони значно покращили комунікацію, зробивши її швидкою та доступною, а інтернет відкрив нові можливості для отримання інформації та навчання з будь-якої точки світу. Однак технології мають і негативні наслідки. Автоматизація заміщує людей на багатьох робочих місцях, що може призвести до безробіття та економічної нестабільності, а соціальні мережі сприяють поширенню кібербулінгу, що особливо шкодить дітям та підліткам. Зловживання технологіями веде до проблем із залежністю від гаджетів.

Актуальність дослідження філософії цифрової людини і цифрового суспільства у контексті теоретичних та практичних вимірів набуває все більшого значення, так як на наших

очах відбувається трансформація сучасного суспільства у єдності технологічної, економічної та соціальної складових та їх вплив на людину [1].

Цифровізація сприяє поляризації соціуму. Завдяки технологіям люди занурюються в інформаційні бульбашки, отримуючи тільки ту інформацію, яка підтверджує їхні погляди та уподобання. Це призводить до фрагментації суспільства, де різні групи людей унеможливлюють знаходження спільної мови через розрив у розумінні реальності. В результаті, люди починають сприймати оточення через призму стереотипів, що поглиблює соціальну напругу і не дозволяє знайти шляхи до конструктивного діалогу.

Важливе місце у вивченні питання впливу цифрового світу на особистість посідають роботи таких вчених, як М. Ажажа, В. Андрущенко, М. Вишневський, М. Кириченко, О. Кивлюк, О. Крайнік, М. Лепський, М. Максименюк, В. Нікітенко, Р. Олексенка, О. Пунченка, Т. Сергієнко, О. Сосніна, Д. Свириденка, С. Терепищого, А. Ярошенко, А. Шевченко, що розглядають вплив технологій на сучасний світ, зокрема на цифрове суспільство.

Також важливими є роботи зарубіжних авторів, таких як Е.Брінелфссона, Д.Стадвелла, К.Кевіна, С.Крістофера, Е.Макафі, М.Грема, О'Райлі, Й.Рандерса, А.Росса, Д.Роуза, Ш.Ручіра, К.Скіннера, М.Спенса, О.Тоффлера, Р.Флориди, М.Форда, Н.Чандра, К.Швабса, які аналізують цифровізацію як основну тенденцію розвитку сучасного суспільства та шляхи формування цифрової людини і компетентностей [1].

Метою цього дослідження є аналіз впливу цифрових технологій на когнітивні та емоційні функції людини, зокрема, дослідження наслідків зниження уваги, глибини мислення та соціальних навичок через постійну залежність від гаджетів та соціальних мереж.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифровізація — одна з визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей. Вона не обмежується виключним використанням технологій; вона характеризується зміною культури, інтегрованої в усі сфери роботи, а тому є визначним фактором сьогодення кожної людини [2].

Розвиток інформаційних технологій і глобалізація цифрового простору значно змінюють не лише способи комунікації, але й саму структуру свідомості індивіда. Одним з найбільш очевидних наслідків масової цифровізації є зниження когнітивних функцій.

Залежність від гаджетів ніби вилучає людину з реальності та переносить у віртуальне життя. Залишаючись без них, залежна людина відчуває стрес, емоційне "притуплення", не може зосередитись на своїх діях, нудьгує і відчуває, ніби чогось не вистачає, можливі прояви агресії [3]. Постійне використання мобільних пристроїв та інтерактивних платформ сприяє поверхневому споживанню інформації, що веде до зниження здатності до глибинних роздумів

та аналізу спожитого контенту. Люди все частіше стають схильні до коротких циклів уваги. Мислення стає фрагментарним, а спроби концентруватись на складних завданнях можуть призводити до відчуття розгубленості та втрати здатності до рефлексії.

Цифрові технології значно впливають на емоційну складову індивідуальної свідомості. Відсутність живих, емоційно насичених контактів, заміна їх швидкими чатами та коментарями у соціальних мережах веде до підвищення рівня тривожності та стресу. Незважаючи на те, що соціальні мережі - місце де можна висловити своє обурення з приводу будь-чого, що здавалося б, дозволяє "випустити пару", але насправді, перетворює сторінку новин в безкінечний потік негативу. Дослідження опубліковані в журналі "Комп'ютери та поведінка людини", встановило, що люди, які користуються сьома та більше соцмережами, мають втричі більший загальний рівень тривожності, ніж користувачі 0-2 платформ [4]. Люди стають менш здатними до розуміння своїх емоцій та до ефективного управління ними. Взаємодія у віртуальному просторі, де емоційний контекст часто спрощений або зовсім відсутній, не дає можливості для розвитку соціальних навичок і підтримки справжніх міжособистісних стосунків. Все зводиться до так званого "small talk", основою якої виступає ввічлива розмова про неважливі речі або незначні негаразди, які не вимагають вирішення [5].

Окрім того, постійне порівняння з іншими, яке стимулюється соціальними мережами, веде до формування нереалістичних стандартів ідеального життя. Це може викликати тривожність, депресію або зниження самооцінки. Постійний скролінг стрічки новин, перегляд чужих сторінок створює ілюзію, що інші люди живуть більш насиченим життям [6]. Внаслідок цього, людина не лише знецінює власні досягнення, а й втрачає здатність розуміти власні справжні потреби, що веде до інтрапсихічного конфлікту.

Висновок. Таким чином, масова цифровізація, хоча й приносить певні вигоди в аспектах доступу до інформації та зручності комунікації , але має значний негативний вплив на психологічний стан особистості. У зв'язку з цим, необхідно навчитись обмежувати час, проведений з гаджетами, встановлюючи ліміти для додатків або проводячи "цифровий детокс" раз на тиждень. Слід слідкувати за своїм психологічним станом, і якщо після онлайн-активності з'являється відчуття стресу чи тривожності, потрібно робити перерву. Не можна дозволяти віртуальному світу замінювати реальне життя. Важливо зберігати щасливі моменти без гаджетів і проводити час з близькими без телефонів.

"Технології - це всього лише інструмент", - Білл Гейтс, засновник корпорації Microsoft [7].

Список використаних джерел:

1. Воронкова В.Г. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і

практика : монографія / В.Г. Воронкова, В.О. Нікітенко. – Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022 – 460с.

2. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. Електронний ресурс. URL: https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv

3. Залежність від гаджетів: що це таке та як її позбутися. Рекомендації психолога. Електронний ресурс. URL: https://kadrovik.isu.net.ua/news/534677-zalezhnist-vid-gadzhetiv-shcho-tse-take-ta-yak-yiyi-pozbutysya-rekomendatsiyi

4. Як соцмережі впливають на наш настрій, сон, психічне здоров'я і стосунки. Електронний ресурс. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-42693578

5. Словотвір. Електронний ресурс. URL: https://slovotvir.org.ua/words/smol-tok

6. Як цифрові технології впливають на емоційний стан: висновки кіберпсихологів. Електронний ресурс. URL: https://zaxid.net/yak_kontrolyuvati_vpliv_tsifrovih_tehnologiy_na_emotsiyniy_stan_poradi_kiberpsihologiv_n1597322

7. 20 цитат відомих людей про технології. Електронний ресурс. URL: https://vseosvita.ua/blogs/20-tsytat-vidomykh-liudei-pro-tekhnolohii-28710.html

ПОНЯТТЯ І ОСНОВНІ КРИМІНОЛОГІЧНІ РИСИ ТЯЖКОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Золотарьов Андрій, магістрант 1 курсу спеціальності Право Одеського інституту МАУП
Асєєв Роман, старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП
aseevroman61@gmail.com

Анотація. Злочинність являє собою соціальне і мінливе явище, яке складається з певних видів суспільно небезпечних, протиправних посягань, одним з яких є насильницька злочинність проти особи. Тяжка насильницька злочинність є найнебезпечнішим видом посягань проти особи, оскільки стосується найважливіших людських цінностей, таких, як життя, здоров'я, статева недоторканість, які є невід'ємними правами людини з моменту її народження і закріплені в положеннях Основного Закону нашої держави.

Annotation. Crime is a social and changing phenomenon, which consists of certain types of socially dangerous, illegal offenses, one of which is violent crime against a person. Serious violent crime is the most dangerous type of offense against a person, as it concerns the most important human values, such as life, health, sexual integrity, which are the inalienable rights of a person from the moment of his birth and are enshrined in the provisions of the Basic Law of our state.

Протягом століть у поняття злочинності вкладався найрізніший зміст в залежності від епохи, соціально-політичного устрою, кримінальної політики, що проводилася тією чи іншою державою. Перші спроби визначити і проаналізувати поняття злочинності були зроблені філософами-просвітниками XVIII століття. Так, на думку Ш. Монтеск'є, «людина внаслідок обмеженості розумного передбачення, підлеглості хибним поглядам і пристрастям порушує закони природи і суспільства. Але справедливий законодавець значною мірою може протистояти соціальним відхиленням шляхом турботи про доброзвичайність народу, економію репресії, її особистий характер і відповідність до тяжкості заподіяного» [6, с.124].

Певні аспекти цієї багатогранної проблематики у свій час розглядалися відомими українськими та зарубіжними вченими-криміналістами, кримінологами, фахівцями в галузі психології, психіатрії. Вагомий внесок зроблено такими науковцями як М.І. Бажанов, В.М. Дрьомін, В.В. Голіна, О.М. Джужа, В.В. Сташис, В.О. Туляков, В.І. Шакун та ін. Однак особливості сучасного соціального, політичного й економічного стану, а також військова агресія щодо України диктують необхідність розширення і поглиблення знань із цієї проблеми.

У кримінологічній науці становлення поняття злочинності пов’язане з теорією соціального детермінізму. Уперше в галузі вивчення злочинності в Х1Х ст. був виявлений такий науковий факт: складаючись із окремих індивідуальних злочинних актів, постає явище, докорінно відмінне від частин, що на нього складаються. Ці частини створюють злочинність як соціальне явище, яке існує в суспільстві і пов’язане з умовами цього суспільства.

Вперше було підкреслено першорядну важливість соціальних умов, продемонстровано соціальну детермінованість злочинності, її відносну незалежність від волі і розсуду окремих людей, її похідний характер від умов соціального середовища [1, с. 41].

Не викликає сумніву, що поняття злочинності включає такі ознаки, як: відносна масовість виявлення; історична мінливість; соціальність; кримінальна протиправність; органічна сукупність злочинів, побудована на статистичних закономірностях; пролонгована множинність заборонених кримінальним законом діянь і пов’язаних з ними негативних наслідків.

Злочинність як соціальне явище складається з певних видів, одним з яких є насильницька злочинність проти особи, важливою складовою частиною якої є тяжка насильницька злочинність проти життя та здоров’я особи.

Тяжка насильницька злочинність є найнебезпечнішим видом посягань проти особи, оскільки стосується найважливіших людських цінностей, таких, як життя, здоров’я, статева недоторканість, які є невід’ємними правами людини з моменту її народження і закріплені ст. ст. 27 – 28 Конституції України.

Наразі можемо констатувати, що соціальні причини кримінального насильства посилюються: знижуються рівень життя і освіти, зростають показники питомої ваги населення, що живе нижче за рівень бідності, спостерігається несправедливий розрив у прибутках, розпад сімей, безпритульність дітей і підлітків, смертність від насильницьких причин, відбуваються зміни у психічному здоров’ї населення, зростає питома вага незайнятого населення, конфліктність на політичному, національному і побутовому ґрунті, військові події на теренах нашої країни.

Втрата почуття впевненості у завтрашньому дні, зневіра у власні сили породжують у громадян країни стан соціальної пасивності, апатії.

Безконтрольно розповсюджується зброя, процвітають економічний обман і пограбування народу, укріпляється нова ієрархія цінностей – культ безпринципного збагачення, культ сили, зброї, етична уседозволеність. До насильства в різних його формах і проявах залучаються тисячі й тисячі людей. Проблема насильства стала загальнонаціональним лихом.

З ростом злочинності та її суспільної небезпеки прямо корелюється динаміка адміністративних правопорушень, аморальних проявів, пияцтва, наркоманії, токсикоманії, самогубства, проституції, бродяжництва, злидарства, розлучень, безбатьківщини, дитячої безпритульності, психічних розладів та інших фонових явищ. Як зазначають науковці-кримінологи: «є об'єктивні підстави вважати, що девіантна поведінка та інші фонові явища зростатимуть, а отже, і розширюватимуть причинну базу злочинності» [3, с. 9-10].

Викликає занепокоєння і той факт, що способи вчинення тяжких насильницьких злочинів – умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень – дедалі більше удосконалюються, застосовується вогнепальна і хімічна зброя, яка здатна спричинити шкоду здоров'ю значної кількості людей.

Більшість злочинів вчиняються за місцем проживання злочинця чи потерпілого або за місцем їхнього спільного проживання і проводження часу. Тобто злочинна ситуація розвивається в своєму мікросередовищі, у тому місці, де люди постійно спілкуються і взаємодіють. Характерно, що саме в квартирах і приватних будинках відбуваються злочини, учасниками яких є люди, що були знайомі раніше, або родичі, тоді як у інших місцях вчинення злочинів переважно спостерігаються випадкові зв'язки і знайомства або ж злочинець і жертва взагалі не були знайомі.

Практично всі злочини, які розглядаються, вчинюються із застосуванням фізичного насильства, способи якого можуть бути досить різноманітними – від використання вогнепальної зброї до задушення і примітивного побиття.

Характерним способом цього виду злочинів є побиття – заподіяння побоїв руками і ногами, а також заподіяння тілесних ушкоджень господарсько-побутовими предметами, що має місце у 78,8 % випадків. Основними знаряддями, за допомогою яких скоюються досліджувані злочини, є кухонний ніж, сокира, молоток, різні інші предмети домашнього вжитку. Це свідчить про те, що в переважній більшості випадків ці злочини вчинюються ситуативно, заздалегідь не плануються і знаряддям їхнього вчинення стає перший-ліпший придатний для цього предмет. З вогнепальної зброї частіше за все використовуються рушниця або обрізи.

У зв'язку з цим важливе значення в кримінологічній характеристиці умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень має конкретна життєва ситуація, що склалася перед вчиненням злочину.

Кримінологічне визначення особистості злочинця тісно пов'язане із загальнофілософським поняттям особистості. У філософії особистість – людина, індивід у аспекті його соціальних якостей, який формується в процесі історично конкретних видів діяльності і суспільних відносин [6, с.250].

Кримінологічна характеристика тяжкої насильницької злочинності передбачає глибоке і всебічне вивчення особистості злочинця й потерпілого.

Структура особистості злочинця складається з сукупності соціально-демографічних, кримінально-правових і морально-психологічних характеристик.

Переважну більшість злочинів проти життя та здоров'я вчинюють чоловіки, однак в останні роки намітилося зростання жіночої злочинності.

Вивчення кримінологічно значущих рис особистості злочинця є неможливим без аналізу особистості іншого учасника конфлікту – потерпілого.

Соціально-демографічні, морально-психологічні характеристики жертв злочинів є майже ідентичними таким самим характеристикам злочинця.

Це пояснюється тим, що часто і винний, і потерпілий є вихідцями з одного соціального середовища. У цьому маргінальному середовищі процвітають пияцтво, алкоголізм, наркоманія. Нормою є неуцтво, грубість, сварки, як та, так і інша сторона виявляють схожі деформації і стереотипи поведінки.

Поведінка потерпілих в основному носить провокуючий або протиправний характер, який виявляється в загрозах, образах, застосуванні сили, аморальних діях.

Морально-психологічні особливості жертв тяжких злочинів також ідентичні аналогічним характеристикам злочинців. Половину з них характеризують агресивність, підвищена образливість, конфліктність.

В останні роки серед потерпілих намітилися нові соціальні групи, які відрізняються підвищеною віктимністю, тобто здатністю стати жертвою злочину. Це бізнесмени, банкіри, підприємці, журналісти, а також незахищені верстви населення – особи без визначеного місця проживання, люди похилого віку.

Аналіз кримінологічної літератури, вивчення матеріалів кримінальних справ свідчать про те, що багатьох насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи можна було б уникнути, якби жертва чи потерпілий виявляли елементарну обережність, завбачливість, передбачення можливих негативних наслідків їхньої поведінки, уміння погасити конфлікт, що виник.

В науковій літературі відбувається дискусія щодо природи віктимності. З точки зору В.О. Тулякова: «віктимність набувається в результаті невдалої (дефектної) соціалізації особистості, засвоєння і відтворення моделі віктимної поведінки у повсякденному житті, встановлені небезпечних зв'язків та відносин, тобто має соціальне походження [5, с. 96]. Тобто з даних позицій причиною віктимності є особа жертви та специфіка її поведінки, а на чинниками, які опосердковують віктимність є соціальні ролі жертви, її статус, спосіб життя, характер і особистостні риси майбутньої жертви.

Разом з тим, серед науковців є і інша точка зору, згідно якої існують природжені жертви злочинів, припусають, що злочинець і його жертва пов'язані невидимими зв'язками і рано чи пізно їхні шляхи перетинаються у реальному житті.

З точки зору віктимології жертва злочину виступає одночасно у якості основного об'єкта вивчення і одного з головних інструментів пізнання злочинців, злочинів і злочинності. Тому жертва для віктимології – це людина або окрема спілка людей у любій формі їх інтеграції, яким заподіяно злочином моральну, фізичну або матеріальну шкоду [5, с.17].

Аналіз зв'язків взаємодії, контролю, відносин між злочинцем і його жертвою допомагає з'ясувати сутність і зміст окремих елементів механізму злочинного поводження, визначити основні поведінкові характеристики віктимності.

Жертва своєю поведінкою, а також фактом свого існуванням будь–яку ситуацію може перетворити на криміногенну, оскільки може вплинути на зародження злочинного умислу та мотивів. Сама жертва може спровокувати спричинення їй шкоди.

Роль жертв у виникненні й розвитку ситуацій злочинів нерідко достатньо значна (результати конкретно–соціологічних досліджень показують, що приводом, або хоча б однією із умов виникнення передкримінальної ситуації, що трансформувалася потім у злочин проти особи, стала неправомірна чи негідна, неналежна у морально–етичному плані, поведінка потерпілого), тому потрібний аналіз кримінологічно значних ролей жертв і облік усіх віктимологічних обставин, як вихідної бази для конкретних висновків і узагальнень [6, с.122].

З віктимологічної точки зору, механізм злочинної поведінки представляє собою взаємозв'язок зовнішніх факторів, серед яких поведінка потерпілого є одним з головних, а внутрішні стимули, такі, як біологічні та психологічні, детермінуючі рішення вчинити злочин.

Причину значної кількості злочинів слід шукати у визначальній ролі конкретної життєвій ситуації. Нерідко мають місце ситуації, у яких основний вплив на злочинця має саме поведінка потерпілого і вона може визначати кримінальний розвиток подій. Поведінка потерпілого може дати поштовх до вчинення злочину. До ситуацій, у яких поведінка жертви складає об'єктивну можливість вчинення злочину, слід віднести також випадки відсутності необхідної реакції на ті чи інші дії, які можуть бути злочинними чи неправомірними. Кримінологічне значення має як позитивна так і негативна поведінка потерпілого, яка також може привести до заподіяння шкоди.

На нашу думку, віктимність особи можна визначити як сукупність уроджених і соціально набутих біофізичних, психологічних, соціальних властивостей особистості, які, взаємодіючи із зовнішніми умовами, підвищують імовірність стати жертвою злочину. Ці властивості привертають увагу злочинця або формують у особи злочинний намір скористатися ними.

З розвитком соціального прогресу, зміною якісних характеристик злочинності відбувається і модифікування віктимності, про що свідчить поява нових категорій жертв злочинних посягань. Злочин, як і будь-яка інша подія, виявляється назовні, розгортається і відбувається у часі і просторі, тобто має місце певна сукупність життєвих обставин, які передували вчиненню злочину і в яких злочинне діяння безпосередньо виявляється. Очевидно, що в злочинах, а особливо в насильницьких злочинах проти життя та здоров'я особи, конкретна життєва ситуація, як відзначають учені, відіграє суттєву, а іноді і вирішальну роль у їхньому вчиненні.

Наразі можемо констатувати, що соціальні причини кримінального насильства посилюються: знижуються рівень життя і освіти, зростають показники питомої ваги населення, що живе нижче за рівень бідності, спостерігається несправедливий розрив у прибутках, розпад сімей, безпритульність дітей і підлітків, смертність від насильницьких причин, відбуваються зміни у психічному здоров'ї населення, зростає питома вага незайнятого населення, конфліктність на політичному, національному і побутовому ґрунті, військові події на теренах нашої країни.

Список використанних джерел

1. Багрий–Шахматов Л.В., Туляков В.О. Віктимізація як криміногенний чинник // Вісн. Акад. прав. наук України. Харків: Право. 1995. № 4. С. 72–84.
2. Голіна В.В. Попередження насильства у сім'ї – захист прав людини // Права людини и правова держава: Тези доп. та наук. повідомлення наук. конференц. проф–виклад. складу (10–11 грудня 1998р.) Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. С.149–152.
3. Джужа О. Віктимологія на захисті прав і законних інтересів жертви злочину // Право України. 2002. № 2. С.133–138.
4. Джужа О.М. Курс кимінології: Загальна частина: Підручник:У 2 кн. /О.М.Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулік та ін. За заг.ред. О.М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
5. Туляков В.О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми). Одеса: Юрид.літ., 2000. 336 с.
6. Шакун В.І. Закономірності організації соціальної інфроструктури і злочинність: Навчально-практичний посібник. К.: Українська академія внутр.справ, 1996. 24 с.

КРИМІНОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ПРИЧИН ЗЛОЧИННОСТІ

Мажара Микита, студент 3 курсу спеціальності Право Одеського інституту МАУП

Асєєв Роман, старший викладач кафедри права
та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП
aseevroman61@gmail.com

Анотація. Стабільна криміналізація суспільства, високий рівень злочинності, значне її омолодження представляють серйозну загрозу для реформ, спрямованих на побудову в нашій країні демократичної, правової, соціальної держави, не сприяють покращенню означеної ситуації й військові події на теренах України.

Annotation. The stable criminalization of society, the high level of crime, its significant rejuvenation pose a serious threat to reforms aimed at building a democratic, legal, social state in our country, and military events on the territory of Ukraine do not contribute to the improvement of the given situation.

Для створення належної противаги цим явищам необхідна державна політика, що забезпечуватиме не тільки своєчасне реагування правоохоронних органів на кожний факт вчинення злочину, але й вжиття ефективних запобіжних заходів.

Не викликає сумніву теза про те, що своєчасне виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, має не тільки правове значення, але й спричиняє позитивний психологічний вплив, демонструючи прагнення і здатність осіб, які здійснюють кримінальне переслідування, всебічно, повно і об’єктивно встановити всі обставини вчинення злочину, у тому числі його причини та умови. Наразі позиція щодо запобігання вчинення кримінальних правопорушень та протидії злочинності є актуальними, а зробити якісно це можна знаючи причини, які лежать в основі прояву акту протиправної поведінки, яка заборонена нормами Кримінального кодексу України.

Саме сьогодні, як ніколи, необхідна розробка і реалізація сучасної концепції протидії злочинності з адекватними механізмами, у рамках яких індивідуальна профілактика злочинів зможе зайняти гідне місце. У зв’язку з цим, вважаємо, що одним з перших кроків до досягнення поставленої мети повинно бути формулювання поняття причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а також їх науково-обґрунтована класифікація, що може бути використана у діяльності уповноважених суб’єктів протидії та запобігання злочинності.

Кримінологічне визначення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, як правило, містить у собі два взаємозалежних аспекти: антигромадську установку особистості і конкретну життєву ситуацію, що складається до моменту вчинення злочину.

У сучасній кримінології більшість учених пропонують критерієм кримінологічної класифікації злочинів визнати мотивацію злочинної поведінки, що відображає єдність об'єктивних і суб'єктивних причин людської поведінки взагалі та злочинного зокрема. Доводячи, що ні один інший критерій кримінологічної класифікації злочинів не відображує так повно внутрішньо цілісну сукупність причин злочинів, як мотивація, вчені називають п'ять груп кримінальної мотивації: 1) політична, 2) насильницько-егоїстична, 3) корислива, 4) анархістсько-індивідуалістична і 5) легковажно-безвідповідальна.

І, відповідно, основну масу вчинюваних злочинів можливо умовно переділити на п'ять великих груп: 1) політичні, 2) насильницько-егоїстичні (агресивні), 3) корисливі, 4) анархічні та 5) легковажні (необережні).

До політично мотивованої злочинності можна віднести злочини, що вчиняються за політичними мотивами окремими особами або угрупованнями проти легального конституційного ладу (держави) і його керівників; злочини проти політичних конкурентів; злочини, що вчиняються правлячою групою за тоталітарного або авторитарного режиму у політичних цілях, проти народу, окремих партій, груп і конкретних осіб.

Насильницькі (агресивні) злочини пов'язані з більшістю злочинів проти особи (проти життя і здоров'я, проти свободи, честі й гідності, проти статевої недоторканості і статевої свободи особи), а також проти суспільної безпеки і громадського порядку.

До корисливих злочинів відносять ті діяння, основною ознакою яких є користь у найбільш широкому розумінні.

Під час характеристики корисливих злочинів вирізняють «користь-наживу», «користь-наркотизм», «користь-потребу» і т. д., кожна з яких відрізняється кримінологічною специфікою. Частка злочинів корисливої спрямованості у структурі всієї злочинності на сьогодні перевищує 70–80%. До злочинної поведінки анархічної мотивації відносять умисні порушення службових, професійних, військових і громадянських обов'язків, що не належать до політичних, корисливих і насильницьких діянь. Реалізуючи свої особисті та «службові» інтереси, суб'єкти не враховують установленого порядку, розглядаючи його вимоги як формальні.

Суб'єкт анархічних злочинів не визнає авторитету, порядку і дисципліни, що існують у суспільстві.

Кримінологічна характеристика необережних злочинів теж має свої особливості. У необережних злочинах немає мотиву злочину, але є мотиви порушень, що призвели до

настання суспільно небезпечних наслідків. З юридичного погляду недбалість у таких злочинах перебуває на межі злочину і випадку. У цих діяннях можуть фактично бути відсутніми і вольовий, і інтелектуальний моменти. Мотивація спрямована не на вчинення злочину, а на досягнення інших результатів.

Кожен із цих п'яти видів злочинної поведінки може бути переділений на підгрупи, що обумовлюються специфічною сукупністю конкретних спонукань або окремим мотивом. Так, наприклад, у вивченні корисливих злочинів, що мають спільну кримінологічну єдність, вирізняють важливі особливості під час диференціації їх за мотивами «користь-потреба», «користь-нажива», «користь-пияцтво». Така ж класифікація можлива і в насильницьких злочинах та інших видах злочинної поведінки специфічної мотивації. Більш поглиблене вивчення мотивації злочину сприятиме уточненню і навіть перегляду уявлень про види злочинної поведінки і про класифікацію злочинів у цілому.

По-перше, причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, повинні бути необхідними. Під необхідними причинами та умовами варто розуміти такі явища, без яких виникнення передбачуваного наслідку (тобто злочину) було би зведено нанівець.

По-друге, причини та умови повинні бути юридично значимими. Юридична значимість, на наш погляд, визначається взаємозв'язком двох критеріїв. Перший критерій полягає в тому, що причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, повинні мати безпосереднє відношення до розслідуваного діяння. Другий критерій пов'язаний з тим, що виявлення та усунення названих обставин повинно сприяти реалізації завдань кримінального судочинства.

По-третє, між причинами та умовами, що сприяють вчиненню злочину, з одного боку, і злочином – з іншого, повинен існувати закономірний зв'язок, тобто такий, що об'єктивно існує, повторюється і зумовлює розвиток злочинного діяння.

По-четверте, причини та умови повинні неминуче приводити до вчинення злочину. Це означає, що у випадку неусунення зазначених обставин обов'язково буде вчинено аналогічний злочин.

По-п'яте, причини та умови злочину повинні бути виявлені в сукупності, оскільки при частковому (неповному) виявленні та усуненні даних явищ вони можуть привести до вчинення нових злочинних діянь.

На підставі вищевикладеного вважаємо за необхідне сформулювати наступне поняття названих обставин: причинами та умовами, що сприяють вчиненню злочину, є сукупність необхідних, юридично значимих явищ, що закономірно і неминуче приводять до вчинення злочину.

Оскільки вчинення злочину кримінального правопорушення не може існувати поза волею особи, є усвідомленим актом актом поведінки і не може відбутися без участі особи тому слід дослідити складові чинники і мотиви поведінки особи.

У кримінологічній літературі класифікація причин й умов злочинності здійснюється за декількома критеріями: за природою; за рівнем функціонування; за змістом і способом дії; за джерелами.

Зауважимо, що наразі основними підходами до розуміння причин та умов злочинності є: біологічний (згідно з яким схильність до злочинної поведінки розглядається як вроджена, як хвороба окремого індивіда), психологічний (аналізуються психологічні особливості людей, що можуть призвести до вчинення злочину) та соціологічний (злочинність пояснюється соціальними факторами, тобто є «хворобою» суспільства, а не окремої людини). Кожний з цих напрямів об'єднує низку кримінологічних теорій, що пояснюють злочинність:

1. Біологічний напрям у розумінні злочинності:
- ломброзіанство (Ч. Ломброзо);
- теорія конституційної схильності до злочину (М. Шлапп, Е. Хуттон);
- теорія злочинного гена (Й. Ланге, П. Джекобс);
- клінічна кримінологія (Ж. Пінатель, Ф. Граматика Б. ді Туліо).
2. Психологічний напрям у розумінні злочинності:
- фрейдизм у кримінології (У. Уайт, Д. Абрахамсен)
3. Соціологічний напрям у розумінні злочинності:
- теорія соціальної дезорганізації або аномії (Е. Дюркгейм; Р. Мертон);
- теорія диференційованого зв'язку або соціального навчання (Г. Тард; Е. Сатерленд);
- теорія стигматизації або інтеракціонізм (Ф. Таненбаум, Г. Бекер)
- теорія конфлікту культур (Т. Селлін; А. Коен);
- економічний детермінізм та радикальна кримінологія (К. Маркс, Я. Тейлор, П. Валтон, Д. Янг);
- віктимологічна теорія (Г. фон Гентіг; Б. Мендельсон).

Слід зазначити, що в той час, як більшість біологічних теорій було спростовано при подальших дослідженнях, психологічні та соціологічні теорії дозволяють пояснити причини окремих видів злочинної поведінки і сьогодні.

Аналізуючи причини та умови злочинності в Україні на сучасному етапі, окрему увагу слід приділити розгляду протиріч суспільного розвитку та злочинності; зв'язку соціальних процесів (урбанізації, міграції, маргіналізації) та злочинності; дисфункції соціальних

інститутів; криміногенній психології; самодетермінації злочинності та інших видів соціальних відхилень, умовами військового стану тощо.

Список використаних джерел

1. Василевич В. Поняття кримінологічної характеристики насильницьких злочинів. Право України. 2007. № 12. С. 82–84.
2. Веселуха В. Значення віктимологічної профілактики в системі запобігання злочинам. Право України. 1999. № 10. С. 67–73.
3. Голіна В. В. Попередження насильства у сім'ї – захист прав людини. Права людини и правова держава: Тези доп. та наук. повідомлення наук. конференц. проф–виклад. складу (10–11 грудня 1998р.) Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. С.149–152.
4. Голіна В. В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи: Навчальний посібник. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1997. 52 с.
5. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дисс... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 20 с.
6. Гончарук О. В. Деякі питання застосування інституту довічного позбавлення волі у кримінальному праві держав-членів Європейського Союзу. Право України. 2012. № 34. С. 24-28.
7. Горбань А. Сучасний стан кримінології як науки. Вища школа. 2012. № 8. С. 37-41.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЖІНОК ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Гузь Анастасія, студентка 4 курсу спеціальності Право Одеського інституту МАУП

Каракасіді Олена, кандидат наук з державного управління, доцент, доктор філософії в галуз права МКА/МАУП, професор МКА, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП

karakasidi68@ukr.net

Анотація. Розглядаючи проблему жіночої злочинності в цілому та окремі аспекти статусу жінки, що вчинила кримінальне правопорушення, у кримінальному судочинстві, більшість дослідників сходяться на думці про специфічність жінки як людської істоти, що має враховуватись при вирішенні цих питань.

Annotation. Considering the problem of female crime in general and certain aspects of the status of a woman who has committed a criminal offense in criminal justice, most researchers agree on the specificity of women as human beings, which should be taken into account when solving these issues.

У доктрині кримінального права загальновизнано поділ складу кримінального правопорушення на чотири елементи: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. Відсутність одного із цих елементів або однієї з обов'язкових ознак цих елементів виключає можливе притягнення особи до кримінальної відповідальності. Безумовно, всі елементи складу є рівними у своєму загальнозмістовому визначенні. Але, на нашу думку, все ж основним елементом складу злочину слід визнати суб'єкт. Саме протиправна поведінка фізичної, осудної особи, яка досягла віку кримінальної відповідальності, і є підставою для виникнення кримінально-правових відносин. Аналіз цієї проблеми може здійснюватися за традиційним і за новими напрямками.

Існує безліч різноманітних теорій, запропонованих для пояснення вчинення жінками антисоціальних дій, в яких вказується на біологічні, соціальні, психологічні особливості жінок. В історичному плані ці теорії поділяються на моралістичні, антропологічні (біологічні) і соціологічні. Моралістична теорія виходить із того, що жінка ще з прадавніх часів здатна на будь-які злочини; антропологічна (біологічна) теорія причину нерівноцінності жінки вбачала в її біологічних особливостях; соціологічна теорія визнає примат соціальних чинників у детермінації злочинності. Дві перші були поширені у минулі століття, а нині домінує остання.

В різні роки до дослідження питань кримінальної відповідальності жінок звертались різні фахівці: Ю.П. Аленін, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, Л.П. Брич, Н.Ф. Кузнецова, Н.А. Мирошниченко, В.О. Меркулова, В.О. Навроцький, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій.

Підвищення теоретичного та практичного значення інституту кримінальної відповідальності взаємопов'язано із дослідженням ефективності застосування різних форм кримінальної відповідальності до різних категорій засуджених.

Жінки є специфічним суб'єктом кримінальної відповідальності, оскільки за чинним законодавством існують доволі суттєві відмінності у визначенні щодо них форм кримінальної відповідальності, системи покарання, умов й порядку їх виконання. Але відмінності стосуються лише вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей. Щодо інших, кримінальний закон майже не враховує статеві природні відмінності. Так, у чинному Кримінальному кодексі України є лише одна стаття 117, яка передбачає відповідальність жінки – за вбивство своєї новонародженої дитини під час пологів. Ніяких особливостей відповідальності жінки не передбачено статтями 3-10 КК, не мають ніяких особливостей і статті 18 - 22 КК, які визначають суб'єкта кримінальної відповідальності, не передбачають ніяких відмінностей і статті 44 - 49 КК, які передбачають умови і порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності. Не передбачають ніяких особливостей чи відмінностей статті КК про покарання жінок (ст.ст. 50 - 64 КК), призначення покарання жінкам (ст.ст. 65 - 73 КК). Лише у п. 4 статті 66 КК визнається обставиною, що пом'якшує відповідальність, вчинення злочину жінкою в стані вагітності.

До того ж, у Кримінальному кодексі України є дві статті, які передбачають умови і порядок звільнення жінки від відбування покарання:1) стаття 79 КК – звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років; 2) стаття 83 КК – звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Ці норми можуть бути застосованими, таким чином, лише до жінок вагітних і таких, що мають малолітніх дітей.

Кримінальна відповідальність і покарання є примусовими заходами кримінально-правового впливу, визначаються лише судом в обвинувальному вироку, тягнуть визначені несприятливі наслідки для винної особи.

На нашу думку, засудження винної особи – це обов'язкова умова призначення покарання, без засудження немає і покарання. Кримінальна відповідальність і покарання два взаємозалежні, але досить самостійні поняття, різні за змістом.

Згідно з чинним кримінальним законодавством України, зміст кримінальної відповідальності цілковито припускає засудження жінки, призначення їй кримінального покарання з подальшим його реальним виконанням. Закон надає також можливість суду

обмежитися лише засудженням жінки без призначення покарання (ч.4 ст.74, ч. 2 ст. 84 КК), призначити покарання, але звільнити від його відбування (ст. ст.80, 85 КК), звільнити від покарання з випробуванням (ст. ст. 73, 79 КК).

За чинним законодавством значно розширена сфера застосування звільнення від кримінальної відповідальності до осіб, які вчинили вперше злочин невеликої тяжкості. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, примиренням винного з потерпілим. Цей вид звільнення від покарання не є звільненням жінки від кримінальної відповідальності. Даний вид реалізації кримінальної відповідальності полягає лише у факті її засудження, осуду від імені держави, суспільства, віднесення до розряду злочинців.

Чинне законодавство, стан вагітності, наявність малолітніх дітей розглядає як достатні підстави не застосування певних основних кримінальних покарань. Соціально-демографічні, психофізичні властивості цих жінок зумовили існування системи покарання відмінної від загальної.

Так, щодо вагітних жінок не мають застосовуватися громадські роботи, виправні роботи, арешт, обмеження волі, довічне позбавлення волі. Значне обмеження можливостей вагітних жінок щодо виконання обов'язкової праці під час громадських, виправних робіт, обмеження волі, негативний вплив ізоляції під час арешту, факту призначення довічного позбавлення волі на стан вагітної, її майбутньої дитини, зумовили законодавче рішення.

Тож практично штраф та позбавлення волі – можливі покарання, що має призначати суд вагітним жінкам, які вчинили злочин. Матеріальна неспроможність більшості засуджених до позбавлення волі жінок. Якщо вагітна жінка вчинила тяжкий злочин не насильницького спрямування, а термін позбавлення волі перевищує п'ять років, вона не підлягає звільненню від покарання з випробуванням. У виправних закладах ці жінки мають право не працювати до того часу, коли дитині виповниться три роки. Увесь цей час держава має утримувати засуджену, її дитину.

Якщо злочин вчинила жінка, яка має дитину віком до трьох років, крім штрафу, позбавлення волі, можуть бути застосовані громадські роботи, довічне позбавлення волі.

Якщо дитині виповнюється три роки (до семи включно) – не мають застосовувати лише арешт, обмеження волі. Тоді як система покарань щодо цих жінок поповнюється виправними роботами.

Нарешті, щодо жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років, не застосовується покарання у вигляді обмеження волі. Таке рішення теж не безперечне. Закон передбачає під час відбування покарання обов'язковість виконання праці.

Тобто, суд має враховувати можливість жінки поєднувати основну роботу, виховання та нагляд за дітьми з громадськими роботами. За об'єктивних обставин, пов'язаних із сімейними проблемами, необхідністю нагляду за дитиною не кожна жінка, тим більш, якщо вона працює, знайде час для виконання покарання. Невихід жінки на громадські роботи без поважних причин більше двох разів (хоч би в третій раз) протягом місяця розглядається за кримінально-виконавчим законодавством вже як достатня підстава для застосування кримінальної відповідальності за ст. 389 КК.

Слід зазначити, що чинник вагітності, за інших рівних умов, завжди тягне менший обсяг карної репресії, оскільки визначений законодавцем як пом'якшуюча провину обставина.

Таким чином у низці випадків статеві відмінності, соціально-демографічні і психофізичні властивості винної мають певне кримінально-правове значення, враховуються в процесі реалізації різних форм кримінальної відповідальності й індивідуалізації покарання. В одних випадках ці властивості впливають на міру суспільної небезпеки винної, а тому тягнуть менший обсяг репресії (розгляд законодавцем стану вагітності як пом'якшуючої обставини, вплив статевих відмінностей на визначення виду позбавлення волі, режиму установи по виконанню покарання, врахування психофізичного стану породілля під час убивства немовляти), в інших – вони не виражають суспільної небезпеки особистості, але враховуються при індивідуалізації відповідальності відповідно до принципу гуманізму (наявність дітей).

Визначені властивості характеризують жінку як особливого суб'єкта кримінальної відповідальності, дозволяють оцінити її соціальні властивості, які не охоплюються конкретним складом злочину. Вони мають значення для визначення конкретних форм кримінальної відповідальності; знаходять відображення в переліку пом'якшуючих провину обставин; тягнуть призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом; впливають на можливість застосування звільнення від покарання з випробуванням, звільнення від подальшого відбування покарання, дострокового звільнення від покарання.

Список використаних джерел

1. Баулін Ю**.** Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма // *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2 – 3. С. 626–633.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К. – Харків: Юрінком – Інтер-Право, 2001. 416 с.
3. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності. Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2002 250 с.

4. Тацій М.С. Кримінологічний аналіз кримінальної агресії. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2013. № 3. С. 164–170.

5. Терентьєв В.І**.** Відповідальність спеціального суб'єкту злочину за кримінальним правом України: Автореф. дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2003. 20 с.

6. Тимошенко В.І. Агресивна поведінка: її сутність та причини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 6. С. 55–63.

7. Фоменко А. Є. Кримінологічна діяльність Національної поліції України: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 320

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА МІЖНАРОДНИМ ТА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Арабаджи Тетяна, магістрантка 2 курсу спеціальності Право Придунайської філії МАУП

Каракасіді Олена, кандидат наук з державного управління, доцент, доктор філософії в галуз права МКА/МАУП, професор МКА, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП

karakasidi68@ukr.net

Анотація. Метою даної статті є аналіз національного та міжнародного законодавства у сфері воєнних злочинів, а також дослідження основних практичних проблем, що виникають при кваліфікації даної категорії міжнародних злочинів.

Annotation. The purpose of this article is the analysis of national and international legislation in the field of war crimes, as well as the study of the main practical problems that arise when qualifying this category of international crimes.

Протягом усієї своєї історії людство постійно знаходилось у стані війни. Лише наприкінці XIX століття почалося формування правил ведення війни, як це було зафіксовано в Гаазьких конвенціях. Після Другої світової війни, яка показала небачений раніше масштаб бойових дій та їх катастрофічні наслідки для комбатантів і цивільних, були створені правила ведення збройних конфліктів. Це стало основою для Женевських конвенцій 1949 року, які формулюють норми, що забороняють подібні дії та встановлюють відповідальність за їх скоєння. У контексті повномасштабної російської агресії проти України особливу увагу привертає судовий розгляд кримінальних справ, пов'язаних зі злочинами, що підпадають під розділ XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Порушення принципів міжнародного права не передбачає жодних імунітетів. Вимоги міжнародного права є чіткими і абсолютними. Державам не дозволяється використовувати погрози і силу проти інших держав. В усіх випадках, незважаючи на ступінь серйозності, це становить порушення цієї норми. Як визначено Нюрнбергом, «коли йдеться про звірства, то звичаєве міжнародне право чітко визначає, що безкарності для високопосадовців не існує». І оскільки відповідальність та підзвітність є самою основою міжнародного права, міжнародне співтовариство повинно співпрацювати, щоб гарантувати, аби ті, хто вчиняють злочини зараз в Україні, не змогли уникнути відповідальності. Це якраз і є відповідальністю міжнародного

співтовариства. У реаліях, що склалися, питання, які постали перед міжнародним правом, вдосконалення міжнародно-правових інструментів притягнення до відповідальності росії за міжнародні злочини проти України не викликають сумнівів у своєчасності та актуальності дослідження.

Але, як показує сучасний досвід, новою правовою категорією для України є саме воєнні злочини, адже з ними пов'язані як нормативне регулювання, так і проблеми запровадження механізму боротьби з цим видом новим видом кримінальних правопорушень. Не дивлячись на те, що в Кримінальному кодексі українське законодавство закріпило положення на основі якого особи, які скоюють воєнні злочини мають бути визнані воєнними злочинцями та підлягають відповідному покаранню, як уявляється, цього не достатньо для того аби вважати українське законодавство, в умовах викликів сьогодення, здатним відповідати всім сучасним нормам та стандартам міжнародного гуманітарного права, й ефективно здійснювати охорону прав та інтересів населення від воєнних злочинів[2].

Як відомо, воєнний злочин – вид міжнародного злочину, а отже, будь-яка країна може його розслідувати та карати на національному та міжнародному рівнях.

Воєнний злочин – це порушення законів та звичаїв війни. Такі злочини є категорією міжнародного кримінального права. Не варто плутати з поняттям «військовий злочин», які посягають на порядок несення військової служби і є категорією національного кримінального права.

Визначення воєнних злочинів передбачені національним законодавством – Кримінальним кодексом України (глава XX), і міжнародними актами – Римським статутом, Женевськими конвенціями 1949 року та ін.

Найширший перелік воєнних злочинів закріплений в Статуті Міжнародного кримінального суду, так званому Римському статуті. Стаття 8 Римського статуту визначає, що воєнними злочинами є грубі порушення Женевських конвенцій 1949 року

Перелік воєнних злочинів: планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (до 15 років позбавлення волі); навмисне вбивство (довічне позбавлення волі); перетворення цивільного населення, окремих цивільних осіб або демілітаризованих та безпечних зон в об'єкти нападу (позбавлення волі до 30 років або довічне ув'язнення); здійснення нападу невибіркового характеру, що зачіпає цивільне населення або цивільні об'єкти, коли відомо, що такий напад буде причиною великої кількості смертних випадків та поранень серед цивільних осіб (позбавлення волі до 30 років або довічне ув'язнення); умисні напади на цивільне населення як таке або окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях (позбавлення волі до 30 років або довічне ув'язнення); напад на незахищені і не військові цілі міста, села, житла або будівлі або їх

обстріл із застосуванням будь-яких засобів (позбавлення волі до 30 років або довічне ув'язнення); пропаганда війни (до 3 років) та інші. Нагадаємо, що за вчинення воєнних злочинів не має строку давності притягнення до відповідальності.

Проаналізувавши Женевські та Гаазьку конвенції, можна дійти висновку, що закони та звичаї війни охоплюють правила ведення бойових дій, які забороняють застосування методів і засобів, що становлять загрозу масового знищення людей. Це стосується як комбатантів, так і цивільного населення. Принципи ведення війни орієнтовані на виснаження військової потужності супротивника при мінімальних людських жертвах і виключають використання зброї та методів, що можуть спричинити знищення людей та всього живого.

Відповідальність за воєнні злочини несуть комбатанти, а також особи, що віддають їм накази. В теорії міжнародного гуманітарного права комбатантами є особи, які входять до складу збройних сил воюючої країни та прирівняних до них формувань, та беруть участь безпосередньо у воєнних діях.

Особи, що віддають їм накази є верховний головнокомандувач (Президент), а також інші військові та цивільні особи (як правило, державні службовці), які можуть віддавати прямі накази комбатантам. Той факт, що злочин був скоєний особою за наказом уряду або начальника (чи то військового, чи цивільного) не звільняє цю особу від кримінальної відповідальності за вчинення воєнного злочину.

Для того, щоб зібрати докази, необхідно зафіксувати факт вчинення воєнного злочину, із зазначенням місця та часу. За можливості необхідно фіксувати знаряддя вчинення та особу того, хто вчинив цей злочин.

Збройний конфлікт, незалежно від того, чи він має міжнародний або неміжнародний характер, представляє собою комплекс об'єктивних зовнішніх умов. До них належать час і місце вчинення злочину, де здійснюються суспільно небезпечні дії, як-от порушення військових злочинів. Пов'язаність цих порушень зі збройним конфліктом дає можливість класифікувати їх як воєнні злочини. Контекстуальні обставини є вирішальними для відокремлення воєнних злочинів від загальнокримінальних правопорушень, а також для розрізнення різних типів міжнародних злочинів. Ці обставини також спричиняють появу інших специфічних ознак, властивих воєнним злочинам. Зазвичай такі дії виконуються комбатантами або особами, які можуть віддавати накази; об'єктами посягання є особи або їхні права, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права; такі злочини завжди здійснюються умисно або з грубої необережності.

Держави зобов'язані дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права і несуть відповідальність за його порушення. Це відбувається, якщо вони не забезпечують захист прав

цивільних осіб під час воєнних конфліктів або якщо надають допомогу чи підтримку сторонам, які порушують ці правила.

Однією з основних проблем у сфері кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни є безкарність винних. Багато з тих, хто вчиняє воєнні злочини, уникають покарання через небажання держав брати участь у міжнародних судових процесах і відсутність дієвих механізмів для збирання доказів та захисту свідків. Ці обставини ускладнюють притягнення винних до відповідальності та знижують ефективність міжнародного гуманітарного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05. 04. 2001 р. з наступними змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 25.11.12024).

2.Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. З наступними змінами та доповненнями.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 25.11.12024).

3. Скільки воєнних злочинів РФ зафіксували в Україні. Що кажуть в ОГПУ. Суспільне Новини. URL: https://suspilne.media/615955-skilki-voennih-zlociniv-rf-zafiksuvali-v-ukraini-so-kazut-v-ogpu-i-reestri-rosijskih-voennih-zlocinciv/ (дата звернення: 26.11.2024).

4. Проблемні питання належної кваліфікації воєнних злочинів. Адвокатське об'єднання AZONES. URL: https://azones.law/ analytics/problemni-pytannya-nalezhnoyikvalifikatsiyi-voyennyh-zlochyniv/ (дата звернення: 26.11.2024).

5. Коруц У.З. Розслідування міжнародним кримінальним судом воєнних злочинів росії в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.* Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73), № 2. С. 117–122.університету імені В.І. Вернадського. Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73), № 2. С. 117-122.

6. Стрельцов Є. Л. Кримінальне право в умовах надзвичайного стану. Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану: *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч.25-річчю утворення Нац. унту «Одес. юрид. акад.»,* Одеса, 9 груд. 2022 р. / уклад.: Є. Л. Стрельцов, В. П. Кедик ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Одеса, 2022. С. 9–13.

7.Стрельцов Є.Л. Догми кримінального права воєнного стану / *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С.168-172

ISBN 978-83-972595-8-4
DOI https://doi.org/10.58246/WVET9218